LATVIJAS ARHITEKTŪRAS MEISTARI

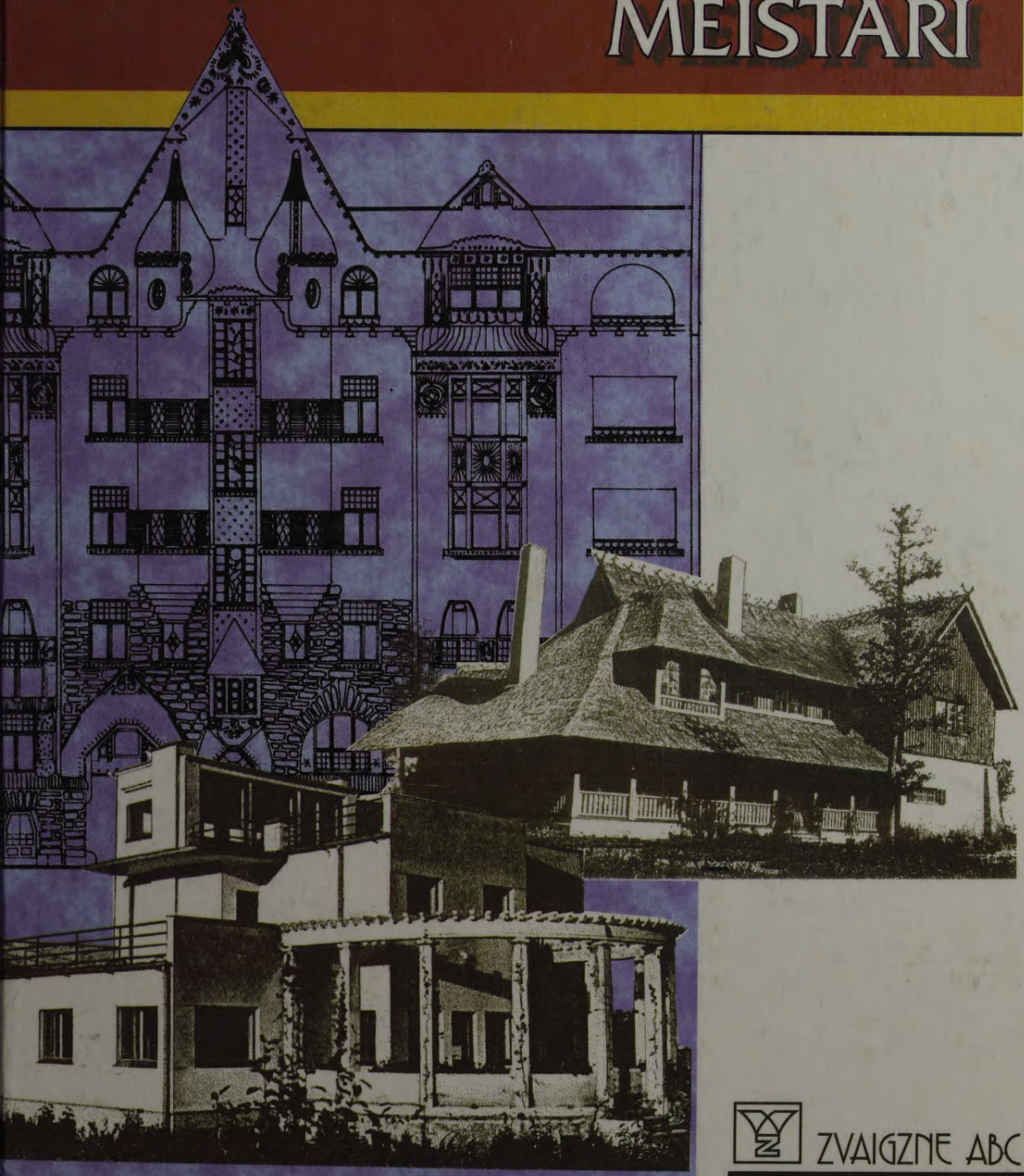

ZVAIGZNE ABC

LATVIJAS ARHITEKTŪRAS MEISTARI

96-4
L 11
L
72

LATVIJAS ARHITEKTŪRAS MEISTARI

Redkolēģija:

prof. Dr. arh. O. Buka,
prof. Dr. hab. arh. J. Krastiņš,
prof. Dr. hab. arh. I. Strautmanis,
Dr. arh. J. Lejnieks.

Rīgas Tehniskās universitātes
Arhitektūras fakultāte

ZVAIGZNE ABC

Latvijas Nacionālā
BIBLIOTĒKA
96 1.683
0302067679

17.07 (08)
La 805

Grāmata ir saņēmusi visaugstāko novērtējumu 1994. gada Kultūras projektu konkursā un tiek izdota ar Kultūras ministrijas atbalstu.

Izmantoti Latvijas Valsts Vēstures arhīva materiāli, fotogrāfu V. Alberta, L. Baloža, F. Izraelsona, R. Johansona,K. Rakes, V. Rīdzenieka, R. Salcēviča, I. Stūrmaņa, V. Zilberta u. c. darbi no Valsts kultūras pieminekļu aizsardzības inspekcijas Pieminekļu dokumentācijas centra, Latvijas Arhitektūras muzeja, Rīgas vēstures un kuģniecības muzeja, kā arī autoru personīgajiem arhīviem.

Redkolēģija patiecas Dribas kundzei, Zusteres kundzei, Birkmaņa kungam u. c. par ģimenes arhīvu materiālu nodošanu izdevumam.

REDAKTORS JĀNIS LEJNIEKS
MĀKSLINIEKS DAINIS LAPSA

ISBN 9984-04-059-3

© 1995, Rīgas Tehniskās universitātes Arhitektūras fakultāte

SATURS

Priekšvārds 7
RPI Arhitektūras nodaļa, 1869—1918 (J. Krastiņš, O. Treigūts, E. Upmanis) 8
LU Arhitektūras fakultāte, 1918—1944 (J. Krastiņš) 14
Latvijas arhitektūras skola, 1944—1995 (O. Buka) 21
Jānis Frīdrihs Baumanis, 1834—1891 (J. Krastiņš) 26
Konstantīns Pēkšēns, 1859—1928 (J. Krastiņš) 46
Eižens Laube, 1880—1967 (J. Krastiņš, J. Lejnieks) 65
Augusts Malvess, 1878—1951 (O. Krauklis, J. Krastiņš) 98
Pauls Kundziņš, 1888—1983 (V. Apsītis) 106
Fridrihs Kārlis Skujiņš, 1890—1957 (J. Lejnieks) 122
Pauls Kampe, 1885—1960 (V. Apsītis) 129
Artūrs Krūmiņš, 1879—1969 (J. Vasiļjevs) 136
Arnolds Lamze, 1889—1945 (G. Melbergs) 148
Aleksandrs Birzenieks, 1893—1980 (V. Apsītis) 157
Osvalds Tīlmanis, 1900—1980 (I. Strautmanis) 168
Sergejs Antonovs, 1884—1956 (O. Buka) 178
Ernests Štālbergs, 1883—1958 (V. Valeskalne) 185
Kārlis Bikše, 1887—1955 (J. Krastiņš) 199
Pēteris Bērzkalns, 1899—1958 (A. Tītmane) 206
Marta Staņa, 1913—1972 (J. Lejnieks) 214
Oļegs Zakamennijs, 1914—1968 (I. Strautmanis) 226
Jurijs Vasiļjevs, 1928—1993 (J. Krastiņš) 233
Dzintars Driba, 1928—1993 (O. Buka) 240
Rīgas arhitektūras skolā diplomētie arhitekti 1874—1995 246
Masters of Latvian architecture 263
Meisters der Baukunst Lettlands 275

PRIEKŠVĀRDS

Profesionālā mūra celtniecība Latvijā ienākusi XII gs. līdz ar svešzemju misionāriem un karavīriem. Ilgu laiku plaši bija izplatīts uzskats, ka klasisko vēsturisko stilu arhitektūrai mūsu zemē nav savu — vietējo un nacionālo — sakņu. Tomēr latviešu līdzdalība Latvijas bagātajā un daudzveidīgajā būvmākslas mantojumā iesniedzas jau senatnē, un to apliecina arheologu atrastās senās koka celtnes.

Akadēmiski izglītoti latviešu arhitekti Latvijā strādā kopš XIX gs. otrās puses. Pirmo latviešu arhitektu paaudzi reprezentē J. F. Baumanis, nākamo — K. Pēkšēns un O. Bārs. Tās bija spilgtas zvaigznes, kas pašas uzliesmoja un arī nodzisa. Trešā paaudze — E. Laube un viņa laikabiedri — augstskolās audzināja sava aroda turpinātājus.

Latvijas un it īpaši Rīgas arhitektūra ir savdabīga, ar izteiktām reģionālām iezīmēm, kurām palaikam netrūkst arī spilgtas nacionālas nokrāsas. Tām pamatā ir RĪGAS ARHITEKTŪRAS SKOLĀ koptas un cauri laikiem saglabātas tradīcijas. Tās nezudīs tik ilgi, kamēr arhitektūra būs visizplatītākais MĀKSLAS veids.

Skola, izveidota 1869. g. kā Rīgas Politehnikuma Arhitektūras nodaļa, auga lēni, bet pamatīgi, līdz mūsu gadsimta sākumā kļuva par visas Latvijas un daļēji pat Baltijas arhitektūras akadēmiskās izglītības centru. *Alma mater* loma bija ievērojama, dibinot Latvijas Universitātes Arhitektūras fakultāti 1919. g., un tā nezaudēja savu nozīmi arī vēlāk, pat pēc fakultātes likvidācijas 1950. gadā. Arhitektu apmācība tika atjaunota LVU Inženierceltniecības fakultātē un tiek turpināta Rīgas Tehniskajā universitātē, kopš 1990. gada. — Arhitektūras fakultātē.

Grāmatā aplūkoti meistari, kuru dzīve un profesionālā darbība bijusi saistīta ar mūsu arhitektūras skolu. Rakstu krājums ir izdevums RTU Arhitektūras fakultātes sērijā "Latvijas arhitektūra un pilsētbūvniecība". Autori ir fakultātes pedagogi, kā arī citi pazīstami Latvijas arhitekti.

Redkolēģija

J. KRASTIŅŠ, O. TREIGŪTS, E. UPMANIS

RPI ARHITEKTŪRAS NODAĻA (1869—1918)

D e k ā n i : prof. G. Hilbigs (1870—1887), prof. J. Kohs (1887—1905), prof. O. Hofmanis (1905—1906, 1915—1917), prof. V. Striks (1906—1915), prof. K. Rončevskis (1917—1918).

XIX gs. otrajā pusē Rīga attīstījās nepieredzēti strauji. Tika nojaukti cietokšņa vaļņi, izbūvēts Rīgas—Daugavpils dzelzceļš, rekonstruēts pilsētas centrs. Auga nepieciešamība pēc arhitektiem un celtniekiem. Rīgas Politehnikuma nodibināšana deva iespēju tos sagatavot pašu mājās.

Pirmais pedagogs arhitekts jaunajā augstskolā bija Gustavs Hilbigs. Viņš Rīgā ieradās no Krēfeldes un kļuva par būvmākslas profesoru RP. 1866. g. pēc viņa projekta sāka celt Politehnikuma ēku Troņmantnieka (tagad Raiņa) bulvārī 19. 1869. g. tajā tika atvērta Arhitektūras nodaļa.

1869./70. mācību gadā vēlēšanos apgūt arhitekta profesiju izteica tikai 2 studenti, tomēr Politehnikuma Padomes plenārkonference vienbalsīgi atzina par nepieciešamu sākt mācības Arhitektūras nodaļā arī ar šādu audzēkņu skaitu. Profesors G. Hilbigs 1870. g. kļuva par Arhitektūras nodaļas dekānu un strādāja šajā amatā līdz mūža beigām 1887. gadā. Viņš lasīja lekcijas būvmākslā un vadīja nodarbības arhitektūras projektēšanā. Zīmēšanu pasniedza profesors Džons Klarks. Pēc viņa skicēm izgatavoti arī Baltijas provinču vapeņi un ciļņi, kas atrodas Politehnikuma ēkas fasādē un simbolizē mācību priekšmetus. Kādu laiku par pedagogiem strādāja arī pazīstamie Rīgas arhitekti P. Pflūgs, M. Holsts un K. Felsko.

Gan RP Arhitektūras, gan Inženieru nodaļā pirmo divu gadu mācību programmas bija veidotas pēc Vācijas un Šveices tehnisko augstskolu vispārīgo mācību programmu parauga gan apjoma, gan satura ziņā. Studenti sākumā ieguva plašas, praktiskai darbībai nepieciešamas vispārtehniskās zināšanas un vēlāk varēja arī mainīt specialitāti. Arhitektūras studenti tikai trešajā mācību gadā lielāko daļu laika veltīja nodarbībām speciālajos priekšmetos — arhitektūras projektēšanā, zīmēšanā, arhitektūras vēsturē. Mācību procesā galvenā uzmanība tika veltīta ne tik daudz vērienīgu un radošu uzdevumu veikšanai, cik sava laika praktisko būvtehnisko vajadzību apmierināšanai. Plaši un pamatīgi tika mācīta celtniecības ekonomika, būvmateriāli, būvkonstrukcijas.

Pirmais RP Arhitektūras nodaļas absolvents bija vēlāk pazīstamais latviešu arhitekts O. Bārs. 1874. g. viņš aizstāvēja diplomprojektu par tēmu "Mākslas muzejs Rīgā", ko augsti novērtēja tālaika tehniskā inteliģence.

O. Bārs ilgus gadus strādāja par būvrevidentu Rīgas pilsētas būvvaldē, paralēli izvērsdams plašu privāto praksi. Pēc viņa projektiem Rīgā uzcelts gandrīz 100 daudzstāvu mūra dzīvojamo namu.

Audzēkņu skaits Arhitektūras nodaļā vēl ilgi bija neliels: 1881./82. mācību gadā 39 studenti, bet tikai 5 absolventi, 1883./84. mācību gadā — 33 studenti un 7 absolventi. 80. gadu beigās studentu skaits svārstījās starp 20 un 25. Līdzīga aina bija Inženieru, daļēji arī Tirdzniecības nodaļā, turpretim Mehānikas, Ķīmijas tehnoloģijas un Lauksaimniecības nodaļā studentu skaits nepārtraukti auga. Šī parādība precīzi atspoguļoja tā laika sociālekonomisko konjunktūru: zināmas ekonomiskās stagnācijas dēļ visā Baltijā un pat tās industriālajā un tirdzniecības centrā Rīgā nebija pietiekami rosīgas celtniecības. Turklāt RP beigušo arhitektu juridiskais statuss Krievijas impērijā nedeva viņiem tiesības ieņemt amatus valsts dienestā. Šajā ziņā viņi bija līdzīgi arhitektiem tehniķiem bez akadēmiskās izglītības, kuri ieguva būvtiesības, vienīgi nokārtojot atbilstošu eksāmenu Iekšlietu ministrijā Pēterburgā.

Līdz RP reorganizācijai 1896. g. Arhitektūras nodaļu pabeidza 48 arhitekti, arī tādas personības kā A. Reinbergs (1882), V. Bokslafs un K. Pēkšēns (1885), u. c.

Ēka Rīgā, Raiņa bulvārī 19, arh. G. Hilbigs, 1866; šeit arhitektu apmācība notika no 1869. līdz 1958. g.

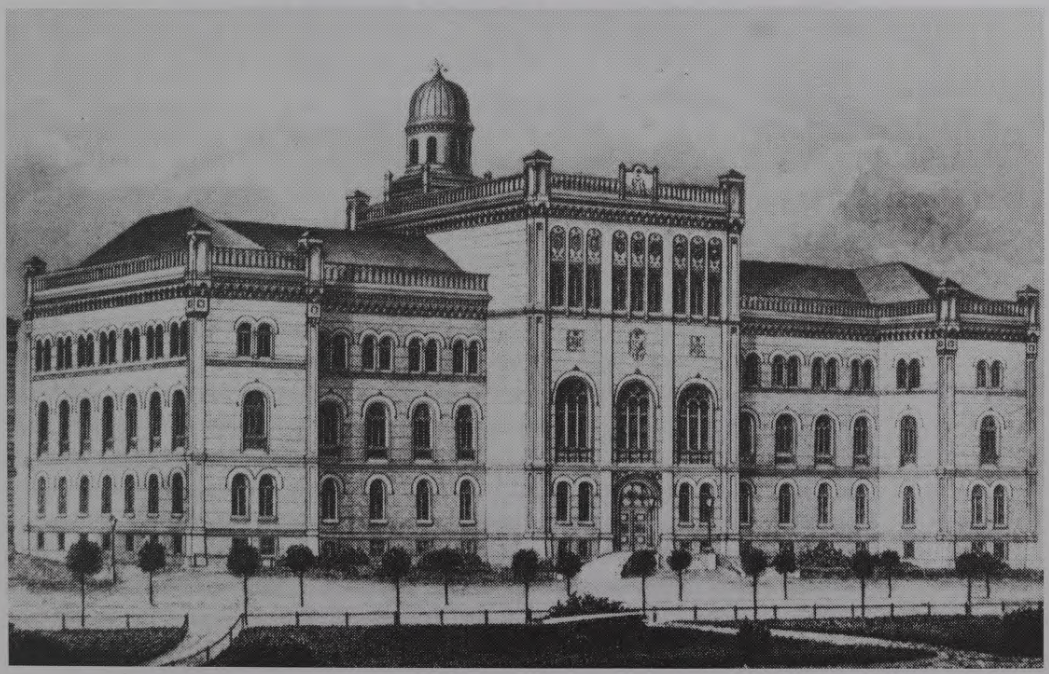

Lai gan studentu nebija daudz, nepārtraukti tika pilnveidota mācību sistēma. Tās specifiku vairākkārt apsprieda RP vadība. 1884. g. mācību process Arhitektūras nodaļā tika reorganizēts, paplašinot māksliniecisku estētisko priekšmetu apjomu. Paralēli prof. G. Hilbiga vadītajam tehnisko un būvkonstrukciju priekšmetu blokam tika nodibināta otra profesūra, kuras pārziņā bija arhitektūras formas, arhitektūras vēsture, būvdetaļu projektēšana, padziļināti civilbūvju celtniecības kursa jautājumi, arī ēku funkcionālā struktūra, būvhigiēnas pamati, saimniecības, privāto un sabiedrisko ēku iekārta, lauksaimniecības un rūpniecības ēku celtniecība. Uz šo amatu tika uzaicināts Prāgas Politehnikuma profesors Johanness Kohs.

Tika papildināti arī citi mācību priekšmeti, piemēram, zīmēšanas kursā ieviesta ainavu skicēšana, akvarelēšana un māksliniecisku perspektīva. Sāka pasniegt jaunu kursu ar nosaukumu "Inženierzinību enciklopēdija", kurā aplūkoja kanalizācijas un ūdensvada, pilsētbūvniecības, kā arī ielu izveides jautājumus.

Par Arhitektūras nodaļas docētājiem kļuva vairāki RP absolventi — A. Reinbergs, V. Bokslafs u. c., bet Pēterburgas Civilinženieru institūtā izglītību ieguvušais guberņas arhitekts J. Hāgens tika uzaicināts par docentu būvtiesību un būvnoteikumu jautājumos. Pēc prof. G. Hilbiga nāves 1887. g. viņa vietu ieņēma arhitekts K. Mormanis, kurš bija mācījies Hanoverā un Berlīnē. Šajā gadā par Arhitektūras nodaļas dekānu kļuva prof. J. Kohs.

No 1894. g. prof. J. Kohs piedalījās arī RP reorganizācijas komisijas darbā. 1896. g. 6. maijā tika apstiprināti jaunie augstskolas statūti un Politehnikums kļuva par Rīgas Politehnisko institūtu. Būtiski izmainījās arī augstskolu beigušo arhitektu oficiālās tiesības. Viņi, tāpat kā citu Krievijas augstskolu absolventi, varēja strādāt ne tikai privātpraksē, bet arī ieņemt oficiālus posteņus jebkurā valsts dienestā.

No jauna tika pārveidotas mācību programmas, palielinot mācību stundu un speciālo arhitektūras priekšmetu skaitu, kurus sāka pasniegt jau pirmajos kursos. Liela nozīme jaunievedumu realizācijā bija Arhitektūras nodaļas dekānam prof. J. Koham. Kādā RPI mācību darba oficiālas pārbaudes atskaitē 1897. g. Harkovas Tehnoloģiskā institūta direktors prof. V. Kirpičevs raksturojis prof. J. Kohu kā talantīgu pedagogu, kam ir liela mācību un organizatoriskā darba slodze RPI un arī solīda privātprakse. J. Kohs ir projektējis RPI laboratoriju korpusu (tagad LU Bioloģijas fakultāte Kronvalda bulvārī 4, 1898.—1901. g.), bankas namu Valdemāra ielā 1b (1887. g.), Sv. Alberta baznīcu Liepājas ielā (1901. g., celta V. Bokslafa vadībā) u. c. ēkas Rīgā, kā arī ieguvis godalgotas vietas vairākos arhitektūras projektu konkursos.

XIX gs. beigās par jauniem pedagogiem RPI galvenokārt tika aicināti arhitekti no šīs augstskolas beidzēju vidus. 1892. g. par asistentu sāka strādāt arhitekts O. Hofmanis. 1894.— 1896. g. viņš bija docents, tad adjunktprofesors, bet no 1902. g. — profesors būvkonstrukciju specialitātē. Pēc prof. J. Koha aiziešanas pensijā no 1905. līdz 1906. g. O. Hofmanis bija Arhitektūras nodaļas dekāns, no 1906. līdz 1910. g. — RPI vicedirektors. Pēc viņa projekta 1909. g. gar Arhitektu ielu tika uzcelts RPI galvenās ēkas pēdējais korpuss, līdz ar to noslēdzot visa kvartāla perimetrālo apbūvi.

1906.—1915. g. Arhitektūras nodaļas dekāns bija arhitekts V. Striks. Viņš strādāja RPI no 1897. g., sākumā par civilbūvju specialitātes docentu, tad par adjunktprofesoru, bet no 1903. g. par profesoru. Ievērojamākā viņa celtne ir Jaunā Sv. Ģertrūdes baznīca Rīgā (1900.—1907. g.).

1899. g. par docentu RPI sāka strādāt vēlāk pazīstamais tēlnieks un arhitektūras vēsturnieks K. Rončevskis. 1903.—1905. g. viņš bija adjunktprofesors. RPI pedagogu saimē K. Rončevskis atgriezās augstskolas evakuācijas gados un 1917.—1918. g. bija pēdējais Arhitektūras nodaļas dekāns.

No 1900. g. profesors būvmākslas jautājumos bija G. Kiršteins, kas strādāja par asistentu RP no 1875. gada.

Par RPI docentiem drīz pēc augstskolas beigšanas kļuva E. Kupfers (1904. g., no 1907. g. adjunktprofesors), E. Laube (1907. g., pirmais latviešu arhitekts — augstskolas pedagogs), H. Pīrangs (1910. g.). Par asistentiem strādāja arī arhitekti G. Berči (no 1906. g.), H. Hartmanis (no 1898. g.) un T. Tīfs (no 1897. g.).

XX gs. sākumā strauji auga Arhitektūras nodaļas studentu skaits (1914. g. — 169), nedaudz lēnāk — beidzēju skaits (12—15 katru gadu). 1906. g. nodaļu beidza 16 jaunie speciālisti: viņu vidū pazīstamie latviešu arhitekti E. Laube, A. Malvess un V. Krūmiņš. Valters Krūmiņš līdz Pirmajam pasaules karam bija Liepājas pilsētas galvenais arhitekts. E. Laubem un A. Malvesam bija ļoti plaša privātprakse gan Rīgā, gan visā Latvijā. Pēc E. Laubes projektiem Rīgā šajā laikā tika uzcelts vairāk nekā 80 daudzstāvu mūra dzīvojamo namu, pēc A. Malvesa projektiem — apmēram 20. E. Laube pedagoģisko darbību turpināja arī Latvijas Universitātē Latvijas Republikas laikā. Vēlāk viņam pievienojās V. Krūmiņš un A. Malvess, kā arī vairāki citi RPI absolventi. Tas nodrošināja Rīgas arhitektūras skolas iedibināto tradīciju pēctecību.

XX gs. sākumā RPI Arhitektūras nodaļa bija visai autoritatīva arhitektūras kadru kalve, kura būtiski ietekmēja ne tikai Rīgas un Latvijas, bet arī visa Baltijas reģiona arhitektūras attīstību. Arhitekti — RPI absolventi — strādāja Igaunijā, Lietuvā, Polijā, kā arī vistālākajos Krievijas impērijas nostūros.

XIX gs. vidū visas lielākās sabiedriskās ēkas Rīgā, piemēram, Pilsētas teātri, Biržu, Lielo ģildi u. c., galvenokārt cēla pēc Pēterburgas arhitektu projektiem,

bet jau gadsimta beigās Rīgā praktizēja tikai vietējie arhitekti. Viņu vidū aizvien vairāk bija RPI audzēkņu.

Līdz 1879. g. būvniecības lietas Rīgā pārzināja ķemerejas tiesa. Tajā bija akreditēti tikai 15 arhitekti. Gandrīz visi — ar Pēterburgā vai Berlīnē iegūtu izglītību. 90. gadu vidū Rīgā aktīvi praktizēja ap 40, bet Pirmā pasaules kara priekšvakarā — 70 arhitektu. Viņu vidū attiecīgi 25 un 56, resp., 63 % un 80 %, bija RPI absolventi. Praktiskajā būvniecībā RPI absolventi bija visražīgākie. Bez jau minētā O. Bāra īpaši jāatzīmē K. Pēkšēna veikums: pēc viņa projektiem Rīgā uzcelts pāri par 250 daudzstāvu mūra namu. E. Trompovskis ir autors apmēram 90, R. Donbergs — 80, A.Vanags — 70, E. Pole un P. Mandelštams — 40 šādām celtnēm. Turklāt tās uzceltas visai īsā laikposmā: A. Vanags patstāvīgu profesionālo praksi sāka 1906. g., E. Pole — 1910. gadā. Jāpiebilst, ka latviešu īpatsvars Rīgā strādājošo arhitektu vidū bija visai neliels — nedaudz vairāk par desmit. Taču tieši latviešu arhitektu darbi (ieskaitot J. F. Baumaņa celtnes) veido krietni vairāk nekā trešo daļu Rīgas centra apbūves.

RPI Arhitektūras nodaļa uzturēja ciešus kontaktus ar Rīgas Arhitektu biedrību, kas dibināta 1889. gadā. Tās aktīvo biedru, goda biedru vai bijušo biedru sarakstā 1914. g. bija 124 arhitekti, no kuriem apmēram divas trešdaļas — RPI absolventi. A. Reinbergs, kas jau 80. gados strādāja par asistentu RP, pēc ilgāka pārtraukuma atgriezies darbā Rīgā, 1905. g. kļuva par adjunktprofesoru RPI un vienlaikus bija arī Rīgas Arhitektu biedrības priekšsēdētājs. Tas lielā mērā veicināja arhitektūras novitāšu ienākšanu jauno arhitektu mācību procesā. Pēc Rīgas Arhitektu biedrības priekšlikuma RPI tika nodibinātas profesūras pilsētbūvniecībā un pieminekļu aizsardzībā. Krievijā pirmo reizi arhitektūras mācību programmā tika ieviests pieminekļu aizsardzības kurss.

Arhitektūras nodaļa darbu turpināja arī evakuācijas laikā, lai gan trūka atbilstošu telpu un iekārtu. Studentu skaits pat manāmi pieauga. RPI šajā laikā mācījās vēlāk pazīstamie padomju arhitekti L. Ļisickis un M. Ginsburgs, bet par pedagogiem strādāja ievērojami Maskavas arhitektūras meistari, viņu vidū arī R. Kleins.

RPI Arhitektūras nodaļu no tās pirmsākumiem līdz 1918. g., kad augstskola atgriezās Rīgā, pabeidza 271 arhitekts.

Mūsdienās Rīga var lepoties ar arhitektūras ansambļiem un daudziem arhitektūras pieminekļiem, kuru vidū īpašu vietu ieņem jūgendstila celtnes (ap 40 % visas centra apbūves — ievērojami vairāk nekā jebkurā citā pilsētā pasaulē), un te būtiska nozīme ir arī Rīgas arhitektūras skolai. Interesanti, ka gadsimtu mijā, kad XIX gs. eklektismu nomainīja jūgendstils, tieši RPI absolventi — K. Pēkšēns, V. Bokslafs, R. Donbergs, P. Mandelštams u. c. — spēja radikāli mainīt savu māksliniecisko domāšanu, profesionālo metodi un nonākt arhitektoniskās

daiļrades attīstības priekšgalā. Jūgendstila pionieru vidū ievērojamu vietu ieņem latviešu arhitekti E. Laube, K. Pēkšēns u. c.

Jāatzīmē arī RPI pedagogu zinātniski teorētiskā un praktiskā darbība. 1864. g. prof. G. Hilbigs Rīgas Tehniskās biedrības izdevumā "Notizblatt des Technischen Vereins zu Riga" publicēja rakstu "Die Grundprinzipien der architektonischen Formenbildung", kas tālaika teorētisko nostādņu kontekstā bija izcils Eiropas mēroga darbs par eklektisma mākslinieciskо koncepciju. Šajā izdevumā publicēti arī citi teorētiski un analītiski G. Hilbiga raksti.

Docents J. Hāgens bija viens no tiem arhitektiem, kuri 1858.—1863. g. vadīja Rīgas vaļņu nojaukšanu. Viņa zinātnisko pētījumu tēma bija būvnoteikumi. Diemžēl nav saglabājies plašs J. Hāgena sarakstīts manuskripts par Rīgas būvnoteikumu vēsturi.

Pedagogu praktiķu vidū īpaši jāatzīmē arhitekts K. Felsko, kas no 1872. līdz 1882. g. bija asistents Arhitektūras nodaļā. Pēc viņa projektiem Rīgā uzbūvētas vairāk nekā 100 dzīvojamās ēkas, rūpnīcu korpusi u. c. celtnes. XX gs. sākumā docents O. Hakelis savukārt bija viens no pirmās kārtas izbūves vadītājiem Rīgas Mežaparkam — pirmajai "dārzu pilsētai" Krievijā. Viņš uzcēlis arī vairākus īres namus.

Ar neparasti ražīgu un nozīmīgu zinātniski pētniecisko darbību izcēlās ievērojamais mākslas vēsturnieks un arhitekts, RPI mākslas vēstures docents (1899.—1901. g.) Vilhelms Neimanis. Viņš publicējis apmēram 60 monogrāfijas par dažādiem arhitektūras un mākslas vēstures jautājumiem: Das mittelalterliche Riga. — Berlin, 1892.; Lexicon baltischer Kunstler. — Riga, 1908.; Riga und Reval. — Leipzig, 1910.; Der Dom zu St. Marien in Riga. — Riga, 1912. u. c.

Prof. K. Rončevskis laikposmā starp 1903. un 1936. g. ir publicējis vairāk nekā 15 zinātnisku pētījumu par antīkās Romas un Grieķijas arhitektūru. Doc. H. Pīrangs XX gs. sākumā publicējis vairākus nopietnus rakstus par pilsētbūvniecības jautājumiem, bet 1926.—1930. g. — trīssējumu darbu par Baltijas muižu arhitektūru "Das baltische Herrenhaus". Pamatīguma, apjoma un poligrāfiskās kvalitātes dēļ īpaši jāatzīmē arī E. Kupfera grāmata "Жилой дом" (Москва, 1914. — 450 c.).

Jau gadsimta sākumā zinātniski teorētisko darbu sāka E. Laube. Viņa raksts "Par būvniecības stilu" (žurnālā "Zalktis", 1908. g. 4. nr.) veltīts nacionālā stila jautājumiem. Atsauces uz to sastopamas arī mūsdienās publicētos zinātniskos rakstos gan pie mums, gan ārzemēs. Plašākais E. Laubes pētījums ir "Krāsu un formu loģika", kas sarakstīts RPI evakuācijas laikā Maskavā, bet izdots kā mācību grāmata Rīgā 1921. gadā.

Rīgas arhitektūras skolas tradīcijas sekmēja arhitektu apmācību arī neatkarīgajā Latvijas valstī.

J. KRASTIŅŠ, O. TREIGŪTS, E. UPMANIS

LU ARHITEKTŪRAS FAKULTĀTE (1919—1944)

D e k ā n i : prof. E. Laube (1919—1922, 1932—1934, 1938— 1940), prof. P. Kundziņš (1922—1923, 1936—1938, 1943—1944), vec. doc. A. Krūmiņš (1924—1926, 1940—1943), vec. doc. E. Štālbergs (1926—1928), vec. doc. A. Malvess (1928—1930), vec. doc. R. Ādamsons (1930—1932), vec. doc. A. Lamze (1934—1936).

Latvijas Augstskolas, vēlāk Latvijas Universitātes, Arhitektūras fakultāte visai sarežģītos sociālekonomiskos apstākļos tika organizēta no jauna, izmantojot RPI Arhitektūras nodaļas materiālo bāzi un daļēji arī mācību programmu. Fakultātes izveidē piedalījās bijušais RPI profesors V. fon Striks, arhitekti E. Laube, E. Štālbergs un P. Kundziņš. Lai veicinātu arhitektūras māksliniecisko aspektu dziļāku apguvi, mācību sistēmā tika ieviests jauns — darbnīcu princips pēc Pēterburgas Mākslas akadēmijas parauga.

Nodarbības Arhitektūras fakultātē sākās 1919. g. 29. septembrī. 8. novembrī tās tika pārtrauktas Bermonta uzbrukuma dēļ, taču jau 22. novembrī atkal atjaunotas. Pirmajā mācību gadā fakultātē strādāja 9 pasniedzēji. Pedagoģiskā darba pieredze RPI bija vienīgi E. Laubem (no 1906. g.) un H. Hartmanim (no 1898. g.), kā arī J. Kalniņam (no 1911. gada asistents lietišķajā mehānikā, LU viņš pasniedza tēlotāju ģeometriju). Pārējie bija pazīstami arhitekti praktiķi, lielākoties ar RPI iegūtu izglītību. Tos atrada Latvijā un latviešu vidū, iztiekot bez zinātnieku un lietpratēju aicināšanas no ārzemēm.

1919./20. mācību gadā mācības sāka 41 students, nākamajā gadā — 76, 1921./22. mācību gadā — 62 studenti. Pēc tam ik gadus uzņemto studentu skaits svārstījās starp 26 un 40. 1924./25. mācību gadā fakultātē mācījās pavisam 163, 1929./30. mācību gadā — 211, 1938./39. mācību gadā — 273 studenti. Pedagogu skaits 1938./39. mācību gadā sasniedza 16. Līdz 1930. g. fakultāti katru gadu beidza 1—6 studenti, 1931. g. — 13, bet pēc tam nedaudz mazāk. 1937. un 1938. g. Arhitektūras fakultāti absolvēja katru gadu septiņi, bet 1939. un 1940. g. — 8 jaunie speciālisti. No 1920. līdz 1940. g. LU pavisam tika sagatavoti 126 arhitekti.

Arhitektūras fakultāte atradās Raiņa bulvārī 19, kur jau 20. gadu sākumā agrākās RPI ēkas jumta stāvā pēc P. Kundziņa projekta tika izbūvētas arhitektu rasētavas, zīmētava un bibliotēka. Vecākās paaudzes arhitektu atmiņās šīs telpas vēl tagad ir simbols sava veida leģendai. Tur allaž valdījusi sekmīgai radošās domas attīstībai nepieciešama emocionāla noskaņa, ko veicinājis prasmīgais telpu iekārtojums.

No paša Arhitektūras fakultātes darbības sākuma nodarbības notika divās darbnīcās — A un B. Darbnīcu A vadīja prof. E. Laube, no 1921. g. par viņa asistentu strādāja arhitekts S. Antonovs. Darbnīcu B vadīja docents, vēlāk profesors, P. Kundziņš, no 1925. g. viņa asistents bija arhitekts A. Kramarevs, pēc tam F. Skujiņš. 1922. g. tika atklāta arī trešā darbnīca C, kuru vadīja vec. doc. E. Štālbergs, kas pēc darba Pēterburgas Mākslas akadēmijā bija atgriezies Latvijā. Viņa asistents bija arhitekts K. Bikše, no 1936. g. arhitekts N. Voits. K. Bikše kļuva par docentu Mākslas akadēmijā. Darbnīcas strādāja pēc vienotas programmas, taču katras darbnīcas vadītājs mācību ievirzi interpretēja atbilstoši sava radošā rokraksta īpatnībām. Darbnīcā A tika akcentēta klasiskās arhitektūras māksliniecisko likumsakarību apguve. E. Laube tolaik tieši klasiskās būvmākslas lokalizētajās formās saskatīja drošāko ceļu uz nacionālo arhitektūru. Darbnīcā B arhitektūras reģionālo un nacionālo iezīmju meklējumi galvenokārt tika balstīti uz tautas koka celtniecības un tās telpiski māksliniecisko īpatnību izpēti un apguvi. Darbnīcā C arhitektūras radošajai metodei bija funkcionāli racionālistiska ievirze. Prof. P. Kundziņš līdztekus darbnīcas vadīšanai lasīja arī lekciju kursus "Latvijas arhitektūra un tēlotāja māksla" un "Pieminekļu aizsardzība".

Arhitektūras fakultātes darbnīca Raiņa bulvārī 19, centrā dekāns profesors P. Kundziņš

Vispārīgās māksliniecisk ās iemaņas studenti pirmo triju studiju gadu laikā apguva tēlotājas mākslas darbnīcā. To vadīja profesors V. Purvītis. Līdz 1935. g. viņa asistents bija mākslinieks J. Ansons, vēlāk — J. Barkovskis.

Speciālo priekšmetu pasniegšanu nodrošināja atsevišķas katedras. Katrā no tām bija viena profesora un viena asistenta vieta (tēlotājas ģeometrijas katedrā — 2 asistenti).

Arhitektūras vēstures katedrā vec. doc. (kopš 1940. g. profesors) A. Krūmiņš lasīja lekcijas ne tikai arhitektūras vēsturē, bet arī arhitektūras kompozīcijas elementos, piemērotajā perspektīvā un ēnu teorijā un vadīja atbilstošas praktiskās nodarbības.

Līdz 1935. g. bez vispārīgās arhitektūras vēstures bija arī speciāls klasiskās arhitektūras kurss, ko lasīja prof. K. Rončevskis. Līdz 1930. g. privātdocents B. Vipers lasīja arī vispārīgo mākslas vēsturi.

Docents (kopš 1937. g. profesors) P. Kampe vadīja Arhitektūras formu katedru. Viņš pasniedza māksliniecisk i telpiskās formveides teoriju, kas kopā ar arhitektūras vēsturi bija viens no galvenajiem priekšmetiem. P. Kampe lasīja lekcijas arī dārzu un parku arhitektūrā (līdz 1926. g. to veica Rīgas dārzu direktors A. Zeidaks), bet Inženierceltniecības fakultātes studentiem — civilbūvniecībā.

Būvkonstrukciju un būvvielu mācību pasniedza šīs katedras vadītājs vec. doc. A. Malvess. Viņš lasīja lekcijas no plkst. 7.30 līdz 9.00, lai dotu iespēju studentiem laikus ierasties savās darbavietās, jo daudzi līdztekus mācībām strādāja valsts iestādēs, komerciālos uzņēmumos vai sabiedriskās organizācijās. A. Malvess bija labs speciālists būvmateriālu jomā, viņš sastādīja pirmo latviešu-krievu-vācu celtniecības terminu vārdnīcu. Pateicoties viņa pūlēm, tika izveidota plaša būvmateriālu un konstrukciju kolekcija, kurā bija gandrīz 1400 dažādu eksponātu un uzskates līdzekļu. Būvkonstrukciju un būvvielu katedras asistents (no 1937. g. privātdocents) bija arhitekts A. Birzenieks. Viņš lasīja lekcijas arī telpu arhitektoniskajā izveidošanā. Pie šīs katedras darbojās arī fotolaboratorija, kuru līdz 1930. g. vadīja R. Krišbergs, bet pēc tam — A. Dogadkins. Laboratorijā tika izgatavoti dažādi mācību līdzekļi un Pieminekļu arhīva materiāli. Arhīva izveidošanā aktīvi piedalījās arhitekti asistenti J. Rutmanis (1921.—1924. g.), P. Ārends (1924.—1930. g.) un L. Plauciņš (no 1928. g.).

Ēku un pilsētu iekārtas katedru vadīja pazīstamais pilsētbūvnieks vec. doc. A. Lamze. Viņš pasniedza gan pilsētbūvniecības, gan ēku tipoloģijas kursu. No 1924. g. par katedras asistentu strādāja arhitekts P. Bērzkalns. 1937. g. viņš kļuva par privātdocentu un sāka lasīt lekcijas celtniecības organizācijā un saimniecībā. Tad arī šī priekšmeta mācīšanai tika izveidota jauna katedra.

Tēlotājas ģeometrijas katedrā līdz 1924. g. vadošais pedagogs bija doc. J. Kalniņš, pēc tam — docents (kopš 1938. g. profesors) J. Vītols. Katedras asistenti bija arhitekti E. Ādams (1920.—1930. gada), A. Birkhāns (1933.—1936. gada), V. Paegle (no 1936. g.), V. Rīmers (1920.—1933. g.), O. Tīlmanis (1922.—1923. g.), R. Traniņš (no 1939. g.) u. c.

LU Arhitektūras fakultātē no 1919. līdz 1940. g. strādājuši 7 profesori: V. Purvītis (ievēlēts 1919. g.) — izcils latviešu gleznotājs un Latvijas Mākslas akadēmijas rektors; E. Laube (ievēlēts 1920. g.) — viens no ievērojamākajiem arhitektūras meistariem Latvijā, 1929. g. viņam tika piešķirts arhitektūras goda doktora grāds;

K. Rončevskis (mākslas vēstures profesors jau RPI) — arhitekts un tēlnieks, antīkās arhitektūras vēstures speciālists, 1935. g. arī viņam tika piešķirts arhitektūras goda doktora grāds; P. Kundziņš (ievēlēts 1933. g.) — tautas koka arhitektūras pieminekļu pētnieks; P. Kampe (ievēlēts 1938. g.) — ievērojams mākslas un arhitektūras vēstures speciālists; J. Vītols (ievēlēts 1938. g.) — būvinženieris, tēlotājas ģeometrijas speciālists; A. Krūmiņš

Arhitektūras fakultātes 1930. gada absolventi, centrā dekāns vec. doc. A. Malvess

Latvijas Nacionālā
BIBLIOTĒKA
96- 1.683

(ievēlēts 1940. g.) — arhitektūras vēsturnieks, literāts, libreta autors A. Kalniņa baletam "Baņuta". Aizstāvot doktora disertācijas, Dr. arh. grādu ieguvuši: K. Rončevskis (1925. g. Krakovas Mākslas akadēmijā), P. Kundziņš (1933. g.), P. Kampe (1936. g.) un A. Krūmiņš (1940. g.; visi LU). Prof. K. Rončevskis bija arī Krakovas Mākslas akadēmijas goda biedrs un Vācijas Arheoloģiskā institūta biedrs, prof. E. Laube — Karaliskās Britu Arhitektūras institūta (RIBA) goda korespondētājloceklis (1937. g.), bet prof. P. Kundziņš — Upsalas Gustava Ādolfa akadēmijas loceklis (1935. g.). P. Kundziņš, E. Laube, K. Rončevskis un A. Lamze bija arī citu ārzemju zinātnisko organizāciju locekļi. P. Kundziņš un P. Kampe ieguvuši Latvijas Kultūras fonda un K. Barona prēmijas par zinātniskiem darbiem celtniecībā un arhitektūrā.

LU Arhitektūras fakultāte nenoliedzami bija Latvijas arhitektūras dzīves centrs, tā sadarbojās arī ar Latvijas Arhitektu biedrību u. c. arhitektu profesionālajām, kā arī valsts un sabiedriskajām organizācijām. Gandrīz visi pedagogi bija pazīstami arhitektūras praktiķi, viņi publicēja rakstus par arhitektūras jautājumiem periodikā un speciālajos izdevumos.

Pazīstamākā B. Vipera publikācija ir grāmata "Latvijas māksla baroka laikmetā" (R., 1937). V. Purvīša redakcijā tapa "Mākslas vēsture" trīs sējumos (R., 1934). Vairākas noderīgas mācību grāmatas sarakstīja arhitekti, kuru praktiskā darbība savā arodā ar augstskolu nebija tieši saistīta. Var minēt, piemēram, A. Raistera grāmatu "Lauku saimniecību izbūve"(R.,1922) vai D. Zariņa "Būvmācību" (R., 1927). Arhitekts J. Rutmanis izveidoja žurnālu "Latvijas Arhitektūra" — pirmo profesionālo periodisko izdevumu latviešu valodā šajā nozarē, kas iznāca no 1938. gada līdz 1940. gadam. Nepārvērtējams ieguldījums Latvijas kultūrvēsturē ir P. Kampes darbi par dažādiem arhitektūras un mākslas vēstures jautājumiem, to vidū monogrāfijas par arhitektu J. F. Baumani (1927. g.) un arhitektu A. Vanagu (1929. g.), par baznīcu celtniecību Vidzemē XVII un XVIII gs. (1936. g.) u. c., kas izceļas ar precīzu un pamatīgu faktu apkopojumu. A. Krūmiņš publicēja monogrāfiju par K. Morbergu (1938. g.), sarakstīja simtiem rakstu "Latviešu konversācijas vārdnīcai". Nozīmīgs ir P. Bērzkalna pētījums par dzīvokļu būvniecību Rīgā 1913. gadā.

P. Kundziņa plašās publicistiskās un zinātniskās darbības vainagojums ir kapitālais darbs "Latvju sēta" (Stokholmā, 1978). Pēc viņa iniciatīvas un tiešā viņa vadībā tapa Brīvdabas muzejs. P. Kundziņš ir autors Vecgulbenes, Valkas u. c. pilsētu plānojumiem, daudziem dzīvojamiem namiem, pieminekļiem, skolām u. c. sabiedriskām ēkām visā Latvijā. E. Štālberga pazīstamākie darbi ir dzīvojamā ēka Rīgā, Samarina ielā 22, LU Lielās aulas izbūve un Brīvības pieminekļa arhitektoniskā daļa. Pēc E. Laubes projektiem neatkarīgās Latvijas valsts laikā tika uzbūvēta Ķemeru viesnīca, Jelgavas cukurfabrika, Ķeguma HES, Rīgas

Latviešu biedrības nama piebūve, vairākas dzīvojamās un sabiedriskās ēkas. P. Bērzkalns cēlis neskaitāmas privātēkas, S. Antonovs — kinoteātri "Renesanse" Rīgā, restorānu "Lido" Jūrmalā u. c. ēkas, F. Skujiņš — kino "Splendid Palace" (tagad "Rīga"), Tiesu pili (tagad Ministru Padomes ēka) Rīgā, skolas Viesītē, Kandavā u. c., K. Bikše — sanatoriju "Saulstari" Ogrē, Liepājas cukurfabriku, skolas Liepājā, Ventspilī, Brocēnos un vairākas veselības aizsardzības iestāžu celtnes, arī Biķernieku tuberkulozes slimnīcu, N. Voits — īres un veikalu namu Rīgā, Ģertrūdes ielā 20, A. Birkhāns — tipogrāfiju ēkas Rīgā, Blaumaņa ielā 38/40 un Dzirnavu ielā 57 un citas sabiedriskās un dzīvojamās ēkas, A. Krūmiņš — Krustpils cukurfabriku, kā arī rekonstruējis Jaunā Rīgas teātra ēku Rīgā, Lāčplēša ielā 25, tirdzniecības namu Marijas ielā 13, LU ēku A. Kronvalda bulvārī 4 u. c., A. Lamzes vadībā no 1923. līdz 1936. g. tika izstrādāts jauns Rīgas ģenerālais plāns un veikti citi pilsētbūvnieciski darbi. Uzskaitījumu var turpināt.

1944. g. dzimteni atstāja gandrīz trīs ceturtdaļas no pusotra simta arhitektiem, kas strādāja Latvijā. Viņi visi bija krietni lietpratēji un veidoja neatkarīgās

Arhitektūras fakultātes 1942. g. absolventi

Latvijas arhitektūru. Ar LU gūto arodprasmi, kā kādā emigrācijas gadu rakstā atzīmē prof. E. Laube, šie arhitekti "var sacensties ar labākajiem spēkiem arhitektūrā visā pasaulē. Tie atraduši darbu vislabākajos ārzemju arhitektu birojos, guvuši godalgas sacensībās un labas atsauksmes un atzinumus. Lai mīļais Dievs atzīst Latvijas Universitātes Arhitektūras fakultātes garu par tādu, kam lemts turpināt dzīvot par svētību Latvijas arhitektūrai un arhitektūrai vispār."[1]

Daļa arhitektu pedagogu, kas palika dzīvot un strādāt Latvijā pēc Otrā pasaules kara, prata nodrošināt zināmu Latvijas arhitektūras skolas krietnāko tradīciju pārmantošanu.

Piezīme

[1] *Laube E.* LU Arhitektūras fakultāte 1919/20—1938/39 //Latvijas Universitāte divdesmit gados 1919—1939. I d.— Rīgā, 1939.—168. lpp.

O. BUKA

LATVIJAS ARHITEKTŪRAS SKOLA (1944—1994)

D e k ā n i : prof. E. Štālbergs, doc. A. Birzenieks (1944—1950), prof. O. Buka (1990—1992), doc. J. Briņķis (kopš 1992).

1944. gada augustā un septembrī uz Vāciju aizbrauca vairums Latvijas Universitātes docētāju, arī Arhitektūras fakultātes dekāns prof. P. Kundziņš, profesori E. Laube, V. Purvītis, vairāki studenti un diplomandi.

Oktobrī, pēc Sarkanās armijas ienākšanas Rīgā, LU atsāka darbu, novembrī arī Arhitektūras fakultāte prof. E. Štālberga vadībā. Lai gan pirmajā pēckara mācību gadā studentu bija maz, fakultātē turpināja strādāt lielākā daļa pirmskara vadošo pedagogu: prof. A. Krūmiņš, prof. A. Malvess, prof. A. Lamze, prof. S. Antonovs, doc. A. Birzenieks, doc. P. Bērzkalns u. c. Kvalificētais mācībspēku sastāvs deva iespēju sekmīgi turpināt arhitektu apmācības.

Turpmākajos gados studentu skaits ievērojami palielinājās. Tā, piemēram, 1945., 1946. un 1947. mācību gadā Arhitektūras fakultātē tika komplektētas divas akadēmiskās grupas pa 25 studentiem katrā. Mācību darbā iesaistījās vairāki jauni arhitekti pedagogi: J. Rengarts, A. Reinfelds, M. Staņa, J. Līcītis, R. Traniņš, A. Vecsīlis, A. Bajārs, J. Gailis, J. Kinžālovs, A. Krastiņš, J. Ginters u. c. Fakultātes mācību process tika pārkārtots pēc PSRS augstskolu kursu sistēmas parauga. Programma bija paredzēta sešu gadu studijām, tā ietvēra marksistiskās filozofijas priekšmetus un obligātu militāro apmācību. Abās arhitektūras projektēšanas darbnīcās (vadītāji prof. E. Štālbergs un prof. S. Antonovs) izstrādātajiem kursa projektiem bija jāatspoguļo PSRS pēckara pompozā arhitektūra ar eklektisma iezīmēm.

Mācības stingri pārraudzīja LVU partijas komiteja un fakultātes komjaunatnes organizācija, tieši iejaucoties mācību procesā. Sevišķi nekaunīgi tas notika LKP CK sekretāra A. Pelšes aizsāktās idejiski politiskās kampaņas laikā, kas bija vērsta pret bezpartijiskajiem, tā sauktajiem "vecajiem mācību spēkiem", un viņu asistentiem, apsūdzot buržuāziskajā nacionālismā, kosmopolītismā, progresīvās padomju skolas neizpratnē un līdzīgos grēkos.

Šī kampaņa visai pazemojošā veidā skāra fakultātes vadošos docētājus — profesorus E. Štālbergu, A. Malvesu, A. Krūmiņu, doc. A. Birzenieku, pasniedzēju A. Reinfeldu. Projektu skatēs fakultātes komjaunieši, sevišķi tie, kas bija iebraukuši no Padomju Krievijas, bieži "pamācīja" pedagogus, kā jāizprot sociālistiskā reālisma postulāti arhitektūrā, kā projektos jāievieš progresīvās padomju celtniecības metodes un kā jāorganizē mācību process.

E. Štālbergs, A. Krūmiņš, A. Reinfelds, J. Rengarts, R. Traniņš, M. Staņa, J. Ginters u. c. bija spiesti aiziet no fakultātes. Viņu vietā tika uzaicināti pedagogi no Krievijas un Ukrainas — Vasiļčenko, Vasiļjevs, Piseckis, Arhipovs, Kišē, Špektorovs u. c. Šiem iebraucējiem bija sveša latviskā mentalitāte, Latvijas reģionālā arhitektūra, neatkarīgās Latvijas valsts arhitektūras un mākslas vispāratzītās vērtības.

Visdrūmākās dienas fakultātei sākās 1950. gada rudenī, kad tika veikta rektora Jirgena un Inženierceltniecības fakultātes dekānu Mālmeistara un Mergina iecerētā Arhitektūras fakultātes likvidācija. 1950. gada decembra beigās LVU Arhitektūras fakultāte tika slēgta.

Pret šādu lēmumu visasāk vērsās fakultātes studenti — sevišķi ceturtā kursa studenti, kuriem pirmajiem draudēja pārkvalificēšanās lauku celtnieku profesijā. 1951. gada februārī pēc dramatiskām idejiski politiskām studentu cīņām arhitektūras skola Latvijā tika saglabāta.[1] LVU vadība bija spiesta meklēt kompromisu, izveidojot Arhitektūras nodaļu Inženierceltniecības fakultātē. Nodaļā netika uzņemti vairāk par 15 studentiem, uz vienu vietu pretendēja pat 6 reflektanti.

1955. gada septembrī Arhitektūras nodaļu pārveidoja par Arhitektūras katedru. 1956. gada rudenī par katedras vadītāju kļuva docents P. Bērzkalns, bet pēc viņa nāves 1958. gada pavasarī konkursa kārtībā par katedras vadītāju tika ievēlēts arhitekts O. Tīlmanis. 1958. gadā katedra vēlreiz mainīja nosaukumu, kļūstot par Rīgas Politehniskā institūta Celtniecības fakultātes Arhitektūras katedru, un pārcēlās no Raiņa bulvāra 19 uz Kaļķu ielu 1. Drīz sākās klejojumi

RTU komplekss Ķīpsalā, arh. D. Danneberga, K. Alksnis, ar x atzīmēta Arhitektūras fakultātes ēka

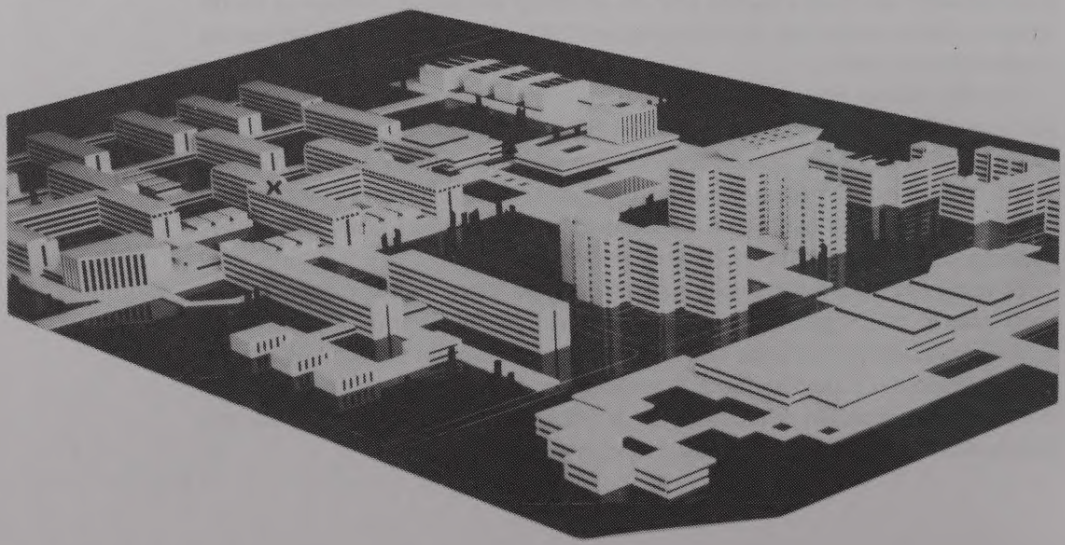

pa visu Rīgu: 1963. g. uz Grostonas ielu, 1965. g. uz Mēness ielu, 1970. g. uz Krāmu ielu, bet kopš 1975. g. arhitekti mācās Ķīpsalā, Āzenes ielā 16.

No 1959. gada līdz 1969. gadam katedru vadīja ilggadējais Rīgas pilsētas galvenais arhitekts O. Tīlmanis, kas 1959. gadā tika ievēlēts par profesoru. No 1970. gada līdz 1980. gadam katedras vadību uzņēmās docents O. Buka.

Daudz tika paveikts materiāli tehniskās bāzes nostiprināšanā. 1975. gadā, jaunajā Ķīpsalas kompleksā izveidojot Arhitektūras un celtniecības fakultāti, atkal radās iespēja arhitektu mācības organizēt speciālās projektēšanas un grafikas darbnīcās, auditorijās un mācību kabinetos. Uzņemamo studentu skaits pieauga, un ik gadus tika komplektētas divas akadēmiskās grupas pa 25 studentiem katrā.

Lai pilnveidotu arhitektu mācības, 1980. gadā fakultātē tika izvērsta vecāko kursu studentu specializācija dzīvojamo un sabiedrisko ēku projektēšanā, pilsētbūvniecībā, ainavu arhitektūrā un arhitektūras pieminekļu restaurācijā un aizsardzībā. Mācības arhitektūrā nodrošināja divas katedras. Grafikas un kompozīcijas katedru vadīja doc. V. Dorofējevs, Arhitektūras un pilsētbūvniecības katedru — docents (kopš 1987. g. profesors) O. Buka. 1985. gadā šo katedru sāka vadīt prof. I. Strautmanis. Par pedagogiem strādājuši docenti Dz. Driba, J. Vasiļjevs, J. Krastiņš, O. Ostenbergs, pazīstamie arhitekti M. Ģelzis, J. Skalbergs, V. Zilgalvis, G. Asaris u. c.

Jauns posms arhitektūras mācībās sākās 1990./91. mācību gadā, pārveidojot Rīgas Politehnisko institūtu par Rīgas Tehnisko universitāti atbilstoši

RTU Arhitektūras fakultātes ēka Āzenes ielā 16

augstskolu klasifikācijai pasaulē. Jaunizveidotajā universitātē tika atjaunota Arhitektūras fakultāte ar četrām katedrām:

1) Arhitektūras projektēšanas katedra — vad. doc. Dz. Driba (līdz 1993. g.), doc. V. Zilgalvis;

2) Arhitektūras un pilsētbūvniecības katedra — vad. prof. I. Strautmanis;

3) Arhitektūras vēstures un teorijas katedra — vad. prof. J. Krastiņš;

4) Tēlotājas mākslas katedra — vad. doc. V. Dorofējevs (līdz 1994. g.), doc. V. Grišins.

Pirmajā mācību gadā fakultātes dekāna pienākumus pildīja prof. O. Buka, prodekāns — doc. J. Briņķis. Kopš 1992. gada fakultātes dekāns ir doc. J. Briņķis, prodekāns — doc. P. Milzarājs.

Atjaunotās fakultātes mācību plānā ir trīs posmi:

1) arhitektūras bakalaurs (I—IV kurss);

2) diplomēts arhitekts (studijas V kursā un diplomprojekta izstrāde);

RPI Arhitektūras un celtniecības fakultātes Arhitektūras un pilsētbūvniecības katedras un Grafikas katedras kolektīvi 1985. g.

3) arhitektūras maģistrs (divu gadu studijas pēc arhitekta kvalifikācijas iegūšanas). Galvenā ievirze maģistratūrā — arhitektūra un pilsētbūvniecība, novirziens — reģionālās vides plānošana.

Arhitekta izglītību Latvijā no 1944. gada līdz 1995. gadam ieguvuši 1440 arhitekti. Fakultātes kolektīvs ir gandarīts par to, ka izaugusi jauna arhitektu paaudze, kas savas spējas jau apliecinājusi darbā.

Nebūs pārspīlēts, apgalvojot, ka Latvijas arhitektūras skola, kuru šodien reprezentē RTU Arhitektūras fakultāte, arī turpmāk sniegs atbilstošu ieguldījumu Latvijas pilsētu un lauku arhitektūras attīstībā un pilnveidošanā.

Piezīme

[1] Par studentu cīņu šai laikposmā *G. Priede* publicējis atmiņas laikrakstā "Izglītība" 1991. g. 15. martā.

J. KRASTIŅŠ

JĀNIS FRĪDRIHS BAUMANIS
(1834—1891)

Jānis Frīdrihs Baumanis, pirmais profesionālais latviešu arhitekts ar akadēmisku izglītību, ir viens no visievērojamākajiem latviešu arhitektūras meistariem. Viņa radošā darbība sakrīt ar laikposmu, kad Rīga, atbrīvojusies no viduslaiku nocietinājumiem, sāka strauji veidoties par lielpilsētu. Pēc J. Baumaņa projektiem celtas arī daudzas sabiedriskās ēkas, it īpaši pareizticīgo dievnami, toreizējās Vidzemes guberņas ziemeļu daļā, taču galvenokārt viņa vārds ir saistīts ar Rīgu. Te XIX gs. otrajā pusē pakāpeniski tika realizēts pilsētas centra pārbūves projekts, kuru sakarā ar cietokšņa valņu nojaukšanu 1856. gadā izstrādāja Rīgas galvenais arhitekts Johans Daniels Felsko (1813—1902) un arhitekts Oto Dīce (1832—1890). Ap viduslaicīgo vecpilsētu izveidojās Rīgas bulvāru apbūves komplekss — viens no izcilākajiem arhitektūras ansambļiem Rīgā, kura arhitektoniski māksliniecisko kvalitāti atzinīgi novērtēja jau tā rašanās laikabiedri.[1]

Rīgas bulvāru apbūvē dominē J. Baumaņa darbi: pēc viņa projektiem te uzceltas 54 dzīvojamās un sabiedriskās ēkas, kas veido vairāk nekā trešdaļu no šī rajona celtnēm. Salīdzinājumam: 19 ēkas te uzceltas pēc arhitekta K. Felsko (1844—1918) projektiem, 13 ēku autors ir arhitekts akadēmiķis H. Šēls (1829—1909), 12 ēkas uzcēlis arhitekts akadēmiķis R. Pflūgs (1832—1885). Citu pazīstamāko Rīgas arhitektu — Baumaņa laikabiedru veikums ir vēl mazāks.

Jānis Frīdrihs Baumanis piedzima Daugavas enkurnieka Jēkaba Daniela Baumaņa (Būmaņa; 1809—1845) ģimenē[2] 1834. g. 23. maijā. Enkurnieki mitinājās Zaķusalā, un viņu amats — plostu novadīšana — pārgāja no paaudzes paaudzē.

Arī Jānis Baumanis, ģimenē saukts par Žani, pēc tēva pāragrās nāves jau 11 gadu vecumā sāka nodarboties ar baļķu pludināšanu lejup pa Daugavu, dažreiz arī augšup pa Lielupi līdz Jelgavai. Dzīves apstākļi J. Baumanim liedza jaunībā baudīt pietiekamu sistemātisko izglītību. Mājās apguvis prasmi lasīt un rakstīt, viņš vienīgi 1846./47. g. ziemā apmeklēja nodarbības Morica skolā (tautskola pie Pēterbaznīcas).

Pamazām J. Baumani ieinteresēja celtniecība. Pēc tam kad enkurnieka pienākumus bija pārņēmis viņa jaunākais brālis Kārlis, J. Baumanis 1853. gada pavasarī iestājās darbā par mācekli pie sava radinieka namdara Jāņa Staudena. Tur viņš līdztekus citiem darbiem strādāja par namdari divu tā laika lielāko Rīgas jaunceltņu — Biržas (1852.— 1855. g., arhitekts H. Bose) un Lielās ģildes (1854.—1859. g.; arhitekts K. Beine) — būvdarbos.

1856. gadā J. Baumanis tika pieņemts darbā arhitekta H. Šēla birojā. H. Šēls, pabeidzis Pēterburgas Mākslas akadēmiju un pēc tam kādu laiku nostrādājis pie arhitekta profesora L. Bonšteta (1822—1885), 1853. gadā ieradās Rīgā, lai vadītu Lielās ģildes celtniecību. Vēlāk H. Šēls vadīja būvdarbus divās L. Bonšteta projektētajās Rīgas jaunceltnēs — Pilsētas teātrī (tagad Nacionālā opera, 1860—1863) un minerālūdeņu iestādē Vērmanes dārzā (1863—1864). Tieši H. Šēls pamanīja J. Baumaņa apdāvinātību un izcilās darbaspējas. Viņš savu centīgo palīgu 1860. gadā iepazīstināja ar L. Bonštetu, kas uz pāris nedēļām bija ieradies Rīgā. Uzzinājis J. Baumaņa nodomu iegūt arhitekta izglītību, L. Bonštets ieteica viņam doties uz Berlīni un iestāties Būvakadēmijā, turklāt apņēmās sniegt materiālu palīdzību, izmaksājot ik mēnesi 25 dālderus. Bez šāda atbalsta studijas nebūtu iespējamas.

Studiju laiks Berlīnē no 1860. g. oktobra līdz 1862. g. novembrim aizritēja ļoti saspringtā un piesātinātā darbā, jo līdztekus studijām specialitātē bija jāapgūst arī vispārējās izglītības pamati. Līdz fanātismam mērķtiecīgajā un askētiskajā J. Baumaņa dzīvesveidā svētdienīgu atkāpi ienesa vienīgi kāda nedēļa 1861. g. rudenī, kad Berlīnē īsā vizītē ieradās profesors L. Bonštets ar dzīvesbiedri. Viņas sabiedrība jaunajam latviešu censonim deva iespēju vairākas reizes apmeklēt teātri un baudīt Šekspīra, Gētes un Šillera dramaturģijas spēku.

J. Baumaņa studiju biedru vidū bija Roberts Pflūgs un vēlāk ievērojamais Pēterburgas arhitekts akadēmiķis Viktors Šrēters (1839—1901), ar kuriem J. Baumanim arī vēlāk bija draudzīgas attiecības un radošs kontakts.

No 1862. gada novembra līdz 1863. g. jūnijam J. Baumanis studēja Pēterburgas Mākslas akadēmijā un strādāja L. Bonšteta arhitektūras birojā. Kopā ar R. Pflūgu viņš izstrādāja projektu Bruņniecības namam Rīgā un uzvarēja konkursā, pārspējot pat L. Bonšteta un V. Šrētera iesniegto darbu.

1863. g. vasarā J. Baumanis atgriezās Rīgā un kopā ar R. Pflūgu ķērās pie Bruņniecības nama (tagad LR Saeimas ēka Jēkaba ielā 11) būvvadības. Šī ēka tika uzcelta 1864.— 1867. gadā, taču projektā un citos celtniecības dokumentos Baumaņa vārds nav sastopams, jo viņš vēl nebija nokārtojis visus nepieciešamos eksāmenus, lai iegūtu tiesības patstāvīgi parakstīt projektus un vadīt būves. Tāpēc 1865. g. rudenī J. Baumanis vēlreiz devās uz Pēterburgu un drīz atgriezās ar arhitekta diplomu kabatā.

J. Baumanis bija ne tikai daudzpusīgs un ļoti ražīgs arhitekts, bet arī plaši pazīstams sabiedrisks un kultūras darbinieks. 1863. g. viņš piedalījās Pēterburgas Arhitektu biedrības dibināšanā (pirmā biedrības sanāksme notika jau 1862. gadā J. Baumaņa drauga un studiju biedra V. Šrētera dzīvoklī). J. Baumanis bija to 19 arhitektu vidū, kuri 1879. gada oktobrī līdzīgu profesionālu apvienību pirmoreiz dibināja arī Rīgā. 1865. g. viņš piedalījās Rīgas Amatnieku biedrības dibināšanā, bet Rīgas Latviešu biedrības pirmās sēdes protokols tika sastādīts 1868. gada jūlijā J. Baumaņa dzīvoklī. Viņš bija arī viens no Latviešu biedrības priekšnieka vietniekiem jeb, kā toreiz sauca, biedriem, bet laikposmā no 1872. g. februāra līdz 1875. g. februārim — priekšnieks. Pēc J. Baumaņa projekta 1869. gadā tika uzcelta Rīgas Latviešu biedrības ēka. 1892. un 1897. g. tā tika nedaudz pārveidota pēc K. Pēkšēna projekta. 1908. g. šī divstāvu celtne nodega, un 1909. g. pēc E. Poles projekta tika uzcelts jauns nams.

Būdams muzikāli apdāvināts cilvēks, J. Baumanis bija arī viens no latviešu vispārējo dziesmu svētku organizēšanas iniciatoriem. 1873. gadā I dziesmu

Amatnieku biedrības nams Vaļņu un Audēju ielas stūrī, nav saglabājies, 1868

svētkiem pēc viņa projektiem tika uzbūvētas divas pagaidu estrādes, viena toreizējā Ķeizara dārzā, otra — Doma baznīcā. Nākamajiem diviem dziesmu svētkiem viņš izbūvēja pagaidu koncertzāles. "Ar II svētkiem 1880. g. J. Baumanis ieveda to koka celtnes tipu, kas ar nelieliem pārgrozījumiem pastāvēja līdz VI svētkiem (1926. g. — J. K.), kad P. Kundziņš atkal atgriezās pie estrādes izbūves dziedātājiem un soliem klausītājiem."[3]

II dziesmu svētku zāle tika uzcelta 1880. g. toreiz vēl neapbūvētā gruntsgabalā K. Valdemāra ielas un Kronvalda bulvāra stūrī, aptuveni Rīgas Valsts tehnikuma vietā. Tā bija apjumta, apmēram 60 m plata un 90 m gara celtne ar 2000 vietām dziedātājiem un 15 000 vietām klausītājiem. Celtni cieši apjoza augsts žogs, bet zāles sāni bija bez norobežojošām sienām. Pārsegumu turēja 8 koka balstu rindas, starp kurām centrālais laidums bija gandrīz 18 m. III dziesmu svētku celtne (1888. g.) bija vēl lielāka (75 x 125 m), paredzēta 17 000 klausītāju. Tā atradās Latvijas Mākslas akadēmijas ēkas vietā. Interesanti atzīmēt, ka III dziesmu svētku gadā J. Baumani ievēlēja par Latviešu biedrības kora priekšnieku, bet 1882. gadā viņš finansēja sava brālēna J. Pūrāta vadītā kora braucienu uz Maskavu, kur tas piedalījās koncertos sakarā ar šajā gadā sarīkoto politehnisko izstādi.

Rīgas Latviešu biedrības ēka, nav saglabājusies, 1869—1872

J. Baumanim patika sportot. "Lai rastu vajadzīgo enerģiju grūtajam garīgajam darbam,"[4] jau studiju gados viņš nodarbojās ar vingrošanu un paukošanu un 1861. g. augustā pat piedalījās Berlīnes vingrošanas svētku organizēšanā. Arī Rīgā viņš rosīgi darbojās Rīgas vingrotāju biedrībā. Šīs biedrības pirmā koka konstrukcijās veidotā vingrošanas zāle, kas no 1864. līdz 1881. g. atradās Raiņa bulvāra un R. Endrupa ielas stūrī, bija celta pēc J. Baumaņa projekta. 1872. gadā J. Baumanis kopā ar kādreizējiem amata biedriem enkurniekiem piedalījās kādās airēšanas sacīkstēs Maskavā, izcīnot pat vairākas pirmās vietas, par ko viņš "dabūja no lielkņaza Konstantīna par goda algu smalku kastīti ar sudraba cigāru un spičku dozi"[5].

No 1870. līdz 1880. g. J. Baumanis paralēli privātpraksei strādāja par arhitektu Vidzemes guberņas valdē, un šajā laikā tika uzceltas daudzas viņa projektētās skolas un baznīcas Igaunijas dienvidu daļā un Sāmsalā, kas toreiz ietilpa Vidzemes guberņā. 1879.—1886. g. J. Baumanis bija Rīgas pilsētas valdes loceklis jeb domnieks un daudz strādāja pie pilsētas labiekārtošanas. J. Baumaņa noteiktās, atklātās un pilsoniski aktīvās darbības dēļ saasinājās viņa attiecības ar "pilsētas tēviem", kuriem nereti pašlabums bija tuvāks par sabiedrības interesēm. Šajā sakarā viņš publicēja "Atklātu atbildes rakstu Rīgas pilsētas valdei"[6], kurā atklāja nesaimnieciskumu un izšķērdību pilsētas budžeta līdzekļu izlietošanā komunālajā saimniecībā un kapitālajā celtniecībā, būvējot skolas, tirgus ēkas u. c. objektus: "Es nododu pilsētas valdei, domniekiem un plašai atklātībai faktus, kurus pēc asas novērošanas un nopietnas pārbaudes esmu ievērojis kā pilsētas interesēm ne visai atbilstošus."[7] Ik lappusē uzsvērta doma, ka pilsētas valdes pienākums ir rūpēties, lai tās celtajām ēkām, konkrēti — skolām un gaļas tirgus hallei (acīmredzot domāts tagadējā Vidzemes tirgus gaļas paviljons), būtu ērts plānojums un tās nebūtu pārmērīgi dārgas, kā tas tika konstatēts šo celtņu projektu pārbaudē. J. Baumanis norāda: "Mēs strādājam sabiedrībai, nevis sabiedrība mums, ja vien par strādāšanu nesauc vienīgi naudas taisīšanu."[8] Viņš uzstājās arī pret ielu un ceļu "šosēšanu" (grants segumu), kas ir lēti izbūvē, bet dārgi ekspluatācijā, pierādot, ka daudz izdevīgāk ir veidot kalto akmeņu bruģi, kas prasa ievērojami mazākus līdzekļus kopšanai un remontam. J. Baumanis "kā īsts lietpratējs neapgāžami pierādīja lielus, bet veltīgus naudas izdevumus, paviršību un kontroles trūkumu būvju lietās"[9]. Noslēgumā viņš raksta: "Man kā pilsētas domniekam vienīgais mērķis bija, ir un būs raudzīties, lai maksājošās publikas, visas sabiedrības nauda tiktu izdota pareizi, taupīgi un taisnīgi, atbilstoši pilsētas patiesajām vajadzībām."[10]

Pilsētas interešu aizstāvība bija viens no daudzajiem J. Baumaņa darbības laukiem, taču visuzskatāmākā liecība viņa darbam ir ēkas Rīgas centrā, kas uzceltas pēc viņa projektiem galvenokārt XIX gs. 70. un 80. gados.

XIX gs. otrās puses arhitektūras stils bija eklektisms. Vēl XIX gs. sākumā valdošā klasicisma izolēto, sevī noslēgto ansambļu vietā eklektisma laikā pilsētbūvnieciskā vide tika maksimāli piesātināta. Apbūve aizpildīja visus tukšumus, un visos virzienos veidojās noslēgtas perspektīvas, tāpēc raksturīgā iela-koridors telpiskajā uztverē zināmā mērā kļuva līdzīga interjeram. Pilsētvides arhitektoniskā viengabalainība tika panākta, katru celtni veidojot ciešā kontekstā ar apkārtējo apbūvi un dabas elementiem. Visām celtnēm neatkarīgi no to funkcijas tika veidotas iluzori tektoniskas fasādes, kurās vienmērīgā ritmā kārtojas dažādas arhitektoniskas detaļas, galvenokārt patapinātas no iepriekšējiem arhitektūras stiliem. Šo formālās izteiksmes līdzekļu kārtojuma modulis bija vienmērīgi ritmizētā fasāžu virsmu perforācija. Līdz ar to arhitektu māksliniecisk rokraksti kļūst līdzīgi. Atsevišķas celtnes viena no otras atšķiras galvenokārt tikai ar arhitektoniskā dekora piesātinātību fasādēs un apdares elementu māksliniecisko izveidojumu. Tieši šajā ziņā J. Baumaņa celtnes Rīgas centra apbūvē

Īres nams Rīgā, Aspazijas bulvārī, 1878 (ēka nav saglabājusies)

izceļas ne tikai kvantitatīvi, bet arī kvalitatīvi gan arhitektoniski mākslinieciskā veidola ziņā, gan pilsētbūvnieciskajā aspektā.

Nozīmīgāko arhitektūras mantojuma daļu veido lielās sabiedriskās ēkas. Vairākas J. Baumaņa celtās mājas — Rīgas Latviešu biedrības nams, Rīgas Amatnieku biedrības nams, Strēlnieku nams, M. Lomonosova ģimnāzija u. c. — ir gājušas bojā vai stipri pārbūvētas, bet Bruņniecības nams, Aleksandra ģimnāzija (tagad Latvijas Mūzikas akadēmija K. Barona ielā 1), Cirks un Apgabaltiesas nams (Brīvības ielā 34) vismaz ārēji nepārveidoti stāv vēl šodien.

Kopā ar R. Pflūgu celtais Bruņniecības nams veidots renesanses laikmeta Florences palaco formās. Ar savām būvmasām un detaļu mērogu tas neiederas vecpilsētas vidē tāpat kā XIX gs. sākumā celtais Arsenāls, kam Bruņniecības nams piekļaujas ar aizmugures sienu.

Nākamajos, jau pilnīgi patstāvīgajos J. Baumaņa darbos ir cita pilsētbūvnieciskā pieeja. Visspilgtāk tā izpaužas Apgabaltiesas nama arhitektoniskajā izveidē. Apgabaltiesas ēkas pirmo projektu J. Baumanis izstrādāja 1887. gadā, paredzot vienmērīgi ritmizētu fasāžu kompozīciju, kuru vainago vairāki barokāli kupoli. Projektu saskaņojot Pēterburgā Iekšlietu ministrijas Tehniskajā celtniecības komitejā, tika izteiktas piezīmes par dažām nepilnībām plānojumā, kā arī aizrādīts, ka "fasādi vajadzētu pārveidot, noņemot neīstos kupolus, kas nepiešķir

Apgabaltiesa, fasādes projekts, 1877

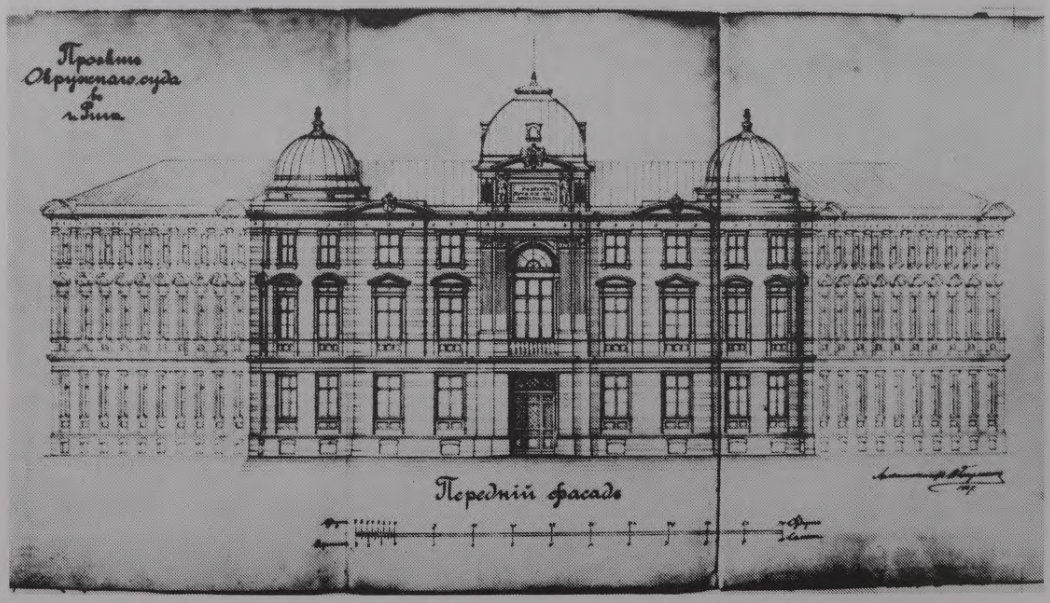

ēkai īpašu raksturu un rada neproduktīvus izdevumus".[11] Nākamajā gadā tika apstiprināts jauns J. Baumaņa projekta variants, kurā barokālā rakstura fasādes bija ieguvušas zināmu līdzību ar dižrenesanses meistara A. da Sangallo Jaunākā Romas Svētā Gara bankas arhitektūru. Šajā projektā celtnei bija neitrāls siluets un uzsvērta vainagojošā dzega.

Celtnes būvdarbi tika pabeigti 1889. gadā, kopumā pēc projekta otrā varianta, taču celtniecības gaitā Jānis Baumanis prata panākt arī kupolu izveidi. Ēka ieguva izteiksmīgu siluetu un māksliniecisko veidolu, kas atbilda konkrētajai pilsētbūvnieciskajai situācijai — nams atrodas svarīgu pilsētas transporta maģistrāļu satekā, netālu no nesen uzceltās un kupoliem vainagotās katedrāles.

Par tiesas ēkas arhitektūru Jānim Baumanim "izsacīja pateicības justicministers Manaseins, viņu arī izredzēja par justicministrijas sevišķu uzdevumu ierēdni"[12] un ēkas augšstāvā piešķīra jaunu dzīvokli, kurā J. Baumanis nodzīvoja līdz mūža beigām.

Apgabaltiesas nama jaunceltne laikabiedru vidū guva vispārēju atzinību: ".. redzam viscaur lietderīgu nama iekārtojumu, kur telpa pie telpas — ik pēc nolūka un vajadzības — stāv piederīgā sakarā un lieluma samērā, kur visas satiksmes telpas — vestibili un koridori — ērtas un gaišas, tā ka ik katram tajā būs viegli orientēties. Tādā kārtā arī vienīgi saprotams, ka tik lielas (nama trijos stāvos

Apgabaltiesa, fasādes projekts, 1878

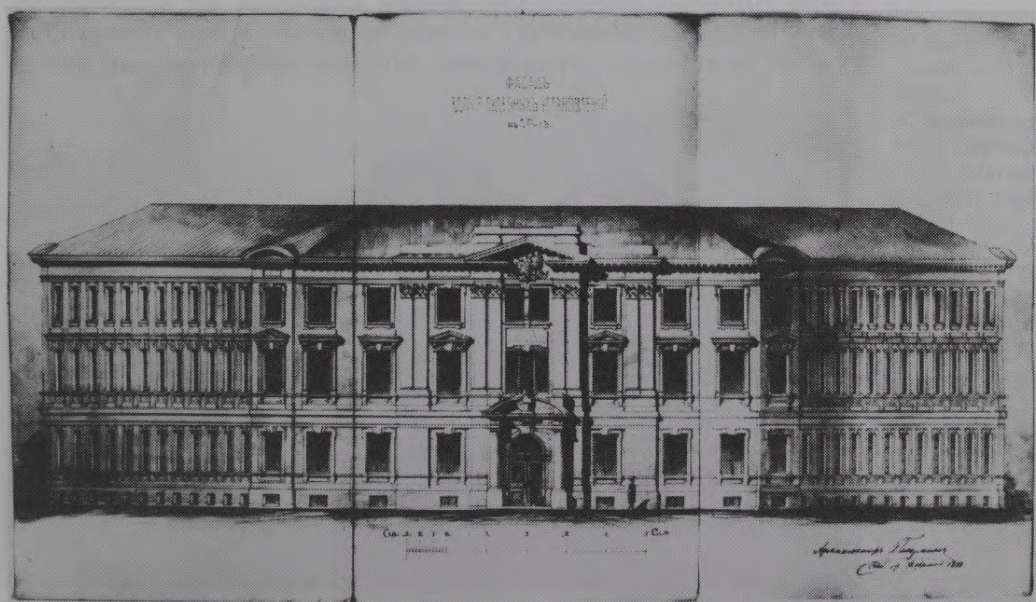

atrodas 78 dažādas istabas un plašas zāles) un arī dailes ziņā diezgan krāšņas ēkas celšana iznāk samērā lēti, proti, 140 000 rbļ. (Pie tā nedrīkst piemirst, ka namam visas četras fasādes arhitektoniski iztēlotas.) Un tomēr tiklab darbs, kā materiāls ir viscaur solīds un krietns."[13] Autors tikpat atzinīgi izsakās arī par šīs celtnes pilsētbūvniecisko izveidojumu, tās ierakstīšanos apkārtējā vidē, it īpaši — harmonisko saskaņu ar katedrāli.

J. Baumaņa vārds saistīts arī ar Pareizticīgo katedrāles būvvēsturi. 1875. g. trīs arhitektiem — H. Šēlam, R. Pflūgam un J. Baumanim — pasūtīja izstrādāt projekta priekšlikumus. Realizēšanai pieņēma R. Pflūga variantu. Viens no galvenajiem argumentiem šai izvēlei bija zemākā tāmes izmaksa — 234 640 rbļ. 75 kap. (H. Šēla variantam — 276 675 rbļ. 34 kap., bet J. Baumaņa — 273 875 rbļ. 80 kap.).[14] Tiesa, jau nākamajā gadā, uzsākot būvdarbus, R. Pflūga projekta tāme tika precizēta, aprēķinot 280 870 rbļ. 39 3/4 kap.[15], bet kopumā, neskaitot iekšējo apdari un iekārtu, celtniecības izmaksas sasniedza 561 504 rbļ. 16 kapeikas.[16] Vēl viena Rīgas sabiedriskā ēka, kuras būvvēsturē figurē J. Baumaņa vārds, ir Pareizticīgo garīgais seminārs. 1878. un 1879. g. J. Baumanis izstrādāja divus projekta variantus, kurus no viņa neatkarīgu iemeslu dēļ Svētās sinodes saimniecības departaments neapstiprināja.[17] Ēku uzcēla 1886. g. pēc šī departamenta arhitekta Ļušina projekta (K. Barona ielā 99).

Viena no ievērojamākajām J. Baumaņa celtajām sabiedriskajām ēkām Rīgā ir bijusī Aleksandra ģimnāzija. Gan būvmasu kompozīcijā, gan arhitektoniskajā apdarē, kurā variēti galvenokārt klasicisma motīvi, jūtama liela meistara roka. Ēkas cēli monumentālā, reprezentablā arhitektūra nepārprotami pauž celtnes

Apgabaltiesa, tagad LR Augstākā Tiesa, 1888

sabiedrisko raksturu. Varbūt šodien tā izskatās nedaudz par zemu iepretim relatīvi augstajiem piecstāvu īres namiem, taču ģimnāzijas celšanas laikā (1871.—1876. g.) tuvumā atradās tikai divu vai trīs stāvu celtnes. Tādas bija arī paša J. Baumaņa celtās ēkas: M. Lomonosova ģimnāzija (pārbūvēta XX gs. 30. gados, tagad LU Matemātikas un informātikas institūts Raiņa bulvārī 29) un Rīgas Latviešu biedrības nams. J. Baumanis gan sākotnēji Aleksandra ģimnāzijas ēku bija iecerējis augstāku, ar mansarda stāviem spārnos un torni virs centrālās kāpņu telpas. Taču, projektu apstiprinot Pēterburgā, Satiksmes ceļu un sabiedrisko ēku ministrijā, tika norādīts, ka šīs uzbūves jālikvidē, jo tās it kā "nevar piešķirt celtnei sevišķi krāšņu izskatu".[18] J. Baumanis savu projektu gan centās aizstāvēt, norādot, ka divstāvu celtne, iespējams, neaizsegs augstāko blakusēku pretugunsmūrus. Tomēr ierobežoto līdzekļu dēļ bija jāsamazina pat iecerētais stāvu augstums.

Līdz XIX gs. 70. gadu vidum bulvāru apbūvē dominēja divu un trīs stāvu ēkas. Tādas bija, piemēram, bijusī Reimersa acu klīnika (ASV vēstniecība Raiņa bulvārī 7, 1861.— 1864. g., arhitekts H. Šēls), Pilsētas ģimnāzija (Rīgas 1. ģimnāzija Raiņa bulvārī 8, 1865.—1867. g., arhitekts J. D. Felsko), kā arī divas pēc J. Baumaņa projektiem celtās dzīvojamās savrupmājas — Mencendorfa nams (Francijas vēstniecība Raiņa bulvārī 9) un Kerkoviusa nams (LU Zinātniskā

Aleksandra ģimnāzija Rīgā, K. Barona ielā 1, 1873

bibliotēka Kalpaka bulvārī 4). Mencendorfa nama fasāžu apdare ir plastiski bagāta variācija par renesanses un baroka tēmu, bet Kerkoviusa nama arhitektūrā pārsvarā ir stilizētas gotikas formas. Te jūtama J. Baumaņa mākslinieciskā rokraksta daudzpusība.

J. Baumanis bija arī prasmīgs konstruktors. Par to visspilgtāk liecināja viņa būvēto dziesmu svētku celtņu liellaiduma koka pārsegumi, kā arī no metāla konstrukcijām veidotais cirka kupols, kurā par būvmateriāliem izmantotas dzelzceļa sliedes (šodien tik ierastie velmētie profiltēraudi tolaik vēl vairumā netika ražoti). Vairāku dzīvojamo ēku celtniecībā J. Baumanis izmantoja jaunas, līdz tam Rīgā nepazītas pamatu konstrukcijas, bet nesošās sienas veidoja racionāli, bez liekas konstruktīvās drošības rezerves.[19]

Īres nams Rīgā, Raiņa bulvārī 4, Zemes un tipa stāva plāni, 1880

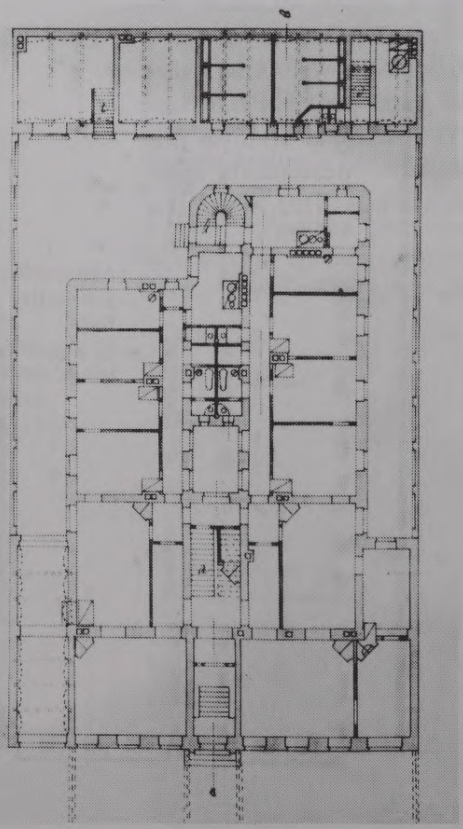

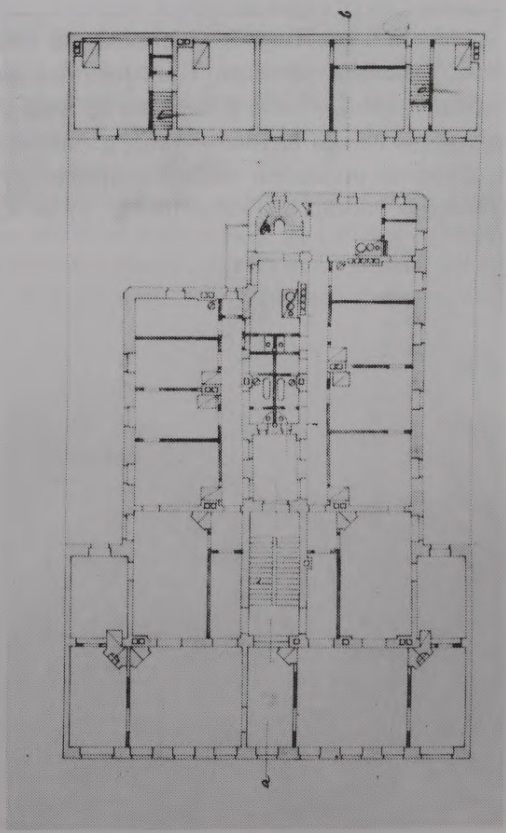

XIX gs. otrajā pusē, kad radās vairāki jauni ēku tipi un jauni arhitektoniski telpiskā plānojuma un konstruktīvie paņēmieni, par visizplatītāko un raksturīgāko pilsētu apbūves elementu kļuva daudzstāvu īres nami. Arī J. Baumaņa daiļradē tiem ir galvenā vieta. Viņš bija viens no pirmajiem, kas daudzdzīvokļu ēkas plānoja burta T veidā. Katrā ēkas stāvā simetriski izvietoti divi daudzistabu dzīvokļi. Ielas pusē, galvenās kāpņu telpas tuvumā, atrodas labākās un gaišākās telpas, bet ielai perpendikulāri novietotajā pagalma spārnā gar garu, pustumšu gaiteni — guļamistabas, labierīcības, virtuve, apkalpotāju telpas un otras, t. s. melnās kāpnes. Gaitenim, labierīcībām un galvenajai kāpņu telpai ir logi uz "gaismas aku". Samērā nelielo Rīgas gruntsgabalu dēļ šis plānojums bija racionāls, jo deva iespēju veidot maksimāli blīvu apbūvi, saglabājot relatīvi apmierinošus sanitāri higiēniskos apstākļus telpām, kas orientētas uz kvartāla iekšpusi. Tās saņēma gaismu no kopējā pagalma starp diviem blakusnamiem. XIX gs. otrajā pusē T veida dzīvojamās ēkas Rīgā bija ļoti izplatītas.

Ciešajā kvartālu apbūvē, bloķējot rindā vairākas bulvāru tipa ēkas, radās it kā liels daudzsekciju dzīvojamais nams, kurā ritmiski atkārtojas vienāda plānojuma elementi. Atkārtojamības ideju J. Baumanis uzsvēra arī ēku ārējā arhitektoniskajā veidolā. Piemēram, namiem K. Barona ielā 6, 8 un 10 ir tikai

Viesnīca Rīgā, Raiņa bulvārī 33, 1881

nedaudz atšķirīgs plānojums, toties identiskas fasādes. Līdzīgi veidotas arī ēkas Merķeļa ielā 5, 7 un 9.

Tipiski eklektiskajā īres namu fasāžu noformējumā J. Baumanis lielākoties izmantojis stilizētas renesanses vai klasicisma detaļas, jo klasiskās formas viņš bija visai pamatīgi apguvis, studējot akadēmiskajās mācību iestādēs. Taču nereti J. Baumanis izmantoja arī stilizētas gotikas formas (Kalpaka bulvārī 5, Merķeļa ielā 12, Raiņa bulvārī 33, Kerkoviusa namā Kalpaka bulvārī 4), kuras dažkārt traktētas pavisam abstrakti un brīvi (K. Valdemāra ielā 8). Ēka Basteja bulvārī 2 veidota Bizantijas arhitektūras garā. Taču visas šīs ēkas, pateicoties eklektisma kompozīcijas principam, ir stipri līdzīgas savā mākslinieciskajā izteiksmē. Vienmērīgais arhitektoniskā dekora ritms visā celtņu ielas fasāžu laukumā zināmā mērā pat atklāj dzīvojamo ēku telpiskās uzbūves tektoniku: pret ielu orientētas tikai vienas un tās pašas funkcionālās nozīmes telpas — dzīvojamās istabas.

Vairumam J. Baumaņa celtņu plastiski bagātāk ir apdarināts otrais vai trešais stāvs, kas atrodas visaktīvākās optiskās uztveres zonā. Starpstāvu pārsegumu līmenī parasti veidota starpdzega, bet logailas vainago trijstūra, retāk riņķa segmenta formas sandriki. Augstāk fasādes noformējums kļūst atturīgāks, it kā

Īres nams Rīgā, Merķeļa ielā 17, 1872

vieglāks, sandriki parādās lielākoties tikai dzegas fragmenta formā. Fasāžu gludos apmetuma laukumus plastiski atdzīvina ģeometrisku līniju rievojums. J. Baumanis ar šo paņēmienu tikpat kā nekad nav imitējis akmens mūri, kaut gan tāda imitācija eklektismā bija diezgan izplatīta.

Visus daudzstāvu īres namus lielākoties būvnoteikumu maksimāli pieļautajā 10 asu (ap 21,3 m) augstumā vainago uzsvērta galvenā dzega, kas atsevišķo ēku veidoto vienlaidu "ielas sienu" it kā saaudzē nedalāmā vienībā.

Nevar noliegt, ka eklektisma laikmeta ciešajai kvartālu apbūvei tomēr piemīt zināma vienmuļība, kas vēl jūtamāka ir tur, kur likvidēti priekšdārziņi, piemēram, Merķeļa ielā. J. Baumanis vairākās vietās ir izmantojis pusatvērtās apbūves paņēmienus, ievērojami bagātinot pilsētvides telpisko raksturu. Piemēram, ēkas Elizabetes ielā 18 un 20 ir atvirzītas viena no otras, arī sānu fasādes ir arhitektoniski apdarinātas. Starp ēkām iekārtots dārzs.Līdz ar to iela tiek savienota ar kvartāla iekšējo laukumu un uzlabojas apbūves sanitāri higiēniskā kvalitāte. Līdzīgi veidotas arī ēkas Raiņa bulvārī 27 un 31. Ar to apjomiem meistars radījis telpiskas kulises, starp kurām izceļas M. Lomonosova ģimnāzijas divstāvu nams. Ļoti interesanti un oriģināli J. Baumanis rīkojies, ceļot ēkas Alfrēda Kalniņa ielā 6 un 8. Saglabājot namu ciešo bloķējumu, to apjomi

Merķeļa ielas apbūve, XIX gs. 80. gadi, arh. J. F. Baumanis, A. Edelsons, K. Pēkšēns

pakāpeniski atvirzīti no ielas sarkanās līnijas, ēku priekšā radušos telpu izmantojot par dārzu.

J. Baumanis mira ar kuņģa vēzi 1891. g. 19. martā radošo spēku briedumā, nepilnus 57 gadus vecs. Viņa bēres izvērtās par nacionālu sēru dienu, tajās piedalījās vairāki desmiti tūkstošu cilvēku, arī Vidzemes gubernators un vicegubernators, apgabaltiesas prezidents, Rīgas pilsētas galva u. c. augsti valsts ierēdņi (starp citu, J. Baumanis bija arī augstu valdības apbalvojumu — Sv. Staņislava ordeņa un III pakāpes Sv. Annas ordeņa kavalieris).

J. Baumaņa celtnes pieder latviešu arhitektūras zelta fondam. Tās ir kā arhitektūras zinību grāmata, kurā joprojām varam izlasīt daudz derīga un vērtīga.

Piezīmes

[1] Skat., piem., *M. P.* Современная Рига, ее общественная жизнь и порядки // Вестник Европы. — 1878. — Nr. 3.

[2] J. Baumaņa biogrāfiskie dati galvenokārt pēc:

Kampe P. Architekts Jānis Fridrichs Baumanis (1834—1891). Viņa dzīve un viņa mūža darbs // Izglītības Ministrijas Mēnešraksts. — 1927. — Nr. 1. — 17. lpp.

Zemgalietis L. Jānis Baumanis // Baltijas Vēstnesis. — 1891.—Nr. 66.—68.—22.— 24. martā.

Īres nams Rīgā, Alfrēda Kalniņa ielā 6, 1884

[3] *Peņģerots V.* Latvju dziesmu svētku celtnes // Latvijas Architektūra. — 1938. — Nr. 1. — 4. lpp.

[4] *Kampe P.* Architekts Jānis Fridrichs Baumanis (1834—1891). Viņa dzīve un viņa mūža darbs // Izglītības Ministrijas Mēnešraksts. — 1927. — Nr. 1. — 8. lpp.

[5] *Zemgalietis L.* Jānis Baumanis // Baltijas Vēstnesis. — 1891. — 23. martā.

[6] Offenes Antwortschreiben an das Stadt-Amt zu Riga vom Stadtverordneten Architect J. F. Baumann. — Riga, 1885. — S. 41.

[7] Turpat, 3. lpp.

[8] Turpat, 10. lpp.

[9] Jānis Baumanis // Latviešu kalendārs ar bildēm. 1892. — Jelgavā, 1892. — 98. lpp.

[10] Offenes Antwortschreiben an das Stadt-Amt zu Riga vom Stadtverordneten Architekt J. F. Baumann. — Riga, 1885. — S. 41.

[11] PSRS Centrālais Valsts Vēstures arhīvs Sanktpēterburgā. 1293. f., 85. apr., 33.1., 6.1p.

[12] Jānis Baumanis // Latviešu kalendārs ar bildēm. 1892. — Jelgavā, 1892. — 97. lpp.

[13] *P. Kl. (Puriņu Klāvs).* Jaunais Rīgas apriņķa tiesas nams // Baltijas Vēstnesis. — 1889.— 13. jūlijā.

[14] PSRS Centrālais Valsts Vēstures arhīvs. 1293. f., 113. apr., 82.1., 2. lp.

[15] Turpat, 20. lp.

[16] Turpat, 789. f., 11. apr., 219. l., 61. lp.

[17] Turpat, 796. f., 167. apr., 452. l., 2. lp.

[18] *Милевский О.* Двадцатилетие Рижской Александровской гимназии. — Рига, 1893. — С. 99.

[19] *Malvess A.* Arhitekts Jānis Baumanis (1834—1891) // Ilustrēts Žurnāls. — 1925. — Nr. 4. — 109. lpp.

J. F. BAUMAŅA CELTNES RĪGĀ

Nr. p. k.	Adrese	Celšanas gads	Ēkas sākotnējā funkcija	Piezīmes
1	2	3	4	5
	I. Mūra ēkas			
1.	Antonijas iela 4	1887	dzīv. ēka	
2.	Antonijas iela 5	1883	dzīv. ēka	
3.	Antonijas iela 6	1889	dzīv. ēka	
4.	Antonijas iela 7	1885	dzīv. ēka	
5.	Antonijas iela 9	1879	dzīv. ēka	
6.	Antonijas iela 10	1875	dzīv. ēka	Pārbūvēta 1938. g.
7.	Aspazijas bulvāris 22	1874	dzīv. ēka	Sagrauta 1941. g.
8.	Aspazijas bulvāris 24	1878	dzīv. ēka	Sagrauta 1941. g.
9.	Aspazijas bulvāris 26	1879	dzīv. ēka	
10.	Aspazijas bulvāris 28	1879	dzīv. ēka	
11.	Ausekļa iela 1	1879	dzīv. ēka	
12.	K. Barona iela 1	1870—1875	Aleksandra ģimnāzija	
13.	K. Barona iela 2	1881	dzīv. ēka	

1	2	3	4	5
14.	K. Barona iela 4	1881	dzīv. ēka	
15.	K. Barona iela 6	1879	dzīv. ēka	
16.	K. Barona iela 8	1879	dzīv. ēka	
17.	K. Barona iela 10	1879	dzīv. ēka	
18.	K. Barona iela 54/58	1876	pirts pagalmā	
19.	K. Barona iela 60	1880	dzīv. ēka	
20.	K. Barona iela 92	1877	dzīv. ēka	Pārbūvēta 1897. g.
21.	Basteja bulvāris 2	1878	dzīv. ēka	
22.	Basteja bulvāris 12	1878	dzīv. ēka	
23.	Baznīcas iela 34	1881	dzīv. ēka	
24.	R. Blaumaņa iela 23	1877	saimn. ēka pagalmā	Pārbūvēta 1890. g.
25.	Blieķu iela 8	1882	dzīv. ēka	
26.	Blieķu iela 16	1878	dzīv. ēka	
27.	Brīvības iela 19	1876	dzīv. ēka	
28.	Brīvības iela 21	1876	dzīv. ēka	
29.	Brīvības iela 30	1867	dzīv. ēka	
30.	Brīvības iela 34	1888	Apgabaltiesa	
31.	Brīvības iela 144	1872	dzīv. ēka pagalmā	
32.	Bruņinieku iela 77	1874	dzīv. ēka	
33.	A. Čaka iela 113	1884	dzīv. ēka	Pārbūvēta 1897. g.
34.	Doma laukums 1	1885	dzīv. ēka	
35.	Dzirnavu iela 2	1888	dzīv. ēka	
36.	Dzirnavu iela 7	1877	dzīv. ēka	Pārbūvēta 1902. g.
37.	Dzirnavu iela 13	1877	dzīv. ēka	
38.	Dzirnavu iela 105	1882	dzīv. ēka	Nojaukta 1965. g.
39.	Dzirnavu iela 109	1879	dzīv. ēka	
40.	Dzirnavu iela 153	1879	noliktava pagalmā	
41.	Elizabetes iela 8	1881	dzīv. ēka	
42.	Elizabetes iela 18	1885	dzīv. ēka	
43.	Elizabetes iela 20	1886	dzīv. ēka	
44	Gleznotāju iela 7 (arī Mucenieku iela 2)	1885	dzīv. ēka	
45.	Grēcinieku iela 14	1867	dzīv. ēka	Sagrauta 1941. g.
46.	Ģertrūdes iela 26	1883	fabrika	
47.	Ģertrūdes iela 44	1883	saimn. ēka pagalmā	
48.	Jēkaba iela 11	1863—1867	Vidzemes Bruņniecības nams	Kopā ar R. Pflūgu
49.	Jēkaba iela 30	1876	dzīv. ēka	
50.	A. Kalniņa iela 3	1879	dzīv. ēka	
51.	A. Kalniņa iela 6	1886	dzīv. ēka	
52.	A. Kalniņa iela 8	1885	dzīv. ēka	
53.	O. Kalpaka bulvāris 4	1874	dzīv. ēka	
54.	O. Kalpaka bulvāris 5	1878	dzīv. ēka	
55.	O. Kalpaka bulvāris 6	1881	dzīv. ēka	
56.	O. Kalpaka bulvāris 7	1874	dzīv. ēka	
57.	O. Kalpaka bulvāris 9	1874	dzīv. ēka	
58.	Kijevas iela	1890	kapliča	

1	2	3	4	5
59.	Kijevas iela	1882	Visu svēto baznīca	
60.	Krasta iela 5	1867	dzīv. ēka pagalmā	Pārbūvēta 1902. g.
61.	Marijas iela 3	1880	dzīv. ēka	
62.	Marijas iela 23	1886	dzīv. ēka	Pārbūvēta 1911. g.
63.	Marijas iela 29	1887	stallis pagalmā	
64.	Mārstaļu iela 12	1872	dzīv. ēka	
65.	Maskavas iela 12	1880	divi "Sarkanie spīķeri"	
66.	Merķeļa iela 2	1876	dzīv. ēka	
67.	Merķeļa iela 4	1887—1889	Solomonska cirks	
68.	Merķeļa iela 5	1883	dzīv. ēka	
69.	Merķeļa iela 7	1883	dzīv. ēka	
70.	Merķeļa iela 9	1880	dzīv. ēka	
71.	Merķeļa iela 10	1879	dzīv. ēka	
72.	Merķeļa iela 12	1881	dzīv. ēka	
73.	Merķeļa iela 13	1869—1872	pirmais Rīgas Latviešu biedrības nams	Nodega 1908. g.
74.	Merķeļa iela 17	1872	dzīv. ēka	
75.	Merķeļa iela 19	1872	dzīv. ēka	
76.	Miesnieku iela 19	1883	dzīv. ēka	
77.	Nometņu iela 58	1890	dzīv. ēka	
78.	Peitavas iela 4	1872	dzīv. ēka	
79.	Peldu iela 17	1888	dzīv. ēka	
80.	Peldu iela 24	1867	dzīv. ēka	Pārbūvēta 1968. g.
81.	L. Pils iela 12	1877	Valsts banka	
82.	M. Pils iela 9	1877	dzīv. ēka	Nojaukta 1982. g.
83.	Puškina iela 3	1870	noliktava	Pārbūvēta 1890. g.
84.	Raiņa bulvāris 2	1881	dzīv. ēka	
85.	Raiņa bulvāris 3	1881	dzīv. ēka	
86.	Raiņa bulvāris 4	1880	dzīv. ēka	
87.	Raiņa bulvāris 9	1872, 1876	dzīv. ēka	
88.	Raiņa bulvāris 11	1867	dzīv. ēka	
89.	Raiņa bulvāris 25	1880	dzīv. ēka	Sagrauta 1941. g.
90.	Raiņa bulvāris 27	1874	dzīv. ēka	
91.	Raiņa bulvāris 29	1869	Lomonosova ģimnāzija	Pārbūvēta 1938. g.
92.	Raiņa bulvāris 31	1884	dzīv. ēka	
93.	Raiņa bulvāris 33	1884	dzīv. ēka un viesnīca	
94.	Stabu iela 33	1869	dzīv. ēka	
95.	Staraja Rusas iela 1	1872, 1883	2 fabrikas ēkas	Nojauktas
96.	Teātra iela 11	1874	dzīv. ēka	
97.	Tērbatas iela 6/8	1882	dzīv. ēka pagalmā	
98.	Tērbatas iela 7	1876	dzīv. ēka (fasāde Dzirnavu ielā)	
99.	Tērbatas iela 16	1878	noliktava	Pārbūvēta 1895. g.
100.	Tērbatas iela 18	1883	dzīv. ēka	
101.	K. Valdemāra iela 6	1879	dzīv. ēka	
102.	K. Valdemāra iela 8	1879	dzīv. ēka	
103.	Vaļņu iela 20	1881	dzīv. ēka	Sagrauta 1941. g.
104.	Vaļņu iela 22	1881	dzīv. ēka	Sagrauta 1941. g.

1	2	3	4	5
105.	Vaļņu iela 26	1880	dzīv. ēka	
106.	Vaļņu iela 28	1880	dzīv. ēka	
107.	Vaļņu iela 30	1868	Rīgas Amatnieku biedrības nams	Sagrauts 1941. g.
108.	Vaļņu iela 32	1880	dzīv. ēka	
109.	Visvalža iela 6	1870	fabrika	
	II. Koka ēkas			
110.	Akas iela 5/7	1885	dzīv. ēka	Nojaukta 1911. g.
111.	Artilērijas iela 39	1874	dzīv. ēka	
112.	Ausekļa iela 10	1872	dzīv. ēka	Nojaukta
113.	Avotu iela 10	1872	dzīv. ēka	Nojaukta 1922. g.
114.	Avotu iela 60	1873	saimn. ēka pagalmā	
115.	K. Barona iela 20/22	1872	dzīv. ēka	Nojaukta 1912. g.
116.	K. Barona iela 39	1878	dzīv. ēka	Nojaukta 1898. g.
117.	K. Barona iela 58	1878	dzīv. ēka	
118.	K. Barona iela 92	1877	dzīv. ēka	Pārbūvēta 1897. g.
119.	K. Barona iela 93	1881	dzīv. ēka pagalmā	Nojaukta 1908. g.
120.	R. Blaumaņa iela 23	1877	dzīv. ēka	Pārbūvēta 1890. g.
121.	Brīvības iela 140	1877	dzīv. ēka	
122.	Bruņinieku iela 54/56	1873	dzīv. ēka	
123.	Bruņinieku iela 77	1874	dzīv. ēka pagalmā	
124.	A. Čaka iela 68	1877	dzīv. ēka un saimn. ēka pagalmā	Nojauktas 1912. g.
125.	Dzirnavu iela 3	1879	dzīv. ēka	Nojaukta 1899. g.
126.	Dzirnavu iela 36	1872	dzīv. ēka	
127.	Dzirnavu iela 113	1879	stallis pagalmā	Nojaukts 1913. g.
128.	Ģertrūdes iela 26	1874	dzīv. ēka	
129.	Ģertrūdes iela 6	1875	dzīv. ēka	
130.	O. Kalpaka bulvāris 13	1888	III vispārējo dziesmu svētku pagaidu ēka	
131.	Lāčplēša iela 21	1877	dzīv. ēka	Nojaukta 1910. g.
132.	Lāčplēša iela 38	1878	dzīv. ēka	Nojaukta 1937. g.
133.	Matīsa iela 46	1877	dzīv. ēka pagalmā	
134.	Miera iela 17	1877	dzīv. ēka	Nojaukta 1909. g.
135.	Miera iela 20	1877	2 dzīv. ēkas	Nojauktas 1909. g.
136.	Miera iela 23	1880	dzīv. ēka	
137.	Nometņu iela 1	1876	dzīv. ēka	
138.	Raiņa bulvāris 8	1864	Vingrošanas biedrības zāle	Nojaukta 1881. g.
139.	Rūpniecības iela 8	1875	dzīv. ēka	Nojaukta
140.	Rūpniecības iela 16	1871	dzīv. ēka	Nojaukta
141.	Skolas iela 27a	1876	dzīv. ēka	
142.	E. Smiļģa iela 4	1879	dzīv. ēka	
143.	Stabu iela 40	1872	dzīv. ēka	Nojaukta 1899. g.
144.	Stabu iela 75	1881	dzīv. ēka	
145.	Staraja Rusas iela 24/26	1874	dzīv. ēka	
146.	Šarlotes iela 6	1872	dzīv. ēka	Nojaukta 1927. g.
147.	Tallinas iela 2/4	1875	dzīv. ēka	Nojaukta 1965. g.
148.	Tallinas iela 36	1874	dzīv. ēka	

1	2	3	4	5
149.	Tallinas iela 84	1872	dzīv. ēka	Pārbūvēta 1898. g.
150.	Tallinas iela 71	1874	dzīv. ēka	Nojaukta 1911. g.
151.	Tallinas iela 94	1875	dzīv. ēka	Nojaukta 1911. g.
152.	Talsu iela 28	1878	dzīv. ēka	
153.	Tērbatas iela 6/8	1869	stallis pagalmā	Nojaukts 1910. g.
154.	Tērbatas iela 26	1874	dzīv. ēka	Nojaukta 1882. g.
155.	Tērbatas iela 41/43	1869	dzīv. ēka	Nojaukta 1899. g.
156.	Tērbatas iela 49/51	1876	dzīv. ēka	Nojaukta 1909. g.
157.	Tērbatas iela 78	1879	dzīv. ēka	Nojaukta 1923. g.
158.	K. Valdemāra iela 1c	1880	II vispārējo dziesmu svētku pagaidu ēka	
159.	K. Valdemāra iela 5	1865	Strēlnieku biedrības nams	Atjaunots pēc 1873. g. ugunsgrēka, nojaukts 1981. g.
160.	Zvaigžņu iela 3	1874	dzīv. ēka	

LITERATŪRA

1. *Apsītis V.* Latviešu arhitektu ciltstēvam 150 // Karogs. — 1983. — Nr. 6. — 162.— 169. lpp.

2. *Kampe P.* Architekts J. Baumanis un Rīgas izbūve // Tehnikas Apskats. — 1959. — Nr. 24. — 8.—11. lpp.

3. *Kampe P.* Architekts Jānis Fridrichs Baumanis (1834—1891). Viņa dzīve un viņa mūža darbs // Izglītības Ministrijas Mēnešraksts. — 1927. — Nr. 1. — 17. lpp.

4. *Krastiņš J.* Arhitektūras patriarhu pieminot // Cīņa. — 1984. — 9. jūnijā.

5. *Krastiņš J.* Jānis Frīdrihs Baumanis // Zvaigzne. — 1989. — Nr. 21. — 12. un 34. lpp.

6. *Krastiņš J.* Jānis Frīdrihs Baumanis // Literatūra un Māksla. — 1984. — 8. jūnijā.

7. *Krastiņš J.* Jānis Baumanis un Rīgas bulvāri // ACD. — 1878. — 1. laid. — 23.—26. lpp.

8. *Krastiņš J.* Pirmie latviešu arhitektūras meistari // Tautas kalendārs 1984. — Rīgā, 1983. — 75.—80. lpp.

9. *Kundziņš P.* Arhitekts Jānis Baumanis // Latvju Mēnešraksts. — 1942. — Nr. 4. — 337.— 358. lpp.

10. *Lūsis J.* Arhitekta Jāņa Baumaņa gars // Students. — 1934. — 28. septembrī.

11. *Lūsis J.* Arhitekts Jānis Baumanis (1834—1891) un viņa laikmets // Arhitekts. — 1968. — Nr. 14. — 9., 15., 26.—28. lpp.

12. *Lūsis J.* Svarīgs posms latviešu architektūras attīstībā. Architekta Jāņa Baumaņa piemiņai (1834—1934) // Izglītības Ministrijas Mēnešraksts. — 1934. — Nr. 10. — 313.—322. lpp.

13. *Malvess A.* Architekts Jānis Baumanis (1834—1891) // Ilustrēts Žurnāls. — 1925. — 106.—112. lpp.

14. *Zemgalietis L.* Jānis Baumanis // Baltijas Vēstnesis. — 1881. — Nr. 66—68. — 22.— 24. martā.

J. KRASTIŅŠ

KONSTANTĪNS PĒKŠĒNS
(1859—1928)

K. Pēkšēns ap 1890. g.

Konstantīns Pēkšēns bija viens no pirmajiem latviešu tautības arhitektiem, kas profesionālo izglītību ieguva Rīgā. Pēc J. F. Baumaņa nāves (1891. g.) vairāk nekā 10 gadus viņš un O. Bārs (1848—1914) bija vienīgie Rīgas arhitekti — latvieši. Līdz 1913. g. pēc K. Pēkšēna izstrādātiem vai arī viņa parakstītiem projektiem Rīgā vien uzcelts ap 230 daudzstāvu mūra namu, galvenokārt dzīvojamās ēkas. Daudzas K. Pēkšēna celtnes atšķiras no sava laika vispārpieņemtajiem stereotipiem, tajās jūtamas progresīvas arhitektūras tendences.

Ap XIX un XX gs. miju notika pāreja no iluzori tektoniskās, uz orderu formām balstītās jauno laiku stilu sistēmas uz mūsdienu arhitektūru. Par galveno stilu veidojošo faktoru kļuva celtnes konstruktīvi telpiskās struktūras atspoguļojums ēkas veidolā. Rīgas arhitektūrā šis kvalitatīvais lūzums iezīmējās īpaši reljefi: pēc 1904. gada vairs netika celta neviena eklektisma formās veidota ēka. Turpretī daudzās Rietumeiropas lielpilsētās, arī Pēterburgā un Maskavā, eklektiskas celtnes paralēli pirmā mūsdienu stila — jūgendstila uzvaras gājienam turpināja būvēt līdz pat Pirmajam pasaules karam. Daži eklektisma precedenti Rīgā gan bija 1910.—1911. gadā, kad uzplauka retrospektīvais neoklasicisma novirziens.

Uz šī fona K. Pēkšēna daiļrade ieņem īpaši svarīgu vietu. Daudzi pazīstami Rīgas arhitekti, kam bija plaša būvprakse XIX gs. beigās, XX gs. sākumā savu radošo darbību pārtrauca. K. Pēkšēns bija viens no nedaudzajiem, kas spēja atbrīvoties no akadēmiskajiem paņēmieniem un eklektisma formālās kompozīcijas normām, tādēļ viņa darbi ir tas posms būvmākslas kontinuitīvajā attīstībā, kas vieno mūsdienīgo arhitektūru ar vēsturisko stilu laikmetu.

K. Pēkšēna firmas reklāma Rīgas Arhitektu biedrības gadagrāmatā "Jahrbuch der bildenden Kunst in Ostseeprovinzen", 1910

Konstantīns Pēkšēns dzimis 1859. gada 24. februārī Mazsalacas rajona Nuķu pusmuižā zemnieka ģimenē. 1869. gadā viņa vecāki pārcēlās uz dzīvi Rīgā un Konstantīns sāka mācīties R. Vaļļa privātskolā. Pēc tās beigšanas K. Pēkšēns no 1875. gada līdz 1878. gadam mācījās Rīgas Politehniskā institūta (kuru toreiz sauca par Politehnikumu) priekšskolā, tad — Inženieru nodaļā, bet 1880. g. pārgāja uz Arhitektūras nodaļu. K. Pēkšēns bija aktīvs latviešu studentu sabiedriskās dzīves organizators: viņš nodibināja studentu "Draugu pulciņu" un pēc tam arī progresīvo latviešu studentu korporāciju "Selonija", kas bija pirmā latviešu studentu organizācija. Jaunības gados viņš daudz laika veltīja sportam, bija kaismīgs riteņbraucējs. Reiz, braucot ar velosipēdu no Rīgas uz Cēsīm, viņš saaukstējās un smagi saslima; tas stipri iedragāja viņa veselību.

1885. gada 18. martā K. Pēkšēns ieguva arhitekta diplomu un, gadu nostrādājis J. Baumaņa arhitektūras birojā, uzsāka patstāvīgu arhitekta praksi. Viņš nodibināja un vadīja santehnisko darbu firmu, kas pirms Pirmā pasaules kara bija viens no lielākajiem centrālapkures sistēmu montāžas uzņēmumiem Rīgā, un turpināja darbību līdz 1940. gadam. Gadsimta sākumā K. Pēkšēns bija vairāku kredītiestāžu un banku padomju loceklis, Rīgas Latviešu biedrības runas vīrs un no 1909. gada — pilsētas domnieks, bet pēc Pirmā pasaules kara strādāja dažādās Rīgas pilsētas valdes tehniskajās komisijās. Viņš aktīvi darbojās arhitektūrā: 1889. gadā piedalījās Rīgas Arhitektu biedrības atjaunošanā; XX gs. sākumā bija žūrijas komisijas loceklis vairākos arhitektūras projektu konkursos, piemēram, 1910. g. vērtēja Rīgas IV savstarpējās kredītbiedrības bankas (Brīvības un Elizabetes ielu stūrī) projektus, 1911. g. — Latviešu amatnieku palīdzības biedrības krājkases nama (K. Barona ielā 3) un paredzētā Latviešu biedrības muzeja (starp Kronvalda bulvāri un pilsētas kanālu) projektus.

1907. g. K. Pēkšēna un E. Laubes projekti ieguva divas pirmās godalgas strādnieku dzīvojamo māju projektu konkursā — gan par divu ģimeņu

Rīgas tirgotāju savstarpējās kredītbiedrības banka Tērbatas ielā 14, konkursa projekts, kopā ar A. Medlingeru, 1909

mājas projektu (šī māja tika uzcelta "Strādnieku dzīvokļu un ļaužu uzturlīdzekļu izstādē" Rīgā), gan arī par vienģimenes mājas projektu. 1909. gadā augstāko novērtējumu (21 projekta konkurencē) ieguva K. Pēkšēna un A. Medlingera izstrādātais projekts Rīgas tirgotāju savstarpējās kredītbiedrības bankas namam Tērbatas ielā 14. Augstāko godalgu (13 projektu konkurencē) ieguva arī kopā ar E. Poli 1910. gadā izstrādātais projekts Ozoliņa īres namam Aleksandra (tagad Brīvības iela) un Matīsa ielu stūrī (Brīvības ielā 88), kas tika uzcelts arhitekta J. Alkšņa vadībā.

Daudzas K. Pēkšēna celtnes atrodas ārpus Rīgas, citās Latvijas pilsētās un apdzīvotās vietās. 1895. g. pēc viņa projekta Jelgavā tika uzcelta IV vispārējo dziesmu svētku pagaidu koncertzāle. Pēc telpiskās kompozīcijas tā bija līdzīga J. Baumaņa celtajām II un III dziesmu svētku celtnēm, taču vēl grandiozāka: 25 000 klausītāju un 5000 dziedātāju paredzētās celtnes izmēri plānā bija apmēram 75 x 150 m, pārseguma laidums starp vidējām balstu rindām — ap 24 m. K. Pēkšēns piedalījās arī etnogrāfiskās izstādes organizēšanā un iekārtošanā, pēc viņa projekta tajā tika uzcelts Jelgavas Lauksaimniecības biedrības paviljons. 1895. g. viņš cēla arī Lejasciema baznīcu un pagastnamus Ādažos un Dolē. Jelgavā pēc K. Pēkšēna projekta celta latviešu draudzes Nikolaja baznīca (1904.—1909. g.).

Rīgā K. Pēkšēna daiļrade ir kā spogulis, kurā redzama XIX gs. beigu un XX gs. sākuma arhitektūras mākslinieciski stilistiskā daudzveidība. XIX gs. beigās K. Pēkšēns cēla tradicionālajā eklektisma manierē: ēkām bija raksturīgs vienmērīgs logailu ritms un uz vēsturisko stilu formām bāzēts arhitektoniskais dekors, kas vienmērīgi klāja fasāžu plaknes. Viens no interesantākajiem šī posma darbiem ir Berga bazārs — ēku komplekss kvartālā starp Marijas, Elizabetes, K. Barona un Dzirnavu ielu (1887—1888). Tajā bija dzīvokļi, tirdzniecības un viesnīcu telpas. Šis ir viens no pirmajiem mēģinājumiem Rīgā sabiedriskās ēkas, tātad aktīvi izmantojamo pilsēttelpu, no ielas ievirzīt kvartāla dziļumā. Paralēli Marijas ielai cits aiz cita novietoti vairāki būvapjomi, kuri virknējas uz telpiskās kompozīcijas ass — pārsegtu

caurbrauktuvju anfilādes, caur kuru no Marijas ielas puses nokļūst arhitektoniski organizētā pagalmā. Tam savukārt ir otra izeja uz Dzirnavu ielu. Kompleksa fasādes Dzirnavu ielā 84 un Marijas ielā 13 veidotas klasicizētās arhitektūras formās. Fasāde Marijas ielā tagadējā izskatā pārveidota 1927. gadā pēc A. Krūmiņa projekta.

XIX gs. pēdējās desmitgades beigās iezīmējās eklektisma arhitektūras krīze: ēku apjomi kļuva plastiskāki, parādījās balkoni, erkeri, dažādas jumta izbūves, torniši. Ar arhitektoniskā un ornamentālā dekora palīdzību arhitekti

Rīgas tirgotāju savstarpējās kredītbiedrības banka Tērbatas ielā 14, 1909

Durvis īres namam Rīgā, Stabu ielā 49, 1898

lūkoja rast jaunas mākslinieciskās izteiksmes iespējas. Viens no pazīstamākajiem K. Pēkšēna darbiem, kas veidots šādā manierē, ir milzīgais brāļu Ņesterovu nams Elizabetes ielā 22, Marijas ielā 9 un A. Kalniņa ielā 2 un 4. Savam laikam raksturīgs ir ēkas plāns, kas it kā salikts no taisnstūraina sekciju tipa korpusa gar Marijas ielu un četriem bulvāru tipa namiem burta T konfigurācijā, kādi Rīgā daudz tika būvēti J. Baumaņa laikā. Pēc arhitektoniskās apdares līdzīgs ir arī Berga nams K. Barona ielā 11. Tas izceļas ar nedaudz pārmērīgu dekoru un uzsvērti plastisku stūra veidojumu, ko vainago graciozs tornītis.

K. Pēkšēns bija viens no pirmajiem, kas sāka akcentēt kvartālu

Īres nams Rīgā, Marijas ielā 9, Elizabetes ielā 22, A. Kalniņa ielā 2 un 4, fasādes projekts, 1899

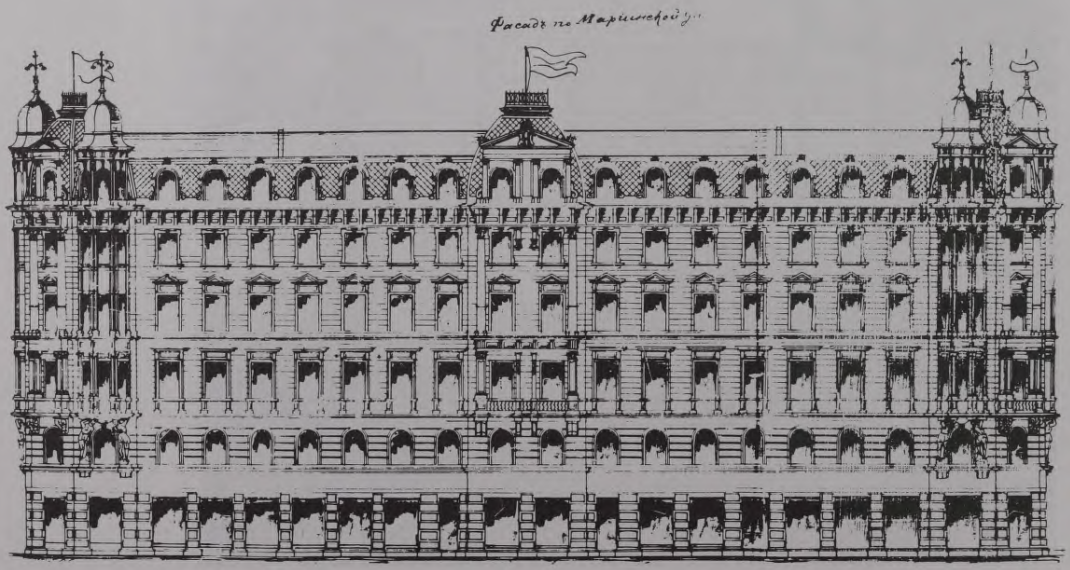

stūrus. Ēku torņiši vieno un virza uz sevi apkārtējo pilsēttelpu, tie ir savdabīgi orientieri pilsētā. Tāds ir Marijas un Elizabetes ielu stūris, uz kura 3 ēkas celtas pēc K. Pēkšēna projektiem laikposmā no 1897. gada līdz 1904. gadam, un visas vainago formās saskaņoti stūra torņiši.

K. Pēkšēna prasme veidot ansambli un iekļaut to ainavā spilgti atklājusies, ceļot ēku Brīvības ielā 128. Tās siluets un arhitektoniskā noformējuma detaļas, kurās variēti romāņu stila motīvi, harmonē ar blakus esošo Jauno Sv. Ģertrūdes baznīcu (1903.—1907. g., arhitekts V. fon Striks). Ēka Brīvības un Tallinas ielu stūrī gan celta gadu pirms baznīcas būvdarbu uzsākšanas,

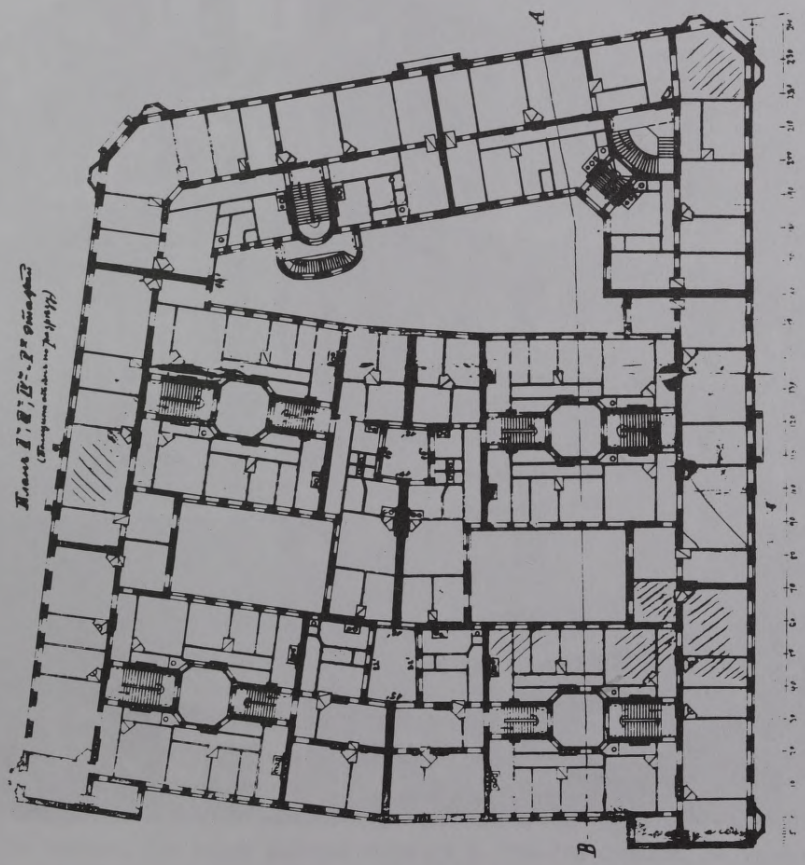

Īres nams Rīgā, Marijas ielā 9, Elizabetes ielā 22, A. Kalniņa ielā 2 un 4, plāns, 1899

Īres nams Rīgā, K. Barona ielā 11, 1901

Īres nams Rīgā, Alberta ielā 12, kopā ar E. Laubi, 1903

tomēr baznīcas projekts tajā laikā bija plaši pazīstams un jau 1900. g. publicēts vairākos preses izdevumos. K. Pēkšēns šīs dzīvojamās ēkas arhitektūrā pilnībā vēl nav atteicies no eklektisma māksliniecisk ajiem principiem, taču dinamiskais būvmasu kārtojums atšķiras no statiski ritmiskajām eklektisma kompozīcijām, arī visai skopā ornamentika veidota novatoriski, dekoratīvi ciļņi un arhitektoniskās detaļas optiski sapludina citu virs citas esošās logailas. Rīgas jūgendstila arhitektūrā šis paņēmiens ļoti izplatījās, un tieši K. Pēkšēns bija viens no pirmajiem, kas to plaši izmantoja, piemēram, ceļot īres namu Tērbatas ielā 7 (1899. g.), arī arhitektoniski līdzīgos namus K. Barona ielā 7/9 (1900. g.) un Tērbatas ielā 33/35 (Lāčplēša ielas stūrī, 1900. g.), u. c.

Agrais jūgendstils (līdz 1909. g.) bija ļoti daudzveidīgs, un tikpat daudzveidīgs ir K. Pēkšēna māksliniecisk ais rokraksts. Daudzi arhitekti jūgendstila novatorismu saredzēja vienīgi ornamentālajā dekorā, veidojot celtnes, kuru eklektiskajās fasādēs iekombinētas jaunas, līdz ar jūgendstilu modē nākušas dekoratīvas formas un elementi: liektas līnijas, vijīgu augu motīvi, maskas, ģeometriskas figūras, trīs vai piecas it kā piekārtas lizēnas u. tml. No nedaudzajiem K. Pēkšēna eksperimentiem šādā, eklektiskā jūgendstila manierē var minēt īres namus Baznīcas ielā 4a, Alberta ielā 9 un Brīvības ielā 13. Dažas ēkas — Tallinas ielā 23 (projektēta 1901. gadā sadarbībā ar toreizējo arhitektūras studentu E. Laubi), Strēlnieku ielā 6 un Smilšu ielā 2 — viņš cēlis ekstrēmi dekoratīvā manierē, kādā nedaudz vēlāk savus pazīstamos darbus Alberta ielā radīja civilinženieris M. Eizenšteins. Taču K. Pēkšēna celto namu dekora formas ir gaumīgas, to arhitektoniskajā veidolā dominē racionālistiskas arhitektūras iezīmes — skaidrs apjomu kārtojums, kompozīcijā svarīgu lomu atvēlot būvmateriāliem — apmetumam, dažādu toņu ķieģeļiem, jumta segumam.

Visizplatītākie XX gs. sākuma Rīgas arhitektūrā bija jūgendstila racionālistiskie virzieni, kas ieņem galveno vietu arī K. Pēkšēna daiļradē. Šo virzienu celtnes lielākoties ir semantiski precīzas, eksterjerā atklājot iekšējo telpisko struktūru. Celtņu izteiksmīgumu nosaka apjomu plastika, dekoram ir pakārtota loma.

Īres nams Rīgā, Smilšu ielā 2, fasādes fragments, 1902

Rizalītus, erkerus vai citādi izceltas ēku apjomu daļas bieži vien vainago zelmiņi, kuri, līdzīgi tradicionālajiem stūru tornīšiem, bagātina celtņu siluetu. Līdz 1906. gadam celto ēku zelmiņu forma un detaļas parasti atgādina gotikas vai renesanses laikmetā izplatītus motīvus. Šādā romantizētā, taču visumā racionālistiskā manierē K. Pēkšēns veidojis namus Alberta ielā 12 (ēka projektēta sadarbībā ar E. Laubi un pieder pašam meistaram), Antonijas ielā 8, Avotu ielā 1, Elizabetes ielā 13, Noliktavas ielā 5.

Īres nams Rīgā, Ausekļa ielā 14, 1909

Vēsturiskās reminiscences arhitektoniskajās detaļās pamazām izzuda. No 1908. gada jūgendstila arhitektūrā aizvien raksturīgāka kļuva tendence uzsvērt vertikālu fasādes dalījumu, kas tika panākts ar vertikāliem, masīviem mūra impostiem logailās, vairākiem stāviem caurejošām lizēnām un ornamentālā dekora kārtojumu laukumiņos starp logailām starpstāvu pārsegumu līmeņos. Dzīvojamo ēku fasādēs šādā veidā īpaši uzsvērti tika apdarināti erkeri, kas ciešajā kvartālu apbūvē uzlaboja iekštelpu apgaismotību un vēdināmību, bet uzsvērtais vertikālisms arhitektoniskajā apdarē izcēla telpu struktūru: viens virs otra kārtojas tipa stāvi.

Īres nams Rīgā, Rūpniecības ielā 3, 1908

Racionālistisko jūgendstila virzienu nosacīti var nosaukt par statenisko jūgendstilu. Šī virziena celtņu mākslinieciskais veidols ir līdzīgs gotisko formu vertikālismam, un tieši viduslaiku būvmākslā jūgendstila meistari saskatīja racionālas arhitektūras pamatus. Stateniskā jūgendstila iezīmes redzamas K. Pēkšēna namos Vīlandes ielā 4, 12, 14 un 16, Rūpniecības ielā 3

Īres nams Rīgā, Vīlandes ielā 16, 1910

un 13, Tērbatas ielā 9/11 un 14, Baznīcas ielā 45, Dzirnavu ielā 1, Brīvības ielā 170 un 172 u. c.

Nams Rūpniecības ielā 13 ir neparasti atturīgi noformēts: tikai vietām gludi apmesto fasādi atdzīvina izsmalcināti ornamentāli laukumi, kas variē virsmas faktūru.

Vēl lakoniskāka arhitektūra ir blakus ēkai Vidus ielā 11. Tās gluži mūsdienīgo fasādi sedz rupji fakturēts apmetums, nav nekādas ornamentikas. Tikai vijīgais augu motīvs ieejas durvju ailas apmalojumā norāda uz celtniecības laiku (1909. g.). Savdabīgā ēkas apjomu kompozīcija radusies, lietpratīgi interpretējot būvnoteikumus, kas par dzīvojamo ēku maksimālo augstumu noteica 10 asis

K. Pēkšēna vasarnīca Dzintaros, kopā ar A. Medlingeru, 1908

jeb 21,3 m, taču nepārsniedzot piegulošās ielas platumu. Turklāt ēku fasādēm bija jāveido nepārtraukta apbūves līnija ar kaimiņu namiem. Ēka Vidus ielā 11 kopā ar blakusnamu Vīlandes ielā 16 (abu ēku plāni savstarpēji veido spoguļattēlu) atvirzīta no Vidus ielas sarkanās līnijas, radot iespēju izmantot maksimālo 21,3 m augstumu un ēku priekšā iekārtot dārziņus. Arī šīs mājas vidējā daļa Rūpniecības ielā atvirzīta no sarkanās līnijas attālumā, kas ļauj saglabāt maksimālo augstumu, bet spārns, kas ar pretugunsmūri piekļaujas kaimiņu gruntsgabalam, izvirzīts līdz sarkanajai līnijai, taču tā augstums ir mazāks — Rūpniecības ielas platumā.

Izvērsts vides telpiskums raksturīgs arī Ozoliņa īres nama arhitektūrai Brīvības ielā 88. Šīs, pēc konkursa projekta būvētās, milzīgās ēkas iekšējais pagalms (tajā atradās arī ieejas tirdzniecības telpās) ar divu diagonālvirzienā veidotu varenu caurbrauktuvju palīdzību savienots gan ar Brīvības, gan ar Matīsa ielu. Diagonālās kompozīcijas ass veiksmīgi turpina šai vietā izliekto Matīsa ielu.

K. Pēkšēna vasarnīca Dzintaros, kopā ar A. Medlingeru, 1908

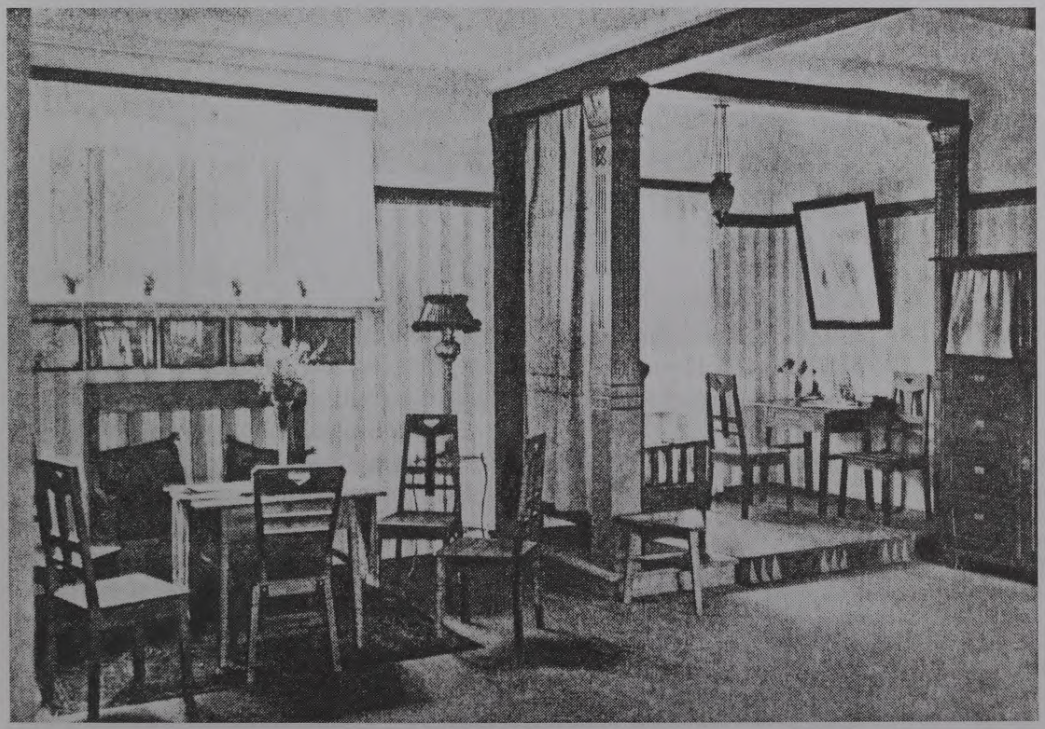

Ap 1905. gadu Rīgas arhitektūrā parādījās jauns virziens — nacionālais romantisms. Citu racionālistisko jūgendstila strāvojumu vidū tas izcēlās ar precīzu koncepciju. Tā sociālais pamats bija latviešu ekonomisko pozīciju nostiprināšanās. Ar šī virziena darbiem latviešu arhitekti centās radīt nacionālo arhitektūru. Nacionālā romantisma celtnēs simboliskā, romantizēti vispārinātā veidā redzamas tautas koka celtniecības formas un lietišķi dekoratīvās mākslas motīvi. Taču vislielākā uzmanība veltīta eksponētu, dabisku būvmateriālu mākslinieciski dekoratīvo iespēju atklāsmei.

Vairāki nacionālā romantisma darbi, vieni no pirmajiem Rīgā, radušies K. Pēkšēna un E. Laubes sadarbībā: Kļaviņas nams Marijas ielā 26, Rītera nams Tērbatas ielā 33/35, K. Pēkšēna nams Kronvalda bulvārī 10, bijusī Ķeniņa skola Tērbatas ielā 15/17. Šīm celtnēm ir ekspresīvs, uzsvērti asimetrisks būvmasu kārtojums, atturīga etnogrāfisku motīvu ornamentika, logailas ar slīpām augšdaļām un bagāta apdares materiālu palete — dažādu faktūru apmetumi, dabiskie akmeņi, ķieģeļi, keramika. Namam Tērbatas ielā 33/35 viens no mākslinieciskās kompozīcijas elementiem ir atklātas metāla pārsedzes virs logailām un konsolsija balkona balstījumā. Eksponētas metāla konstrukcijas izmantotas arī Lenerta nama (Lāčplēša ielā 4) un Rabinoviča nama (K. Barona ielā 38) fasāžu mākslinieciskajā apdarē.

Nacionālajam romantismam raksturīgus apdares un mākslinieciskās kompozīcijas paņēmienus K. Pēkšēns izmantojis daudzu celtņu arhitektūrā, piemēram, namiem Brīvības ielā 46 un 192, Ģertrūdes ielā 46, Vīlandes ielā 10, Slokas ielā 31 u. c.

Ap 1910. gadu Rīgā uzplauka neoklasicisms, kas centās jaunā kvalitātē atdzīvināt klasiskās arhitektūras formas un tradīcijas. Tomēr K. Pēkšēna racionālais mākslinieka gars acīmredzot neļāva viņam nopietni pievērsties šim retrospektīvajam virzienam. Vienīgi īres nama Marijas ielā 117 fasādē parādās pāris klasiskas lielā ordera kolonnas, kas kā nodeva modei iemaldījušās visumā racionālistiska jūgendstila garā veidotajā fasādē.

Akciju sabiedrības "Lux" kantora ēka Rīgā, Kalnciema ielā 40, 1907

Neoklasicismam Rīgā raksturīga pakļaušanās racionālas arhitektūras formu loģikai, tomēr K. Pēkšēna radošā daiļrade šajā periodā apsīka. Viņu aizvien vairāk sāka nodarbināt problēmas, kas saistītas ar kapitālistiskās ekonomikas pretrunām un negatīvajām iezīmēm arhitektūrā un pilsētbūvniecībā. 1914. g. K. Pēkšēns kļuva par dienas laikrakstu "Rīgas

Rīgas 2. savstarpējās kredītbiedrības banka Brīvības ielā 46, 1907

Ziņas" un "Vēstnesis" izdevēju (jau no 1907. g. viņš piedalījās "Dzimtenes Vēstneša" izdošanā).

Pēc Pirmā pasaules kara K. Pēkšēns publicēja brošūru[1] par aktuāliem pilsētu celtniecības jautājumiem. Tajā, pamatojoties uz statistikas datiem, argumentēti kritizēta lielpilsētu apbūves struktūra un veids: "Nepietiek pilsētas apbūvēt ar lieliem skaistiem namiem pie bruģētām ielām ar kanalizāciju un citām labierīcībām vien, vispirms jārūpējas, lai katrā dzīvoklī iespīd saule, jāgādā arī par dārziem, zaļuma vietām, sporta un rotaļu laukumiem, sadalītiem samērā pēc iedzīvotāju skaita visās pilsētas daļās un iecirkņos."[2] Autors norāda, ka zemes spekulatīvas izmantošanas dēļ radies pārmērīgs apbūves blīvums un trūkst zaļumu. Tas izraisa dažu teritoriju pārapdzīvotību,

neapmierinošus sanitāri higiēniskos apstākļus, augstu iedzīvotāju saslimstības līmeni, mūža ilguma saīsināšanos utt. K. Pēkšēns dod arī konkrētus priekšlikumus par Rīgas perspektīvajai attīstībai nepieciešamo teritoriju funkcionālo zonējumu un šīs teritorijas bilanci, aizsākdams darbu, ko izvērsa ievērojamais pilsētbūvnieks A. Lamze.

Tāpat kā K. Pēkšēns savas karjeras sākumā strādāja pie J. Baumaņa, arī K. Pēkšēna darbnīcā XX gs. sākumā profesionālās darbības praktiskos pamatus apguva vairāki vēlāk pazīstami Rīgas arhitekti: A. Medlingers, A. Malvess, M. Nukša, E. Laube, E. Pole, A. Vanags u. c. K. Pēkšēns bija liela autoritāte un personificēja latviešu arhitektu otro paaudzi. Pēc tās nāca trešā, kas atšķīrās no pirmajām gan kvalitatīvi, gan kvantitatīvi.

1928. gada vasarā, pasliktinoties veselības stāvoklim, K. Pēkšēns aizbrauca uz Vāciju, cerēdams atspirgt Kisingenas kūrortā, taču pēc dažām nedēļām, 23. jūnija vakarā, mira. Tur viņa mirstīgās atliekas, izpildot nelaiķa vēlēšanos, tika kremētas. Starp citu, K. Pēkšēns bija viens no pirmajiem krematorijas celšanas idejas propagandētājiem Rīgā. Kādā 1928. gadā publicētā nekrologā teikts, ka visi, kas pazina K. Pēkšēnu, raksturoja viņu kā rosīgu darbarūķi un sevišķi sirsnīgu, saticīgu, iecietīgu, atsaucīgu klusas dabas cilvēku, kas profesionālajās aprindās bija iemantojis vispārēju cieņu.

Daudzi K. Pēkšēna darbi ir neatņemama Rīgas centra apbūves sastāvdaļa, kas lielā mērā nosaka tās arhitektonisko seju.

Piezīmes

[1] *Pēkšēns K.* Dzīvokļu jautājums un Rīgas pilsētas uzdevumi dzīvokļu apstākļu uzlabošanā sakarā ar Latvijas pilsētu novadu paplašināšanu un pilsētu zemes fonda dibināšanu. — Rīgā, 1922. — 27 lpp.

[2] *Pēkšēns K.* Dzīvokļu jautājums un Rīgas pilsētas uzdevumi dzīvokļu apstākļu uzlabošanā.. — Rīgā, 1922. — 11. lpp.

NOZĪMĪGĀKĀS K. PĒKŠĒNA CELTNES RĪGĀ

Nr. p. k.	Adrese	Celšanas gads	Raksturojums un sākotnējā funkcija
1	2	3	4
1.	Akas iela 10	1898	4 st. mūra dzīv. nams un skola
2.	Alberta iela 9	1901	5 st. mūra dzīv. nams
3.	Alberta iela 12	1903	5 st. mūra dzīv. nams
4.	Antonijas iela 8	1903	5 st. mūra dzīv. nams
5.	Alūksnes iela 1	1910	5 st. mūra dzīv. nams
6.	Alūksnes iela 3	1910	5 st. mūra dzīv. nams
7.	Artilērijas iela 25	1900	3 st. mūra dzīv. un veikalu nams
8.	Artilērijas iela 63	1896	3 st. mūra dzīv. nams (pagalmā)

1	2	3	4
9.	Artilērijas iela 63	1905	3 st. mūra dzīv. nams
10.	Artilērijas iela 71	1896	2 st. koka dzīv. nams
11.	Artilērijas iela 73	1895	2 st. koka dzīv. nams
12.	Audēju iela 9	1900	4 st. mūra dzīv. nams
13.	Ausekļa iela 14	1909	5 st. mūra dzīv. un veikalu nams
14.	Avotu iela 1	1904	5 st. mūra dzīv. un veikalu nams
15.	Avotu iela 25	1898	5 st. mūra dzīv. un veikalu nams
16.	Avotu iela 31	1900	5 st. mūra dzīv. un veikalu nams
17.	Avotu iela 44	1904	4 st. mūra dzīv. nams
18.	Avotu iela 60	1900	5 st. mūra dzīv. un veikalu nams
19.	Avotu iela 66	1912	5 st. mūra dzīv. un veikalu nams
20.	Avotu iela 75	1900	2 st. koka dzīv. un veikalu nams
21.	Avotu iela 76	1898	2 st. koka dzīv. nams
22.	K. Barona iela 5	1909	5 st. mūra dzīv. un veikalu nams
23.	K. Barona iela 7/9	1900	5 st. mūra dzīv. un veikalu nams
24.	K. Barona iela 11	1901	6 st. mūra dzīv. un veikalu nams
25.	K. Barona iela 40	1907	4 st. mūra dzīv. un veikalu nams
26.	K. Barona iela 53	1902	5 st. mūra dzīv. nams
27.	K. Barona iela 80	1900	4 st. mūra dzīv. nams
28.	K. Barona iela 82	1900	4 st. mūra dzīv. nams
29.	K. Barona iela 87	1896	1 st. mūra dzīv. nams
30.	K. Barona iela 92	1897	4 st. mūra dzīv. nams
31.	K. Barona iela 116	1899	5 st. mūra dzīv. nams
32.	K. Barona iela 131	1907	5 st. mūra dzīv. nams
33.	Baznīcas iela 4a	1901	5 st. mūra dzīv. nams
34.	Baznīcas iela 9/11	1897	4 st. mūra dzīv. un veikalu nams
35.	Baznīcas iela 35	1902	5 st. mūra dzīv. nams
36.	Baznīcas iela 45	1909	5 st. mūra dzīv. nams
37.	R. Blaumaņa iela 9	1898	6 st. mūra dzīv. un veikalu nams
38.	R. Blaumaņa iela 23	1892	2 st. koka dzīv. nams
39.	Blieķu iela 10	1892	Zemkopības darbarīku fabrika
40.	Brīvības iela 46	1907	Rīgas 2. savstarpējās kredītbiedrības banka
41.	Brīvības iela 88	1910	6 st. mūra dzīv. un veikalu nams (kopā ar E. Poli un J. Alksni)
42.	Brīvības iela 108	1899	6 st. mūra dzīv. un veikalu nams
43.	Brīvības iela 112	1900	5 st. mūra dzīv. un veikalu nams
44.	Brīvības iela 128	1902	4 st. mūra dzīv. un veikalu nams
45.	Brīvības iela 148	1912	6 st. mūra dzīv. un veikalu nams
46.	Brīvības iela 170	1911	5 st. mūra dzīv. un veikalu nams
47.	Brīvības iela 172	1911	5 st. mūra dzīv. un veikalu nams
48.	Brīvības iela 192	1907	5 st. mūra dzīv. un veikalu nams
49.	Brīvības iela 194	1897	2 st. koka dzīv. nams
50.	Brīvības iela 196	1896	4 st. mūra dzīv. nams
52.	Brīvības iela 212	1896	3 st. mūra dzīv. nams
53.	Bruņinieku iela 39	1899	4 st. mūra dzīv. un veikalu nams

1	2	3	4
54.	Bruņinieku iela 44/46	1899	5 st. mūra dzīv. nams
55.	Bruņinieku iela 62	1900	4 st. mūra dzīv. un veikalu nams
56.	Bruņinieku iela 71	1908	4 st. mūra dzīv. un veikalu nams
57.	Bruņinieku iela 92	1902	4 st. mūra dzīv. nams un skārnis
58.	Cēsu iela 9	1896	3 st. mūra dzīv. nams
59.	Cēsu iela 23	1908	6 st. mūra dzīv. un veikalu nams
60.	Cēsu iela 32	1898	4 st. mūra dzīv. nams
61.	A. Čaka iela 26	1905	6 st. mūra dzīv. un veikalu nams (kopā ar E. Laubi)
62.	A. Čaka iela 28	1903	6 st. mūra dzīv. un veikalu nams (kopā ar A. Vanagu)
63.	A. Čaka iela 36	1896	4 st. mūra dzīv. un veikalu nams
64.	A. Čaka iela 52	1899	5 st. mūra dzīv. un veikalu nams
65.	A. Čaka iela 52	1898	5 st. mūra dzīv. nams (Stabu ielā)
66.	A. Čaka iela 71	1900	2 st. koka dzīv. un veikalu nams
67.	A. Čaka iela 93	1898	veikals
68.	A. Čaka iela 113	1900	5 st. mūra dzīv. un veikalu nams
69.	A. Čaka iela 117	1911	5 st. mūra dzīv. un veikalu nams
70.	Daugavpils iela 47	1896	4 st. mūra dzīv. un veikalu nams
71.	Dzirnavu iela 1	1911	4 st. mūra dzīv. un veikalu nams
72.	Dzirnavu iela 3a	1904	4 st. mūra dzīv. nams
73.	Dzirnavu iela 3	1899	5 st. mūra dzīv. nams
74.	Dzirnavu iela 84	1888	3 st. mūra tirdzn. nams ("Berga bazārs")
75.	Dzirnavu iela 91	1901	5 st. mūra dzīv. un veikalu nams
76.	Dzirnavu iela 159	1900	4 st. mūra dzīv. nams
77.	Elizabetes iela 13	1904	4 st. mūra dzīv. nams
78.	Elizabetes iela 22	1899	6 st. mūra dzīv. un veikalu nams
79.	Elizabetes iela 77	1902	6 st. mūra dzīv. un veikalu nams
80.	Elizabetes iela 85a	1893	3 st. mūra dzīv. un veikalu nams
81.	Elizabetes iela 89	1904	4 st. mūra dzīv. nams
82.	Elizabetes iela 101	1901	5 st. mūra dzīv. nams
83.	Elizabetes iela 103	1900	5 st. mūra dzīv. nams
84.	Ganību dambis 9	1912	6 st. mūra dzīv. un veikalu nams
85.	Ganību dambis 13	1911	6 st. mūra dzīv. un veikalu nams
86.	Ganu iela 1	1900	4 st. mūra dzīv. nams
87.	Ganu iela 2	1908	4 st. mūra dzīv. nams
88.	Gogoļa iela 19	1897	5 st. mūra dzīv. nams
89.	Ģertrūdes iela 46	1908	5 st. mūra dzīv. un veikalu nams
90.	Ģertrūdes iela 93	1901	5 st. mūra dzīv. nams
91.	Hospitāļu iela 5	1910	6 st. mūra dzīv. un veikalu nams
92.	Kalnciema iela 40	1907	A/S "Lux" kantora ēka
93.	A. Kalniņa iela 2 un 4	1899	6 st. mūra dzīv. nams
94.	Kalupes iela 12	1903	3 st. mūra dzīv. nams
95.	Kalupes iela 19	1908	4 st. mūra dzīv. nams
96.	Kaļķu iela 11	1902	Vidzemes savstarpējās kredītbiedrības banka
97.	Kijevas iela 35	1907	5 st. mūra dzīv. un veikalu nams
98.	Kijevas iela 53	1898	4 st. mūra dzīv. un veikalu nams
99.	Kronvalda bulv. 10	1907	5 st. mūra dzīv. un veikalu nams (kopā ar E. Laubi)
100.	Lāčplēša iela 4	1905	5 st. mūra dzīv. nams
101.	Lāčplēša iela 27	1901	5 st. mūra dzīv. nams
102.	Lāčplēša iela 59	1897	5 st. mūra dzīv. nams
103.	Lāčplēša iela 62/66	1901	5 st. mūra dzīv. nams

1	2	3	4
104.	Lāčplēša iela 96	1898	5 st. mūra dzīv. un veikalu nams
105.	Lauku iela 2	1897	2 st. koka dzīv. nams pagalmā
106.	Lienes iela 26	1901	4 st. mūra dzīv. nams
107.	Marijas iela 6	1904	5 st. mūra dzīv. un veikalu nams
108.	Marijas iela 9	1899	6 st. mūra dzīv. un veikalu nams
109.	Marijas iela 11	1897	6 st. mūra dzīv. un veikalu nams
110.	Marijas iela 13	1887, 1893	3 st. mūra dzīv. un tirdzniecības nams
111.	Marijas iela 14	1901	5 st. mūra dzīv. un veikalu nams
112.	Maskavas iela 11/13	1898	3 st. mūra dzīv. un veikalu nams
113.	Maskavas iela 29	1899	4 st. mūra dzīv. un veikalu nams
114.	Maskavas iela 131	1907	3 st. mūra dzīv. nams
115.	Matīsa iela 18	1901	5 st. mūra dzīv. un veikalu nams
116.	Matīsa iela 29	1900	2 st. koka dzīv. nams pagalmā
117.	Matīsa iela 31	1900	2 st. koka dzīv. nams pagalmā
118.	Matīsa iela 61	1901	2 st. koka dzīv. nams
119.	Merķeļa iela 1	1896	5 st. mūra dzīv. un veikalu nams
120.	Merķeļa iela 11	1895	5 st. mūra dzīv. un veikalu nams
121.	Miera iela 23	1898	2 st. koka dzīv. nams
122.	Miera iela 42	1900	4 st. mūra dzīv. un veikalu nams
123.	Noliktavas iela 5	1905	5 st. mūra dzīv. nams
124.	M. Nometņu iela 30	1897	2 st. mūra dzīv. un veikalu nams
125.	Palīdzības iela 12	1901	4 st. mūra dzīv. nams
126.	Pērnavas iela 32	1900	2 st. koka dzīv. nams
127.	Pētersalas iela 3	1910	5 st. mūra dzīv. nams
128.	Pētersalas iela 5	1902	4 st. mūra dzīv. un veikalu nams
129.	Pilotu iela 4a	1901—1903	4 st. mūra dzīv. un veikalu nams
130.	A. Pumpura iela 3	1891	5 st. mūra dzīv. nams
131.	Rūpniecības iela 3	1908	4 st. mūra dzīv. nams
132.	Rūpniecības iela 9	1910	5 st. mūra dzīv. nams
133.	Rūpniecības iela 13	1909	5 st. mūra dzīv. nams
134.	Sapieru iela 1a	1907	5 st. mūra dzīv. nams
135.	Skolas iela 9	1894	3 st. mūra dzīv. nams (pārbūvēts 1930. g.)
136.	Skolas iela 25	1899	5 st. mūra dzīv. nams
137.	Skolas iela 32	1904	5 st. mūra dzīv. nams
138.	Slokas iela 26	1904	2 st. koka dzīv. un veikalu nams
139.	Slokas iela 31	1908	4 st. mūra dzīv. nams
140.	Smilšu iela 2	1902	5 st. mūra dzīv. un veikalu nams
141.	Stabu iela 40	1899	5 st. mūra dzīv. un veikalu nams
142.	Stabu iela 49	1898	5 st. mūra dzīv. nams
143.	Stabu iela 76	1896	4 st. mūra dzīv. nams
144.	Strēlnieku iela 6	1902	5 st. mūra dzīv. nams
145.	Tallinas iela 23	1901	5 st. mūra dzīv. nams (kopā ar E. Laubi)
146.	Tallinas iela 32	1903	4 st. mūra dzīv. un veikalu nams
147.	Tallinas iela 57	1896	2 st. koka dzīv. nams
148.	Tallinas iela 75	1898	2 st. koka dzīv. nams
149.	Tallinas iela 83	1912	5 st. mūra dzīv. un veikalu nams
150.	Tallinas iela 87	1898	2 st. koka dzīv. nams
151.	Tērbatas iela 7	1899	6 st. mūra dzīv. un veikalu nams
152.	Tērbatas iela 9/11	1912	5 st. mūra dzīv. un veikalu nams

1	2	3	4
153.	Tērbatas iela 14	1909	Rīgas tirgotāju savstarpējās kredītbiedrības banka
154.	Tērbatas iela 33/35	1900	6 st. mūra dzīv. un veikalu nams (Lāčplēša ielas stūrī)
155.	Tērbatas iela 33/35	1906	5 st. mūra dzīv. un veikalu nams (kopā ar E. Laubi)
156.	Tērbatas iela 88	1910	5 st. mūra dzīv. nams
157.	Tilta iela 32	1888	"Pavasara" biedrības nams
158.	O. Vācieša iela 15	1886	"Cerības" biedrības nams
159.	Vārnu iela 4	1897	2 st. koka dzīv. nams
160.	Veru iela 3	1911	4 st. mūra dzīv. un veikalu nams
161.	Vidus iela 11	1909	5 st. mūra dzīv. nams
162.	Vīlandes iela 4	1908	4 st. mūra dzīv. nams
163.	Vīlandes iela 10	1908	4 st. mūra dzīv. nams
164.	Vīlandes iela 12	1909	4 st. mūra dzīv. nams
165.	Vīlandes iela 14	1909	5 st. mūra dzīv. un veikalu nams
166.	Vīlandes iela 16	1910	5 st. mūra dzīv. un veikalu nams

K. PĒKŠĒNA PUBLIKĀCIJAS

1. Kā vēl varam būvēt? // Ekonomists. — 1920. — Nr. 9. — 255.—259. lpp.

2. Dzīvokļu jautājums un Rīgas pilsētas uzdevumi dzīvokļu apstākļu uzlabošanā sakarā ar Latvijas pilsētu novadu paplašināšanu un pilsētu zemes fonda dibināšanu. — Rīgā, 1922. — 27 lpp.

3. Dzīvokļu jautājums lielpilsētās un dārzu pilsētās sakarā ar agrārreformu // Latvijas Inženieru un Tehniķu Kongresa Biroja Žurnāls. — 1924. — Nr. 21/22. — 587.—604. lpp.

LITERATŪRA

1. *Kampe P.* Arh. Konstantīna Pēkšēna 100. dzimšanas dienas atcerei // Tehnikas Apskats. — 1959. — Nr. 21. — 14 lpp.

2. *Krastiņš J.* Pirmie latviešu arhitektūras meistari // Tautas kalendārs 1984. — Rīgā, 1983. — 75.—80. lpp.

3. *Krastiņš J.* Konstantīns Pēkšēns un Rīgas arhitektūra gadsimtu mijā // Padomju Jaunatne. — 1984. — 2. maijā.

4. *Krastiņš J.* Konstantīns Pēkšēns // Zvaigzne. — 1989. — Nr. 4. — 11. un 34. lpp.

5. *Krastiņš J.* Konstantīns Pēkšēns un Eižens Laube // Zvaigzne. — 1989. — Nr. 5. — 29. un 34. lpp.

6. Pēkšēns Konstantīns // Latviešu konversācijas vārdnīca. — Rīgā, 1937. — 16. sēj. — 31426.—31427. sl.

J. KRASTIŅŠ, J. LEJNIEKS

EIŽENS LAUBE
(1880—1967)

E. Laube
1909. g.

E. Laube ir viena no spilgtākajām personībām latviešu arhitektu trešajā paaudzē, kas savu darbību sāka mūsu gadsimta sākumā pēc J. F. Baumaņa un K. Pēkšēna. Tas bija lūzuma laiks arhitektūras attīstībā: ar eklektismu bija noslēgusies tā sauktā jauno laiku stilu sistēma, kuru pirms pieciem gadsimtiem ievadīja renesanse. Mūsdienu sistēma sākās XX gs. ar jūgendstilu Rīgas un visas Latvijas arhitektūrā E. Laube bija viens no šī stila aizsācējiem. Stila problēmas meistaru nodarbināja visvairāk, tām bija ievērojama loma visā viņa mūžā. E. Laubes radošā darbība aptvēra praktisko celtniecību (pēc viņa projektiem Rīgā vien uzceltas, pārbūvētas vai rekonstruētas vairāk nekā 200 ēkas), arhitektūras teoriju un izglītību.

Eižens Laube dzimis Rīgā 1880. gada 25. maijā. Viņa tēvs Kārlis Teodors Laube (1862—1920), podnieku amata meistars un sīktirgotājs, ieceļoja Rīgā no Smiltenes Ziemeļvidzemē, kur viņa senči daudzās paaudzēs bijuši lauksaimnieki un amatnieki. Jau zēna gados E. Laube iepazinās ar būvprojektiem un celtniecību — viņa mātes patēvs bija būvuzņēmējs ar plašu praksi. Tā radās interese par arhitektūru, un 1899. gadā, pabeidzis Pētera I reālskolu, E. Laube iestājās Rīgas Politehniskā institūta Arhitektūras nodaļā. Studiju gados viņš izcēlās ar spilgtu mākslinieka talantu un izcilām darbaspējām un agri sasniedza profesionālu briedumu. 1900. g. līdztekus studijām E. Laube sāka strādāt K. Pēkšēna arhitektūras birojā, kurā darbojās arī viņa studiju biedrs Aleksandrs Vanags. 1904. g. kopā ar A. Vanagu E. Laube devās studiju ceļojumā uz Somiju, kur iepazinās ar L. Sonka, E. Sārinena, A. Lindgrēna, H. Gezeliusa celtnēm, kā arī nodibināja personiskus kontaktus ar somu arhitektiem G. Lindbergu un K. Vasašernu. Profesionālās kvalifikācijas veicināšanas nolūkā E. Laube ārzemju ceļojumos devās arī vēlāk — 1909. g. uz Zviedriju, Dāniju un Vāciju un 1910. g. — uz Vāciju un Franciju.

1906. g. E. Laube beidza Rīgas Politehnisko institūtu ar inženiera arhitekta diplomu. Vēl vienu gadu viņš nostrādāja pie K. Pēkšēna, bet 1907. g. atvēra pats savu projektēšanas biroju, kas drīz kļuva par vienu no lielākajiem Rīgā. Tajā pašā gadā E. Laube kļuva par Rīgas Politehniskā institūta Arhitektūras nodaļas docentu; viņš lasīja lekcijas tēlotājā ģeometrijā, ornamentu mācībā un vēlāk arī arhitektūras formās, kā arī vadīja nodarbības zīmēšanā un arhitektūras projektēšanā. Laikā, kad institūta pasniedzēji bija vietējie vācieši un arhitektūras izglītība bija nonākusi zināmā sastingumā, jaunais latviešu docents akadēmiskajā darbā ienesa daudz jauna. Viņa meklējumi un teorētiskās atziņas atspoguļojas ne tikai daudzo tālaika celtņu arhitektūrā, bet arī pirmajā populārzinātniskajā rakstā par stila problēmām.[1]

E. Laube strādāja par pedagogu arī citur. 1907.—1908. g. viņš pasniedza tehnisko zīmēšanu un būvformas Tautas kursu tehniskajā nodaļā, kuru kopā ar J. Rozentālu un A. Vanagu bija noorganizējis Rīgas Latviešu biedrībā.

Kursa darbs — īres nama projekts, 1904

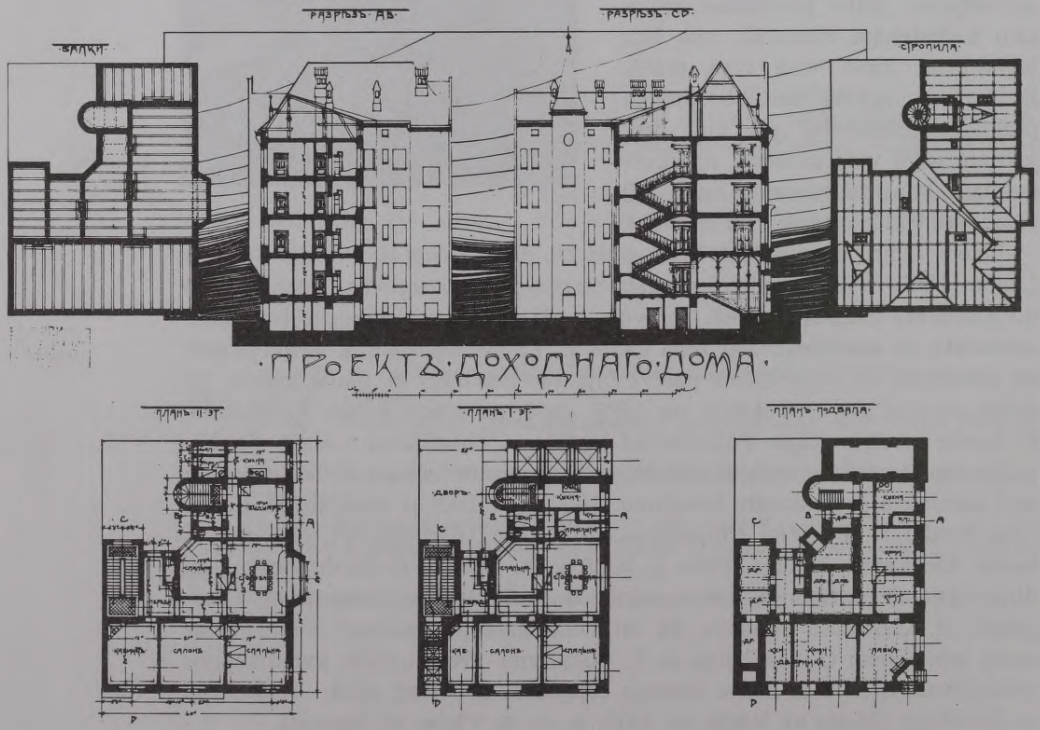

Vācu teātris Tallinā, konkursa projekts, skice, 1909

No 1909. gada E. Laube kopā ar arhitektiem V. Bokslafu un K. Felsko bija Rīgas pilsētas būvvaldes konsultants arhitektūras māksliniecisko jautājumos. Viņš tika uzaicināts vairāku lielu konkursu žūrijās, piemēram, 1910. g. vērtēja projektus Ozoliņa īres namam Rīgā, Brīvības ielā 88, 1912. g. piedalījās Tallinas rātsnama starptautiskā projektu konkursa žūrijā. Arī pats ar saviem projektiem E. Laube piedalījās vairākos konkursos un lielākoties guva atzīstamus panākumus. Ievērojamākos ir vērts uzskaitīt:

1903. g. I godalga arhitektūras studentu sacensībā par kapa pieminekļu projektu;

1907. g. I godalga par strādnieku divģimeņu dzīvojamās ēkas projektu "Strādnieku dzīvokļu un ļaužu uzturlīdzekļu izstādei" (izstrādāts kopā ar K. Pēkšēnu)[2];

I godalga strādnieku vienģimenes dzīvojamo namiņu konkursā, kuru sakarā ar šo pašu izstādi sarīkoja Rīgas Arhitektu biedrība (izstrādāts kopā ar K. Pēkšēnu);

II godalga par metu gadagrāmatas "Jahrbuch für bildende Kunst in den Ostseeprovinzen" vākam;

goda atzinība par Tallinas Vācu teātra projektu (60 projektu konkurencē)[3];

1909. g. III godalga par Rīgas tirgotāju savstarpējās kredītbiedrības bankas projektu Tērbatas ielā 14 (21 projekta konkurencē);

1910. g. III godalga par Ziemeļu bankas projektu Rīgā, Smilšu ielā 3 (29 projektu konkurencē);

1911. g. I godalga par Rīgas Hipotēku biedrības bankas projektu (18 projektu konkurencē)[4];

I godalga par Rīgas 5. savstarpējās kredītbiedrības bankas projektu (65 projektu konkurencē), otrs E. Laubes projekts atpirkts[5];

1912. g. I godalga par Rīgas tirgotāju un rūpnieku savstarpējās kredītbiedrības bankas projektu (realizēts, Brīvības ielā 33).

Līdz ar ekonomisko uzplaukumu Pirmā pasaules kara priekšvakarā Rīgā izvērsās īsts celtniecības bums. Ik gadus ekspluatācijā tika nodoti 140—190 daudzstāvu mūra dzīvojamie nami. Sevišķi aktīvi darbojās E. Laubes būvbirojs. Tajā, tāpat kā pirms gadiem desmit pie K. Pēkšēna, aroda prasmi apguva daudzi jauni arhitekti, arī vēlāk pazīstamie latviešu arhitektūras

Rīgas Rūpnieku un amatnieku savstarpējās kredītbiedrības banka Rīgā, Brīvības ielā 33, 1911

meistari P. Kundziņš, S. Antonovs, F. Skujiņš, I. Blankenburgs u. c. Rosīgo būvniecību pārtrauca Pirmais pasaules karš. E. Laube slēdza savu biroju un kopā ar Rīgas Politehnisko institūtu 1915. gadā evakuējās uz Maskavu. Tur viņš galvenokārt nodarbojās ar zinātniskiem pētījumiem un sarakstīja savu lielāko teorētisko darbu "Krāsu un formu loģika", kuru publicēja Rīgā 1921. gadā. Tajā analizētas krāsu un formu pazīmes un dažādi to optiskās un psihofizioloģiskās uztveres gadījumi. Par augstāko mākslas likumu autors izvirza harmoniskas vienības principu. Balstoties uz to, iztirzāti arī krāsu un formālās kompozīcijas veidi un paņēmieni. Darbs kopumā traktēts kā mācību grāmata, ar kuras palīdzību autors cer sekmēt Latvijas tēlotājas mākslas izkopšanu.

1917. gadā E. Laube atgriezās Rīgā un strādāja par docētāju Baltijas Tehniskajā augstskolā. 1919. gadā viņš bija arī jaunizveidotās Latvijas Augstskolas pasniedzēju vidū. Latvijas Republikas laikā šo mācību iestādi pārveidoja par Latvijas Universitāti, un E. Laube vadīja vienu no trim projektēšanas darbnīcām — darbnīcu A. Darbnīcu mācību sistēma universitātes Arhitektūras fakultātē tika ieviesta pēc E. Laubes iniciatīvas laikā, kad viņš bija fakultātes dekāns (1919—1922). Arhitektūras fakultātes dekāns viņš bija arī 1932.—1934. g. un 1938.—1940. g., bet 1922. g. kādu laiku pildīja arī universitātes rektora pienākumus. 1920. g. E. Laubi ievēlēja par profesoru, bet 1929. gadā piešķīra arhitektūras goda doktora zinātnisko grādu — Dr. arh. h. c. Laubes vārdu pazina arī ārzemēs: viņš bija Lielbritānijas Karaliskā Arhitektu institūta goda korespondētājloceklis. E. Laube darbojās apmēram 15 komisijās un sabiedriskajās organizācijās, arī Latvijas Arhitektu biedrībā (bija tās pirmais priekšsēdētājs) un 1936. g. izveidotajā Nacionālajā celtniecības komitejā, kurā vadīja arhitektonisko jautājumu komisiju. Viņš šajā laikā bija žūrijas loceklis daudzos arhitektūras projektu konkursos, piemēram, Uzvaras laukuma izbūves, Finansu ministrijas (Smilšu ielā 1), Rīgas pilsētas valdes, Armijas ekonomiskā veikala (tagad universālveikals "Centrs") u. c. projektu konkursos. E. Laube piedalījās pirmā speciālā

latviešu arhitektūras žurnāla "Latvijas Arhitektūra" izveidošanā (žurnāls iznāca no 1938. līdz 1940. g.). 1940. g. E. Laubem tika piešķirta Tēvzemes balva.

1944. g. E. Laube, tāpat kā daudzi citi latviešu arhitekti, devās emigrācijā. Arhitekts E. Plauciņš atceras: "Mana pēdējā sastapšanās ar E. Laubi notika uz Aspazijas bulvāra un Kaļķu ielas stūra, runājāmies. Bija "tas braukšanas laiks". Šai sakarībā viņš man prasīja, ko es darīšot. Atbildēju, ka palieku dzimtenē. Laube teica, ka pats viņš gribētu palikt, bet viņa sieviņa — viņa gribot braukt prom." E. Laube ar savu ģimeni devās uz Berlīni, kur jau agrāk bija apmetusies viņa māsa. 1947. g. viņš pārcēlās uz Hamburgu, jo bija uzaicināts pievienoties Baltijas Universitātes pedagogu saimei. No 1948. līdz 1950. g. E. Laube bija šīs augstskolas Arhitektūras un inženierzinātņu fakultātes dekāns.

Emigrācijā, vispirms Vācijā, tad ASV, nonāca arī prof. E. Laubes dēls. Viņa aicināti, 1950. g. uz ASV Vašingtonas štatu aizbrauca arī E. Laube ar dzīvesbiedri. Līdz 1955. g. viņš strādāja kādā arhitektūras birojā Olimpijā, bet tad pārcēlās uz Portlendu, kur pavadīja mūža nogali. (E. Laube miris 1967. gada 21. jūlijā.)

E. Laube radījis paliekošas vērtības Latvijas arhitektūrā. Pirmā celtne, kuras veidošanā piedalījās E. Laube, ir Kaminciusa nams Tallinas ielā 23 (1901. g.). Šīs ēkas projektu izstrādāja K. Pēkšēna birojā. Tā atrodas šaurā gruntsgabalā, kas iestiepjas kvartāla dziļumā, tādēļ ielas fasādē katrā stāvā ir tikai trīs logi. E. Laube nelielo fasādi izveidoja kā ekspresīvu, plastisku gleznu. Arhitektoniski skaidro telpisko veidolu, kurā izceļas ieejas portāls un erkers virs tā, caurauž daudzveidīgi, taču saskaņoti jūgendstila dekoratīvie motīvi — galvenokārt stilizēti augi, dzīvnieki, cilvēku maskas (nav saglabājušies skulpturālie veidojumi, kas vainagoja centrālo izbūvi mansarda stāvā). Visas dekoratīvās formas un dažādie apdares materiāli — dabiskais melnais šīferis, sarkanie apdares ķieģeļi, metāla režģi, gaišie apmetuma laukumi, kas sākotnēji bija tonēti modernā zaļā krāsā, — savstarpēji kontrastē un tajā pašā laikā gan kompozicionāli, gan pēc dekoratīvo ciļņu sižetiskā satura saplūst nedalāmā vienībā, bagātinot impozanto, bet harmonisko kopiespaidu.

Kaminciusa nama arhitektūrā pirmoreiz Rīgā parādījās mākslinieciskās kompozīcijas paņēmieni un motīvi, kas vēlāk noveda pie jūgendstila dekoratīvajām pārmērībām (M. Eizenšteina darbi Alberta ielā u. c.). Tās izpelnījās vispārēju kritiku jau laikabiedru vidū un vēlāk tika novērtētas kā parādība, "kur beidzās arhitektūra un sākās patvaļa vai aušība"[6]. Pats E. Laube vairākus gadu desmitus vēlāk, kad arhitektūrā jau valdīja gluži cita konjunktūra,

par šo Kaminciusa namu izteicās apmēram tā: "Ir man dažas tādas mājas, kurām tagad pašam nepatīk iet garām."[7] 1903. g. E. Laube piedalījās K. Pēkšēna personīgā nama Alberta ielā 12 projektēšanā. Šajā ēkā dzīvoja vairāki ievērojami latviešu kultūras darbinieki, arī R. Blaumanis un J. Rozentāls. Tās diezgan racionālistiskajā arhitektūrā izmantotas romantizētas jūgendstila formas, kas tajā laikā bija ļoti raksturīgas.

Arī nākamie ievērojamākie E. Laubes darbi radās K. Pēkšēna darbnīcā 1905.—1906. g., taču tie bija pilnīgi citādi: tajos diezgan tieši atspoguļojās Somijas ceļojumā redzētais un izjustais, tā sauktais ziemeļnieku stils, ko vēlāk nosauca par nacionālo romantismu. Jau 1905. g. to plaši aprakstīja J. Rozentāls[8], bet E. Laube savus tālaika uzskatus par arhitektūru publicēja 1908. g.[9] "Tā kā mēs dzīvojam tuvāki ziemeļiem, tad dabiski ir pie mūsu klimata izveidot namus ar stāviem jumtiem," raksta E. Laube. "Apmetumu līdz šim lietoja kā akmeņa imitāciju. Iedziļinoties apmetuma raksturā, mēs redzam, ka mums darīšana te it kā ar kādu ādu jeb pārvilkumu, kas cieši piegulstas mūrim un tā izlaidumiem. Izejot no šāda apmetuma rakstura, tas dabiski arī jāapstrādā kā laukums. Vispiemērotākais veids ir sukāšana, raupjāka un smalkāka apstrādāšana un izgreznošana musturiem."[10] Tātad īsti būvmateriāli un konstrukcijas, nevis atdarinājums vai imitācija. Tā ir jūgendstilam raksturīga ievirze, un tā konsekventi realizējās tieši nacionālajā romantismā.

Nacionālais romantisms bija virziens, ar kuru latviešu arhitekti lūkoja radīt tikai Rīgai, tikai Latvijai raksturīgu reģionālu, latviski nacionālu arhitektūru. Redakcijas piebildē Laubes rakstam žurnālā "Zalktis" teikts: "Kādas tautas kultūra bez savas īpatnējas būvniecības nemaz nav domājama."[11]

Līdz XX gs. sākumam gandrīz visa tautsaimniecība bija baltvācu rokās, tāpēc Rīgas apbūvē ar lielajām sabiedriskajām ēkām un daudzstāvu īres namiem nekādas īpatnēji latviskas būvniecības, protams, nebija. XX gs. sākumā stāvoklis būtiski mainījās. Rīgas iedzīvotāju vidū strauji pieauga latviešu tautības īpatsvars. Pēc oficiāliem statistikas datiem, 1908.—1914. g. no visiem Rīgas namīpašniekiem 44,7 % bija latvieši (31,5 % vācieši, 10,4 % krievi). Ar to arī izskaidrojama latviešu kultūras dzīves aktivizēšanās.

Nacionālās arhitektūras radīšanai tika izmantotas latviešu tautas lietišķās mākslas un tautas koka celtniecības tradīcijas. Raksturīgākās agrā jūgendstila iezīmes ir mākslinieciska tēlainība un ekspresīva simbolika, ko panāca ar stilizāciju. Nacionālajā romantismā par tēmu stilizēšanai noderēja etnogrāfiskie ornamenti un zemnieku māju arhitektūras formas, telpas izjūta un atsevišķi konstruktīvie un dekoratīvie elementi.

E. Laube raksta: "Pateicoties mūsu senlaiku lietu krājumiem, mums, latviešiem, ir dota iespēja nogremdēties mūsu senču garā, un, jo vairāk mēs to darīsim, jo vairāk vecais gars atjaunosies iekš mums un atjaunotā, spēcīgākā veidā pārņems katru no mums un visu mūsu dzīvi, mūsu darbus. Tad arī mūsu būves izrādīs raksturu, kas būs pilnīgi patstāvīgs, latvisks."[12] Viņš norāda arī, ka būtu nepareizi noslēgties pret ārējām, svešām ietekmēm un vēsturiskiem iespaidiem, pret visu ārzemniecisko, tāpēc "uzdevums ir visu redzēto patstāvīgi pārstrādāt un pie savas ražošanas vispirmā kārtā noklausīties balsīs .., kuras mums čukst lēni laika gars".[13]

Praksē laikmeta prasību un tradīciju savienošana iemiesojās samērā formāli: kapitālo daudzstāvu celtņu apjomos arhitekti centās iepīt atsevišķus tautas koka celtņu elementus vai arī rotāt fasādes ar aplikatīvu etnogrāfisko ornamentiku. Jau E. Laube atzina, ka "ikkatrs būvniecības stils parādās kā sekas no šādu apstākļu kopdarbības: no m ē r ķ a, kuram jākalpo zināmai būvei, no m a t e r i ā l a, kāds nāk lietošanā pie būves, un no materiāla apstrādāšanas t e h n i k a s".[14] Tāpēc "no mūra jeb akmeņiem celta ēka dabon citu izskatu nekā koka nams, jo katrs materiāls prasa .. savu īpašu konstrukcijas veidu, īpašu apstrādāšanas tehniku".[15] Savukārt ievērojamais tautas lietišķās mākslas meistars Jūlijs Madernieks diezgan kategoriski apgalvoja, ka ornamenta pārmērīga lietošana "ir lielākā varmācība, kādu arhitektūrai var nodarīt".[16] Tiesa, viņš te domāja "neproduktīvas kompilācijas" ar "gatavi sagremotiem" un "pārmērīgi atgremotiem" paraugiem "vācu žurnālu iespaidā".[17] Tāpat kā citi arhitekti, arī E. Laube nacionālā būvstila meklējumos pastāvošās formālās pretrunas acīmredzot nespēja atrisināt. Pēc 1910. g. nacionālā romantisma stilā gandrīz nekas vairs netika celts.

Tomēr nacionālā romantisma celtnes Rīgas centra arhitektoniskajā sejā iezīmēja spilgtus un izteiksmīgus vaibstus. Viena no pirmajām šī stila celtnēm Rīgā bija Kļaviņas nams Marijas ielā 26 (1905. g.). Ēku cēla pēc K. Pēkšēna projekta, taču jau būvdarbu gaitā fasādes mākslinieciskajā noformēšanā piedalījās arī E. Laube. Dažādi fakturētais apmetums te tiešām izskatās kā "āda jeb pārvilkums", izceļot šī apdares materiāla patieso raksturu. Dažās vietās iedziļinātos laukumos it kā iegleznoti krāsaini ornamenti, kuru grafiskais zīmējums asociējas ar etnogrāfiskajiem rakstiem, bet cilnī veidotais pazīstamais angļu sakāmvārds "Mans nams — mana pils" labi raksturo latviešu ideālus.

Ievērojamākie un interesantākie K. Pēkšēna un E. Laubes kopdarbi ir bijusī Ķeniņa skola Tērbatas ielā 15/17 (1905. g.), Rītera nams Tērbatas ielā 33/35 (1906. g.), kā arī Pēkšēna nams A. Kronvalda bulvārī 10 (1907. g.). Tērbatas ielas ēku fasādēs tikpat kā nav ornamentālu rotājumu (apmetuma

Ata Ķeniņa skola Rīgā, Tērbatas ielā 15/17, projekts, fasāde, 1905

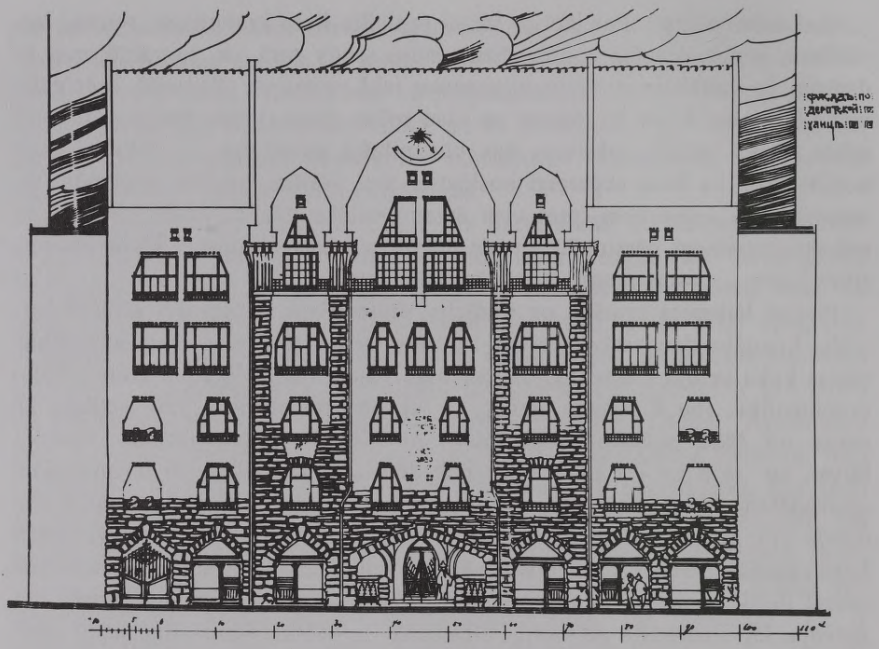

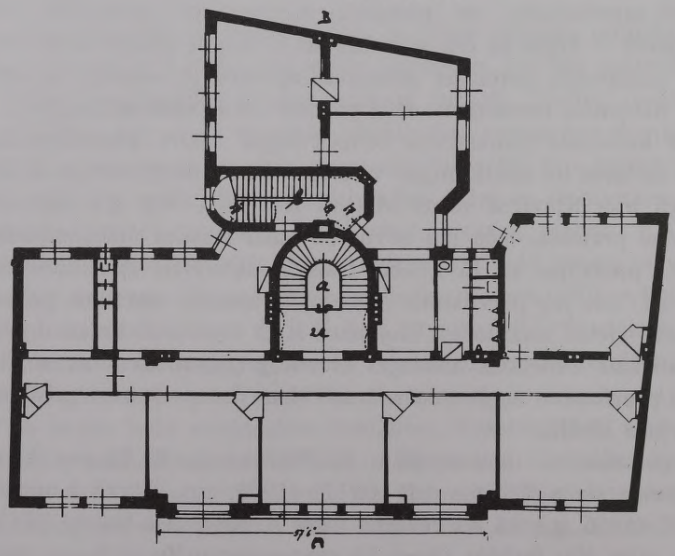

faktūrā veidots etnogrāfisks ornaments uz Rītera nama balkona parapeta iznīcināts 1973. g.). To mākslinieciskā izteiksmīguma pamatā bagāts būvmateriālu klāsts: apdares ķieģeļi, šūnainais kaļķakmens, granīta šķembas, dažādu faktūru keramikas plātnītes, koks, metāls. Rītera namā logailu metāla pārsedzes ar nolūku atstātas neapmestas: konstruktīvas detaļas kopā ar utilitāri nepieciešamiem strukturāliem elementiem (logailām) iegūst dekoratīvu nozīmi. Arī daudzu iekštelpu izveidē arhitekts lielu uzmanību veltījis apdares materiāliem (dekoratīvs apmetums un keramika Ķeniņa skolas hallē) un konstrukcijām (skolas sanāksmju zāle augšstāvā, kurā ar eksponētām koka konstrukcijām radīta emocionāli iedarbīga telpiskā vide).

Sākot patstāvīgu darbu, E. Laube strādāja galvenokārt nacionālā romantisma stilā. Katrs darbs izceļas ar spilgtu mākslinieciskо individualitāti. Liela daļa celtņu ir arhitektoniski nozīmīgas Rīgas centra apbūvē, piemēram, 1908. g. celtie Krastkalna un Virša nami Brīvības ielā 47 un 62, Niedres nams Alberta ielā 11, 1909. g. celtais Beržinska nams K. Valdemāra ielā 67, Freija nams Brīvības ielā 37, Ķempeļa nams Ģertrūdes ielā 23, Kūmiņa nams Lāčplēša ielā 51. 1909. g. pēc E. Laubes projekta uzceltas vairākas ēkas starp E. Birznieka-Upīša, Lāčplēša un Avotu ielām, kuras tika dēvētas par "Romanova bazāru". Nams Lāčplēša ielā 10a piederēja meistaram pašam, un tajā līdz Pirmajam pasaules karam atradās viņa arhitektūras birojs.

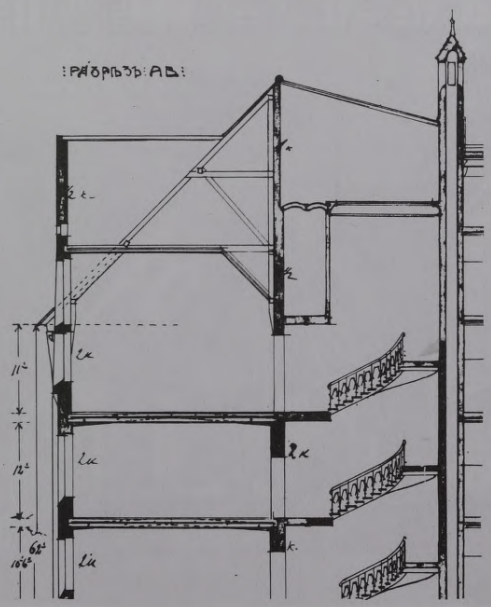

Ata Ķeniņa skola Rīgā, Tērbatas ielā 15/17, projekts, griezums caur zāli

Visas šīs celtnes izceļas ar ekspresīvu, asimetrisku būvmasu kārtojumu. Spars un lietišķība simbolizē gadsimtu gaitā radušos latvieša māksliniecisko gaumi un telpisko formu izjūtu. E. Laube ēkas papildinājis ar sīkdaļām un ornamentāla dekora laukumiem, kas uztverami tikai tuvplānā. Ornamenti nav tieši uz ēku fasādēm pārnesti etnogrāfiskie raksti, bet gan tikai E. Laubem raksturīgā māksliniecisckajā rokrakstā veidotas dekoratīvas kompozīcijas. Saikne ar tautas lietišķās mākslas rotājumiem ir asociatīva. Raksturīgs ir Virša nams, kurā tautisks gars caurauž ne tikai atsevišķus ornamentālos rotājumus, bet arī divus skulpturālus ciļņus, kas izcirsti neapmestu smilšu ķieģeļu pilastru virsmā un simbolizē tēlniecību un arhitektūru.

Meistars izmanto arī no citzemju paraugiem aizgūtas detaļas. "Romanova bazāra" stūra torņi, ar pusloka perspektīviskām arkām pārsegtās ailas virs balkoniem, kas vainago erkerus, un savdabīgi vairākpakāpju kronšteini zem dekoratīvām lizēnām ir līdzīgi veikalu un dzīvojamai ēkai Viborgā, bijušajā Aleksandra prospektā 31, ko 1907. g. projektējis somu arhitekts A. Lindgrēns un viņa līdzstrādnieki.[18]

Dažkārt E. Laube atkārtojis arī veiksmīgākos paša atrastos motīvus. Piemēram, fasādes būvmasu kārtojums Elsiņa namā A. Čaka ielā 83/85 atgādina Niedres namu Alberta ielā 11. Tas pats redzams, salīdzinot Ķempeļa un Kūmiņa namus ar "Romanova bazāru".

Ata Ķeniņa skola Rīgā, Tērbatas ielā 15/17, projekts, zāle, foto ap 1910

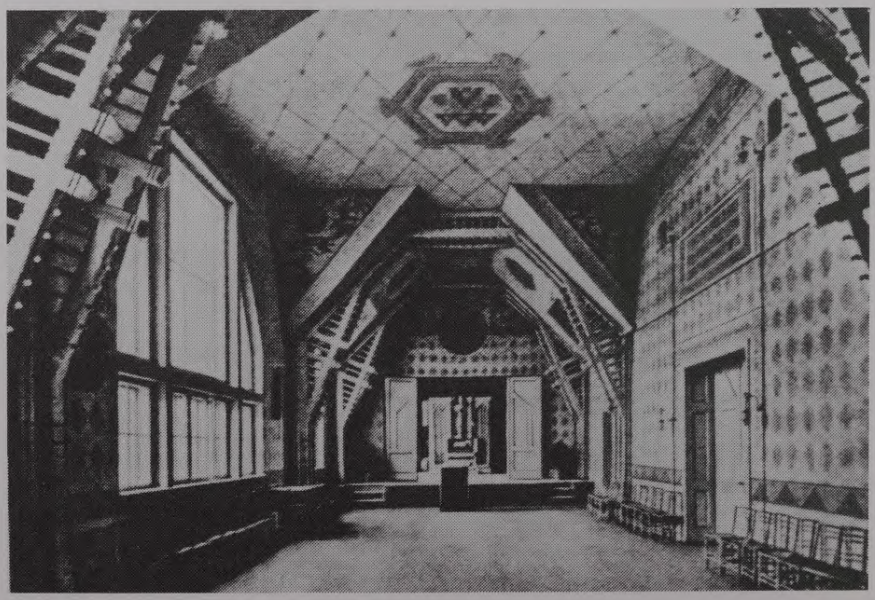

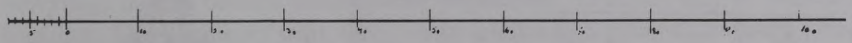

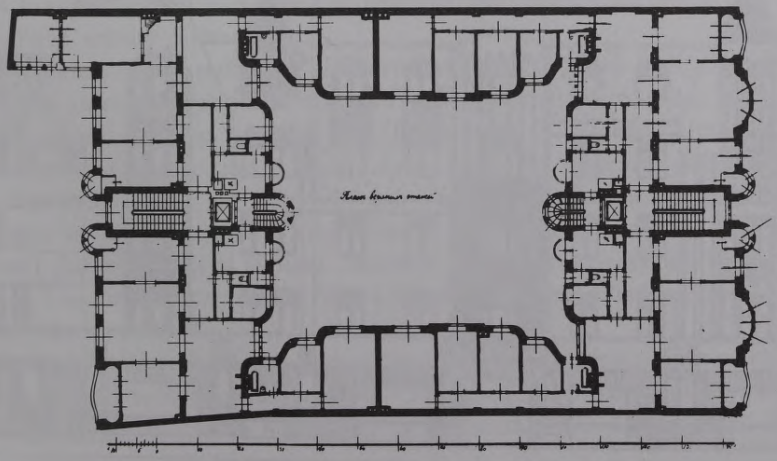

Īres nams Rīgā, Alberta ielā 11, projekts, 1908

Īres nams Rīgā, Brīvības ielā 47, 1908

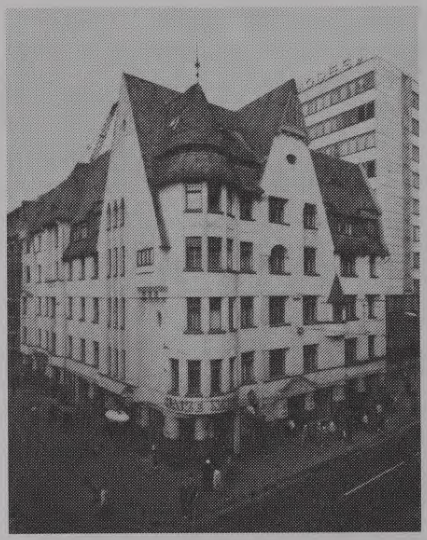

Krastkalna nams laikam gan ir pats pazīstamākais E. Laubes darbs nacionālā romantisma stilā. Tajā nacionālie elementi parādās gan asociatīvā, gan tiešā veidā: pret Brīvības ielu pavērsto zelmini vainago tikpat kā no lauku klēts atvesta koka jumtgale. Gluži citi motīvi redzami erkerā Lāčplēša ielas pusē un Virša nama fasādē: uzsvērti vertikālas, vairākiem stāviem caurejošas lizēnas, kas šķērso arī logailas un saskalda tās vairākās šaurās un augstās daļās, piešķirot ēkas arhitektūrai zināmu vertikālismu. Šis paņēmiens ap 1907. g. Rīgas racionālistiskajā

Īres nams Rīgā, Brīvības ielā 47, fasādes projekts, 1908

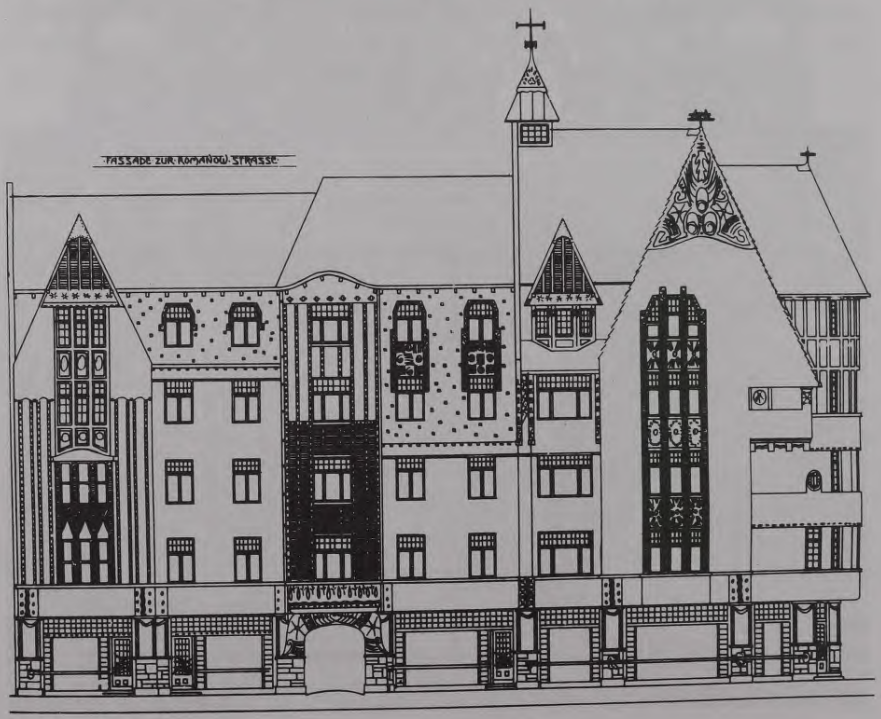

arhitektūrā ievadīja statenisko jūgendstilu.

Stateniskā jūgendstila formālie paņēmieni izraisa zināmas asociācijas ar gotisko arhitektūru. Gotikas arhitektoniski mākslinieciskā veidola, celtņu telpiskās čaulas un eksponēto būvkonstrukciju nedalāmajā vienībā jūgendstila meistari saskatīja formu loģikas un racionālisma iemiesojumu. Vairākas ēkas ar uzsvērtu vertikālismu fasādēs E. Laube uzcēla jau 1909. g.: Draudziņas skolu un Šteinberga dzīvojamo namu Ģertrūdes ielā 32, Mieža namu Tērbatas ielā 49/51 u. c. Nākamajā gadā tām sekoja milzīgais Kuškes nams Bruņinieku ielā 28 un Danielsona nams Blaumaņa ielā 29. 1911. g. tika uzcelts krāšņais Liepiņa nams Marijas ielā 35. Tajā pašā gadā E. Laube izveidoja fasādi A. Malvesa projektētajam Cīruļa namam Kuģu ielā 11/13, kura arhitektoniskā noformējuma izomorfais raksturs un ekspresīvais, asimetriskais detaļu kārtojums 60. gados ļāva veiksmīgi mainīt fasādes perforējumu, augšstāvos izbūvējot zāli ar lielākām logailām. Ēka ar augsto stūra torni veido izteiksmīgu siluetu Daugavas kreisajā krastā. Diemžēl E. Laubes pārliecinoši ieskicēto siluetu līniju nonivelē mūsdienu celtnes Klīversalā.

Īres nams Rīgā, Lāčplēša ielā 51, 1909

Visdeklaratīvākos stateniskā jūgendstila darbus E. Laube radīja 1912. g., kad tika uzcelta Tirgotāju un rūpnieku savstarpējās kredītbiedrības banka un Niedres nams Brīvības ielā 33 un 85, Bruģa nams E. Birznieka-Upīša ielā 6, Liepiņa nams Katoļu ielā 33, paša Laubes nams K. Valdemāra ielā 37 u. c. Niedres nama fasādē E. Laube uzsvēris jūgendstila mākslinieciskās daiļrades saistību ar gotiku, taču ēkas arhitektūra ir ļoti laikmetīga, celtnes eksterjerā skaidri jaušama iekšējā telpiskā struktūra. Tas pats attiecas arī uz bankas namu, kas turklāt izceļas ar sevišķi kvalitatīvi Zviedrijas melnajā labradorītā apdarinātām fasādēm.

Līdztekus racionālistiskajai pamatievirzei E. Laube eksperimentēja ar modē nākušā neoklasicisma formām. Tieši neoklasicisma manierē būvētās nodegušās J. Baumaņa un K. Pēkšēna celtnes vietā pēc E. Laubes un E. Poles

projekta 1909. g. tika būvēts jaunais Rīgas Latviešu biedrības nams, lai gan E. Laube gadu iepriekš bija izstrādājis projektu tipiskā nacionālā romantisma stilā.

1910. g. dažas klasiskas kolonniņas ar joniskiem kapiteļiem parādās Vāgnera nama (K. Valdemāra ielā 75) augšstāva logailās. Citādi pat grūti pateikt, ka ēka celta gadsimta sākumā, tik mūsdienīgi tā izskatās. Daudz bagātāks klasisko arhitektonisko un ornamentālā dekora elementu klāsts izmantots 1911. g. celtajā Liepiņa namā Avotu ielā 7. Taču arī te tiem ir aplikatīvs raksturs, drīzāk tā ir veikla spēle ar modē nākušām greznumlietām.

1911. g. Laube ieguva pirmo vietu Rīgas Hipotēku biedrības bankas projektu konkursā. Gandrīz visi prēmētie darbi bija ieturēti klasiskās formās — atbilstoši mirkļa konjunktūrai.

Neoklasicisms bija viena no raksturīgākajām arhitektūras attīstības tendencēm pēc 1910. gada. Tas deva iespēju veidot ēkām tādu ārējo veidolu, kas apmierināja augošo tieksmi pēc reprezentablas, pompozas arhitektūras, ko ne vienmēr spēja nodrošināt jūgendstila racionālisms. E. Laubes bankas projektā fasādes klasiskie elementi bija izkārtoti samērā brīvi, plastiski

Rīgas Latviešu biedrība Merķeļa ielā 13, projekts, fasāde, 1908

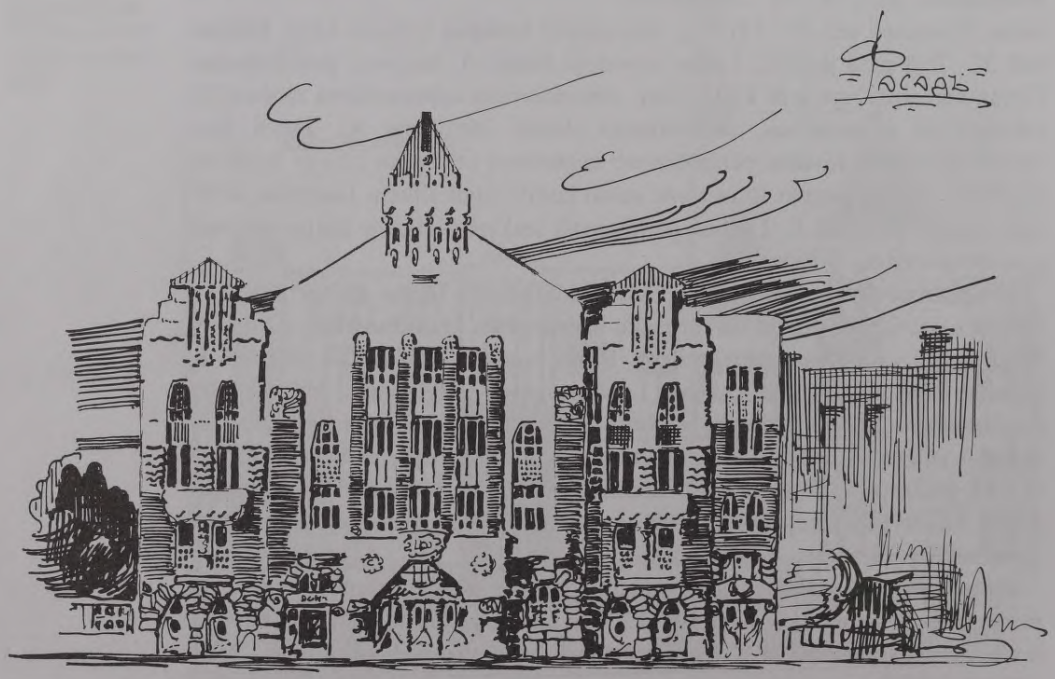

bagātā kompozīcijā. Žūrijas lēmumā bija teikts: "Plāna idejas pamatā ir centrāls un skaidrs kases zāles novietojums, ap to grupētas pārējās telpas, seko gaismas pagalms, dzīvokļi novietoti brīvi. Iespaidīgajām fasādēm pietrūkst vienotības."[19] Par to, ka šo projektu nevar uzskatīt par pagrieziena punktu E. Laubes personiskā stila attīstībā, liecina viņa nākamie darbi. Tomēr 1913. g. parādās divas varenas, kvartālu stūros novietotas sešstāvu celtnes — Zommera un Romana nami Marijas ielā 25 un 37 —, kuru arhitektūrā E. Laube diezgan deklaratīvā veidā izmantojis klasisko lielā ordera motīvu. Tas apjož abu ēku fasādes visā garumā, paceldamies no otrā līdz piektajam stāvam. Virs klasiska profila dzegas celtnes vainago atiks.

Pirmā pasaules kara priekšvakarā līdz ar neoklasicismu arhitektūrā ienāca retrospektīvisma tendences, nebija skaidra priekšstata par arhitektūras tālāko attīstību. Spilgta ilustrācija tam ir Rīgas Strēlnieku biedrības nama projektu konkursā (1912. g.) iesniegto darbu dažādība. Arhitekta M. Ozmidova iecerētā celtne bija ļoti racionālistiska, arhitekti R. Tode un E. Gramtcs racionālistisku, plastiski attīstītu apjomu kompozīciju bija papildinājuši ar klasiskām detaļām, A. fon Vladimirovs precīzi atveidojis Ž. Tomā de Tomona Pēterburgas biržas arhitektūru, bet S. Antonovs celtni bija iecerējis kā Rīgas Melngalvju nama kopiju.

Arī E. Laubes uzskatos par arhitektūras stilistiku ilgāku laiku nav noteikta vērtējuma. Viņš gan daudz domā un raksta par īpatnēji latvisku

Rīgas Hipotēku biedrības banka, konkursa projekts, 1911

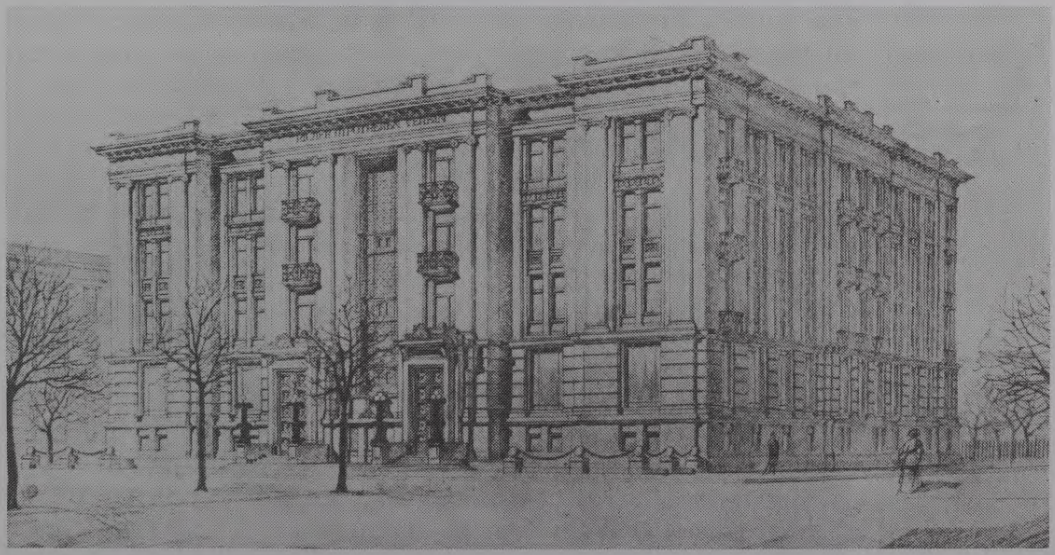

Ēka Jūrmalā, Dubultu prospektā 19, 1911

arhitektūras stilu, taču vēl 1928. g. atzīst: ".. daudzveidība .. ir īpatnēja mūsu laikmetam, un tam pretim strādāt ar nolūku proklamēt viscaur kādu vienu stilu un citiem noliegt eksistences tiesības nozīmētu strādāt pretim laika garam. Ja tikai būvniecību visos viņas virzienos un stilos vada īsta dziļa pārliecība, nopietnība, apdomība, vispusīga rēķināšanās ar dotiem apstākļiem pie ēku celšanas un arhitektonisko formu meklēšanas, tad mūsu laikmeta daudzveidība atradīs pareizu realizāciju un mūsu zeme gūs vērtīgus šī laikmeta būvniecības objektus. Tikai tādā ceļā dažādie būvniecības stili var tapt radniecīgāki viens otram pilnīgi dabiskā kārtā."[20] Par vienlīdz labiem un līdztiesīgiem E. Laube uzskata gan "tīrās lietišķības stilu" — funkcionālismu —, gan senlatvisko vēsturisko motīvu uzsvērtu lietošanu, gan vēsturiskās eiropeiskās arhitektūras tradīciju interpretāciju tādā veidā, kā tas realizēts kinoteātra "Splendid Palace" (tagad "Rīga") ēkā, gan sajūsmu par agrāko gadsimtu vietējo būvniecību, kas parādās Arhitektu nama jaunizbūvē Zviedru vārtos Rīgā.

Līdzīgus uzskatus E. Laube pauž 30. gadu sākumā publicētajā pazīstamajā teorētiskajā darbā "Arhitektūras izpratne". Viņš raksta: "Arhitektūra realizējas visvisādi. Arhitektūras būtība saprotama visdažādākā veidā."[21] Vienīgi pret jūgendstila dekoratīvajām izpausmes formām ar vijīgajiem līklīniju un abstrakti fantastiskajiem rotājumiem E. Laubem bija negatīva nostāja, un 20. gados viņš kritizēja jūgendstilu kopumā.

Profesors O. Tīlmanis, atceroties studiju laiku 20. gadu pirmajā pusē, stāstīja šādu gadījumu. Kāds kursa darba uzdevums pie E. Laubes bijis mēbeļu projekts. O. Tīlmanis uzskicējis kumodi, kuras cokola apakšmalu atbilstoši tālaika stereotipiem izveidojis viegli ieliektu. Konsultācijā profesors Laube studenta darbu uzteicis, bet ieliektās līnijas vietā uzvilcis taisnu, piebilzdams: "Tā nevajag, to ne: tas taču ir jūgendstils!"

20. gadu pirmajā pusē Latvijā sākās karā izpostītās tautsaimniecības atjaunošana, celtniecībai tālu atpaliekot no pirmskara vēriena. Jaunās valsts

arhitektūras un celtniecības attīstība notika nevienmērīgi. Profesors Dr. arh. P. Kundziņš I Latvijas arhitektu konferencē 1933. gadā ir spiests atzīt, ka "valsts 15 pastāvēšanas gadu laikā nav uzcēlusi nevienu arhitektoniski nozīmīgu celtni. (..) Pavisam bēdīgu ainu gan tehniskā, gan arī celtniecības kultūras ziņā rāda grandiozais jaunsaimniecību apbūves darbs. Tur arhitektu vistiešākā palīdzība būtu bijusi no sevišķa svara."[22] E. Laubes ieguldījums šajā darbā ir salīdzinoši neliels: pēc viņa projektiem uzceltas kādas trīs lauku mājas, bet 1928. gadā laikraksta "Jaunākās Ziņas" Lauksaimniecības un mājturības pielikumā publicētā "Lauksaimnieka dzīvojamā māja" ir tipveida projekta priekšlikums. Divstāvīgā sešistabu koka stāvbūve ir vienkārša un racionāla, ārējā apdarē tomēr paredzot arī ornamentālus rotājumus. Paskaidrojumā E. Laube raksta: "Jāņem vērā, ka ornaments padara ēku jautrāku, vieglāku, bagātāku un ka bez ornamenta ēka izskatās nopietna, lietišķa, vienkārša," piebilzdams, "kam izgreznojumi nepatīk, tas var tos netaisīt."[23]

1925. g. sāka iznākt jaunsaimniecību būvētājiem paredzēts žurnāls "Lauku Būvniecība". Šo izdevumu ievada E. Laubes raksts, kurā viņš propagandē reģionālu un kontekstuālu arhitektūru, norādot, ka katrai lauku jaunbūvei ir jāiekļaujas apkārtnē, jābūt saskaņotai ar citām tuvākām un tālākām lauku sētām un jāizmanto tēvutēvu paņēmieni ēku būvniecībā. Autors izvirza domu par semantiski precīzas un tektoniski izkoptas arhitektūras nepieciešamību: ".. jājautā arī, vai dzīvojamā māja tiešām izskatās pēc

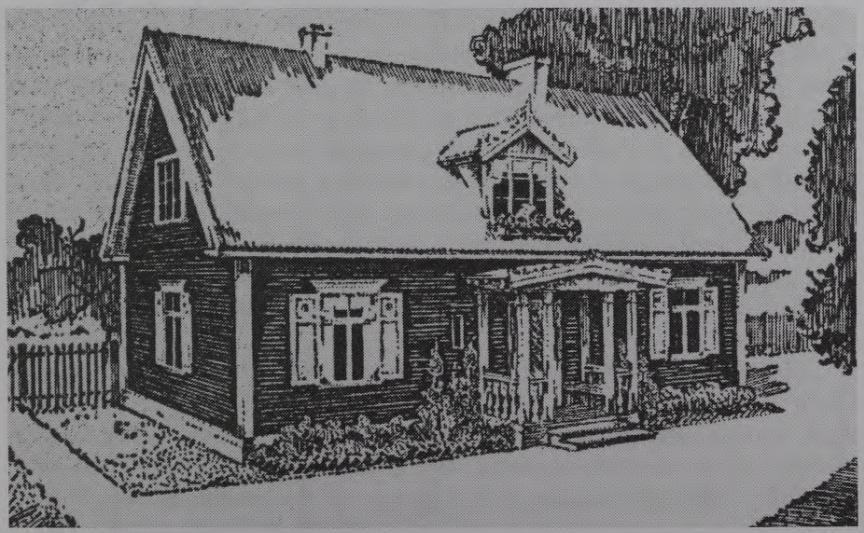

Lauksaimnieka dzīvojamā ēka, skice rakstam "Jaunākajās Ziņās", 1929

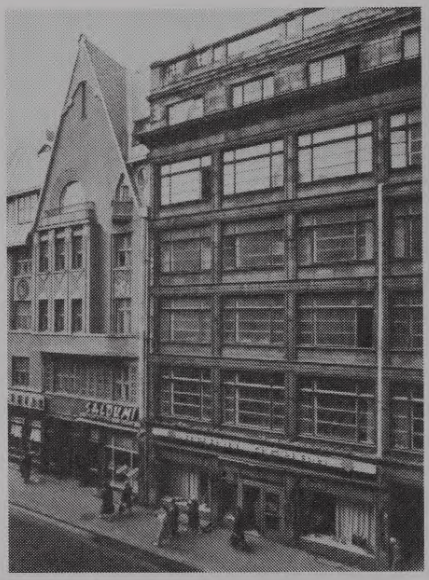

Īres nami Rīgā, Brīvības ielā 37 (1909) un 39 (1929)

dzīvojamās mājas, vai kūts pēc ārējām formām arī ir īsta kūts. (..) Tā kā pie ekonomiskām būvēm nekādas konstrukcijas daiļuma dēļ nav pielaižamas, jārīkojas, lai tās pašas nepieciešamās konstrukcijas būtu korekti un saprotami veidotas, lai būtu skaidri saprotams, kur norobežojas siena, kur sākas jumts, kur beidzas piebūve, kur sākas bēniņu sienu apšuvums utt."[24]

Eižena Laubes profesionālā erudīcija arhitektūras teorijas un prakses jautājumos jūtama arī pilsētbūvniecībā. Viņa domas par Rīgas centra attīstību joprojām nav novecojušas, jo arī mūsdienu koncepcija paredz tā intensīvu apbūvi Daugavas kreisajā krastā. Norādīdams, ka joprojām nav galīgi izstrādāta un apstiprināta plašāka vēriena pilsētas apbūves plāna, E. Laube raksta: "Kā viens no atrisināšanas veidiem nākamai monumentālai Rīgai tiek minēta ideja — visgalvenākās valsts, pašvaldības un sabiedriskās ēkas novietot Ķ ī p s a l ā, radot še Rīgas pilsētas jaunajiem uzdevumiem piemērotu, plaši projektētu reprezentācijas un administrācijas centru. (..) Es arī pagaidām nezinu labākas idejas. (..) Šī pilsētas daļa it dabiski var kļūt par centru nākamai Rīgai, kurai, kā zināms, pastāv tendence attīstīties Jūrmalas virzienā. (..) Še novietotās ēkas būtu labi saskatāmas iebraucējiem no ārzemēm ar kuģiem un vilcieniem."[25] Līdz ar to, raksta E. Laube, rastos cienīgs ansamblis iepretim Vecrīgai un iegūtu arī pati vecpilsēta, kuras "raksturīgā vēsturiskā īpatnība būs vairāk pasargāta pret jauno laikmetu iespaidojumiem. Kļūs vieglāki vecpilsētā uzturēt agrāko gadsimteņu pieminekļus, tie .. nebūs apdraudēti ar iznīcību. Vecpilsētas celtnēs, starp citu, rastos vietas daždažādiem vēsturiskiem muzejiem un vispārīgi daždažādiem veikaliem un iestādēm, kam kāds sakars ar senatni.

.. citadelē, kuras tuvumā atrodas .. pārsvarā ēkas ar izglītības nozīmi, — šeit it labi varētu paredzēt vietas kādām skolām, valsts centrālajai bibliotēkai, universitātes centrālajai ēkai utt. Bet izbūvēt šeit kādu ministrijas vai valdības kopējo ēku būtu nepareizi, labi nepārdomāti. Šai samērā klusā stūrī, pa šaurām ielām grūti ievadīt plašu tramvaju un automobiļu kustību."[26]

Tomēr 20. gadu Rīgā šīs idejas bija vienīgi tālas nākotnes sapnis. Pietiek vienas rokas pirkstu, lai uzskaitītu šajā laikā pēc E. Laubes projektiem uzceltās ēkas, kas apjoma ziņā varētu līdzināties lielā skaitā būvētajiem namiem pirms Pirmā pasaules kara: Jelgavas cukurfabrika, trīs daudzstāvu īres nami Rīgā, Jāņa baznīcas mācītāja māja, dažas divstāvu mūra dzīvojamās ēkas, arī paša Laubes nams Baložu ielā 20a, pāris pieminekļu Nāves salā un citur. Pārējais — dažādas pārbūves, piebūves, sīkas saimniecības ēkas un remontdarbi. Šo celtņu stilistiskajā izveidojumā atspoguļojas meistara teorētiskie uzskati. Augsto īres namu arhitektūrā parādās funkcionālisms jeb, kā tolaik teica, jaunās lietišķības stils, taču ir arī klasiskās arhitektūras elementi — lielākoties fasāžu kompozīcijā iesaistīta balustrāde kā Cīruļa namam Tallinas ielā 81 un Sniķera namam Brīvības ielā 39. Jāņa baznīcas mācītāja un draudzes nams veidots renesanses formās, lai pieskaņotos arhitektūras piemineklim, kam tas piebūvēts. Atsevišķi klasisko orderu elementi izmantoti mazstāvu dzīvojamo ēku arhitektoniskajā noformējumā, piemēram, Laubes namā Baložu ielā 20a. Šāds modernizēts neoklasicisms jeb neoeklektisms klasicizētā ievirzē aizvien jūtamāk nostabilizējās E. Laubes māksliniecīskajā rokrakstā un 30. gados kļuva par valdošo stilu.

Cīņa starp klasisko un moderno bija raksturīga visas pasaules arhitektūrai. 20. gados tā notika arī Skandināvijas valstu un Somijas arhitektūrā,

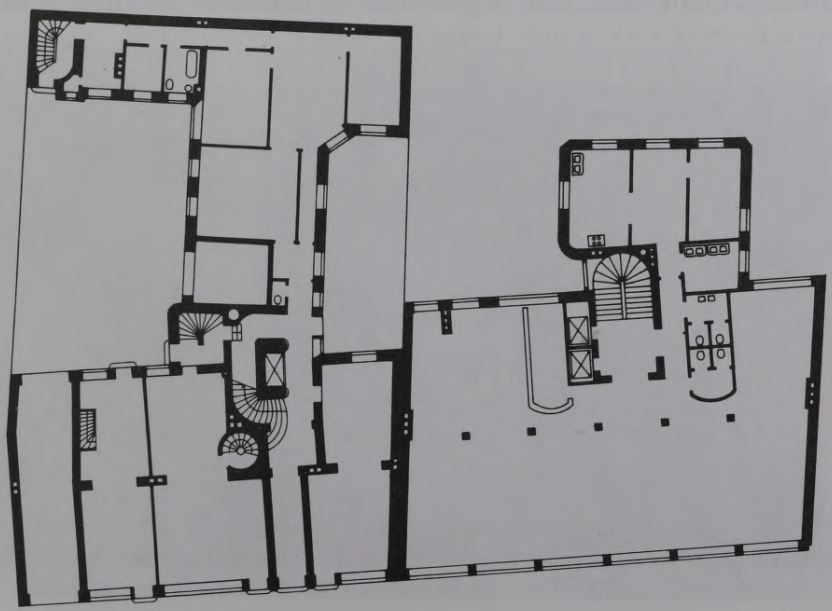

Īres nami Rīgā, Brīvības ielā 37 (1909) un 39 (1929), plāni

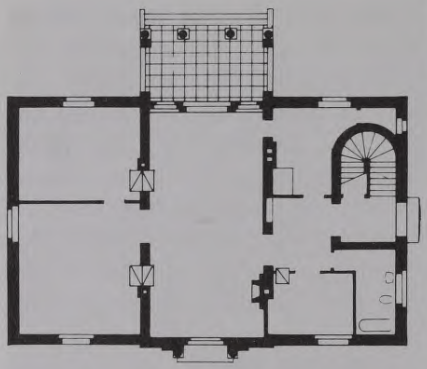

E. Laubes savrupmāja Rīgā, Baložu ielā 20a, plāns, 1934

kas latviešiem vienmēr bijusi ierosmju avots. 30. gados Skandināvijā jaušama skaidra nosliece modernās arhitektūras virzienā.

1930. gadā sarīkotā celtniecības izstāde Stokholmā kļūst par funkcionālisma un konstruktīvās lietderības ideju propagandas tribīni. "Apgaismotais izstādes kopskats rāda ar klasicismu un nacionālo romantiku neapmierinātu seju."[27] Turpmākā Skandināvijas zemju, kā arī Igaunijas arhitektūras attīstība iet modernizētas reģionālās savdabības ceļu. Tai raksturīgs glezniecisks un "demonstratīvs provinciālisms" ar vietējās specifikas ilustratīviem atribūtiem.[28]

Dažus gadus pēc Alvara Ālto projektētās sanatorijas Paimio (1933.—1935. g.) E. Laube realizē vienu no saviem ievērojamākajiem un lielākajiem darbiem — Ķemeru viesnīcu. Taču Ķemeru viesnīca ir tipisks neoeklektisma paraugs, bet Paimio sanatorija bija viens no tiem objektiem, kas Eiropā ievadīja modernās arhitektūras laikmetu. Zigfrīds Gidions to nosauca par vienu no trim

E. Laubes savrupmāja Rīgā, Baložu ielā 20a, 1934

"mūsdienu pasaules brīnumiem" arhitektūrā[29] līdzās V. Gropiusa Bauhauza ēkai un Lekorbizjē Nāciju līgas pilij Ženēvā.

Visumā racionālistiski veidoto būvķermeni E. Laube bagātīgi izgrezno ar dažādām klasiskām detaļām, taču tās neizskatās aplikatīvas, bet, pateicoties meistara māksliniecisckajam talantam, organiski saaug ar ekspresīvo arhitektonisko pamatstruktūru. "Tiešām iespaidīgs ir šis okeāna milzenim līdzīgais ēkas apveids ar savu ritmiskās kustības pilno galveno pretskatu. Stingrais, franču gaumē ieturētais dārzs ietver šo arhitektoniski izkopto kopainu."[30] Ne velti P. Ārends "ārzemju viesiem imponējošās" viesnīcas ainavisko kvalitāti salīdzina ar baroka dižmeistara F. B. Rastrelli celtajām Kurzemes hercogu pilīm Rundālē un Jelgavā.[31] E. Laubes 30. gadu darbi izceļas ar pamatīgumu un līdz virtuozitātei izkoptu māksliniecisko kompozīciju, kurā pat vissīkākās detaļas izveidotas pēc autora ieceres. Darba zīmējumus meistars lielākoties izgatavoja pats. Tas arī nodrošināja celtņu arhitektonisko viengabalainību un izteiksmību.

Neoeklektisma arhitektūras semantiskā funkcija, tāpat kā visiem formāli retrospektīvajiem stiliem, realizējas asociatīvi, ar simbolisku un no celtnes telpiskās struktūras tieši neatkarīgu arhitektonisko elementu palīdzību. Tā tas bija gan "humanizētā absolūtisma" ideju caurstrāvotajā klasicismā un ampīrā, gan XX gs. sākuma neoklasicismā, kur klasisko orderu formu izkopšana bija buržuāzijas pašapziņas apliecināšanas akts. Raksturīgi, ka visdeklaratīvākie neoklasicisma paraugi sastopami banku arhitektūrā. Latvijā

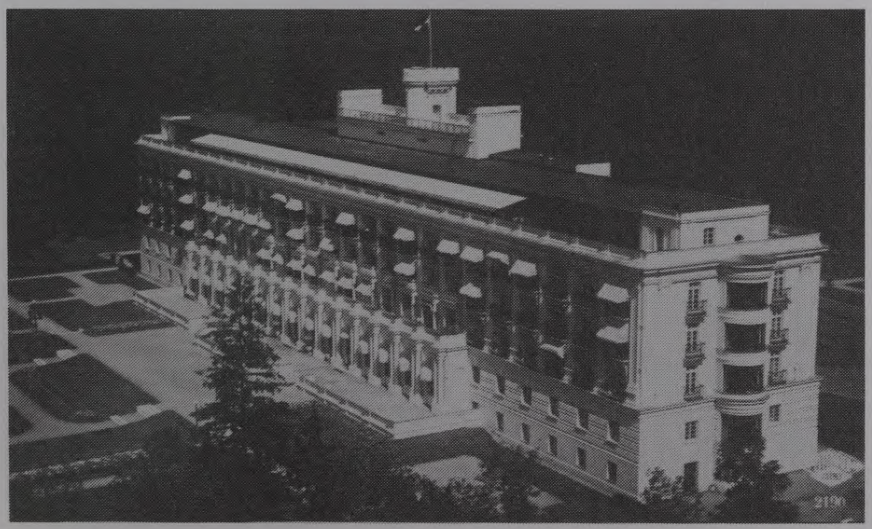

Ķemeru sanatorija, 1933—1935

30. gados neoeklektismam ar klasicizētajām arhitektūras formām bija jāparāda nacionālā pašapziņa un valsts atjaunotās ekonomikas spēks.

Atzīstot klasiskās arhitektūras formas par mūžīgām un permanentām, tās tika atzītas par īstām, labām un patiesām, tātad — par īstu mākslu. Jau 1904. g. J. Asars rakstīja, ka māksla, kas "būs īsta māksla, .. ar dabīgu nepieciešamību būs latviska".[32] Viegli nonākt pie secinājuma, ka tieši klasiskās formas vislabāk atbilst latviešu nacionālajam garam un mākslinieciskajai izjūtai. A. Birzenieks norādīja, ka "vairums nacionālo centienu arhitektūrā dibinājušies un joprojām dibinās klasisko formu pasaulē".[33]

30. gadu Latvijā, it īpaši pēc 1934. g., kad tika nodibināts K. Ulmaņa režīms, pastiprinājās nacionālistiskas tendences. Tāpēc likumsakarīga ir klasicizētās neoeklektiskās arhitektūras pozīciju nostiprināšanās. Šajā laikā visas nozīmīgākās sabiedriskās celtnes tika ietērptas klasisko orderu formās, kurām katrs arhitekts pēc savas izjūtas centās piešķirt latvisku raksturu. E. Laube ievērojami veicināja šā virziena attīstību gan ar saviem projektiem, gan ar publikācijām presē, gan ar pedagoģisko darbību Latvijas Universitātē. Viņš daudz raksta par latvisko skaistumu, latvisku arhitektūras stilu un latvisko garu. Norādot, ka arhitektūrai "jābūt latviski skaistai" un tai "pirmā vietā jārunā uz tautas dvēseli sirsnīgā, dzīvā, latviskā formu valodā"[34],

Ķemeru sanatorija, fasādes fragments

Laube apvaino anacionālismā divdesmito gadu arhitektūru: ".. tā saucamā jaunās lietišķības stilā celtās dzīvojamās ēkas, sabiedriskās celtnes un dažādi citi arhitektūras objekti .. kalpoja dažādu anacionālu arhitektonisku problēmu atrisināšanai."[35]

Ar kādiem formāli mākslinieciskiem paņēmieniem iegūstama "latviski skaistā" arhitektūra, teorētiski noteikt un dot pilnīgi gatavas receptes nav

Ķemeru sanatorija, vestibila fragments

iespējams, to nespēj arī E. Laube. Viņš domā, ka "latviskais stils arhitektūrā var parādīties visdažādāki. (..) Nav un nevar būt tikai viena tāda paņēmiena un virziena, kādā var izteikties vai būtu izkopjams latviskais arhitektūras stils."[36] Uzskatot, ka īpatnēji latviska arhitektūras skaistuma raksturīgākie piemēri ir senās lauku mājas, viņš atzīst, ka "tagadnē latviskais skaistums izpaužas modernās celtnēs gan vienkāršos, atturīgos veidojumos, gan arī sarežģītākās eiropeiskās klasikas formās".[37] E. Laube aizstāv patiesu, mākslinieciski izkoptu un semantiski precīzu arhitektūru: ".. ļoti no svara, lai tas, kas izpaužas celtnēs, resp., ko viņās saskata aplūkotājs, arī patiesi atbilstu tai īstenībai, tai būtībai, kas slēpjas aiz ārējām formām. Viņš tikai tad būs īsti apmierināts, ja formas būs patiesību runājušas."[38] Atbilstoši tam Rīgas Latviešu biedrības nama piebūves (1935. g.) ārējo veidolu meistars pakļauj jau esošās ēkas arhitektūrai, bet tajā pašā gadā celtās Rīgas pilsētas

Rīgas Latviešu biedrība Merķeļa ielā 13, piebūve, 1938

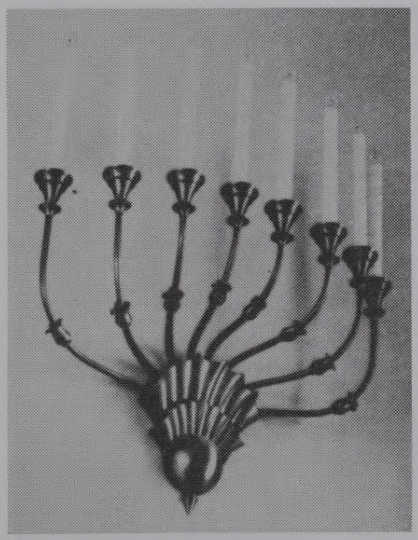

Lauksaimniecības akadēmija Jelgavā. Sienas lampa, 1937

I slimnīcas nervu klīnikas atturīgās būvformas ar plašajiem iestiklojumiem pārliecinoši atklāj ēkas funkcionālo saturu. Ķeguma spēkstacijas ēka (1937. g.) ir tipisks rūpniecības objekts. Viens no arhitektoniski vissarežģītākajiem uzdevumiem bija jāatrisina, Jelgavas pilī izbūvējot telpas Latvijas Lauksaimniecības akadēmijai un no jauna uzceļot pils rietumu spārnu. Jaunbūvētās daļas cokolstāvā E. Laube precīzi atkārtoja B. Rastrelli arhitektūras formas, taču augšstāvus veidoja laikmetīgus, uzsvērtā ritmā vienu otrai tuvu kārtojot plašas logailas, kas pilnīgi raksturo mācību iestādes iekšējo telpisko struktūru un telpu funkciju.

Visu celtņu apjomus kā viegla patina klāj izsmalcināti, atturīgi, klasiski arhitektoniski elementi. Tie saaug nedalāmā vienībā ar ēku visumā laikmetīgo arhitektonisko pamatčaulu un pēc profesora izjūtas un uztveres ir pārveidoti latviskā garā. Toties iekštelpu apdarē un iekārtā E. Laubes māksliniecisķās dotības, fantāzija un profesionalitāte, apspēlējot dažādus klasiskus un neklasiskus motīvus un formas, liekas, ir neierobežota. "Nekas vairs to nevar novirzīt no nospraustā ceļa, un pavisam jau ne tas pēckara laika virziens, ko dēvē par lietišķības stilu. Tas viņam liekas kā gara nabadzības izpaudums. Jo kas gan tā var būt par arhitektūru, kas padodas katram, kas prot rīkoties ar trīsstūri un sliedi."[39]

Kaut gan E. Laubes radošās darbības attīstību būtiski neietekmēja tā laika pazīstamākie pasaules modernās arhitektūras virzieni — ne Bauhauza funkcionālisms, ne Raita "organiskā arhitektūra", ne Mīsa van der Roes "universālā forma", ne arī Lekorbizjē vai holandiešu grupas "De Stil" idejas —, tomēr, runājot prof. P. Kundziņa vārdiem, "Laubi nekādi nevar pieskaitīt atpakaļpalicējiem celtniecības laukā, jo jaunlaiku tehnisko līdzekļu nozīmi tagadnes arhitektūras veidošanā viņš pilnā mērā izprot un atzīst, uzmanīgi seko to attīstībai un to pielietošanā nereti iet citiem pa priekšu."[40]

Nozīme, kuru E. Laube piešķīra iekārtas priekšmetu dizainam, vieno viņu ar pasaules modernās arhitektūras pionieriem. Viņš projektējis ļoti daudz mēbeļu, apgaismes ķermeņu, durvju, kāpņu utt., turklāt katrā gadījumā šie

Rīgas Latviešu biedrība Merķeļa ielā 13. Krēsls kāršu zālē, 1935

Rīgas Latviešu biedrība Merķeļa ielā 13. Krēsls banketu zālē, 1935

priekšmeti atbilst ēkas raksturam, ir unikāli, bez tiražēšanas iespējas. Ar to E. Laube atšķīrās no modernās arhitektūras korifejiem, kurus tolaik interesēja vairumā ražojamas, unificētas vieglas konstrukcijas mēbeles.

Tiklab visas E. Laubes projektētās mēbeles, kā arī viņa veidoto iekštelpu apdare un iekārta izceļas ar smalku proporciju izjūtu un visu elementu nevainojamu kompozicionālo vienotību. Jūtama profesionāli izkopta arhitektūras vēsturisko formu izpratne, kompozīcijā iekausējot arī mākslinieka individuālā skatījumā pārveidotus etnogrāfiskus un tautiskus motīvus. Īpaši spilgts piemērs šai ziņā ir 1938. g. izbūvētā svētku zāle Rīgas pilī. Pēc E. Laubes projekta Rīgas pilij uzbūvēts arī Trīszvaigžņu tornis.

Meistars ar neizsīkstošu enerģiju rasēja simtiem darba zīmējumu savu celtņu apdarei un iekārtai, tikai atsevišķos gadījumos pieaicinādams palīgspēkus. Viņš uzskatīja, ka lielie projektēšanas biroji degradē arhitektūru kā mākslu, ka galvenais priekšnoteikums pilnvērtīga arhitektūras mākslas darba tapšanā ir viena autora darbs pie celtnes kopumā, izstrādājot vissīkākās detaļas, arī konstrukcijas un inženiertehniskās iekārtas. Profesora fenomenālās darbaspējas apliecina viņa audzēkņi un kolēģi. Arhitekts L. Plauciņš, kas kādu brīdi strādāja E. Laubem par palīgu, atceras: "Jau

pulksten sešos vakarā viņš bija prom no universitātes. Viesībās ļoti maz piedalījās, taupīja savu laiku. No rīta agri cēlās — ap pieciem, bet jau no sešiem pieņēma tehniskos darbiniekus un būvuzraugus. Pie Laubes strādājot, ap simt gaismas ķermeņu esmu zīmējis pēc pastmarkas lieluma skicēm. Jāzīmē bija mērogā viens pret vienu, pie kam sarežģītākajām detaļām firma izgatavoja koka modeli, kuru Laube apskatīja un atdeva atliet metālā. Es jau arī laikam ne vienmēr biju pietiekami uzcītīgs. Reiz svētdienā, tā ap astoņiem vakarā, nogādāju Laubem mājās zīmējumus. Izrādījās, ka viņš jau guļ. Kundze no otrā stāva nolaida auklu, kurā es iesēju rasējumu rulli."

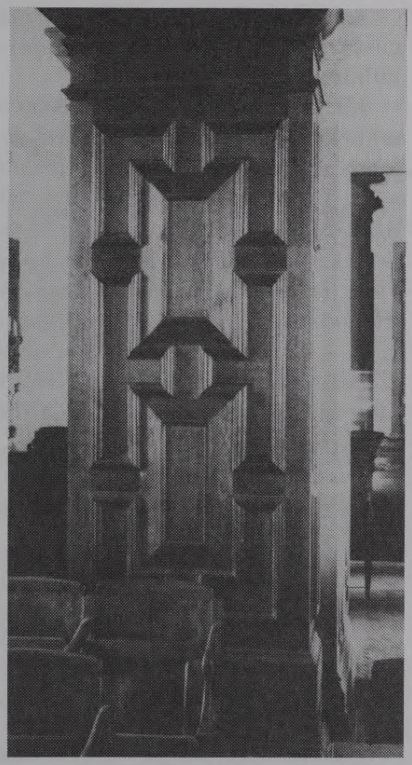

Latvijas Republikas Saeimas zāles paneļa sīkdaļa, 1923

E. Laube bija visai prasīgs gan pret sevi, gan pret saviem audzēkņiem, it īpaši profesionālās ētikas principu ievērošanā. Lietpratības, taisnīguma un laipnības dēļ viņu mīlēja un cienīja visi studenti. E. Laube visādā ziņā bija *persona grata.* Stalts augumā, vienmēr nevainojami ģērbies, ar korektām manierēm, viņš atstāja labu iespaidu ne tikai fiziski, bet arī ar iekšējo kultūru, nemaz nerunājot par profesionālo erudīciju. Viņš lieliski pārvaldīja vairākas svešvalodas (vācu, angļu, krievu), nepieciešamības gadījumā lietoja tās sarunā ar studentiem. Acīmredzot tāpēc viņa vadītā projektēšanas darbnīca A Latvijas Universitātē bija populāra vāciešu, krievu, ebreju u. c. minoritāšu vidū. Atcerēdamies savus studiju gadus, arhitekts P. Ārends rakstīja: ".. neatminos redzējis Laubi kaut reizi saīgušu, dusmīgu vai noraidošu. Arvien laipns, studentu vajadzības izprotošs un izpalīdzīgs — tāds palicis atmiņā profesors Eižens Laube. (..) No saviem studentiem Laube prasa ne vien programmas lietišķo atrisinājumu, bet arī katram uzdevumam piemērotu māksliniecisko apdari, kam vienmēr jābūt saskaņā ar pārbaudītajām — klasiskās arhitektūras tradīcijām."[41]

Arhitekts. Pedagogs. Zinātnieks. Sirsnīgs, laipns, atsaucīgs un labestīgs cilvēks. Taisns un noteikts, bet ļoti smalkjūtīgs, ar augstu morāles un ētikas kultūru.

Neapšaubāmi, ka tieši "Latvijas valstī profesors Dr. E. Laube kā radītājs arhitekts, padomdevējs arhitektūras lietās un jaunās arhitektu audzes skolotājs ir guvis savu augstāko piepildījumu".[42]

E. Laube pilnīgi atdeva savu talantu tēvzemei Latvijai. "Latviju viņš jo dziļi ieslēdzis savā sirdī un ticību tai saglabājis arī svešumā."[43] Trimdas laikā profesors turpināja arī zinātnisko darbību. Līdz ar vairākiem rakstiem latviešu izdevumos viņš esot strādājis pie plašāka darba angļu valodā "Manifestation of Architecture" (vairāki simti lappušu mašīnrakstā).

E. Laubes nozīme Latvijas arhitektūras attīstībā ir nepārvērtējama. Viņš izaudzināja arhitektu paaudzi, kas aktīvi piedalījās viņa ideju realizācijā, un viņa celtnes ir rota visai Latvijas būvmākslai.

Piezīmes

[1] *Laube E.* Par būvniecības stilu // Zalktis. — 1908. — Nr. 4. — 145.—148. lpp.

[2] Ēku pēc šī projekta uzbūvēja izstādē, kuru iekārtoja tagadējā Kronvalda bulvārī RTU Ķīmijas fakultātes priekšlaukumā.

[3] Teātri uzcēla 1910. g. pēc Pēterburgas arhitektu N. Vasiļjeva un A. Bubirja projekta, kas ieguva pirmo godalgu.

[4] Ēku uzcēla pēc arhitekta A. Vites projekta, kas ieguva III prēmiju.

[5] Ēku uzcēla pēc arhitekta J. Alkšņa projekta, kas ieguva II prēmiju.

[6] *Kundziņš P.* Profesors Dr. arch. h. c. Eižens Laube 60 mūža gados // Latvijas Arhitektūra. — 1940. — Nr. 4. — 103. lpp.

[7] Arhitekta E. Slavieša atmiņas.

[8] *R.* Par Somijas mākslu // Vērotājs. — 1905. — Nr. 2. — 240.—247. lpp.; Nr. 3. — 364.—373. lpp.; Nr. 4. — 491.—502. lpp.

[9] *Laube E.* Par būvniecības stilu // Zalktis. — 1908. — Nr. 4. — 145.—148. lpp.

[10] Turpat, 146. lpp.

[11] Zalktis. — 1908. — Nr. 4. — 148. lpp.

[12] *Laube E.* Par būvniecības stilu // Zalktis. — 1908. — Nr. 4. — 147. lpp.

[13] Turpat.

[14] Turpat, 145. lpp.

[15] Turpat, 146. lpp.

[16] *Madernieks J.* Rīgas jaunceltie nami un viņu arhitektūra // Dzimtenes Vēstnesis. — 1909. — 31. augustā.

[17] Turpat, 1909. g. 3. septembrī.

[18] *Wasastjerna N.* Finsk arkitektur, 5. — Helsingfors, 1908. — Pl. 1—7. (Šis izdevums bija E. Laubes personiskajā bibliotēkā, tagad atrodas RTU Arhitektūras fakultātes metodiskajā kabinetā.)

[19] Jahrbuch der bildenden Kunst in den Ostseeprovinzen, 6. — Riga, 1912. — S. 69. Realizētajam A. Vites projektam no klasiskās kompozīcijas likumu viedokļa nebija šāda "trūkuma".

[20] *Laube E.* Mūsu tagadējā celtniecība // Latvis. — 1928. — 7. decembrī.

[21] *Laube E.* Arhitektūras izpratne // LU Raksti. Arhitektūras fakultātes sērija I. — Rīgā, 1930. — IX lpp.

[22] Latvisku arhitektūru! Pirmā Latvijas arhitektu konference // Brīvā Zeme. — 1933. — 18. decembrī.

[23] Jaunākās Ziņas. — 1928. — 29. decembrī.

[24] *Laube E.* Par skaistuma elementu mūsu jaunajā lauku būvniecībā // Lauku Būvniecība. — 1925. — Nr. 1. — 4.—5. lpp.

[25] *Laube E.* Nākamā monumentālā Rīga // Jaunākās Ziņas. — 1928. — 15. decembrī.

[26] Turpat.

[27] *Tīlmanis O.* Modernā celtniecība Eiropas valstīs // Dienas Lapa. — 1934. — 29. janvārī.

[28] *Иконников А. В.* Современная архитектура Швеции. — Москва, 1978. — С. 128.

[29] *Гидион З.* Пространство, время, архитектура. — Москва, 1975. — С. 425.

Ралон М. О современной архитектуре. — М., 1963. — С. 210.

[30] *Birzenieks A.* Dr. arch. h. c. E. Laubes celtnieciskā darbība patstāvīgā Latvijā // Latvijas Arhitektūra. — 1940. — Nr. 4. — 124. lpp.

[31] *Ārends P.* Profesors Dr. h. c. arhitekts Eižens Laube // Senatne un Māksla. — 1939. — Nr. 3. — 124. lpp.

[32] *Asars J.* Mākslas amatniecība // Kopoti raksti. — 1. sēj. 3. burtn. — Rīga, 1910. — 39. lpp.

[33] *Birzenieks A.* Dr. arch. h. c. E. Laubes celtnieciskā darbība patstāvīgā Latvijā // Latvijas Arhitektūra. — 1940. — Nr. 4. — 118. lpp.

[34] *Laube E.* Latvijas arhitektūras ceļš 20 gados // Latvijas Arhitektūra. — 1938. — Nr. 4/5. — 137. lpp.

[35] Turpat.

[36] *Laube E.* Latviskais arhitektūras stils tagadnē // Dzīvei pretim. — 1936. — 232. lpp.

[37] *Laube E.* Kas ir latviskais skaistums? // Senatne un Māksla. — 1939. — Nr. 3. — 47. lpp.

[38] *Laube E.* Kupls celtņu vainags pāri visai Latvijai // Latvijas Kareivis. — 1937. — 4. septembrī.

[39] *Birzenieks A.* Dr. arch. h. c. E. Laubes celtnieciskā darbība patstāvīgā Latvijā // Latvijas Arhitektūra. — 1940. — Nr. 4. — 122. lpp.

[40] *Kundziņš P.* Profesors Dr. arch. h. c. Eižens Laube 60 mūža gados // Latvijas Arhitektūra. — 1940. — Nr. 4. — 104. lpp.

[41] *Ārends P.* Profesors Dr. h. c. arhitekts Eižens Laube // Senatne un Māksla. — 1939. — Nr. 3. — 118., 120. lpp.

[42] *Grosbergs E.* Sveiciens profesoram Eiženam Laubem no viņa pirmajiem studentiem // Arhitekts. — 1960. — Nr. 10. — 23. lpp.

[43] *Kundziņš P.* Profesors Dr. arch. h. c. Eižens Laube // Turpat, 21. lpp.

NOZĪMĪGĀKĀS E. LAUBES CELTNES RĪGĀ

Nr. p. k.	Adrese	Celšanas gads	Raksturojums un sākotnējā funkcija
1	2	3	4
1.	Akas iela 8	1912	3 st. mūra dzīv. nams
2.	Alberta iela 11	1908	5 st. mūra dzīv. nams
3.	Alberta iela 12	1903	5 st. mūra dzīv. nams (kopā ar K. Pēkšēnu)
4.	Āpšu iela 24	1910	Policijas kazarmu 5 st. mūra nams
5.	Artilērijas iela 44	1910	5 st. mūra dzīv. nams
6.	Artilērijas iela 68	1909	5 st. mūra dzīv. nams

1	2	3	4
7.	Avotu iela 7	1911	5 st. mūra dzīv. un veikalu nams
8.	Avotu iela 20	1909	5 st. mūra dzīv. nams
9.	Avotu iela 22	1909	5 st. mūra dzīv. nams
10.	Avotu iela 73	1910	5 st. mūra dzīv. un veikalu nams
11.	Baldones iela 10	1909	2 st. koka dzīv. nams
12.	Baložu iela 20a	1924	2 st. mūra dzīv. nams (E. Laubes personīgais nams)
13.	K. Barona iela 28	1914	5 st. mūra dzīv. un veikalu nams
14.	K. Barona iela 31a	1910	5 st. mūra dzīv. un veikalu nams
15.	K. Barona iela 49	1911	6 st. mūra dzīv. un veikalu nams
16.	K. Barona iela 109	1912	6 st. mūra dzīv. nams
17.	K. Barona iela 114	1911	5 st. mūra dzīv. un veikalu nams
18.	E. Birznieka-Upīša iela 6	1912	5 st. mūra dzīv. un veikalu nams
19.	E. Birznieka-Upīša iela 29	1909	4 st. mūra dzīv. nams
20.	R. Blaumaņa iela 10	1925	2 st. mūra dzīv. un veikalu nams
21.	R. Blaumaņa iela 29	1910	5 st. mūra dzīv. nams
22.	Brīvības iela 33	1912	Tirgotāju un amatnieku savstarpējās kredītbiedrības banka
23.	Brīvības iela 37	1909	5 st. mūra dzīv. un veikalu nams
24.	Brīvības iela 39	1929	6 st. mūra dzīv. un veikalu nams
25.	Brīvības iela 47	1908	5 st. mūra dzīv. un veikalu nams
26.	Brīvības iela 62	1908	5 st. mūra dzīv. un veikalu nams
27.	Brīvības iela 85	1912	6 st. mūra dzīv. un veikalu nams
28.	Brīvības iela 91	1911	5 st. mūra dzīv. un veikalu nams
29.	Brīvības iela 185	1909	5 st. mūra dzīv. nams
30.	F. Brīvzemnieka iela 10	1910	4 st. mūra dzīv. nams
31.	Bruņinieku iela 28	1910	5 st. mūra dzīv. un veikalu nams
32.	Bruņinieku iela 84	1928	4 st. mūra dzīv. un veikalu nams
33.	Cēsu iela 8	1910	5 st. mūra dzīv. nams
34.	A. Čaka iela 26	1905	5 st. mūra dzīv. un veikalu nams (kopā ar K. Pēkšēnu)
35.	A. Čaka iela 34	1911	6 st. mūra dzīv. un veikalu nams
36.	A. Čaka iela 35	1911	6 st. mūra dzīv. un veikalu nams
37.	A. Čaka iela 37	1913	6 st. mūra dzīv. un veikalu nams
38.	A. Čaka iela 66	1911	6 st. mūra dzīv. un veikalu nams
39.	A. Čaka iela 83/85	1905	5 st. mūra dzīv. un veikalu nams
40.	A. Čaka iela 104	1912	6 st. mūra dzīv. un veikalu nams
41.	Dārzaugļu iela 6	1911	5 st. mūra dzīv. nams
42.	Daugavgrīvas iela 32/34	1912	4 st. mūra dzīv. nams
43.	Daugavpils iela 24	1913	4 st. mūra dzīv. nams
44.	Daugavpils iela 41	1913	5 st. mūra dzīv. un veikalu nams
45.	Ģertrūdes iela 23	1909	6 st. mūra dzīv. un veikalu nams
46.	Ģertrūdes iela 32	1910	6 st. mūra dzīv. un veikalu nams un skola
47.	Ģertrūdes iela 99	1911	5 st. mūra dzīv. un veikalu nams
48.	Hospitāļu iela 28	1911	5 st. mūra dzīv. nams
49.	Hospitāļu iela 30	1914	5 st. mūra dzīv. nams
50.	Jāņa iela 7	1929	Sv. Jāņa baznīcas 4 st. mūra mācītāja nams
51.	Jēkaba iela 11	1922	Latvijas Republikas Satversmes sapulces nama atjaunošana

1	2	3	4
52.	Kapseļu iela 21	1910	2 st. koka dzīv. nams
53.	Katoļu iela 33	1912	5 st. koka dzīv. un veikalu nams
54.	Klusā iela 9	1910	5 st. mūra dzīv. nams
55.	Klusā iela 13	1910	5 st. mūra dzīv. nams
56.	Krasta iela 13	1930	6 st. mūra dzīv. un veikalu nams
57.	A. Kronvalda bulv. 10	1907	5 st. mūra dzīv. un veikalu nams (kopā ar K. Pēkšēnu)
58.	Kuģu iela ll/13	1911	6 st. mūra dzīv. un veikalu nams (kopā ar A. Malvesu)
59.	Lāčplēša iela 51	1909	5 st. mūra dzīv. un veikalu nams
60.	Lāčplēša iela 65	1911	6 st. mūra dzīv. un veikalu nams
61.	Lāčplēša iela 70	1909	6 st. mūra dzīv. un veikalu nams
62.	Lāčplēša iela 70a	1909	6 st. mūra dzīv. un veikalu nams
63.	Lāčplēša iela 70b	1909	6 st. mūra dzīv. un veikalu nams (E. Laubes personīgais nams ar E. Laubes projektēšanas biroja telpām)
64.	Lapu iela 17	1911	2 st. koka dzīv. ēka
65.	Liepājas iela 7	1908	2 st. koka dzīv. ēka
66.	Marijas iela 25	1913	5 st. mūra dzīv. un veikalu nams
67.	Maskavas iela 18	1908	5 st. mūra dzīv. un veikalu nams
68.	Matīsa iela 33	1912	5 st. mūra dzīv. un veikalu nams
69.	Matīsa iela 89a	1910	5 st. mūra dzīv. un veikalu nams
70.	Matīsa iela 93	1909	5 st. mūra dzīv. nams
71.	Matīsa iela 135	1909	5 st. mūra dzīv. nams
72.	Merķeļa iela 13	1939	Rīgas Latviešu biedrības nama pārbūve un jaunbūve
73.	Miera iela 4	1913	6 st. mūra dzīv. un veikalu nams
74.	Miera iela 27	1908	5 st. mūra dzīv. un veikalu nams
75.	Miera iela 101	1910	5 st. mūra dzīv. un veikalu nams
76.	Miera iela 105	1911	5 st. mūra dzīv. un veikalu nams
77.	Mūrnieku iela 2	1910	5 st. mūra dzīv. nams
78.	M. Nometņu iela 17	1908	2 st. koka dzīv. ēka
79.	Nometņu iela 29	1909	3 st. mūra dzīv. un veikalu nams
80.	Nometņu iela 62	1911	6 st. mūra Igauņu biedrības un dzīv. nams
81.	Ormaņu iela 35	1910	2 st. koka dzīv. ēka
82.	Palasta iela 10	1910	5 st. mūra dzīv. un veikalu nams
83.	Palīdzības iela 13	1908	5 st. mūra dzīv. nams
84.	Pils laukums 3	1938	Rīgas pils pārbūve
85.	Sadovņikova iela 19	1914	5 st. mūra dzīv. nams
86.	Skārņu iela 9	1910	5 st. mūra dzīv. un veikalu nams
87.	Stabu iela 37	1911	6 st. mūra dzīv. un veikalu nams
88.	Stabu iela 59	1908	5 st. mūra dzīv. un veikalu nams
89.	Strēlnieku iela 15	1909	5 st. mūra dzīv. nams
90.	Tallinas iela 23	1901	5 st. mūra dzīv. nams (kopā ar K. Pēkšēnu)
91.	Tallinas iela 54	1910	5 st. mūra dzīv. un veikalu nams
92.	Tallinas iela 81	1929	5 st. mūra dzīv. un veikalu nams
93.	Tērbatas iela 5	1939	5 st. mūra dzīv. un veikalu nams
94.	Tērbatas iela 15/17	1905	A. Ķeniņa skolas 5 st. mūra nams (kopā ar K. Pēkšēnu)

1	2	3	4
94.	Tērbatas iela 33/35	1906	5 st. mūra dzīv. un veikalu nams (kopā ar K. Pēkšēnu)
96.	Tērbatas iela 49/51	1909	5 st. mūra dzīv. un veikalu nams
97.	K. Valdemāra iela 37	1912	6 st. mūra dzīv. un veikalu nams
98.	K. Valdemāra iela 67	1909	6 st. mūra dzīv. un veikalu nams
99.	K. Valdemāra iela 75	1910	5 st. mūra dzīv. un veikalu nams
100.	K. Valdemāra iela 159	1912	5 st. mūra dzīv. nams
101.	Vārnu iela 6	1911	5 st. mūra dzīv. nams
102.	Vārnu iela 8	1909	5 st. mūra dzīv. nams
103.	Vārnu iela 9	1913	5 st. mūra dzīv. nams
104.	Vienības gatve 13	1912	6 st. mūra dzīv. un veikalu nams

E. LAUBES PUBLIKĀCIJAS

1. Par būvniecības stilu // Zalktis. — 1908. — Nr. 4. — 145.—148. lpp.
2. Krāsu un formu loģika. — Rīgā, 1921. — 71 lpp.
3. Latvijas arhitektūras radīšana // Latvijas Vēstnesis. — 1922. — 28. septembrī.
4. Rīgas nekustamo īpašumu vērtēšana // Latvijas Inženieru un Tehniķu Kongresa Biroja Žurnāls. — 1923. — Nr. 1/2. — 5.—20. lpp.
5. Par skaistuma elementu mūsu jaunajā lauku būvniecībā // Lauku Būvniecība. — 1925. — Nr. 1. — 4.—8. lpp.
6. Nākamā monumentālā Rīga // Jaunākās Ziņas. — 1928. — 15. decembrī.
7. Mūsu tagadējā celtniecība // Latvis. — 1928. — 7. decembrī.
8. Lauksaimnieka dzīvojamā māja // Jaunākās Ziņas. — 1928. — 29. decembrī.
9. Mākslas iespaids uz reliģisko un ētisko dzīvi // Jaunatnes Ceļš. — 1929. — Nr. 4. — 98.—106. lpp.
10. Arhitektūras izpratne // LU Raksti. Arhitektūras fakultātes sērija I. — Rīgā, 1930. — I—XII lpp.
11. Kādā ceļā iegūstama īpatnēji latviska arhitektūra // Izglītības nedēļas brošūra. — Rīgā, 1933.
12. La formation d'architecte en Lettonie // L'architecture d'aujourd'hui. — 1933.
13. Arhitektūra. Ievads // Mākslas vēsture: V. Purvīša visp. red. — Rīgā, 1934. — 9.—14. lpp.
14. Nationale Architektur // Revue Internat. de la Propriete Batie. — Romā, 1934.
15. Nacionālā celtniecības stila izveidošana Latvijā // Pēdējā Brīdī. — 1936. — 15. janvārī.
16. Latviskais arhitektūras stils tagadnē // Dzīvei pretim. — Rīgā, 1936. — 224.—232. lpp.
17. Kupls celtņu vainags pāri visai Latvijai // Latvijas Kareivis. — 1937. — 4. septembrī.
18. Prof. Dr. arch. P. Kundziņš // Rīts. — 1938. — 3. februārī.
19. Ievads žurnālam "Latvijas Arhitektūra" // Latvijas Arhitektūra. — 1938. — Nr. 1. — 1. lpp.
20. Latviskās arhitektūras formas // Latvijas Arhitektūra. — 1938. — Nr. 2. — 72. lpp.
21. Latviskais skaistums // Latvijas Kareivis. — 1938. — 24. novembrī.
22. Latvijas arhitektūras ceļš 20 gados // Latvijas Arhitektūra. — 1938. — Nr. 4/5. — 137.—138. lpp.
23. Prof. Dr. arch. P. Kundziņš kā zinātnieks un senlatviskās arhitektūras pētnieks // Latvijas Arhitektūra. — 1938. — Nr. 6. — 203.—204. lpp.
24. Celtnieks Jānis Alksnis // Latvijas Arhitektūra. — 1939. — Nr. 1. — 9.—11. lpp.
25. Arhitektūras gars atjaunotā Latvijā // Latvijas Arhitektūra. — 1939. — Nr. 4/5. — 111.—113. lpp.

26. Arhitektūras fakultāte 1919—1939 // Latvijas Universitāte divdesmit gados. 1919—1939. I d. — 105.—168. lpp.
27. Kas ir latviskais skaistums // Senatne un Māksla. — 1939. — Nr. 3. — 45.—49. lpp.
28. Arhitektūras būtība // Tehnikas Apskats. — 1956. — Nr. 11. — 1.—4. lpp.
29. LU Arhitektūras fakultāte 1919/20— 1938/39 // Tehnikas Apskats. — 1959. — Nr. 23. — 3.—6. lpp.
30. Prof. Dr. arch. Pauls Kundziņš 70 gadnieks // Arhitekts. — 1959. — Nr. 9. — 38.—39. lpp.
31. Raksti par arhitektūru. — Linkoln, 1960. — 205 lpp.
32. Rīgas Politehniskā institūta Arhitektūras nodaļa // Tehnikas Apskats. — 1962. — Nr. 34. — 14.—15. lpp.
33. Cilvēks — sevī // Arhitekts. — 1965. — Nr. 13. — 4. lpp.

LITERATŪRA

1. *Ārends P.* Profesors Dr. h. c. arhitekts Eižens Laube // Senatne un Māksla. — 1939. — Nr. 3. — 109.—130. lpp.
2. *Birzenieks A.* Dr. arch. h. c. E. Laubes celtnieciskā darbība patstāvīgā Latvijā // Latvijas Arhitektūra. — 1940. — Nr. 4. — 118.—130. lpp.
3. *Dzirkals A.* Mūsu profesors // Arhitekts. — 1960. — Nr. 10. — 23. lpp.
4. *Grosbergs E.* Sveiciens profesoram Eiženam Laubem no viņa pirmajiem studentiem // Arhitekts. — 1960. — Nr. 10. — 22.—23. lpp.
5. *Kampe P.* Īss pārskats par profesora Eižena Laubes būvniecības darbību līdz pasaules kara sākumam // Latvijas Arhitektūra. — 1940. — Nr. 4. — 105.—117. lpp.
6. *Kampe P.* Prof. Dr. arh. h. c. Eižens Laube 80-gadnieks // Tehnikas Apskats. — 1960. — Nr. 6. — 21. lpp.
7. *Krastiņš J.* Eižens Laube // Zvaigzne. — 1989. — Nr. 6. — 18. un 34. lpp.
8. *Krastiņš J.* Konstantīns Pēkšēns un Eižens Laube // Zvaigzne. — 1989. — Nr. 5. — 29. un 34. lpp.
9. *Kundziņš P.* Profesors Dr. arch. h. c. Eižens Laube // Arhitekts. — 1960. — Nr. 10. — 20.— 22. lpp.
10. *Kundziņš P.* Profesors Dr. arch. h. c. Eižens Laube 60 mūža gados // Latvijas Arhitektūra. — 1940. — Nr. 4. — 102.—104. lpp.
11. *Kundziņš P.* Profesoru Dr. arch. h. c. Eiženu Laubi pieminot // Arhitekts. — 1972. — Nr. 15/ 16. — 36.—37. lpp.
12. Laube Eižens // Latviešu konversācijas vārdnīca. — Rīgā, 1935. — 12. sēj. — 25529.—25530. sl.
13. *Legzdiņš R.* Latviešu arhitekti // Arhitekts. — 1960. — Nr. 10. — 23.—24. lpp.
14. *Lejnieks J.* Kāda stila peripetijas. Arhitektu Eiženu Laubi (1880—1967) atceroties // Literatūra un Māksla. — 1981. — 7. un 21. augustā.
15. *Raisters A.* Prof. Dr. arch. h. c. Eižens Laube jubilārs // Tehnikas Apskats. — 1955. — Nr. 6. — 16. lpp.

O. KRAUKLIS, J. KRASTIŅŠ

AUGUSTS MALVESS
(1878—1951)

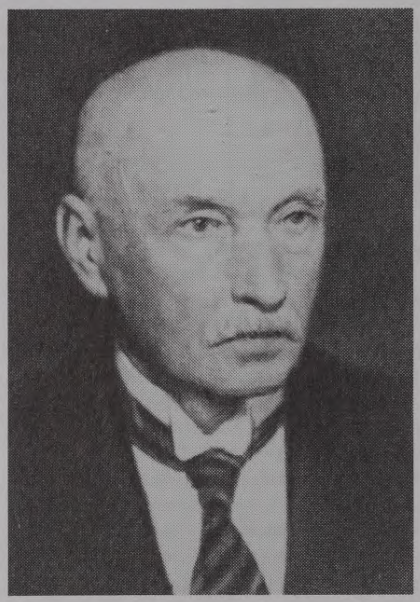

A. Malvess
1938. g.

Bija 1949. gads. Pārdzīvotie juku laiki un laikmeta realitāte bija pārliecinājusi, ka neatņemams un nepazaudējams katram ir tikai tas, ko viņš zina. Indivīda zināšanu un garīgo vērtību krājums ir personības brīvības un neatkarības garants, it īpaši jau mazām tautām. Šāda dzīves koncepcija bija Latvijas Universitātes vecākās paaudzes profesūrai — personībām, kuras izstaroja pārmantojamības un attīstības garu.

Šāda personība bija Augusts Malvess, viens no Latvijas Augstskolas dibināšanas saimniecības komisijas locekļiem 1919. g. (toreiz docents) un Arhitektūras fakultātes izveidotājiem. 1949. g. profesors septiņdesmit gadu vecumā arhitektu pirmā kursa studentiem lasīja lekcijas par būvmateriāliem. Ja atmiņa neviļ, mūsu kurss bija pēdējais, kam bija izdevība šīs lekcijas dzirdēt. Mums diemžēl nebija zināmas visas arhitekta Malvesa projektētās ēkas Rīgā un citur Latvijā. Tas būtu garīgo kontaktu vēl pastiprinājis.

Profesors Malvess jau toreiz bija leģendāra personība. Ārēji pavisam necils, neliela auguma, kalsns, sauss vīriņš ar nelielām sirmām ūsām padegunē. Ļoti precīzs gan laika, gan terminoloģijas izmantošanā. Kā visiem vecākās paaudzes profesoriem, viņam bija īpaša aura. Studentu vidū no mutes mutē klīda nostāsti par kādreiz štramo korporeli, kurš reiz jaunības karstumā (droši vien ar zināmu romantikas piedevu) kādā menzūrā, ar raperiem cīnoties, gandrīz zaudējis roku. Tiešs pierādījums tam bija pati roka, kas tiešām šķietami bezspēcīga nokarājās no pleca un bez otras rokas īpaši veiktas palīdzīgas kustības, pasviežot aiz delnas uz augšu, nevarēja ieņemt rakstīšanai vai zīmēšanai uz tāfeles vajadzīgo stāvokli.

Lekciju saturs bija ļoti tēlains, ar precīziem formulējumiem un perfektu terminoloģiju. Kā nekā profesors A. Malvess ir sastādījis vēl aizvien vienīgo

celtniecības terminoloģijas vārdnīcu ar tekstiem latviešu, krievu un vācu valodā. Šo vārdnīcu profesors savās lekcijās mēdza palaist pa auditoriju, lai mēs to kaut cik iepazītu.

Kādā lekcijā speciāli tika atzīmēts termins *paģiras* — похмелье — der Katzenjammer (to vārdnīcā esmu redzējis pats savām acīm; nodaļā "Būvdarbu izdošana un izpildīšana". — O. K.). Ļoti cilvēciska humora izpratne un reizē zīmīga piedeva celtniecībai.

Īpaši iemīļota profesora tēma bija Itālijas marmora lauztuvju apraksts un tur notiekošo tehnoloģisko procesu izklāsts, ilustrēts ar visai izteiksmīgu akmens zāģēšanas imitēšanu. Profesors bija vairākkārt apmeklējis Karraras marmora lauztuves un bieži mēdza kavēties atmiņās par tām.

Kādam varbūt profesora Malvesa lekcijas varēja likties vecmodīgas. Tajās netika pievērsta īpaša uzmanība modernajiem būvmateriāliem, dažādām presētām, sintētiskām plātnēm, aizvietotājiem, lai gan tolaik sāka parādīties pirmās ziņas par nākamajām plastmasas ēkām, ķīmijas lomu būvmateriālu veidošanā utt. Tomēr pašreizējā profesijas izpratnes un izjūtas līmenī autoram ir nostiprinājusies pārliecība, ka arhitektūra nevar rasties, nevar eksistēt surogātu izpildījumā. Arhitektūra kā māksla sākas tur, kur ir īsti, dabīgi materiāli. Tāpat kā māksla, arī arhitektūra nevar būt moderna vai vecmodīga. Vai nu tā ir, vai tās vienkārši nav. Šo pārliecību lielā mērā veidoja arī profesora A. Malvesa lasītais kurss.

Visai nozīmīgs, pat izsmalcināts bija eksāmens pie profesora Malvesa. Tas bija līdzīgs rituālam, uz kuru jāierodas nevainojamā apģērbā. To prasīja zināšanu cieņas ētika, un liekas, ka šai ziņā šodien būtiski nekas nav mainījies, ja nu vienīgi studentu attieksme.

Profesoram ļoti patika, ja atbildot studenti lietoja tieši viņa lekcijās dotos terminus un apzīmējumus. Īpašu labvēlību izraisīja, piemēram, nelielas etīdes inscenējums eksāmena laikā (protams, studenta izpildījumā), attēlojot marmora zāģēšanu karjerā. Ar šādu mizanscēnu, piemēram, šo rindu autors, atbildēdams tikai pusi no biļetē prasītā, izpelnījās teicamu atzīmi un īpaši sirsnīgu sarunu par celtniecības materiālu īstenumu un kalpošanas kritērijiem.

Sevišķi liela nozīme bija studenšu izskatam. Profesors mēdza pievērst īpašu uzmanību visai eksāmena kārtotājas garderobei, ievērojot pat sīkas detaļas. Varbūt tā bija leģenda, bet profesora Malvesa eksāmenā (parasti tas mēdza būt neilgi pirms Jāņiem) nedrīkstēja ierasties bez smalkām zeķēm kājās, un visas arhitekta profesijas pretendentes to ļoti stingri ievēroja. Gadījās arī, ka viens zeķu pāris kalpoja vairākām topošajām speciālistēm (aizmāršības dēļ). Tāpat arī dažam jaunskungam nācās patapināt no tālredzīgāka kolēģa

Īres nams Cēsīs, Raunas ielā 10, 1911

kaklasaiti. Viss aprakstītais piešķīra eksāmenam īpašu gaisotni, zināmu šarmantumu un labestības starojumu no vecā džentlmeņa personības.

* * *

Augusts Malvess bija ne tikai izcils pedagogs, bet arī talantīgs arhitekts. Rīgā pēc viņa projektiem uzcelts vismaz 20 daudzstāvu dzīvojamo un sabiedrisko ēku, un tās visas ir izteiksmīgi un augstvērtīgi arhitektūras mākslas darbi, neatņemama sastāvdaļa unikālajā Latvijas galvaspilsētas jūgendstila apbūves ansamblī.

A. Malvess personificē latviešu profesionālās būvmākslas attīstību, jo pirmos 3 gadus savā arodā viņš nostrādāja K. Pēkšēna būvbirojā.

A. Malvess dzimis Vecgulbenes "Spalvās" 1878. g. 21. oktobrī amatnieka ģimenē. No 1886. g. viņš dzīvoja Rīgā, 1899. g. beidza pilsētas reālskolu un iestājās RPI, bija korporācijas "Tālavija" dibinātājs. 1906. g. A. Malvess ieguva arhitekta grādu. Līdz 1909. g. strādājot pie K. Pēkšēna, A. Malvess diezgan brīvi varēja atraisīt savu radošo iniciatīvu. Tā vedina domāt, piemēram, to īres namu arhitektoniskais izveidojums, kas atrodas Brīvības ielā 192 (1907. g.) un Ģertrūdes ielā 46 (1908. g.). Šīs ēkas atšķiras no visām citām K. Pēkšēna celtnēm, toties jaušama līdzība ar vairākām A. Malvesa patstāvīgi celtajām ēkām.

Savu būvbiroju A. Malvess atvēra 1909. g., un tas pastāvēja līdz 1915. gadam. Pirmā pasaules kara laikā viņš strādāja Maskavā, 1919. g. atgriezās Rīgā un kļuva par Latvijas Universitātes Arhitektūras fakultātes docentu būvmateriālu un būvkonstrukciju specialitātē, 1939. g. par ārkārtas profesoru. Viņš bija pirmais, kas neatkarīgās Latvijas valsts laikā atmodināja interesi par nonievāto latviešu arhitektūras jaunāko laiku vēsturi, publicēdams rakstu par J. F. Baumani ("Ilustrēts Žurnāls", 1925. g. 4. nr.), savukārt "Tehniskā vārdnīca būvvielām, būvdarbiem, konstrukcijām" (1931. g.) latviešu-krievu-vācu valodā joprojām ir pamatīgākais un vienīgais pabeigtais darbs celtniecības terminoloģijā.

Īres nams Rīgā, Katrīndambī 20, 1909

1928.—1930. g. A. Malvess bija Arhitektūras fakultātes dekāns, kopš 1944. g. — profesors, katedras vadītājs. 1950. g. viņš aizgāja pensijā. Ilgajā pedagoģiskajā darbā A. Malvess radīja plašu un pamatīgu mācību līdzekļu klāstu, kas augstskolā daļēji tiek izmantots vēl tagad.

Pēc A. Malvesa projektiem ir uzceltas ēkas ne tikai Rīgā, bet arī Smiltenē, Cēsīs, Siguldā, Dzērbenē, Sējā, Madonā u. c. (biedrību nami, skolas, privātēkas). Diemžēl trūkst arhīvu materiālu vai citu dokumentu, kas ļautu precizēt šo celtņu būvēšanas laiku. Taču skaidrs, ka visas tās radušās laikā no 1908. gada līdz 1914. gadam. Lielākā daļa ēku būvētas no laukakmeņiem un atspoguļo latviešu nacionālā romantisma stilistiskās ievirzes mākslinieciskās īpatnības.

N a c i o n ā l a i s r o m a n t i s m s bija jūgendstila novirziens, latviešu arhitektu mēģinājums radīt nacionālu būvmākslas stilu. Nacionālajā romantismā plaši tika lietoti tādi arhitektoniskās izteiksmes līdzekļi, kas sakņojas tautas koka celtniecības formu un telpas veidošanas paņēmienu izjūtā, bieži vien izmantoti etnogrāfisku motīvu ornamenti. Arhitekti tiecās pēc vispārināti smagnēja pamatīguma mākslinieciskajā veidolā, tajā pašā laikā akcentējot pirmatnīgu sparu, mērķtiecību, lietderību. Nacionālā romantisma celtnēm bija visumā dinamiska, enerģiska apjomu kompozīcija, apdarē izmantoti vienīgi dabiski būvmateriāli, nereti arī eksponēti konstruktīvie elementi.

Tipiskā nacionālromantisma garā veidotas arī pirmās A. Malvesa patstāvīgās celtnes Rīgā — īres nami Katrīnas dambī 20 un Stabu ielā 99 (1909. g.). Te, tāpat kā vairākās citās meistara celtnēs, galvenā nozīme dažādu apdares materiālu kombinācijām. Cokolstāvs parasti apšūts ar rupji tēstiem šūnainā kaļķakmens blokiem (rustiem) vai granīta šķembām, augstāk lietots rupji fakturēts apmetums. Uz apmetuma fona bieži vien izceltas sarkanu apdares ķieģeļu joslas, sastopami arī keramikas vai citu materiālu ielikumi, šur tur kāds tautisks ornaments, kas veidots, variējot apmetuma faktūru vai iestrādājot apmetumā kādu citu, tonāli atšķirīgu materiālu. Stabu ielā 99 fasādes ornamentālajā kompozīcijā izmantoti J. Madernieka tautisko rakstu zīmējumi.

Īres nams Rīgā, Stabu ielā 99, fasādes fragments, 1909

Arī nākamajā — 1910. gadā A. Malvesa daiļradē dominē nacionālais romantisms. Raksturīgākie piemēri — īres nami Rīgā, Alūksnes ielā 5 un K. Valdemāra ielā 18. Pēdējam arhitekts izveidojis īpatnējus zelmiņus, kurus aptver stipri izvirzīta dzega pakava formā. Šo motīvu A. Malvess atkārtojis arī vēlāk ēkās M. Nometņu ielā 24 (1912. g.) un Tallinas ielā 90 (1913. g.).

1910. g. jūgendstila mākslinieciski stilistiskajā attīstībā tomēr bija sava veida ūdensšķirtne. Parādījās retrospektīvais neoklasicisma virziens, bet nacionālais romantisms zaudēja savu nozīmi. Vēl aizvien intriģējošs ir jautājums, kāpēc šis strāvojums, kas mūsu būvmākslas vēsturē joprojām ir

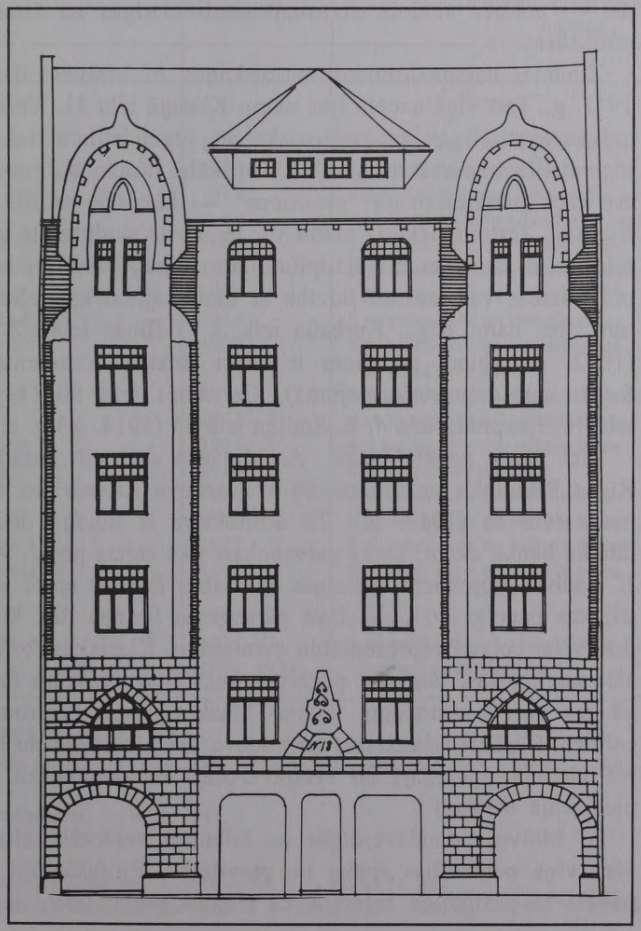

Īres nams Rīgā, K. Valdemāra ielā 18, fasādes projekts, 1910

nepārspēta virsotne nacionālās identitātes meklējumu un atradumu sfērā un atstājis spilgtus un izteiksmīgus vaibstus pilsētas apbūves ainavā, strauji uzplaucis, tikpat pēkšņi aprāvās. Acīmredzot tam bija vairāki iemesli. Pirmkārt, ļoti strauji mainījās sabiedriski estētiskie uzskati un ideāli. To attīstības dinamiku var salīdzināt vienīgi ar nacionālās atmodas laika sabiedriski politiskajām aktivitātēm XIX gs. 80. gadu beigās. Otrkārt, nacionālais romantisms tika nikni kritizēts. Ar neizvēlīgi nievājošiem epitetiem, kas veltīti tā laika latviešu arhitektu darbiem, sevišķi izcēlās J. Madernieks. Arī pašā novirzienā nebija atrisinātas iekšējās pretrunas, tajā bija zināma formāla virspusība. Akcents uz ārējo formu bija pilnīgi pretējs jūgendstila pamatmetodei — celtnes veidolu atvasināt no lietderīgas un ērtas iekšējās telpiskās struktūras.

Zināmas nacionālromantisma atskaņas A. Malvesa daiļradē jaušamas vēl 1911. g., kad viņš uzcēla īres namu Klusajā ielā 11. Vēlāk arhitekts strādāja galvenokārt Rīgas racionālistiskajam jūgendstilam raksturīgajā stateniskā jūgendstila manierē ar uzsvērti vertikālu fasāžu dalījumu. Šur tur jaušams arī kāds neoklasicisma "piesitiens" — klasiska profila dzega, trīsstūrains frontons, festoni (iekārta ziedu vai lapu vija skulpturāla ciļņa veidā), stilizēti pilastri ar ornamentāli skulpturāliem vainagojumiem, kuros, nedaudz piepūlot iztēli, var saskatīt līdzību ar klasiskajiem kapiteļiem. Tādi ir, piemēram, īres nami Rīgā, Kurbada ielā 3, Tallinas ielā 92 un Duntes ielā 48 (1912. g.; abiem pēdējiem ir stipri līdzīga ornamentālā zīmējuma ciļņi fasāžu augšdaļu noformējumā), Ģertrūdes ielā 90 (1913. g.), Kalnciema ielā 46, Hospitāļu ielā 4, E. Smiļģa ielā 35 (1914. g.) u. c.

Tīrā veidā neoklasicisms A. Malvesa daiļradē parādās vienīgi bijušajā Rīgas Rūpnieku un amatnieku krājaizdevu sabiedrības bankas namā Blaumaņa ielā 5a (1913. g.). Tā arhitektūra ir līdzīga daudzām citām Rīgas tālaika banku ēkām, kuras galvenokārt tika celtas pēc J. Alkšņa, E. Poles vai E. Laubes projektiem. Milzīgās ēkas abas fasādes apjož joniskā ordera pilastri, kas paceļas no otrā stāva pārseguma līmeņa līdz klasiskajai dzegai un dod visai celtnei reprezentablu svinīgumu. Klasiskās formas te nav ortodoksāli sastingušas, tām nav pakārtota iekštelpu struktūra un līdz ar to ērtības, kā tas nereti sastopams tālaika Maskavas vai Pēterburgas neoklasicisma celtnēs. Rīgā neoklasicisms kā nodeva sava laika formu modei visumā iederas vitālajā, spēcīgajā un visaptverošajā racionālistiskā jūgendstila mākslinieciskajā sistēmā.

A. Malvesa daudzveidīgās un talantīgi veidotās celtnes uzrunā mūs ar visu viņa personības spēku un pievilcību. Profesionāļu atmiņā meistars ir palicis kā savdabīga leģenda, kā etalons precizitātei, nesavtīgai atdevei un

prasīgumam gan pret sevi, gan pret saviem audzēkņiem. Protams, kā jau katrai neikdienišķai personībai, arī A. Malvesam piemita dažas cilvēciskas dīvainības. Taču pāri visam stāvēja meistara fascinējošais gara spēks un erudīcija, kas izstaroja no profesora, stimulēja un iedvesmoja viņa audzēkņus nopietnam darbam un profesionālo zināšanu apguvei.

Latviešu būvmākslas vēsturē A. Malvesa vārds ir leģenda. Viņš bija viens no tās arhitektu paaudzes, kas simbolizē pārmantojamības un pēctecīgas attīstības fenomenu ar dziļām un spēcīgām saknēm.

NOZĪMĪGĀKĀS A. MALVESA CELTNES

Nr. p. k.	Adrese	Celšanas gads	Raksturojums un sākotnējā funkcija
1	2	3	4
	RĪGĀ		
1.	Alūksnes iela 5	1910	5 st. mūra dzīv. un veikalu nams
2.	Artilērijas iela 8	1913	5 st. mūra dzīv. nams
3.	R. Blaumaņa iela 5a	1913	Rīgas Rūpnieku un amatnieku savstarpējās krājaizdevumu sabiedrības banka
4.	Duntes iela 48	1912	5 st. mūra dzīv. un veikalu nams
5.	Ģertrūdes iela 90	1913	6 st. mūra dzīv. un veikalu nams
6.	Hospitāļu iela 4	1914	5 st. mūra dzīv. un veikalu nams
7.	Kalnciema iela 46	1914	6 st. mūra dzīv. un veikalu nams
8.	Katrīndambis 20	1909	4 st. mūra dzīv. un veikalu nams
9.	Klusā iela 11	1911	4 st. mūra dzīv. nams
10.	Kuģu iela 11/13	1911	6 st. mūra dzīv. un veikalu nams (kopā ar E. Laubi)
11.	Kurbada iela 3	1912	4 st. mūra dzīv. un veikalu nams
12.	M. Nometņu iela 24	1911	4 st. mūra dzīv. un veikalu nams
13.	E. Smiļģa iela 35	1914	4 st. mūra dzīv. nams
14.	Stabu iela 99	1909	5 st. mūra dzīv. un veikalu nams
15.	Tallinas iela 90	1913	5 st. mūra dzīv. un veikalu nams
16.	Tallinas iela 92	1912	5 st. mūra dzīv. un veikalu nams
17.	K. Valdemāra iela 18	1910	6 st. mūra dzīv. un veikalu nams
	CĒSĪS		
1.	Raunas iela 10	1911	4 st. mūra dzīv. un veikalu nams
2.	Raunas iela 12	1912, 1921	Cēsu saviesīgā biedrība

A. MALVESA PUBLIKĀCIJAS

1. Arhitekts Jānis Frīdrihs Baumanis (1834—1891) // Ilustrēts Žurnāls. — 1925. — Nr. 4. — 106.—112. lpp.

2. Tehniskā vārdnīca celtniecībai. — Rīgā, 1931.

LITERATŪRA

1. *Krastiņš J.* Augusts Malvess // Zvaigzne. — 1990. — Nr. 2. — 18. un 34. lpp.

2. Malvess Augusts // Latviešu konversācijas vārdnīca. — Rīgā, 1935. — 13. sēj. — 25557.—25558. sl.

V. APSĪTIS

PAULS KUNDZIŅŠ
(1888—1983)

P. Kundziņš
1957. g.

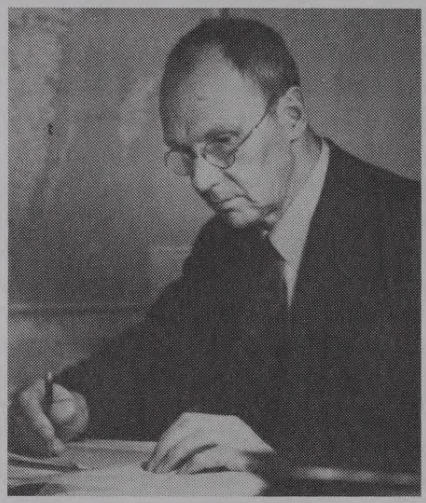

Paula Kundziņa vārds latviešu arhitektiem nav svešs. Kaut arī liktenis viņu bija atrāvis no dzimtenes gandrīz 40 gadus, laikā starp abiem pasaules kariem paveiktais darbs ir atstājis nozīmīgas pēdas latviešu kultūrā.

P. Kundziņš dzimis 1888. gada 4. februārī Smiltenē, mācītāja, vēlāk prāvesta Dr. Kārļa Kundziņa un viņa sievas Šarlotes, dz. Egertas, ģimenē. Parasti par ievērojamu cilvēku dzīvi stāsta laikabiedru atmiņas un arhīvu materiāli. Pauls Kundziņš sava garā mūža nogalē pats atmiņās ir izstaigājis bērnības un jaunības dienu takas.

Zēna gadus Pauls aizvadīja Smiltenē. Kopā ar vecāko brāli, vēlāk teologu, viņi bijuši lieli būvētāji. Kabatā vienmēr bijis ganuzēna nazītis "fiskars". Ar to mauktas stabulītes, gatavoti loki un bultas. Abi zēni pratuši rīkoties gan ar cirvi, gan ar zāģi un svārpstu, gan ar citiem galdniecības instrumentiem. Kad Ziemassvētkos brālim uzdāvināts "skrūvbeņķis", rīcības brīvība kļuvusi vēl plašāka: "Uzbūvējām fotoaparātu ar tēva rakstāmgaldā atrastu palielināmo stiklu, plēšām un kasetēm." Tas deva iespēju uzsākt nodarbības fotografēšanā un uzkrāt plašu fototēku.

P. Kundziņš atceras, ka, vēl būdams ģimnāzists, viņš brāļa, teoloģijas studenta, vadībā pēc sava projekta uzcēlis palielu paviljonu (tautas valodā — "lustūzīti") no bērza celmiem. Koki tikuši nolaisti tuvējā birzītē. Lapenīte bijusi izplānota kā sešstūris ar piramīdas veida jumtu, ar grīdu, soliem un margām.

P. Kundziņš mācījās klasiskajā ģimnāzijā Tērbatā. Tur viņš apguva arī prasmi zīmēt un gleznot. Baltvācu māksliniece pasniedza akvarelēšanu, bet igauņu gleznotājs Kristaps Rauds mācīja zīmēšanu ar ogli un gleznošanu ar eļļas krāsām. Izšķirties par arhitektūras studijām P. Kundziņam palīdzēja nejaušs gadījums. Viņš atceras: "Rīgā notika strādnieku dzīvokļu izstāde, lai parādītu laikmetam atbilstošus atrisinājumus. To iekārtas priekšmetu

atrisinājumiem bija izsludināta sacensība. Tā kā šajā virzienā biju jau izmēģinājis roku, projektēdams dažādu mēbeļu gabalus mājas vajadzībām ar visādiem jauninājumiem, brāļa pamudināts, izšķīros riskēt. Godalgu gan neieguvu, bet mans iesniegums iekļuva atpērkamajos."

1907. gadā P. Kundziņš iestājās Rīgas Politehniskajā institūtā. Ar interesi viņš klausījās docenta E. Laubes lekcijas par ornamentiku arhitektūrā, mācījās ēku projektēšanu un, galvenais, "varēja aprunāties mūsu pašu valodā".

Rīgas Arhitektu biedrības gadagrāmatas "Jahrbuch der bildenden Kunst in den Ostseeprovinzen" vāka skice, konkursa darbs, 1907

Jau studiju laikā P. Kundziņš sāka interesēties par to, kas vēlāk kļuva par viņa profesionālās un sabiedriskās dzīves pamatu: "Brīvdienas laukos pavadot un šo to zīmējot, mani vienmēr valdzināja vecās lauku mājas. Bet viens gadījums man sevišķi palicis atmiņā. Braucot pa dzelzceļu no Rīgas uz Smilteni, Valmierā nācās pārsēsties uz "mazo bānīti". Bija kāda stunda laika. Aizgāju uz tuvējo lauku sētu, kur sevišķi izcēlās kāda plašāka ēka ar salmu jumtu. Durvis bija vaļā, iegāju iekšā un paliku kā apburts stāvam: plašai telpai pa vidu bija koka stabu rinda griestu atbalstam, un visiem stabiem bija īpatnējs rotājums vidusdaļā: bumba, pret kuru abi staba gali bija nosmailināti. Spontāni radās atziņa: šeit nevar būt runa par individuālu gadījumu, bet šeit slēpjas problēma, kas prasa atrisinājumu. Šī ēka bija Kauguru pagasta Gaides saiešanas nams."

Studijas bija jāpārtrauc, lai nokalpotu obligāto karadienesta laiku Daugavgrīvas cietokšņa Inženieru pārvaldē. Dienestā aizvadītais gads gan attālināja viņu no arhitektūras, bet deva iespēju ieskatīties "neiedomājamajā atpalicībā, birokrātijā un blakuspeļņas mahinācijās, kas valdīja kara resorā".

Studijas beidzis 1913. gadā, jaunais arhitekts devās ārzemju ceļojumā. Minhene gandarījumu nesniedza, toties apmierinājumu viņš guva, ilgāku laiku uzturoties Itālijā, sevišķi Romā. Iespaidi tika saglabāti skicēs un akvareļos.

Atgriezies dzimtenē, P. Kundziņš īsu brīdi pastrādāja E. Laubes birojā: sākās Pirmais pasaules karš un mobilizācija cariskās Krievijas armijā. Tur viņš pieredzēja, kā "arhitektus, inženierus, agronomus u. c. akadēmiski izglītotus ļaudis kā politiski apšaubāmus sāka gatavot par lielgabalu barību frontei". P. Kundziņam laimējās: viņu pieprasīja intendantūra. Tur viņš tika iecelts par dzīvlopu pieņēmēju un nogādātāju uz fronti. Šis laiks aizvadīts tālu no frontes — aiz Volgas.

Tomēr arī armijas laikā P. Kundziņš nezaudēja interesi par tautas celtniecību. Starp nedaudzajām grāmatām, kuras viņš paņēmis līdzi, bija A. Bīlenšteina grāmata "Die Holzbauten und Holzgeräte der Letten"; tā vienoja P. Kundziņu ar dzimteni visus trīs prombūtnē pavadītos gadus.

Ar analītisku skatu jaunais arhitekts zaldāts vēroja tautas celtniecību Orenburgas stepē, pētīja kirgīzu un kalmiku celtās jurtas, to saliekamās, smalki izdrāztās koka daļas, kas veido apaļplāna skeletu ar liektām spārītēm, kuras virsotnē satur gredzens. Šī konstrukcija nosegta ar lielām paštarināta filca seģenēm, radot kupolveida telpu, kur ap pavardu notiek visa dzīve. Dūmi tiek izlaisti pa augšējā gredzena veidoto aci.

1917. gadā P. Kundziņam izdevās dabūt arhitekta darbu Taškentas dzelzceļu virsvaldē. Tuvojās kara beigas. Neizsakāmas bija alkas atgriezties dzimtenē. Pēc ilga ceļojuma revolūcijas un bada apstākļos viņš nokļuva Igaunijā, Tapsas stacijā, kur igauņi izlīmējuši Petsa proklamāciju par Igaunijas brīvvalsts nodibināšanu. Dabūjis braukšanas atļauju, viņš 1918. gada pavasarī atgriezās Smiltenē pie vecākiem.

P. Kundziņš pārskata savas skices un piezīmes, kas sakrātas, studiju gados staigājot pa lauku sētām. Top pirmā publikācija "Mūsu sirmā lauku būvniecība", kuru īsi pirms Latvijas neatkarības deklarēšanas Valkā iespieda žurnāls "Jaunā Latvija". Rakstu papildināja autora ilustrācijas.

1918. gada rudenī P. Kundziņš kļuva par Smiltenes vidusskolas direktoru. Vācu okupācijas laikā tās nosaukums bija "Oberrealschule", lielinieku režīma laikā — "Darba skola". Nebija viegli pēc kara gadiem iejusties šādos neparastos apstākļos. Tāpēc, atceras P. Kundziņš, "aizbraucu uz Rīgu meklēt arhitekta darbu. Staigājot pa iestādēm, nemanīju, ka virs pilsētas sāk riņķot lidmašīnas, kamēr vienā iestādē jau sāka darbinieki izklīst. Bija 22. maijs, un mūsu tautas liktenī sākās jauns posms."

1919. gada vasarā, organizējot Latvijas Universitāti, rūpes par Arhitektūras fakultāti tika uzticētas E. Laubem. Viņš savukārt palīgos uzaicināja P. Kundziņu, kas tika ievēlēts par docentu, uzticot divu priekšmetu pasniegšanu: "Latvijas arhitektūra un tēlotāja māksla" un vēlāk arī "Pieminekļu uzturēšana". Pirmā lekcija notika 1919. gada 27. novembrī.

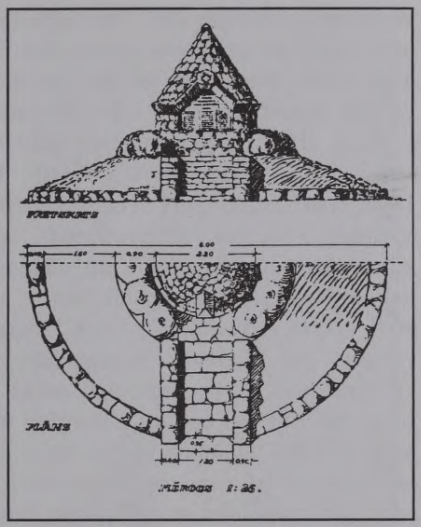

Piemineklis Latvijas atbrīvošanas cīņās kritušajiem Limbažos, 1926

P. Kundziņa lekciju kursam "Latvijas arhitektūra un tēlotāja māksla" bija divas daļas: tautas mākslas un vēsturisko stilu mākslas. Kurss bija obligāts otrā gada studentiem, lai tie jau pirms projektēšanas darbu uzsākšanas iepazītos ar savas tautas mākslas tradīcijām.

Zinātnisku pētījumu par Latvijas arhitektūru un citām mākslas nozarēm nebija, tāpēc bija jāvāc materiāli un jāpapildina tie. Īpaša vērība tika veltīta tautas celtniecībai. Tā kā vairums ēku bija no koka, tām draudēja bojāeja. Arhitektūras fakultāte P. Kundziņa vadībā vasaras brīvlaikos rīkoja ekspedīcijas, kurās tika fiksēti raksturīgākie tautas celtniecības objekti. Laikā no 1920. gada līdz 1924. gadam studenti uzmērījuši un attēlos saglabājuši 1234 tautas celtniecības vienības. No 1923. gada studenti turpināja piedalīties līdzīgās ekspedīcijās, ko rīkoja Pieminekļu valde. 1930. gadā fakultāte sāka publicēt savāktos materiālus, laizdama klajā izdevumu "Materiāli par Latvijas būvniecību" I kopojumu. Turpmākie kopojumi sekoja 1931., 1932., 1934. un 1937. gadā. Izdevumu redakcijas komisijā, kuru vadīja P. Kundziņš, piedalījās arī P. Kampe, A. Krūmiņš, E. Štālbergs.

Būdams universitātes pārstāvis Pieminekļu valdē, P. Kundziņš ierosināja dibināt Brīvdabas muzeju un saņēma uzdevumu izstrādāt Brīvdabas muzeja projektu un organizēt tā iekārtošanu. 1924. gadā tika pieņemts attiecīgs lēmums, 1928. gadā piešķirti 70 hektāri zemes Juglas ezera krastā, bet 1932. gada 13. maijā publikas apskatei tika nodotas pirmās celtnes.

Ideja radīt Brīvdabas muzeju nebija nejauša. "Šāds muzejs Latvijai bija īpaši svarīgs, lai paglābtu no bojāejas mūsu tautas celtniecības nozīmīgākos paraugus, kas, jaunlaiku kultūrai izplatoties, lauku apstākļos strauji gāja mazumā," atceras P. Kundziņš. "Būdams Latvijas Universitātes pārstāvis jaundibinātajā Pieminekļu valdē, atzinu par savu pienākumu rūpēties par šāda muzeja nodibināšanu un iekārtošanu. Četru gadu laikā izdevās apzināt, iegūt, nojaukt un muzejā atkal uzcelt raksturīgas ēkas, no kurām izveidoja Vidzemes sētu. Šīs celtnes sakārtoja ap diviem pagalmiem, kā tas Vidzemē bija parasts, tikai riju novietojot savrup, uzkalnā, lai to skartu labības

vētīšanai vajadzīgie vēji. Izretināja priedulāju, ap māju ierīkojot dārzus saknēm, augļiem un bitēm, izraka aku, sacēla žogus, nolika bišu kokus. Sagādājot ēkām pienācīgo iekārtu, panāca, ka tās no jauna atdzīvojās, kaut to vecums svārstījās no 85 līdz 200 gadiem."

Kaut arī brīvdabas muzeju veidošanā Eiropā bija jau gūta neliela pieredze (1881. gadā Norvēģijā Oslo līcī, pārceļot kādu viduslaiku baznīcu, 1891. gadā Stokholmā iekārtotais Skansena brīvdabas muzejs, 1909. gadā atvērtais brīvdabas muzejs Somijā, netālu no Helsinkiem, kā arī līdzīgs muzejs Austrumprūsijā pie Karaļaučiem), Latvijā bija jārēķinās ar savdabīgajiem reģionālās vides apstākļiem. "Meklējot sētu raksturam atbilstošas vietas," raksta P. Kundziņš, "bija jāraugās, lai novadi būtu pietiekami atdalīti viens no otra. Celtnes izjaucot, nācās visas to daļas sistemātiski apzīmēt, lai bez grūtībām tās varētu atkal salikt kopā. Bija jāatrod iedarbīgi konservēšanas līdzekļi, lai celtnes pasargātu no turpmākiem bojājumiem. Neglābjami bojātās daļas atjaunoja pirmatnējā tehnikā, bet atzīmējot uz tām atjaunošanas gadu, lai nerastos pārpratumi celtņu sastāva identificēšanā. Grūtības sagādāja amatnieku sameklēšana, kas vēl prata senos lauku būvju paņēmienus — koku kaķēšanu, pakšu ciršanu, salmu jumtu jumšanu. Garkūļu salmus nācās piegādāt no Latgales, jo citur, kur kūla ar "dampi", tādu vairs nebija. Nepatīkams gadījums radās, kad šādā jumtā ieviesās peles, jo salmi nebija pietiekami tīri izkulti. Lai tās iznīcinātu, jumtu apsmidzināja ar indīgu šķidrumu. No tā nobeidzās kāda govs, kas ap māju bija ganījusies."

Līdzekļi Brīvdabas muzeja iekārtošanai bija ļoti ierobežoti, tāpēc liela nozīme bija sabiedrības atsaucībai. Nereti senās celtnes to īpašnieki muzejam novēlēja bez atlīdzības. Līdzekļus sagādāja arī studentu organizācijas, kas veica nojaukšanas un uzstādīšanas darbus. Sevišķi lielu atsaucību izrādīja Arhitektūras fakultātes studentu biedrība un studentu vienību savienība. Usmas baznīcu un Šķibes vējdzirnavas pārcēla skauti un aizsargi. Skolu jaunatne (arī šo rindu autors) Meža dienās dēstīja sētās un gatvēs lapu kokus, kas skuju koku meža apvidum piešķīra lauku sētu raksturu.

P. Kundziņš pats 1923. gadā Amatas upes krastā, toreizējā Drabežu pagastā bija nopircis lauku mājas "Biržakas", kuru dzīvojamā rija kļuva par nozīmīgu un simbolisku viņa zinātniskā darba centru. Nedaudz pārbūvējot, tur tika iekārtotas darba telpas. P. Kundziņš ar siltumu atceras "Biržakās" aizvadītos gadus: "Savām speciālām vajadzībām biju iekārtojis telpu jumta stāvā, izbūvējot tai jumta lodziņu, pie tā noliekot zīmējamo galdu. Telpa bija pieejama tikai pa paspārnē pieslietām redeļu kāpnēm. Kad atgriezos no brauciena uz Rīgu, mana saime uztraukti stāstīja, ka naktī tur augšā kāds esot uzkāpis un rīkojies. Gāju pārliecināties: uz mana zīmējamā papīra bija redzamas pamatīga kaķa pēdas! Pēc tam iekārtoju sev ērtāku darba telpu

vienā no klētīm, ieliekot gaišu logu ar skatu uz pļavu, jo biju sācis strādāt pie savas disertācijas "Dzīvojamā rija Latvijā". Kas tā bija par varenu sajūtu vasaras laikā vieglās drēbēs, basām kājām, lauku gaisā kārtot savus materiālus un no tiem izlobīt rakstāmo! Bet materiālu vākšanai noderēja iegādātais autiņš. Ar visu ģimeni esmu izbraukājis dzīvojamo riju medībās apgabalus, kur šis ēku tips bija saglabājies, bet nebija vēl dokumentēts. Gadījās tad arī dziļāk ieskatīties mūsu mentalitātē un tās paražās.

Allažu baznīca, 1926

Tā reiz Malienā kādas dzīvojamās rijas saimniece neparko negribēja atļaut nofotografēt viņas māju, kaut biju visādi paskaidrojis, kādam nolūkam to vēlētos. Bet viņa palika pie sava un uz jautājumu, kāpēc, viņa, tik noraidīga, tikai atkārtoja: "Bat as nagrib!"

Tai pašā apvidū atradu kādu vecīti, kas vēl dzīvoja pašā rijas telpā. Tas fotografēšanai nepretojās, arī ne tad, kad paskaidroju, ka uz brīdi es iešķilšu gaišu liesmu."

Šā milzu darba rezultāts ir disertācija "Dzīvojamā rija Latvijā". To aizstāvot, Kundziņš 1933. g. ieguva arhitektūras doktora grādu un tika ievēlēts par profesoru. Viņš secināja, ka dzīvojamā rija Latvijā ir nabadzības un posta parādība, ko izraisījuši XVII—XVIII gs. kari un vācu muižnieku patvaļa.

Pētīdams Latvijas arhitektūras pirmsākumus, P. Kundziņš analizējis stilistiskās īpatnības viduslaiku baznīcās. Viņam uzticēts pārraudzīt kulta celtņu restaurāciju Rīgā, Cēsīs, Ikšķilē, Vangažos, Cesvainē, Jelgavā, Ventspilī, Talsos un Raunā. P. Kundziņa vadībā tiek atjaunotas nelielās lauku baznīciņas Ērģemē, Mālpilī, Vecsaulē, Nītaurē. Pēc viņa projektiem uzceltas pamatskolas Valkā, Ādažos, Pēterniekos, Upesgrīvā, vidusskola Rēzeknē. Profesionālās darbības pirmajos gados tapuši arī vairāki pilsētbūvnieciski projekti — Valkas apbūves projekts un Vecgulbenes dzelzceļnieku kolonijas projekts.

P. Kundziņš projektējis vairākas svētku būves — monumentālas pagaidu celtnes, kas domātas lielu ļaužu masu pulcēšanai brīvā dabā. Tās visas

Allažu baznīca, interjers, 60. gadu foto

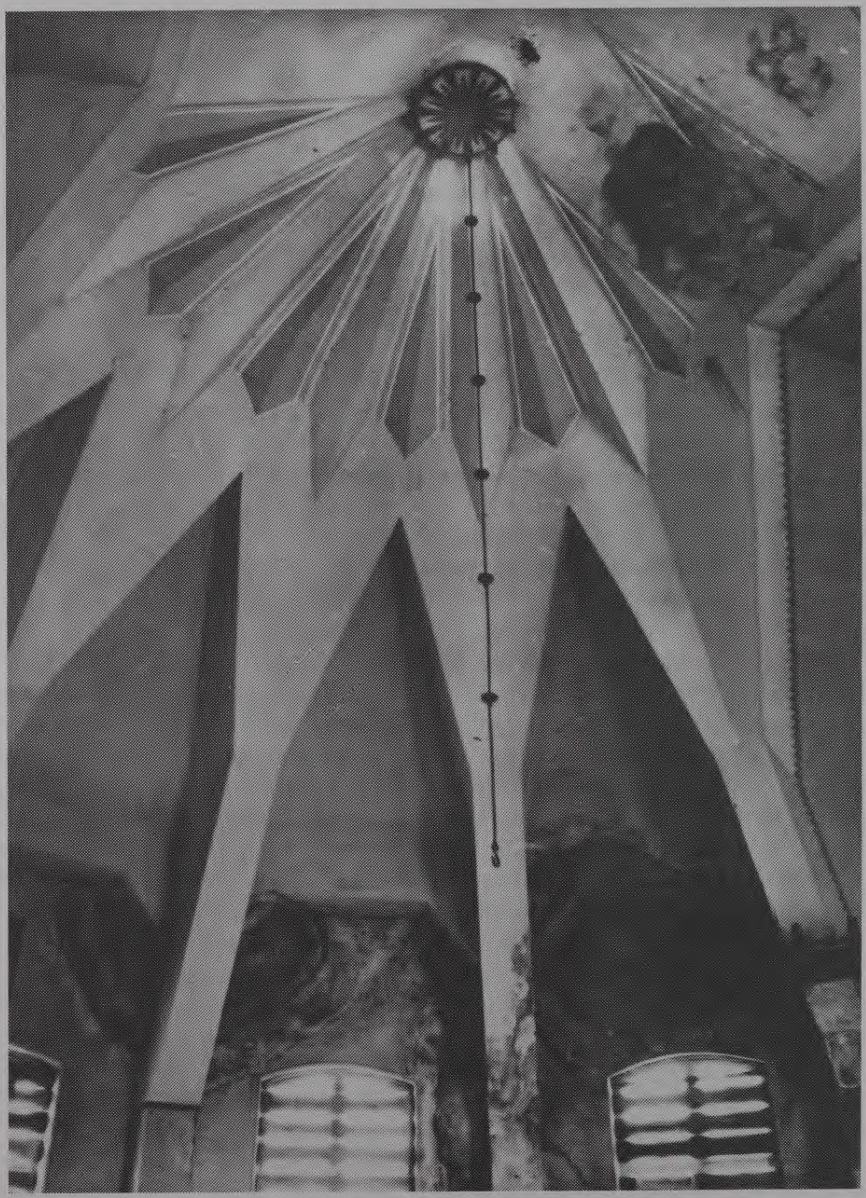

veidotas koka konstrukcijā, viegli saliekamas un pēc tam nojaucamas. P. Kundziņš turpināja arhitekta J. Baumaņa aizsāktās dziesmu svētku celtņu tradīcijas: veidoja estrādes Esplanādē I Latvijas jaunatnes svētkiem, Dziesmu dienām un VI vispārējiem dziesmu svētkiem, kā arī skatītāju tribīnes Latvijas sporta biedrības stadionā (tag. 49. vidusskolas vietā) un Valsts banku paviljonu Zemgales apgabala izstādē Jelgavā.

Dzīvokļu celtniecībā P. Kundziņa darbu raksturo vairākas individuālās dzīvojamās mājas Mežaparkā, īres nami Rīgā, Stabu ielā 21 un 31, Baznīcas ielā 8, Tomsona ielā 4 un 21.

Ļoti plašs bija P. Kundziņa sabiedrisko pienākumu loks. Viņš bija Latvijas Universitātes pārstāvis Pieminekļu valdē no tās dibināšanas. No 1930. g. viņš bija Iekšlietu ministrijas Tehniskās padomes loceklis, no 1936. g. — Nacionālās celtniecības padomes loceklis, tās Lauku būvniecības komisijas priekšsēdētājs un citu komisiju loceklis, no 1938. g. — Uzvaras laukuma projektu komisijas loceklis, Hipotēku bankas padomes loceklis un Monumentālo celtņu fonda padomes priekšsēdētājs. No 1936. g. viņš bija Tirdzniecības un rūpniecības kameras loceklis un tās Būvniecības

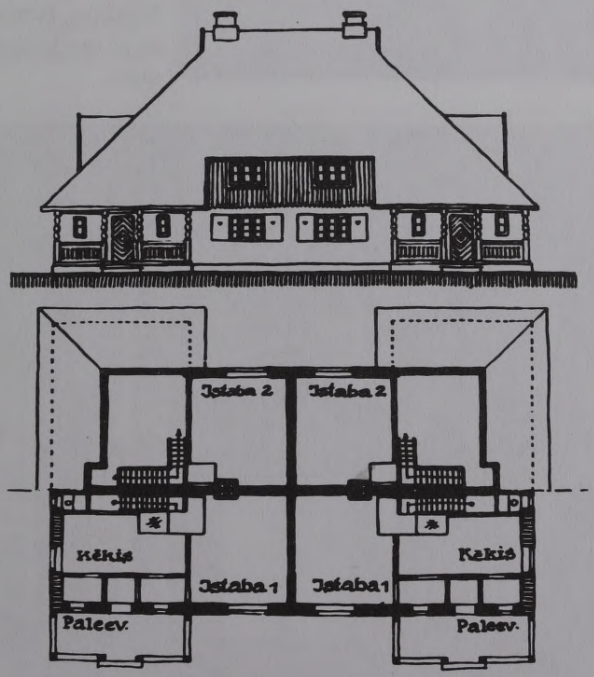

Dzīvojamā ēka Vecgulbenē, projekts, 1920

Īres nams Rīgā, Stabu ielā 21, 1929

komisijas priekšsēdētājs, vēlāk arī Profesiju kameras vicepriekšsēdētājs. No 1933. g. P. Kundziņš darbojās Rīgas Latviešu biedrības Zinātņu komitejā, no 1935. gada bija tās sekretārs. P. Kundziņš piedalījies Latvijas Arhitektu biedrības dibināšanā un bijis tās priekšnieks, ir bijis Akadēmiskās draudzes valdes loceklis, Latvijas Sabiedriskā kluba, Latviešu-lietuviešu vienības, Latviešu-somu biedrības, Latviešu-zviedru biedrības un citu organizāciju biedrs.

Par zinātniskiem darbiem 1933. un 1935. g. saņēmis Krišjāņa Barona fonda prēmijas, bet 1935. g. — divas Kultūras fonda prēmijas. Apbalvots ar 4. un 3. šķiras Triju Zvaigžņu ordeni.

Nacionālās celtniecības komitejas paviljons Zemgales novada izstādē Jelgavā, 1937

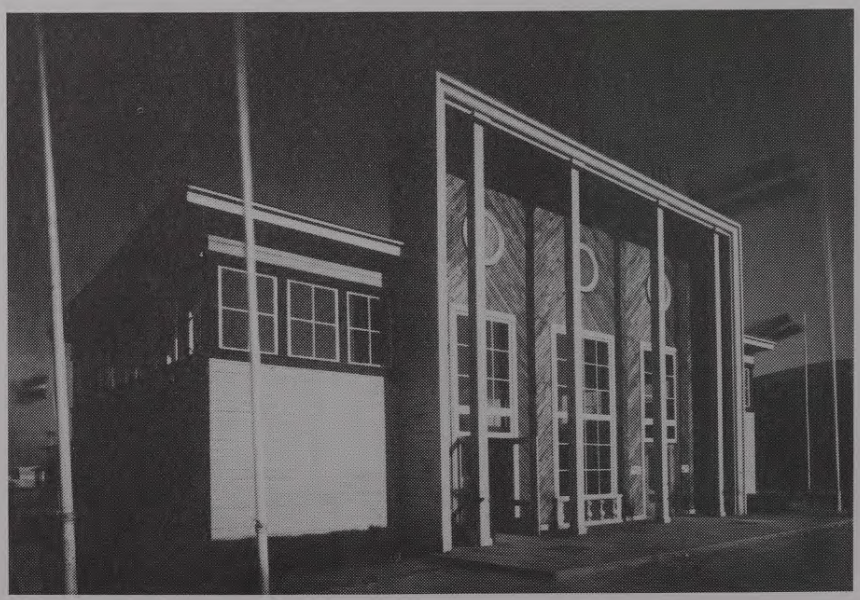

1935. g. P. Kundziņš ievēlēts par kārtējo biedru Gustava Ādolfa akadēmijā Upsalā, 1938. gadā — par biedru korespondentu Igauņu zinātņu biedrībā Tērbatā. Zinātniskos nolūkos komandēts uz Igauniju, Somiju, Vāciju, Franciju, Šveici, Lietuvu, Zviedriju. Lasījis referātus zinātniskās sanāksmēs Lībekā, Helsinkos un Stokholmā.

P. Kundziņš ir autoritāte arhitektūras vēstures, īpaši tautas celtniecības, jautājumos. Viņa darbi publicēti ne tikai Latvijā, bet arī Antverpenē, Vašingtonā, Varšavā, Leipcigā un Parīzē. Viņš nepārtrauca pedagoģisko un zinātnisko darbu ne brīdi līdz tai dramatiskajai 1944. gada dienai, kad bija jādodas svešumā. Vēl

Īres nams Rīgā, Baznīcas ielā 8, 1932

Savrupmāja Rīgā, Siguldas prospektā 15, 1931

Īres nams Rīgā, Baznīcas ielā 8, portāls

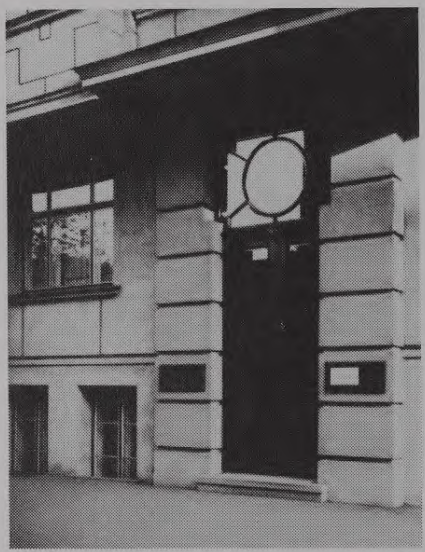

1943. gadā P. Kundziņš publicēja vienu no saviem nozīmīgākajiem apcerējumiem — "Latvju sēta" —, kas vēlāk, trimdas gados, kļuva par pamatu tāda paša nosaukuma monumentālam darbam, kurā analizēta latvju sētas attīstība no tās pirmsākumiem līdz sabrukumam.

"Ārējās saites, kas latvieti vieno ar lauku sētu, ir dažādas," raksta P. Kundziņš, "un tās vienā vai otrā virzienā ietekmē viņa rīcību un dzīves veidu. Bet par šīm saitēm ciešākas, dziļākas un nozīmīgākas ir iekšējās saistības, kas latvietim radušās no visa tā, ko viņš lauku sētā pieredzējis un pārdzīvojis darbā vai atpūtā, prieka pilnos vai skumjos brīžos, pats tur vēl dzīvei līdzi iedams vai sevī tikai glabādams kādu mantojuma tiesu no agrākām paaudzēm.

Izjūtas un uztveres īpatnības, kas tādā ceļā izveidojušās latvieša dabā, radījusi ne tikvien sadzīves norise lauku sētā, bet arī jo lielā mērā paša cilvēka tur radītā telpiskā apkārtne, kas sevī ietver lauku dzīvi.

Kopš latvietis sācis savu zemi kopt, tas arī pats tur veidojis savu sētu, iekļaudams to dabas dotībās, bet līdz ar to lietiskā izpratnē un dziļi apgarotā izjūtā ieguldījis tanī visas savas veidotāja spējas. Sētā celtās ēkas, to izkārtojums un apdare, pie sētas piederīgie žogi, vārti un citas sīkceltnes, tur ierīkotie pagalmi ar ceļiem un iemītām takām, ap ēkām dēstītie koki, krūmi un puķu dārziņš, iesaistoties apkārtējās druvās, kalnos, lejās, birzīs, mežos un zilajās tālēs, zīmīgi un spilgti izteic latvieša telpisko izjūtu, mākslinieciskо uztveri un īpatnējo gaumi. Bet, tikpat kā cilvēks veido telpu, tā arī apkārtne, kurā viņš mīt, veido pašu cilvēku, atstarodama visus tos gara spēkus, kas radītāja darbā tur ieguldīti, un pakļaudama savu iemītnieku šo spēku iedarbībai. Šādā veidā latvju sētas izteiksmes pilnā arhitektūra visos laikos jo dziļi ietekmējusi latvieša domas un jūtas. To apstiprina jau tautas gara mantās uzkrātās liecības. Tur atrodami pilni apcirkņi senu dziesmu, kas iejūtīgi iztēlo sētas arhitektūru vai tās zīmīgās sastāvdaļas. Tur ir sētas kopveida raksturojumi, sākot ar "lepnu pili", "raibu muižu", "ozoliņu muižiņu", "kalnā celtu sētu", "sīku sētiņu" un beidzot ar "dzīvošanu purvā" vai "dubļu sētā". Tautasdziesmās izpaužas arī dziļā izpratne arhitektoniskai un vispārējai

skaistuma saistībai, kas košā sētā pastāv starp cilvēka darinātām celtnēm un ap tām audzētiem kokiem un iekoptiem dārziem. Bez ozola, kuplās liepas, ošiem, kļavām, vītoliem, ziedošās baltās ābeles, "rozītes dārziņā" daiļa sēta nav iedomājama."

Ar skumjām P. Kundziņš raksturo pārkārtojumus saimnieciskajā dzīvē XIX gs. otrā pusē. Lauku sētas arhitektūru sagrāva vairāki savā starpā saistīti nelabvēlīgi apstākļi. Parādījās "ērbēģi", kas tika nosegti ar melniem papes jumtiem, "izraibināti stikla būri — verandas, kas parasti savam paredzētam uzdevumam nekad netika lietotas". Kūtīm tika uzlikti "bleķa" jumti. Maz kas vairs palika pāri no agrākā viengabalainā lauku sētas noskaņojuma.

Ikšķiles baznīca, 1933

P. Kundziņš jaunu mājvietu atrod Kanādā, Helifeksā, tomēr domās dzīvo līdzi arhitektūras dzīvei dzimtenē. Viņu interesē pārmaiņas, kas notiek mūsu pilsētās un laukos. Par katru jaunceltni viņam ir savs viedoklis. Gan par Vanšu tiltu un Radio un TV centru, gan par Gaiļezera slimnīcu un "Rīdzenes" viesnīcu. Arī par mūsu arhitektu publikācijām. Iepazinies ar žurnālu "acd", viņš to raksturo kā "kuplu un daudzpusīgu", tomēr dod padomu, ka mūsu "daudzveidīgajai arhitektu saimei gan noderētu kāds pastāvīgs un patstāvīgs žurnāls darbu atrādīšanai, domu izmaiņai, profesijas izkopšanai, kā arī reprezentācijai uz ārieni". P. Kundziņam rūp latviešu valodas tīrība. "Man

P. Kundziņa priekšlikumi vanšu tiltam pār Daugavu, 1976

tikai žēl," raksta viņš kādā vēstulē uz dzimteni, "ka tekstā rakstītāji tā kā tīksminās ar svešvārdiem, bez kuriem vietām varētu iztikt." Viņam tāpēc rodas iespaids, ka to dara, lai raksts būtu "gudrāks". P. Kundziņš interesējas arī par jaunākajām atziņām arheoloģijā, piemēram, par unikālo Āraišu ezerpili vai "Tērvetes taurētāju" (uz keramikas lauskas iegriezts taurētāja attēls, kas atrasts izrakumos Tērvetē). Informācijas trūkums ne vienmēr ļauj izdarīt objektīvus secinājumus. Tomēr par visu viņam ir savs viedoklis — allaž labvēlīgs, kaut arī ne vienmēr piekrītošs. Vientulības brīžos viņš pēc atmiņas zīmē sniegiem klātos Vidzemes kalnājus, zem salmu jumtiem pieplakušas lauku mājas, arī "Biržakas", kas vēl šobaltdien raugās Amatas ūdeņos — ne vairs tādas kā kādreiz, bet ar pelēcīgu šīferi pārsegtas.

Nevarēdams atgriezties dzimtenē, P. Kundziņš cenšas to saskatīt svešumā. Viņa domas pievēršas latviešu izceļotājiem — 1905. gada revolūcijas dalībniekiem. Arhitekts savos pētījumos izsekojis vienam no tiem — koknesietim Kārlim Pļaviņam —, kas 1920. gadā apmeties Kanādā, Albertas provincē un par 10 dolāriem nopircis 160 akru (ap 65 ha) zemes. Tur viens pats uzcēlis lauku sētu: dzīvojamo ēku, sivēnu un liellopu kūtis, klētis, gaļas žāvētavu un aku. P. Kundziņš izpētījis, ka guļbūvē celtās mājas "rūpīgi nostrādātie krusta pakši ar tēstajiem vaigiem it nemaz neatšķiras no Latvijā darinātajiem". No Pļaviņa sētas celtnēm īpašu ievērību pelna sivēnu kūts. Tai ir

P. Kundziņa linogriezumi

Korporācijas "Gaujmaliete" konventa istablietas, 1933

Korporācijas "Gaujmaliete" konventa istablietas, 1933

sešstūru prizmas veids ar piramidālu jumtu. Kā domā P. Kundziņš, platleņķa pakšu veidā uzceltā būve ir līdzīga Latvijā vēl pirmskara gados sastopamajām guļkoku būvēm ar poligonāliem plāniem, piemēram, Zemgales kūtīm *rinkām* vai Vidzemes riju nojumēm ar platleņķu stūriem. Kaut arī apbūves elementos manāmi ziemeļtautu, īpaši skandināvu, celtniecības paņēmieni, P. Kundziņš secina, ka, arī atrodoties tālu no dzimtenes, Pļaviņa sētā saglabājušās mūsu tautas celtniecības tradīcijas. Sēta ir aizsargājama vēsturiska vieta Kanādā un, kā pasmaida P. Kundziņš, "mūsu Brīvdabas muzeja filiāle tālajā kontinentā".

Tomēr par P. Kundziņa radošā darba vainagojumu jāuzskata Stokholmā grezni izdotais darbs "Latvju sēta". Kaut arī uzrakstīts ārpus dzimtenes, tas vēl ilgi būs neatsverams izziņas avots latviešu kultūras vēstures pētniekiem.

Arī trimdas apstākļos izcilais latviešu kultūras darbinieks P. Kundziņš turpināja sabiedrisko darbību, kamēr vien spēki ļāva, vadīja Latvijas Arhitektu biedrību. Viņš saņēmis lielāko trimdas latviešu atzinību — apbalvots ar Tautas balvu. P. Kundziņš miris 1983. g. 8. novembrī deviņdesmit piecu gadu vecumā. Ne robežas, ne jūras nespēja viņu šķirt no domām par raženajiem darba gadiem Latvijā.

P. KUNDZIŅA PUBLIKĀCIJAS

Publikācijas sakārtotas hronoloģiskā secībā.

1. Mūsu sirmā lauku būvniecība // Jaunā Latvija. — 1918. — Nr. 7—8.
2. Vecgulbenes kolonijas ārējais tērps // Satiksmes un Darba Ministrijas Vēstnesis. — 1920. — Nr. 30.
3. Vecgulbenes apbūve // Oikonomists. — Rīgā, 1921.
4. Mūsu lauku būvniecības tradīcijas // II Latvijas Inženieru un tehniķu kongresa darbi. — Rīgā, 1922.
5. Brīvdabas muzejs // Latvijas Saule. — 1925. — Nr. 27.
6. L'Architecture lettone // La Revue Belge d'importation et d'exportation. — 1926. — Mai.
7. L'art letton // Editè par la section de la Presse au Ministere des Affaires etrangeres. — 1926. — Mai.
8. Lauku tautas nami // Ārpusskolas Izglītība. — 1925. — Nr. 1.; 1926. — Nr. 1.
9. Latviešu senceltnes // Latvijas arheoloģija. — Rīgā, 1926.
10. Brāļu draudzes saiešanas nami Latvijā // Ilustrēts Žurnāls. — 1927. — Nr. 1.
11. Rūjienas baznīca // Ilustrēts Žurnāls. — 1928. — Nr. 8.
12. Tanīsa kalnā atrastās celtnes // Pieminekļu valdes materiālu krājumi. — 1928. — IV.
13. Senās latvju sētas celtnes // Latvju tautas dainas. — 1928. — II sēj.
14. Dzīvojamā rija Latvijā: disertācija, godalgota ar Krišjāņa Barona un Kultūras fonda prēmiju // Latvijas Universitātes Raksti. — 1934. — I, 7.
15. Die alte lettische Baukunst // Die Letten. — 1930. — I sēj.
16. L'art populaire letton // Encyclopaedia Antverpiensis. — 1930.
17. Die Volkskunst der Letten // Diplomatenzeitung. — 1930. — Nr. 40.
18. The Latvian Rural Architecture // Art and Archaeology. — Washington DC, 1931. — Vol. XXXII, 5.

19. La maison lettonne // Art populaire. Ouvrage publie sous les auspices de l'institut Intern. de Coop. — Intell., 1931.
20. Latviešu celtniecība // Latvieši. — 1932. — II. (Kultūras fonda prēmija.)
21. Brīvdabas muzeja vadonis // Freiluftmuseum Riga: Ievads, redakcija un pielikums. — 1932.
22. Celtņu pieminekļi // II Tautas izglītības nedēļas izdevums. — 1933.
23. Tautas celtniecība Rēzeknes un Ludzas apriņķī // PVM: Ievads un redakcija. — 1933.
24. Latviešu tautas celtniecība // Mākslas vēsture. — Rīga, 1934.
25. Piezīmes par latvju arhitektūru // Students. — 1935. — Nr. 1—2.
26. Mūsu baznīcu arhitektūra. — 1935.
27. Brīvdabas muzeja vadonis: Ievads un redakcija. — 1935.
28. Latviešu dzīvokļu kultūra pagātnē. — 1935.
29. Mūsu lauku dzīvojamo ēku arhitektūra // Sējējs. — 1936. — Nr. 4.
30. Par arhitekta ētiku // Students. — 1938.
31. Latviešu celtniecības kultūras atmoda // Jaunākās Ziņas. — 1936. — Nr. 99.
32. Viduslaiku formas stabu rotājumos latviešu tautas celtniecībā // Senatne un Māksla. — 1936.
33. Jaunā Tiesu pils // Sējējs. — 1936.
34. Ripa kā rotājums latviešu koka celtniecībā // Senatne un Māksla. — 1937.
35. Einiges über die Dachkonstruktion bei lettischen Volkbauten // Biuletyn Historii Sztuki i Kultury Polit. — Warszawskiej, 1937. — I.
36. Par nacionālās celtniecības stilu. — Rīgā, 1937. — 317. lpp.
37. Architektonische Schmuckformen des frühen Mittelalters an den Volkbauten des Ostseegebietes // Opetatud Eesti Selts. Liber Saecularis. — 1938.
38. Dievnams kā draudzes sapulcēšanās vieta // Jaunatnes Ceļš. — 1938.
39. Tautas celtniecības rotājumu motīvi mūsu jauncelnēs // Latvijas Arhitektūra. — 1938.
40. Raunas baznīca // Latvijas Arhitektūra. — 1938.
41. Die Tradition im Schmuck der ostbaltischen Länder // Tracht und Schmuck im nordischen Raum. — Leipzig, 1938.
42. Latviešu tautas celtniecība // Zinātne tēvzemei. — 1939.
43. Vēl viens Gaides staba variants // Senatne un Māksla. — 1939. — Nr. 1.
44. Mārcis Sārums // Latvijas Arhitektūra. — 1939.
45. Latviešu konversācijas vārdnīcā kopš 1933. g. pāri par 50 atsevišķu rakstu par latviešu tautas celtniecību un Latvijas arhitektūru, no kuriem plašākie: klēts, krogu arhitektūra, kūts, latvju arhitektūra, maltuve, muižu arhitektūra, nams, Rīgas arhitektūra, rija, rotājumi latviešu tautas celtnēs u. c.
46. Arhitekts Jānis Baumanis // Latvju Mēnešraksts. — 1942. — Nr. 2.
47. Latvju sēta // Latvju Mēnešraksts. — 1943. — Nr. 1.
48. Pirmo Latvijas dziesmu svētku celtne // Arhitekts. — Stokholmā, 1968. — Nr. 14.
49. Īss atskats uz Latvijas arhitektu veikumu kopš Latvijas valsts nodibināšanas // Arhitekts. — Stokholmā, 1972. — Nr. 15/16.
50. Veclatvietis K. Pļaviņš un viņa sēta Alberta provincē Kanādā // Tehnikas Apskats. — Monreālā, 1976. — Nr. 78.
51. Latvju sēta. — Stokholmā, 1978.
52. Latvijas Brīvdabas muzejs — 50 // Arhitekts. — Stokholmā, 1978. — Nr. 17/18.
53. Kā es tapu par arhitektu // Arhitekts. — Stokholmā, 1978. — Nr. 17/18.
54. Profesors Dr. arch. h. c. Eižens Laube 60 mūža gados // Latvijas Arhitektūra. — 1940. — Nr. 4.
55. Mākslas vēsture/ V. Purvīša redakcijā. — Rīgā, 1934—1936. (Raksti par arhitektūru un tautas celtniecību.)

J. LEJNIEKS

FRIDRIHS KĀRLIS SKUJIŅŠ
(1890—1957)

"Sastapu Skujiņu pēc Vācijas kapitulācijas, kad viņš no Rietumberlīnes bija atbraucis ciemoties Šlēsvigā un iegriezās arī Baltijas universitātē Pinnebergā. Viņš mani tad iepazīstināja ar savu tikko pabeigto manuskriptu par telpas izjūtas problēmām. Mūsu sarunās nācās konstatēt dažus dīvainus Skujiņa uzskatus: par radošas kultūras trūkumu Rietumos; viņam liekoties, ka arhitektūras īsto nozīmi drīzāk izprotot Austrumos, kur arhitekti esot lielākā cieņā utt. Pēc kāda laika noskaidrojās, ka Skujiņš pārgājis darbā uz Austrumberlīni un pat paziņojis, lai viņu izsvītro no LAB (Latvijas Arhitektu biedrības. — J. L.) biedru saraksta. (..) Savā arhitekta darbā un personīgā dzīvē Skujiņš tiecās pēc skaidrības saturā, izkoptības formās un brīvas rīcības ar materiālajiem līdzekļiem. Savā iekšējā struktūrā viņš bija grūtāk atšifrējams. Tā viņš arī aizgāja neatminēts, bet viņa kolēgas un audzēkņi neapēnotā piemiņā patur viņu tādu, kāds viņš bija brīvās Latvijas gaišajos laikos."[1]

Profesors Pauls Kundziņš tā vērtē sava kādreizējā asistenta dzīvi. Tagad varam tikai minēt, kas mudināja Triju Zvaigžņu ordeņa kavalieri, vienu no ievērojamākajiem Latvijas arhitektiem 1945. g. doties gluži pretējā virzienā nekā vairums viņa kolēģu. Vai tā bija personīgās karjeras iespēja vai tiešām uzticība režīma ideāliem jebkurā zemē? 1940. g., pēc komunistu ienākšanas Latvijā, Skujiņš repatriējās uz Vāciju, piezīmēdams: "Negribu, ka mani bērni izaugtu par komunistiem."[2] Arhitekta sabiedriskās nostājas skaidrojumu P. Kundziņš meklē viņa biogrāfijā: "Skujiņa bērnība un skolas gadi noritēja Rīgā. Tur viņš arī 1916. g. beidza RPI Arhitektūras nodaļu. Pirmo pasaules karu pārlaida Krievijā ar visu tās sabrukumu un lielinieku teroru. Pēc atgriešanās brīvajā Latvijā Skujiņam, kas bija audzis vāciski-krieviski orientēta

ierēdņa ģimenē, sākumā nācās grūti iejusties jaunajos apstākļos."[3]

Katrā ziņā F. K. Skujiņš vienmēr ir strādājis intensīvi, arī Berlīnē, kur Kundziņš kolēģi sastapa 1944. g.: "Viņš savas spējas pielietoja, projektēdams Hitlera reprezentācijas būves, lai gan mūsu starpā izmeta, ka tās esot uzpūstas un nedzīvas."[4] Fīrera celtniecības kaislība nerimās arī kara laikā. Arhitektūrai bija noteikta loma — tai bija jādokumentē nacionālsociālistiskā ietekmes sfēra. Pēc Parīzes padošanās Hitlers deklarēja: "Mēs uzvarējām karu, bet mēs nostiprināsim mūsu uzvaru ar mūsu celtnēm."[5] Arhitektūru, tāpat kā ieroču ražošanu, finansēja valsts, nevis vietējās municipalitātes. Tai jāstimulē tautas tieksme pēc lietām, kuras nav domātas patērēšanai, bet tautas ideoloģiskajai audzināšanai.

Ūdenstornis Ķemeros, 20. gadi

Restorāns "Jautrais ods" Ķemeros, 1932

Rīgā okupācijas vara pēc Otrā pasaules kara tika nostiprināta ar tādām ēkām kā Kolhoznieku nams (tag. ZA augstceltne), par kuras būvniecību vismazāk tika taujāti paši Latvijas zemkopji. Analoģiju starp Vāciju un Padomju Savienību netrūkst, te minamas arī galvaspilsētu rekonstrukcijas problēmas. To higiēniskais aspekts bija mazāk svarīgs, jo galvenokārt pilsētām bija jādod jaunas estētiskās dimensijas. To sasniegšanai netika žēlotas investīcijas. Berlīnes rekonstrukcijā bija paredzēts izbūvēt divas perpendikulāras maģistrāles, to krustojumā atrastos 100 m augsta triumfa arka un Tautas nams, kura celtniecība tika pārtraukta, sākoties karam 1939. gadā. Maskavā vecās apbūves nojaukšanai vajadzēja vainagoties ar Padomju pili. Šīs augstceltnes — Ļeņina skulptūras pjedestāla celtniecība tika pārtraukta 1941. gadā.

"Pirmajā kara ziemā LU Arhitektūras fakultātes darbnīcās bija auksts, mēs strādājām mēteļos. Pienāk Kundziņš un saka: "Es no mūsu aizbraukušā kolēģa Skujiņa esmu saņēmis vēstuli, viņš ir Berlīnē, vada lielu projektēšanas iestādi un aicina Jūs (Pēteri Saulīti. — J. L.) un Jēkabu Zvilnu (arhitekts, emigrācijā. — J. L.) uz Berlīni strādāt." Kundziņš to pasaka un jautā pēc manām domām. Es esmu precējies, man ir meita, jāaprunājas ar ģimeni. Pēc nedēļas, kad esmu izlēmis nebraukt un to stāstu Kundziņam, viņš tikai nosaka: "Es jau tā domāju." Profesors Kundziņš, Kungs, kā mēs, studenti, viņu dēvējām, bija gara auguma, virs diviem metriem, slaids, savukārt viņa asistents Skujiņš — vidēja auguma, padrukns. Kungs grib redzēt mūsu projektos aizvien tievākas kolonnas, Skujiņš — resnākas, pēc savas kompleksijas.

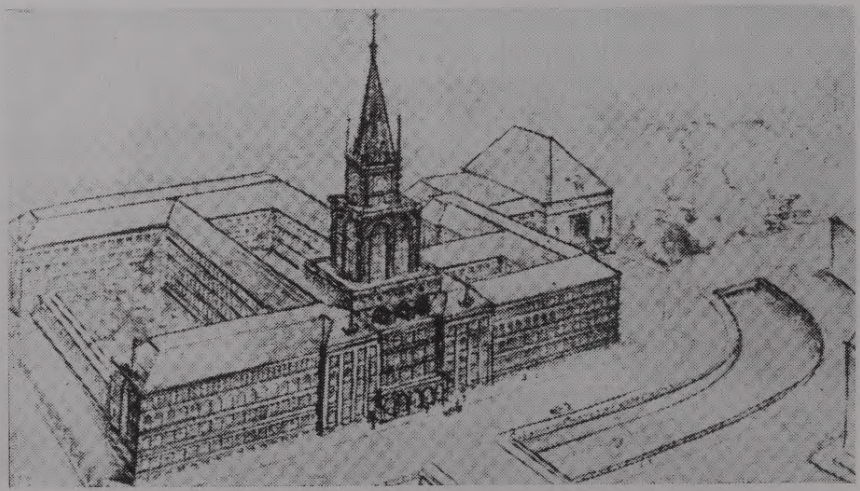

Konkursa projekts Rīgas pilsētas valdes namam, 1936

Humors, bet tā tas bija. Uzskati bija katram savi un orientācija arī. Vienam tautas arhitektūra, otram — klasiskie stili. Students saņēma ierosmi no abām pusēm un izvēlējās pats."[6]

Pirmais darbs, ar kuru jaunais arhitekts Fridrihs Skujiņš iekaroja vietu Latvijas sabiedrībā, bija kinoteātris "Splendid Palace" ("Rīga") 1924. gadā. Kinematogrāfs bija jaunā laikmeta māksla, kurai īsteni piemērots būtu "jaunās lietišķības" stils ar tā lielajām, gludajām, dažviet pilnīgi stiklotajām sienu plaknēm, brīvām no ornamenta, vieglajām metāla konstrukcijām kāpņu margās, mēbeļu karkasos un vitrīnās. Tādus kinoteātrus tolaik Rīgā projektēja Antonovs ("Renesanse"), Hermanovskis ("Daile") u. c. Skujiņš izvēlējās baroku, pat vēl vairāk — izsmalcināto rokoko. Tas redzams ne tikai zāles un foajē telpu formā un dekorā, bet arī ārtelpā — figurālajā ieejas portālā un reklāmas vitrīnās ar lukturiem ieejas vārtos. Būvējot kino "Spartaks",

Kinoteātris "Splendid Palace" ("Rīga"), 1923

reklāmas vitrīnas nepārdomāti tika nojauktas, skatītāju ērtībai attīrot priekšlaukumu un — izpostot ansambli. Līdzīga rakstura celtni — kino "Gloria Palace" — 1926. g. Skujiņš būvēja Tallinā Vabaduse laukumā, un tā ir saglabājusi savu spožumu pilnībā.

Atbildīgais kinoteātru pasūtījums nebija nejaušs. Skujiņš savu talantu bija pierādījis Lauksaimniecības un rūpniecības izstādes paviljonu būvniecībā Rīgā, pie Brasas stacijas, kur atrodas kombināta "Māksla" cehi. Padomju Krievijas, ASV, Vācijas, Zviedrijas, Francijas, Šveices un citu valstu firmu paviljoni nebija lieli, bet interesanti un dekoratīvi bagāti. Lielu daļu no projektiem parakstījis "būvju vadītājs F. Skujiņš"[7]. Jaunā valsts meklēja tirdzniecības partnerus visā pasaulē, rosīgajai darījumu dzīvei atbilstoši bija izstādes paviljoni, gluži mūsdienīgi — tajos laba tiesa eklektikas.

Tiesu pils (Ministru Padome; 1936.—1938. g.) ir Fridriha Skujiņa meistardarbs. Ēka ir viena no Rīgas centra dominantēm, tās ārskats ir labi pazīstams, savukārt tās visumā nepazīstamie interjeri varētu interesēt publiku. Iekštelpās izmantotas dažādas formas un materiāli, galvenokārt uzsverot ēkas reprezentablo raksturu. Telpu skaits ir pārāk liels, lai pilnībā iztēlotos visus interjera mākslas izpausmes veidus un paņēmienus, kurus savā recenzijā piemin ēkas būvkomisijas loceklis P. Kundziņš. Aplūkosim dažas telpas.

Atveram smagās oksidētā vara durvis, kuras "ienes šajā celtnes svarīgajā daļā senlatvisko "vara vārtu" ieskaņu. Durvju stiklojuma režģus veidojot, autors guvis auglīgu ierosmi, pētot mūsu senvēstures bronzas izstrādājumu

Tiesu pils, tagad LR valdības ēka, 1936—1938

ornamentālos motīvus. Labi izgaismotās un plašās kāpņu telpas griesti un sienas kopā ar vestibilu ieturēti gaišos, neitrālos krāstoņos, gaiši ir arī *teraco* trepju kāpieni un tā paša materiāla klons, kas rotāts tumšāku graudu rakstu laukumiem. Trepju margas lietas bronzā, margu rokturis gatavots no melnkoka. Telpas svinīgo noskaņu pavairo sarkanais kāpņu paklājs, kā arī lāpu un lākturu veida armatūras apgaisme. Divas kolonnu rindas un kasetētie griesti starp tām dod skatam un gaitai virzienu uz vestibila galā izbūvēto ielodzi, kas paredzēta Justīcijas tēla novietošanai. Tiesas zālē viengabala mēmās šuvotās bezlogu sienas rada nopietnu un koncentrētu noskaņojumu, neļaujot pat skatam nodibināt sakarus ar ārpasauli. Gaisma ieplūst pa betona griestu kasetēm, kas iestiklotas masīvām stikla prizmām. Iekšējām durvju apmalēm šeit pirmoreiz lietots kāds no Latvijas marmorveida dabiskajiem akmeņiem (no Kapsēdes), kas padevies spožam pulējumam."[8]

Arhitekta darbs ir perfekts, ne velti "kopš Vācu Būvakadēmijas dibināšanas 1951. g. Skujiņš bija tās īstenais loceklis, pie tam viņam tika uzticēta Iekštelpu arhitektūras institūta vadība. Vienlaikus arhitekts strādā pie Leipcigas jaunā Operas nama projekta. Pēc 1945. g. Berlīnes maģistrāta uzdevumā

Rindu ēku tipa projekts, 50. gadi, VDR

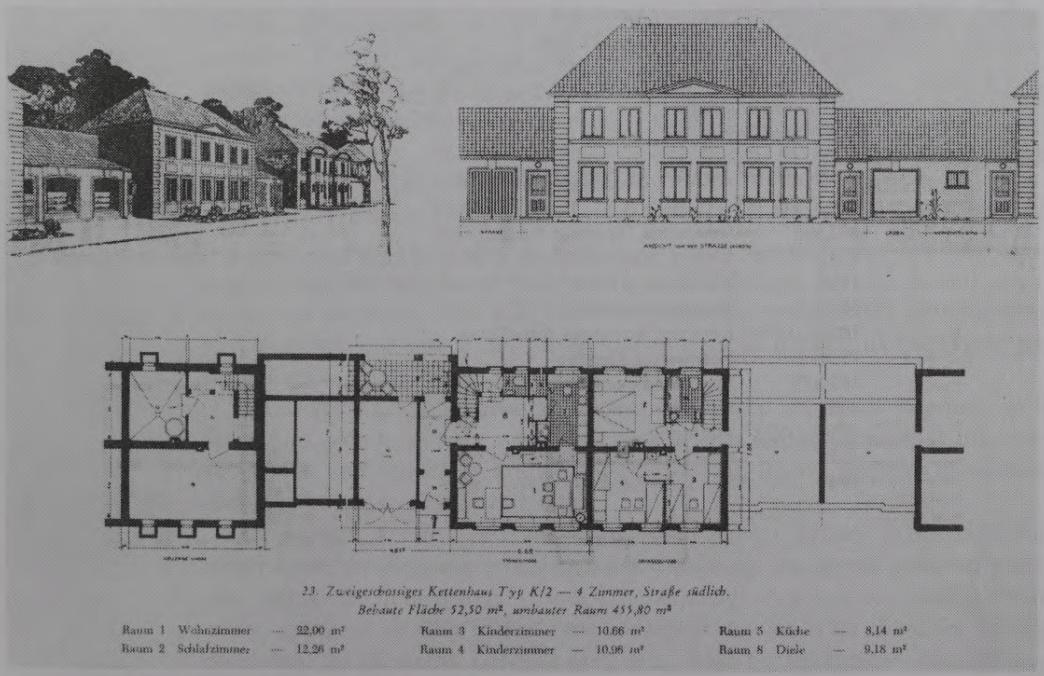

Skujiņš ir atjaunojis Mūzikas akadēmiju un 1949. g. pēc arhitekta Striševska nāves pārņēmis PSRS vēstniecības ēkas būvniecību *Unter den Linden* alejā, kuru pabeidzis ar labu māku un gaumi. No 1954. g. Skujiņš nodarbojas ar mājokļa celtniecības pētījumiem, īpaši mazo un pieticīgo ēku, kuru izskats ir sevišķi svarīgs valdošajā būvniecības taupības režīmā. "Aizstāvēt Skaisto, pret Tikai Racionālo," tāds mums visiem ir Fridriha Skujiņa novēlējums."[9]

Patētiski vārdi, atbilstoši nekrologa žanram, bet nevar neredzēt Skujiņa darbu lielo nozīmi Latvijas arhitektūras kultūrā. Tiesu pils ir vienīgā sabiedriskā ēka Latvijā, kura, pateicoties savam slēgtajam raksturam (LPSR MP mītne), nav okupācijas gados noplukusi kā daudzas banku, biedrību, skolu u. c. ēkas. Mūsu būvmākslā tikai dažas pēckara celtnes tuvojas tam detaļu smalkumam, kvalitātei un stila izturētībai, kas raksturīga F. K. Skujiņa darbiem kopumā.

Piezīmes

[1] Technikas Apskats. — 1958. — Nr. 17. — 15. lpp.
[2], [3], [4] Turpat.
[5] *Hintz B.* Art in the Third Reich. — N. Y., 1979. — P. 204.
[6] P. Saulīša atmiņas / Autora īpaš.
[7] LCVVA, 6343. f., 4. apr., 28. lieta.
[8] Latvijas Architektūra. — 1939. — 305. lpp.
[9] Deutsche Architektur. — 1957. — Nr. 4. — S. 225.

NOZĪMĪGĀKĀS F. SKUJIŅA CELTNES

1923	Kinoteātris "Splendid Palace" Rīgā
1923—1924	Šveices, Millera-Holsta u. c. paviljoni Rīgas Zemkopības un rūpniecības izstādē
1926	Kinoteātris "Gloria Palace" Tallinā, tagad Krievu drāmas teātris
1927	Viesītes pamatskola
1929—1936	Kandavas apvienotā pamatskola
1930(?)	Ūdenstornis Ķemeros
1930(?)	Baseins Ķemeru dūņu dziedniecības iestādē
1932	Restorāns "Jautrais ods" Ķemeros
1936—1938	Tiesu pils
1945	Mūzikas akadēmija Berlīnē
1949	PSRS vēstniecība Berlīnē

V. APSĪTIS

PAULS KAMPE
(1885—1960)

XX gs. sākumā paralēli pedagoģiskajam darbam Latvijas Universitātē pētījumus Latvijas arhitektūras vēsturē veica A. Krūmiņš (1879—1969), B. Vipers (1888—1967), P. Kundziņš (1888—1983), A. Lamze (1889—1945) un citi, arī arhitekts profesors Pauls Kampe.

Viņa dzimtas saknes iesniedzas tālā pagātnē: viņa senči, Karvas pagasta līdumnieki, dzīvojuši jau ilgi pirms Ziemeļu kara (1710—1721). Kampes vienmēr stingri turējušies pie zemes un sviedros gūto darba tikumu pārmantojuši no paaudzes paaudzē. Kampes dzimtas ciemu un mājas, dzīvodams Alūksnē, aprakstījis arī vācu mācītājs un literāts, Bībeles tulkotājs latviešu valodā Ernests Gliks (1652—1705).

P. Kampe dzimis 1885. g. 10. aprīlī Valkas apriņķa Karvas pagasta Kampes māju saimnieka Reinholda Kampes un viņa sievas Annas ģimenē. Paula vecāki bija hernhūtieši, un reliģiozā gaisotne ģimenē bērnībā jūtami ietekmēja viņa raksturu. Viņš bija kluss un padevīgs, pesimistiski noskaņots un sevī noslēgts, ļoti reti atklāti izrādīja prieku, tāpēc dažkārt tika uzskatīts par savādnieku.

Paula vecāki vēlējās saviem bērniem dot labu izglītību. Pagasta skolā iemācījies pātarus skaitīt, lasīt un rēķināt, Pauls turpināja mācības draudzes skolā. Tur viņš iemācījās krievu un vācu valodu, ieguva pamatus zināšanām dabaszinībās, ģeogrāfijā un vēsturē.

Var saprast vecāku vēlēšanos nodrošināt savam dēlam tālāku izglītību, tomēr labos novēlējumus pavadīja bažas par Paulu, kas devās prom no ģimenes, turklāt uz lielu pilsētu. Tāpēc jau savlaicīgi tika meklēta iespēja Paulu nodot uzticamu cilvēku rokās. Tāda radās, izmantojot brāļu draudzes locekļu palīdzību: lai pārzinātu Latvijas saiešanas, Rīgā no Saksijas — hernhūtisma

centra — bija atsūtīts "tētiņš" Šipanga. Viņa ģimenē Pauls nodzīvoja visus skolas gadus.

Deviņu gadu vecumā Pauls iestājās Rīgas pilsētas reālskolā, kuru pabeidza 1905. gadā, un tā paša gada rudenī izturēja iestājpārbaudījumus Rīgas Politehniskā institūta Arhitektūras nodaļā. 1908. g. radās izdevība doties uz Vāciju un studijas turpināt Darmštates Tehniskajā augstskolā. Tur viņš nokārtoja diploma priekšpārbaudījumu. Rudenī P. Kampe turpināja studijas Rīgas Politehniskajā institūtā pie ievērojamiem profesoriem O. Hofmaņa, V. Strika un E. Kupfera. 1910. gada jūnijā pēc diplomdarba aizstāvēšanas P. Kampe ieguva inženiera arhitekta grādu un saņēma I šķiras diplomu.

Jaunajam arhitektam vēl priekšā bija obligātais karadienests, un tikai 1912. gadā P. Kampe pilnībā varēja izmantot studiju gados iegūtās zināšanas. Blakus darbam pie dažādu celtņu projektiem viņš strādāja Rīgas Politehniskajā institūtā par asistentu (1912—1919), vēlāk par docentu un pēc institūta reorganizācijas bija Latvijas Universitātes Arhitektūras fakultātes docents (no 1920. g.).

Topošajiem arhitektiem P. Kampe lasīja lekcijas par arhitektūras formām un dārzu formām, bet nākamajiem būvinženieriem — lekcijas par civilbūvniecību un būvniecības arhitektoniskajiem elementiem. Viņš vadīja praktiskos darbus vienā no vissvarīgākajiem mācību priekšmetiem — ēku projektēšanā. Īpaši jāatzīmē viņa lekcijas par arhitektūras formām. Tajās iekļautas enciklopēdiskās zināšanas, ko P. Kampe pakāpeniski uzkrājis metodiski pārdomātā zinātniskajā darbā. Šo lekciju kursu studenti klausījās trīs gadus: pirmajā gadā — par arhitektūras formu atkarībā no materiāla un funkcijas; otrajā gadā — par telpas formu un trešajā — par būvķermeņa formu. Stāstījumu papildināja bagātīgs ilustratīvs materiāls. Lai gan 30. gados to bija iespējams parādīt uz ekrāna, P. Kampe, tāpat kā citi pasniedzēji, deva priekšroku brīvrokas zīmējumiem. Studenti bija spiesti tos pārzīmēt savās piezīmju lapās, līdz ar to labāk izjūtot celtnes formu un izprotot tās uzbūvi atkarībā no materiāla, ēkas satura un konstruktīvajām īpatnībām. Tā bija obligāta prasība, lai nokārtotu ieskaites un pārbaudījumus. Klauzūrās tika doti uzdevumi pēc studentu pašu izvēlētām fotogrāfijām vai grāmatu ilustrācijām uzzīmēt ar spalvu, zīmuli vai otu celtnes vai to atsevišķas daļas. Mācību gaitā studentiem bija jāvāc zīmējumi, fotoattēli, laikrakstu izgriezumi un jāsakārto atbilstoši lekcijās pārrunātiem tematiem. Tas attīstīja arhitektūras formu novērošanas spējas un veicināja to kritisku vērtēšanu. Šāda mācību metodika prasīja vairāk laika nekā attēlu demonstrējumi uz ekrāna, taču lika studentiem dziļāk izprast arhitektūras pamatus. P. Kampes izstrādāto mācību programmu, sākot ar 1937./38. mācību gadu, turpināja privātdocents A. Birzenieks.

P. Kampe iekārtoja sev dzīvokli Vecrīgā, Trokšņu ielā, netālu no Zviedru vārtiem. Pie nocietinājumu mūra viņš pārbūvēja kādu vecu četrstāvu ēku un iekārtoja tur nelielu, bet ērtu mājokli. Viņa laikabiedrs arhitekts P. Kundziņš to nosaucis par brīnišķīgu. Mājiņa bija tik šaura, ka katrā stāvā bija tikai viena istaba. Rūpīgi iekārtoto mājokli ar smagu sirdi P. Kampe bija spiests atstāt, kad ēku nojauca, atbrīvojot vietu Kara muzeja jaunceltnei (1937—1939).

Strādādams augstskolā, Pauls Kampe nostiprināja profesionālo erudīciju. Viņš apzināja, pētīja un analizēja Latvijas arhitektūras pieminekļus, studēja arhīvu materiālus un literatūras avotus, sakrāja daudz nepublicētu faktu un

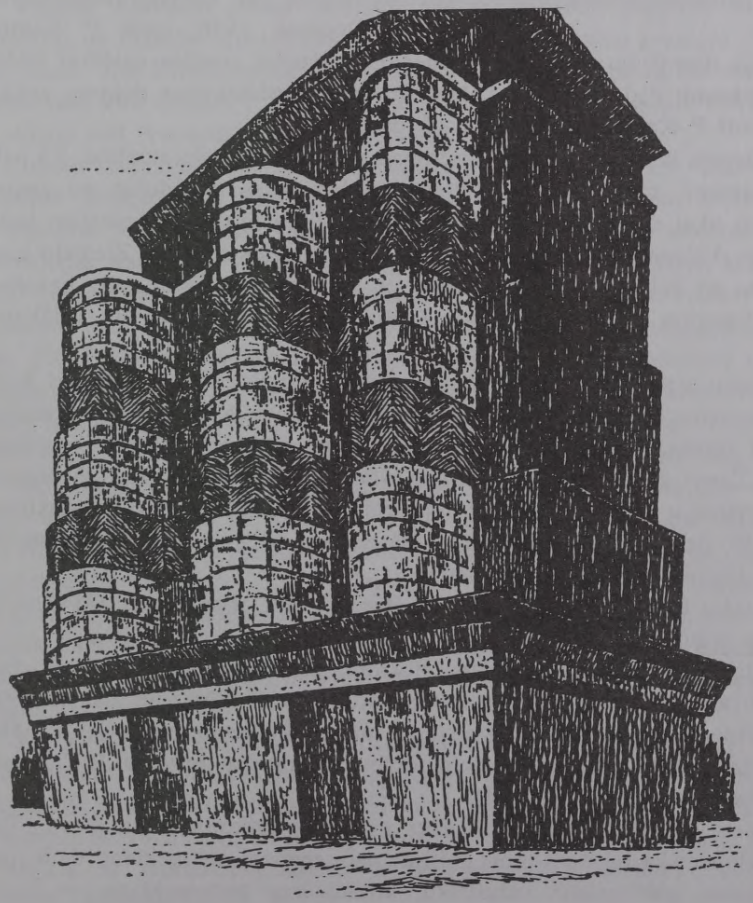

Ilustrācija grāmatai "Arhitektoniska ķermeņa pamatformas", 1924

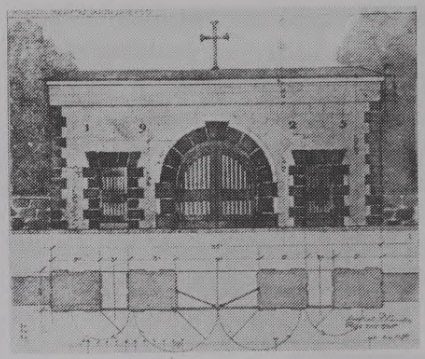

Alūksnes kapsētas vārtu projekts, 1926

izveidoja bagātu privāto arhīvu. P. Kampe apbraukāja visu Latviju, apsekodams arhitektūras pieminekļus, vasaras brīvdienās strādāja Zviedrijas (1930) un Igaunijas (1931) arhīvos; studiju nolūkos devās uz Poliju, Austriju, Čehoslovakiju, Itāliju, Franciju, Somiju, lai padziļinātu zināšanas vispārējā arhitektūras vēsturē, kā arī atklāja jaunus materiālus par Latvijas arhitektūras mantojumu. 1936. gadā P. Kampe aizstāvēja disertāciju "Baznīcu celtniecība Vidzemē zviedru valdības pēdējos piecdesmit gados (1660—1710)" un ieguva arhitektūras doktora grādu. 1937. gadā P. Kampe tika ievēlēts par profesoru.

P. Kampes disertācijai ir nepārvērtējama kultūrvēsturiska nozīme. Kā pats autors atzīmē, tajā apcerētās celtnes gandrīz visas nozudušas no zemes virsas un tikai dažas atstājušas kādas pēdas. No disertācijā minētajām koka baznīcām Vidzemē līdz mūsdienām nav saglabājusies neviena. Ziemeļu karā nopostīta arī lielākā daļa vācu ordeņa un zviedru laikā celto mūra baznīcu. No atlikušajām vairākas sagrautas Otrā pasaules kara laikā un vēlākajos gados.

P. Kampes pedagoga un zinātnieka darbu pārtrauca Otrais pasaules karš. Vēstures krustceļi viņu aizveda trimdā. Jauno mājvietu P. Kampe nemeklēja aizjūras zemēs, bet atrada to jaunībā, studiju gados, iepazītajā Darmštatē (VFR). Divus gadus viņš strādāja Darmštates Tehniskajā augstskolā, ieguva inženierzinātņu doktora grādu, tad pārgāja darbā kādā privātā arhitektūras birojā. No dzimtenes līdzi paņēmis paša veidoto arhīvu, ne brīdi viņš nepārtrauca zinātniskās pētniecības darbu.

Arhitekta P. Kampes mūžs pārtrūka Bonnā (VFR) 1960. gada 23. februārī 75 gadu vecumā.

Arhitektūras un inženierzinātņu doktora, profesora Paula Kampes darbīgā mūža lielākais ieguldījums veltīts Latvijas arhitektūras un mākslas vēsturei. Viņa rūpīgie analītiskie pētījumi un priekšlikumi izmantoti vairāku arhitektūras pieminekļu restaurācijā (Rīgas Reformātu baznīca 1932. gadā un Alūksnes baznīca 1934. gadā).

Vairums zinātnisko darbu publicēti atsevišķos izdevumos un presē. Tās ir enciklopēdiska rakstura monogrāfijas par senajiem celtniekiem, darbi par atsevišķiem, galvenokārt viduslaiku, arhitektūras pieminekļiem — kulta

celtnēm, to arhitektoniskajiem un mākslinieciskajiem elementiem. Samērā plašs izziņas materiāls apkopots 1933. gadā publicētajā monogrāfijā "Professor Ludwig Bohnstedt und seine Rigaer Bauten", arī monogrāfijās par Rīgas Pēterbaznīcas cēlēju Rupertu Bindenšū (1944) un arhitektu Jāni Baumani (1927). Viņa spalvai pieder pētījumi par Rīgas Jēkaba, Jura, Ģertrūdes, Katrīnas, Jāņa, Reformātu u. c. baznīcām, par Rīgas Domu. P. Kampes interesi saistīja Vecrīgas portālu, baznīcas altāru, seno kapa pieminekļu historiogrāfija un stila analīze. Plaši apcerēti Rīgas dzīvojamo ēku iekštelpu risinājumi baroka un klasicisma laikmetā. Katrs pētījums balstīts uz nopietnu dokumentālo un vizuālo faktu analīzi.

Paulam Kampem pieder pētījumi par savdabīgiem pagātnes estētiskās kultūras un mākslas amatniecības lieciniekiem — baznīcu zvaniem. Plašākie no tiem: "Die Kirchenglocken Lettlands von ältester Zeit an bis zum Jahre 1860 und ihre Giesser", "Sakrale Handglocken niederländischer Herkunft in Lettland und Preussen", "Zvanu lējējs Jānis Ulrihs Kleinšmits".

Tomēr visnozīmīgākais Paula Kampes darbs ir "Lexikon Liv- und Kurländischer Baumeister, Bauhandwerker und Baugestalter von 1400—1850" 2 sējumos. Ar Zviedrijas karaļa Gustava Ādolfa personisko atbalstu un par Zviedrijas Karaliskās Zinātņu akadēmijas līdzekļiem tas ir laists klajā tikai 100 eksemplāros. Šī grāmata atrodas arī Latvijas bibliotēku krātuvēs. Leksikona 1345 lappusēs hronoloģiskā secībā sniegtas enciklopēdiskas ziņas par 650 Vidzemes un Kurzemes būvmeistariem, būvamatniekiem un celtniekiem. Darbam pievienots arī pieminēto celtniecības darbinieku alfabētisks rādītājs. Tas ir vienīgais izziņas avots par XV—XIX gs. celtniekiem Latvijā, jo daudzi P. Kampes izmantotie arhīvu materiāli gājuši bojā.

Ēku projektēšanā P. Kampe piedalījies mazāk. Pirmie projekti realizēti viņa dzimtajā Karvas pagastā. Tur, Vaidavas krastā, uzceltas ūdensdzirnavas un vilnas rūpnīca — neliela daļa no iecerētā Vaidavas kaskādes hidrotehnisko ierīču kompleksa. Blakus dzirnavām uzkalnē, kā raksta "Ekonomists" (1922, Nr. 4/5), uzceltas "strādnieku četras modernas dzīvojamās mājas, kurās katram dzīvoklim visas jaunlaiku ērtības — elektrība, daudz gaisa, sausuma un siltuma. Ēkas atrodas jaukā vietā un apgādātas ar ģimenes dārziņiem."

Pēc P. Kampes projekta uzcelts restorāns Vērmanes dārzā (1913, 50. gados nojaukts), kā arī kinoteātris Majoros (1925, nojaukts). Zemes spēka piesātinātas, tautas celtniecības tradīcijām tuvās formās uzceltas vairākas savrupmājas un vasarnīcas, arī paša īpašums Ogrē, Zvaigžņu ielā 7, un jo īpaši — nelielais, ar samtainiem niedru jumtiem pārsegtais apbūves komplekss Asaros (Valteros, Gāršas ielā 7).

P. Kampe bija labs grafiķis. Vairums viņa darbu izpildīti tušas spalvas tehnikā, bijuši izstādīti izstādēs un publicēti žurnālos. Tie redzami vairākās "Jahrbuch der bildenden Kunst in den Ostseeprovinzen" gadagrāmatās (1910—1913). 1924. gadā viņš piedalījās arī Rīgas Brīvības pieminekļa projektu konkursā un saņēma veicināšanas prēmiju.

Klusā, sevī noslēgtā un darbīgā profesora P. Kampes mūžs atstājis darbu, kas ieņem nozīmīgu vietu Latvijas arhitektūras vēstures pētījumos.

P. KAMPES PUBLIKĀCIJAS

1. Dažādu materiālu arhitektoniskās formas. — Rīgā, 1922.
2. Arhitektoniska ķermeņa pamatformas. — Rīgā, 1924.
3. Itālijas akas un viņu pamatveidi // Ilustrēts Žurnāls. — 1927. — Nr. 6.
4. Die Kirchenglocken Lettlands // LU Raksti. — 1930.
5. 18. gs. altāri Rīgā // LU Raksti. — 1931.
6. Das Grabmal Bischof Meinhardts in Riga // LU Raksti. — 1932.
7. Vecrīgas portāli. — Rīgā, 1932.
8. Doma baznīca Rīgā // Latviešu konversācijas vārdnīca. — 1929. — III sēj.
9. Der St. Marien-Dom zu Riga // Baltischer Almanach. — 1930.
10. Die Kirchenglocken Lettlands von ältester Zeit an bis zum Jahre 1860 und ihre Giesser // LU Raksti. — 1930.
11. Latvijas baznīcu zvanu vēsture // Izglītības Ministrijas Mēnešraksts. — 1930. — Nr. 10.
12. Das Stadtgiesshaus zu Riga // Baltischer Almanach. — 1931.

P. Kampes vasarnīca Ogrē, 1937

13. Astoņpadsmitā gadsimta altāri Rīgas evaņģēliski luterāniskās baznīcās // LU Raksti. — 1931.
14. Rīgas Ģertrūdes baznīcas vēsture // LKV. — 1931. — VI sēj.
15. Vecrīgas portāli // Rīga kā Latvijas galvaspilsēta. — Rīgā, 1932.
16. Rīgas Jāņa baznīcas vēsture // LKV. — 1932. — VII sēj.
17. Ein neuaufgefundenes Fragment des zerstörten Grabmals Bischof Meinhardts im St. Marien-Dom zu Riga // LU Raksti. — 1932.
18. Rīgas Jēkaba baznīcas vēsture // LKV. — 1932. — VII sēj.
19. Jēzus baznīca Rīgā // LKV. — 1932. — VIII sēj.
20. Jura baznīca Rīgā // LKV. — 1932. — VIII sēj.
21. Gotlandes salas pagātne un celtniecības pieminekļi // IMM. — 1932.
22. Sakrale Handglocken niederländischer Herkunft in Lettland und Preussen // Elbinger Jahrbuch. — Elbingā, 1932.
23. Die St. Gertrudkirche zu Riga // Baltischer Kalender. — 1933.
24. Professor Ludwig Bohnstedt und seine Rigaer Bauten // Rigische Rundschau. — 1933.
25. Die Baugeschichte und das Kircheninventar der reformierten Kirche zu Riga // Chronik d. deutsch. — ref. Gem. zu Riga. — 1933.
26. Katrīnas baznīca Rīgā // LKV. — 1933. — VIII sēj.
27. Latvijas evaņģēliski luterisko baznīcu iznīcinātās mākslas vērtības // IMM. — 1933. (K. Barona prēmija.)
28. Zvanu lējējs Jānis Ulrihs Kleinšmits // Jaunatnes draugs. — Rīgā, 1933.
29. Salaspils un Ikšķiles senie celtniecības pieminekļi // Rokas grāmata ekskursiju vadītājiem. — 1934.
30. Die Haussteinportale des 17. und 18. Jh. in Riga und die damaligen Rigaschen Bildhauer und Steinmetzen // Sitzungsberichte der Gesellschaft für Geschichte und Altertumskunde. — 1932—1933.
31. Melngalvju nams Rīgā // LKV. — 1935. — XIII sēj.
32. Rīgas Sv. Jāņa baznīcas būvvēsture // Senatne un Māksla. — 1936. — Nr. 4.
33. Nikolaja Brīnumdarītāja baznīca Rīgā // LKV. — 1937. — XV sēj.
34. Baznīcu celtniecība Vidzemē zviedru valdības pēdējos piecdesmit gados // LU Raksti. — 1937.
35. Centrālveidīgais būvtips Vidzemes baznīcas celtniecībā // Senatne un Māksla. — 1938. — Nr. 3.
36. Pravoslavnaja cerkov sv. Nikolaja Čudotvorca // Vera i žizņ. — 1938. — Nr. 6—7.
37. Rīgas reformātu baznīcas vēsture // LKV. — 1938. — XVIII sēj.
38. Die Stadttore Riga im 17., 18. und 19. Jh. und deren Meister // LU Raksti. — 1938.
39. Rīgas dzīvojamo ēku iekštelpu arhitektoniskais veidojums // Latvijas Arhitektūra. — 1939. — Nr. 3.
40. Lexikon Liv- und Kurländischer Baumeister, Bauhandwerker und Baugestalter von 1400—1850. In 2 Bd. — Stokholmā, 1951—1957.
41. Rupert Bindenschu. — Vācijas FR, 1944.

J. VASIĻJEVS

ARTŪRS KRŪMIŅŠ
(1879—1969)

A. Krūmiņš ar dzīvesbiedri Ernu (dz. Freimani, 1885—1969) zelta kāzu dienā 1957. gada 5. jūlijā

No tālienes viņš likās klīrīgs. Tuvumā — nosvērts, korekts un smalkjūtīgs. Ar savu izteikto godprātību, cilvēciskumu un enciklopēdiskajām zināšanām viņš mums, pirmo pēckara gadu studentiem, šķita personības paraugs. Arī kolēģi viņu vērtēja augstu. Kādā 1940. gadā sastādītā dokumentā Pauls Kundziņš, Pauls Kampe un Ernests Štālbergs A. Krūmiņu raksturoja "kā arhitektūras vēsturnieku un arhitektūras teorētiķi ar plašu erudīciju, daudzpusīgām interesēm un lielām darba spējām", kurš "ne tikai sniedz skaidru pārskatu par laikmeta arhitektūras parādībām, bet arī analizē un vērtē tās ar patstāvīgiem un pārliecinošiem argumentiem .., īpaši vēl manāms viņa rakstu gleznainais stils".[1] Lietišķām, pat pasausām celtnēm, kas tapa pēc A. Krūmiņa projektiem, stāv pretī viņa spilgtie raksti un trāpīgā valoda — plastiska un kolorīta, emocionāli pacilāta un meistarīgi inkrustēta ar detaļu un notikumu negaidītām sadursmēm. Šajā ziņā te vajadzētu runāt par iedzimtu literātu, kas nodarbojās ar arhitektūru un kam arhitektūra palīdzēja tvert parādību sakarības, precīzi formulēt konstruktīvu domu.

Līdzīgi daudziem vecākās paaudzes latviešu inteliģences pārstāvjiem, A. Krūmiņš nācis no laukiem, dzimis Jaunpiebalgā, 1879. g. 11. jūnijā. Skolas gados viņš perfekti apguvis vācu un krievu mēles, iemācījies grieķu un latīņu valodu, aizrāvies ar mākslu, spēlējis vijoli un sacerējis vārsmas. 1900. gadā beidzis Rīgas Nikolaja ģimnāziju, gadu nostrādājis par mājskolotāju Maskavā, tad atgriezies Rīgā un iestājies Rīgas Politehniskā institūta Arhitektūras nodaļā.

Jaunā studenta domas vijās ap literatūru. Cita pēc citas iznāca A. Krūmiņa liriskās un satīriskās vārsmas. Dažas iespieda "Janševska Jaunajā Zobgaļa kalendārā" (1903, 1904), bet lielāko daļu, pāris desmitus dzejoļu, 1903.—1904. gadā publicēja žurnāls "Apskats", kurā darbojās E. Birznieks-Upītis, A. Brigadere,

Sudrabu Edžus u. c. Sen aizmirstie A. Krūmiņa dzejoļi šodien rada interesi kā viņa jūtu subjektīvs atspulgs, kā intīms pašnovērtējums. Tajos autors ir melanholisks, nedaudz sentimentāls, taču vaļsirdīgs:

Sit pusnakti, darba diena beidzas.
Prom lekcijas, burtnīcas, sviedri!
Nāc, pusnakts, nāc, skumīgais biedri,
Lai divatā runas mums veicas.

Es atlaižos krēslā un skatos,
Kā lampa tik mierīgi spīd,
Kā ēnas snaužaizkaros baltos
Un gaisma gar viņiem kā slīd.

Es skatos, līdz galva uz leju
Man pusmiegā nemanot līkst
Un, sapņodams dievišķu dzeju,
Gars brītiņu aizmirsties drīkst.

Vai ilgi? — Aust pelēka diena,
Kur strādāt, ne sapņot, ir ļauts,
Kur nejēgu muļķību jādzird tik daudz,
Kur apkārt tik aukstums un ziema...

(Apskats. — 1904. — Nr. 44. — 698. lpp.)

A. Krūmiņš izmēģināja roku dažādos literatūras žanros. "Pēterburgas Avīžu" slejās parādījās viņa publicistiskais raksts par pretrunām starp būvstrādnieku un būvmeistaru interesēm (1904. g. 14. martā. — Nr. 21), "Austrums" ievietoja viņa īso stāstu "Meža sargs", kurā kritiska reālisma garā atainota vācu baronu apspiestā zemnieka tumsonība, kas noved pie traģēdijas (1905. — Nr. 1. — 27.—33. lpp.). Plašāku rezonansi guva A. Krūmiņa uzrakstītais librets pirmajai latviešu operai "Baņuta", par kuru viņš 1903. gadā saņēma Rīgas Latviešu biedrības Mūzikas nodaļas godalgu. 1921. gadā tapa librets operai "Salinieki". Abus A. Krūmiņa sacerējumus izmantoja komponists Alfrēds Kalniņš, 1918.—1919. gadā uzrakstot mūziku operai pēc pirmā libreta, 1922. gadā — pēc otrā. Tiesa, šīs operas neguva lielus panākumus 20. gados; tolaik tām piedēvēja īsta dramatisma trūkumu, bet vēlāk, pēc trīsdesmit gadu liela pārtraukuma, "Baņuta" A. Liepiņa iestudējumā uz Latvijas PSR Operas un baleta teātra skatuves atdzima kā spoža izrāde, savukārt "Salinieki" 1933. gadā piedzīvoja jaunu uzvedumu ar nosaukumu "Dzimtenes atmoda".

Laiku starp divām revolūcijām A. Krūmiņš pavadīja lielākoties ārpus Latvijas. 1905./06. mācību gadā viņš studēja Karlsrūes Tehniskajā augstskolā (Fridericianā). Viņu ietekmēja ievērojamais arhitektūras vēstures pētnieks profesors Jozefs Durms, ar kura gādību XX gadsimta sākumā gaismu ieraudzīja fundamentālas enciklopēdiska rakstura rokasgrāmatas ("Handbuch der Architektur") par itāļu renesanses, etrusku, seno romiešu un grieķu arhitektūru. A. Krūmiņa meita Velta Mētere uzsvēra, ka viņas tēvs J. Durma nodarbībās "ne tikai ieguva plašas zināšanas arhitektūras vēsturē, bet tik ļoti iemīļoja šo disciplīnu, ka tā kļuva par pastāvīgu pavadoni viņa zinātnieka gaitās".[2]

1907. gadā A. Krūmiņš pabeidza studijas Rīgas Politehniskajā institūtā un saņēma inženiera arhitekta diplomu. Piemērots darbs Rīgā neatradās, un A. Krūmiņš pavadīja četrpadsmit gadus Maskavā E. Cindeļa manufaktūras būvbirojā. Tur viņš pilnveidoja prasmi iemiesot arhitektonisko ieceri darba zīmējumos, konstrukciju aplēsēs, tāmēs un pašam veikt tehnisko uzraudzību būvēs. Lielākoties A. Krūmiņš būvēja rūpnieciskus objektus, līdz ar to nāca praktiska laikmetīgas arhitektūras uztvere, radās skepse pret eklektisma un jūgendstila dekoratīvo patvaļu, pieauga pietāte pret tektoniski noteiktiem risinājumiem un arī pret krievu klasicisma celtņu formu cildenumu. Racionāls arhitektūras parādību tvērums saskatāms jebkurā pēc viņa projekta uzbūvētā celtnē.

1920. gadā, saņēmis no Latvijas Universitātes darba piedāvājumu, A. Krūmiņš ar ģimeni — sievu Ernu un divām meitām — atgriezās Latvijā. Latvijas valsts tapšanas apstākļi lika mosties snaudošai literāta un publicista tieksmei. "Latvijas Vēstnesī" viņš 1921. gadā publicēja pāris jaunu dzejoļu, tomēr lielāka nozīme bija publicistikai. Raksti ir vērsti pret provāciski orientētiem avīzes "Rigische Rundschau" autoriem. A. Krūmiņš bija noskaņots pret vāciešu centieniem saglabāt vadošo lomu Latvijas tautsaimniecībā un politikā (Valstiska saimniecības politika // Latvis. — 1921. g. 20. sept. — Nr. 17), taču viņš apstrīdēja apsūdzību, ka latviešu attieksme pret vāciešiem ir naidīga (Stāvoklis pret vāciešiem // Latvijas Vēstnesis. — 1921. g. 5. jūn. — Nr. 147). Galvenā uzmanība tika pievērsta kultūras jautājumiem. "Nacionālās kultūras atmodu nedrīkst traktēt kā šovinisma uzliesmojumu," apgalvoja A. Krūmiņš, jo, ja agrāk "kultūra bijusi vienmēr tā spožā izkārtne, aiz kuras valdošā muižniecība trakoja savās tumšajās viduslaiku orģijās", tad brīvajā Latvijā tā vērsta uz visas tautas izglītību un visām tautībām ir vienādas tiesības uz kultūras attīstību un izglītību.[3] Arhitekta Aleksandra Vanaga piemiņai veltītajā rakstā A. Krūmiņš izsakās šai ziņā visai noteikti: "Lielām kultūras tautām bija vajadzīgi daudzi gadsimti, lai būvniecība varētu atklāt sava laikmeta un sava gara būtību, tad nebīsimies, ka latviešiem kā

uz burvja mājienu nerodas savs būvniecības "stils". Tikai stiprinoties ekonomiskajiem pamatiem, latviešu arhitektam pirmo reizi rodas iespējamība darināt savu darbu latviski īpatnīgu."[4] A. Krūmiņš nojauta, ka nacionālā gara izpausmes dabiski plūst pašas no sevis, ja jaunradei nodrošināta brīvības gaisotne. Viņš arī skaidri redzēja, cik svarīgi glābt esošo starpnacionālo kultūras mantojumu, un bija pirmais, kas publiski aicināja saudzēt nožēlojamā stāvoklī novestās izcilā arhitekta Frančesko Bartolomeo Rastrelli celtās Rundāles un Jelgavas baroka pilis, kurām, ignorējot to milzīgo vērtību, valdība nespēja atrast piemērotu izmantošanas veidu un nodrošināt apsardzību (Rastrelli // "Latvja" pielikums. — 1922. g. 1. janv. — Nr. 102).

Trīsdesmit ražīgākos gadus A. Krūmiņš pavadījis pedagoģiskajā darbā Latvijas Universitātē.[5] Arhitektūras fakultātē viņš lasīja vienu no galvenajiem kursiem — sešsemestru lekciju ciklu "Arhitektūras vēsture", kas latviešu valodā nekad agrāk nebija lasīts, kā arī citus lekciju kursus, piemēram, "Piemērota perspektīva un ēnu teorija", "Dekoratīvās mākslas elementi arhitektūrā", "Arhitektūras kompozīcijas elementi". Vācot materiālus lekcijām, A. Krūmiņš bija apkopojis vācu, angļu, franču, krievu u. c. valodās izdotās monogrāfijas, enciklopēdijas un speciālizdevumus, 1923. gadā aizbraucis zinātniskajā komandējumā uz Itāliju. Uz šīs bāzes tapa vairāk nekā 1400 lielāku un mazāku rakstu par Eiropas, Āzijas, Amerikas un citu zemju arhitektūras attīstību, par ievērojamākajiem arhitektiem un mākslas stiliem, arhitektūras formām utt., kurus laikā no 1928. gada līdz 1940. gadam A. Krūmiņš publicēja Latviešu konversācijas vārdnīcā. Tiem pievienojās 1934. gadā Vilhelma Purvīša redakcijā izdotās "Mākslas vēstures" pirmajā sējumā ievietotās nodaļas par seno grieķu un romiešu arhitektūru, par renesansi, baroku un klasicismu. Ja visi šie sacerējumi būtu sakopoti īpašā izdevumā, izveidotos paliela rokasgrāmata ar pasaules arhitektūras sasniegumu atainojumu, kādas latviešu lasītājiem tik ļoti trūkst.

Spilgtu iespaidu atstāja A. Krūmiņa tēlainā mutvārdu stāstījuma maniere. Nav izslēgts, ka prasmi organizēt lekciju kā nepiespiestu un visai koncentrētu uzvedumu viņš aizguvis no sava skolotāja, RPI Arhitektūras nodaļas dekāna profesora Johannesa Koha, kas uz Rīgu pārnācis no Vīnes Tehniskās augstskolas. Atceroties šo "neaizmirstamo pedagogu", kam piemita prasme "iesildīt un aizraut" citus, A. Krūmiņš rakstīja 1938. g.: viņam "bija reta dāvana — it kā nemanot aizvedināt savus klausītājus vai sarunu biedrus līdz kādai tik viņam zināmai augstākai vietai, no kuras atveras plašs pārskats par dažādu jautājumu ieleju. Nonācis līdz šai vietai, prof. J. Kohs jutās kā mājās. Mierīgā balsī, bez steigas un skubas, viņš, tā sakot, aptekāja vienu ielejas sektoru pēc otra, apgaismoja paslēptas ietekmes ejas un atšķetināja sarežģītus attīstības mezglus."[6]

A. Krūmiņa pedagoģiskie paņēmieni bija līdzīgi. Minētajā stāstījumā neviļus atdzīvojās viņš pats, stāvēdams pie lasāmpults uz katedras un tādā pašā veidā izklāstīdams lekcijas vielu. Būdams radošs cilvēks, A. Krūmiņš tiecās pēc noteikta emocionāla noskaņojuma, kā dēļ lekciju režija viņam bija īpaši izkopta. Auditorijā skanēja Homēra dzejas deklamācijas sengrieķu valodā lektora izpildījumā vai iedziedātas senas korāļu melodijas, uz melnas tāfeles multiplikatoriski veikli mainījās eleganti krīta zīmējumi, tika demonstrēti pašrocīgi izpildīti akvareļi un grafikas. Sarežģītāko jēdzienu skaidrošanai A. Krūmiņš mēdza izmantot klausītājiem labi pazīstamus piemērus, teiksim, universitātes ēkas paskarbās fasādes viņa skaidrojumā kļuva par tektonikas, formu analoģijas un ritmiskas kompozīcijas klasisku paraugu. Loģiskai materiāla uztverei nāca līdzi asociācijas, un veidojās sintezēts priekšstats par arhitektūras parādību būtību. Prasmi redzēt, nevis skatīties viņš prasīja arī no studentiem un centās ne vien ievilināt katru visaptverošā zināšanu lokā, bet vienlaikus lika būt profesionāli vērīgam un kritiskam lietpratējam formu uztverē. Eksaminējot studentus, viņu interesēja ne tikai, kā tie apguvuši kopsakarības, bet arī raksturīgākie sīkumi, piemēram, vai tie zina, kādā secībā mijas glazēto un parasto ķieģeļu rindas Rīgas Pareizticīgo katedrāles fasādēs.

Pirmajos darbības gados Latvijas Universitātē A. Krūmiņam bija jāpilda vairāki sabiedriski un administratīvi pienākumi: viņš bija Arhitektūras fakultātes sekretārs un dekāns, universitātes padomes sekretārs, saimniecības padomes loceklis utt. Ap 1926. gadu, atbrīvojoties no tiem, viņam radās iespēja tiešāk iekļauties arhitektūras praksē. 20. un 30. gados pēc Krūmiņa projektiem uzceltas dažādas būves, kas liecina par labu aroda prasmi. To vidū daudzas kotedžas, vairākstāvu dzīvojamās mājas Rīgā, Miera ielā 1 (1923—1930), Hospitāļu ielā 20 (1930—1931), sēravotu dziedniecības iestāde Baldonē (1926), bērnu nams Mellužos (1927) un bērnu vasaras kolonija Ropažos (1930), tautas nams Stelpē (1923) un daudzu sabiedrisko ēku pārbūves.

Prasme koncentrēt visu uzmanību noteikta mērķa sasniegšanai un universālās zināšanas ļāva paveikt vairākus vērienīgus darbus. 1931. gadā A. Krūmiņa izstrādātais projekts Daugavpils Zemes bankas nodaļai konkursā tika atzīts par labāko, un autors ieguva tiesības to realizēt savā vadībā. Zibenīgā ātrumā — pāris mēnešu laikā — A. Krūmiņš 1932. gadā viens pats izgatavoja pilnā apjomā Krustpils cukurfabrikas ēku kompleksa projektu, kā arī uzņēmās būvdarbu vadīšanu. 1936. gadā viņš veica Latvijas Universitātes pasūtījumus: uzbūvēja ceturto stāvu virs sava skolotāja prof. J. Koha projektētās Ķīmijas fakultātes laboratoriju ēkas Kronvalda bulvārī un pārbūvēja dažas iekštelpas viesnīcai "Roma", kas nodota universitātes īpašumā.

Savos projektos A. Krūmiņš izvairījās no ārēji efektīgiem risinājumiem, tā vietā akcentēja būvju lietderīgumu, smalkas proporcijas un tipoloģisko būtību. Nekad apkārtējai apbūvei netika uzspiesta neatbilstoša arhitektoniska koncepcija, tieši otrādi — viņš centās projektējamās celtnes veidolu pieskaņot kontekstam, atrast situācijai piemērotu kompozīciju un mērogu.

1936. gadā pie Ministru Kabineta sāka darboties Nacionālā celtniecības komiteja, kurā bija izveidota īpaša padome, sadalīta piecās komisijās, lai "katrā laikā būtu pieejams lietpratēju atzinums speciālos jautājumos".[7] A. Krūmiņš kļuva par šīs padomes locekli, un viņu iecēla par Pilsētu izbūves komisijas priekšsēdētāju un par E. Laubes vadītās Arhitektonisko jautājumu komisijas locekli. A. Krūmiņa vadītā komisija apsprieda grozījumus būvnoteikumos un likumos par pilsētu izbūves plāniem. Tika izskatīti Ludzas, Daugavpils, Apes, Valdemārpils u. c. pilsētu izbūves projekti, kā arī doc. Arnolda Lamzes vadībā izstrādātais Lielrīgas izbūves plāns un priekšlikumi par nozīmīgāko monumentālo celtņu izvietojumu galvaspilsētā. Pēc laikabiedru vērtējuma, Pilsētu izbūves komisija "ir devusi atsauksmi, nākusi ar priekšlikumiem vai ierosinājumiem" katrā izskatītajā jautājumā.[8]

Redzot pilsētbūvniecības problēmu svarīgumu un neiespējamību tās atrisināt bez vispārējas izpratnes, A. Krūmiņš vērsās pie sabiedrības ar

Īres nams Rīgā, Hospitāļu ielā 20, 1930

populāriem rakstiem; tie publicēti 1936. gadā "Jaunāko Ziņu" un "Pašvaldības Balss" slejās.[9] Apcerējumā "Mūsu pilsētu izbūve", kas tika izdots arī brošūrā, viņš uzsvēra, ka pilsētu un ciematu apbūvei bez noteikta plāna var būt kļūmīgas sekas, un skaidroja, ka pilsētas spēs sevi attaisnot nācijas priekšā tikai tad, ja pilsētu celtniecības darbā pirmo vietu ierādīs kopējām, nevis privātām interesēm. Pārkārtojamām daļām jānodrošina labiekārtoti, estētiskajām prasībām atbilstoši dzīvokļi un ērta satiksme. "Sliktas pilsētas ir nācijas ļaunums," apgalvoja autors un noslēgumā atgādināja: "Neaizmirsīsim, ka savas vēstures ceļus tagad mēs spraužam paši un ka nekāda sveša, nenovēlīga vara mūs vairs nesaista pilsētu celtniecības laukā. Šo svarīgo lauku spēsim pienācīgi apkopt tikai tad, ja pašā sākumā rīkosimies plānveidīgi."[10]

1938. gadā tika izdota viņa grāmata — latviešu slavenā mecenāta Kristapa Morberga dzīves apraksts. Tā tapusi, pildot Latvijas Universitātes padomes ieteikumu, kā velte cilvēkam, kas savu milzīgo mantojumu atstājis universitātei. Ap Morberga vārdu vijās cildinošas leģendas, un sabiedrība alka redzēt tās zinātniski atbalstītas, taču A. Krūmiņam nebija viegli sasniegt šo mērķi, jo faktu materiāls tam pretojās. Autors rūpīgi izsekoja viņa dzīves gaitām, ceļot gaismā valsts un vietējo arhīvu lietas, izstudējot literatūru, gūstot ziņas no Vācijas augstskolām. A. Krūmiņš, kas personīgi nepazina Morbergu, koncentrēja uzmanību uz apstākļiem, kuros darbojās un dzīvoja

Valsts Zemes bankas Daugavpils nodaļas ēka, 1930

jaunā latviešu buržuāzija, sīki aprakstīja celtniecības norisi Rīgā, deva ieskatu tā laika prāvās. Morberga dzīves apraksts ir viens no mēģinājumiem ieviest dokumentēta vēsturiskā portreta žanru latviešu literatūrā.

Visai drīz A. Krūmiņš uzrakstīja savu doktora disertāciju. Kādā sarunā A. Krūmiņš pieminējis, ka juties ne visai omulīgi, redzot, ka daži jaunāki kolēģi sen ieguvuši doktora grādu, kā viņam nebija. Grūtības radīja piemērotas tēmas izvēle, jo baroks, kam jau 1926. gadā viņš veltīja pirmo analītisko sacerējumu,[11] un klasicisms, ko viņš labi pārzināja, šķita pilnīgi izpētīts mākslas zinātnieka Borisa Vipera un arhitekta Heinca Piranga grāmatās.[12] Latviešu tautas celtniecības jautājumi, ar kuriem viņš nodarbojās kopš 1922. gada, piedaloties fakultātes komisijas darbā, kas vāca un publicēja materiālus par Latvijas celtnēm, bija plaši apskatīti profesora Paula Kundziņa publikācijās. Doktora disertācijas tēma, kas ļāva ieskatīties pilnīgi neskartā Latvijas arhitektūras vēstures lappusē, tika noformulēta 1938. gadā: "Latgales koka baznīcu celtniecība Romas katoļu draudzēs XVI gadsimtenī". Tautas celtniecības un baroka arhitektūras problēmas tajā bija cieši sakausētas, bet pētījumu praktiski vajadzēja sākt no nulles. Tikai prasme strādāt ātri un mērķtiecīgi ļāva A. Krūmiņam pabeigt iecerēto vienā gadā (piešķirtā atvaļinājuma laikā).

Viņš apzinājis un fiksējis ap simt mazpazīstamu pieminekļu, apceļojis Poliju, Rumāniju, Ungāriju un Austriju, lai iepazītos ar līdzīgiem objektiem, sistematizējis materiālu pēc tipoloģiskām pazīmēm un izklāstījis savus novērojumus 361 lappusi biezā manuskriptā. Viņš pierādīja, ka Latgale nebūt nav tumšs, nenozīmīgs nostūris, bet arhitektūras vērtību ziņā var pilnīgi sacensties ar pārējiem Latvijas novadiem un kaimiņzemēm. Pēc doktoranta atzinuma, Latgales sakrālajai koka arhitektūrai XVIII gadsimtā bija monumentāla ievirze, samazinot līdz minimumam plāna un telpiskās uzbūves variantu skaitu. Diemžēl A. Krūmiņa 1940. gada 17. februārī aizstāvētā disertācija, kura joprojām ir viens no galvenajiem avotiem, no kā smeļamas atziņas par daudziem unikāliem Latgales koka arhitektūras pieminekļiem, tā arī palika nepublicēta.[13] Iegūstot arhitektūras doktora grādu, A. Krūmiņam radās tiesības kļūt par Arhitektūras fakultātes profesoru.[14] Viņam atkal uzticēja fakultātes dekāna amatu, ko viņš ieņēma no 1940. gada maija līdz 1943. gadam.

Traģiskajos kara un Staļina režīma apstākļos A. Krūmiņš centās godīgi pildīt savu pedagoga un zinātnieka darbu. Taču ne katrs viņa solis vērtējams viennozīmīgi. 1941. un 1942. gadā, piemēram, viņš publicēja "Tēvijā" un "Latvju Mēnešrakstā" divus rakstus par laikmetīgu Vācijas arhitektūru,[15] it kā demonstrēdams lojalitāti okupācijas varai, bet tiem bija pavisam cits impulss. Šovinistiskas histērijas, antisemītisma un terora laikā viņš palika to

Sv. Pāvila baznīcas draudzes kapsētas kapliča Rīgā, 1927

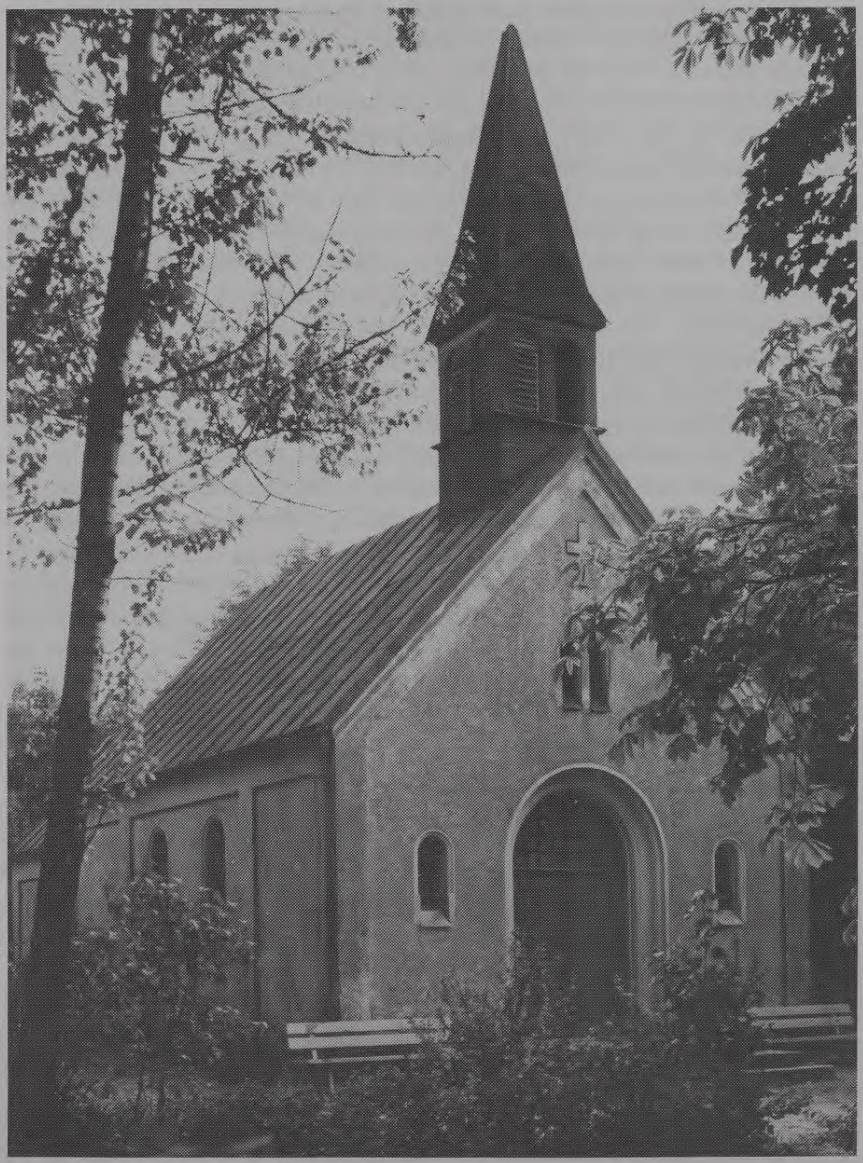

Latvijas iedzīvotāju vidū, kam pietika drosmes un vēsa prāta nezaudēt cilvēciskumu. Riskējot ar paša un ģimenes dzīvību, A. Krūmiņš visus okupācijas gadus savā dzīvoklī slēpa ebreju ārstu B. Preisu un izglāba viņam dzīvību.

Pēc kara A. Krūmiņš aktīvi iekļāvās Latvijas Universitātes atjaunošanā, bija universitātes prorektora palīgs zinātniskajā darbā. 1946. gadā viņu iecēla par Latvijas PSR Zinātņu akadēmijas īsteno locekli, ievēlēja prezidijā un nozīmēja par akadēmiķi sekretāru Tehnisko zinātņu nodaļā. Lai gan A. Krūmiņa profesionālie nopelni tika atzīti, radās dramatiska situācija, jo profesoram lika ieņemt aktīvu pozīciju staļiniskās kultūrpolitikas realizācijā, piedaloties prāvās, lai sodītu "buržuāziskā nacionālisma", "kosmopolītisma", "formālisma" un citu "ismu" nesējus. Daudzi cienījami docētāji tika vajāti, padzīti no darba. A. Krūmiņam sāka streikot sirds, savu gaišo dzīvokli Marijas ielas 17. nama 4. stāvā viņš bija spiests mainīt pret tumšāku, taču iebūvētu parterī (Ganību dambī 8). Viņš pieprasīja, lai viņa lekcijām būtu ierādīta auditorija nevis Arhitektūras fakultātes augšējos stāvos, bet kādā citā telpā, kas atrastos pie universitātes ieejas. Krūmiņš gandrīz reizē ar profesoru E. Štālbergu 1950. gadā, pirms Arhitektūras fakultātes likvidēšanas, pilnīgi pārtrauca pedagoģisko darbību un nākamajā gadā lūdza atbrīvot no Tehnisko zinātņu nodaļas akadēmiķa sekretāra pienākumiem.

Aiziešana pensijā nenozīmēja pilnīgu zinātniskās darbības pārtraukšanu, kaut gan A. Krūmiņa dzīve bija kļuvusi daudz mērenāka. Joprojām viņu varēja redzēt LPSR ZA Arhitektūras un celtniecības institūtā Zinātniskās padomes un Terminoloģijas komisijas sēdēs, kuras darbība ar viņa līdzdalību bija aizsākta 20. gados, lai izstrādātu latviešu terminoloģiju arhitektūras un mākslas jomā.

A. Krūmiņš mēģināja izprast sociālistiskā reālisma koncepciju, krievu valodā tapa manuskripts "Sociālistiskā reālisma loma arhitektūras attīstībā", ko autors 1953. gadā iesniedza Zinātņu akadēmijā. Ar daudziem citātiem tajā parādīta vienkārša doma — arhitektūra var pildīt savu sociālo ļomu tikai tad, ja tā paliek par arhitektūru tradicionālā izpratnē, un tad nav principiāli svarīgi, vai jaunā forma veidojas absolūti novatoriski vai arī tiek izmantotas progresīvas arhitektūras tradīcijas. A. Krūmiņš pievērsās tradīciju un novatorisma mijiedarbības problēmām, kas šķita sevišķi aktuālas, atjaunojot karā sagrautās Latvijas pilsētas un ciemus. Aizstāvot domu par Latvijas arhitektūras mantojuma lielo nacionālo un vispārcilvēcisko nozīmi, viņš vērsās pret vulgāri socioloģiskiem uzskatiem, kas ievērojamāko autohtonā mantojuma daļu saistīja vienīgi ar vācu feodāļu kultūras izpausmēm un 50. gados noveda pie vērtīgu pieminekļu iznīcināšanas.

1954. gada janvārī A. Krūmiņš uzstājās ZA konferenču zālē plašā diskusijā par Latvijas arhitektūras vēstures problēmām. Pamattēze: celtniecībai Latvijā ir bijusi integrējoša daba, tādēļ tajā vienotā organismā saplūduši vairāku tautību radošie ģēniji. Īpaši akadēmiķis akcentēja, ka zemnieku ēkas kļuvušas par paraugu daudzām muižas koka celtnēm, un ar nepārtrauktu iesaistīšanos mūra celtniecībā latviešu tauta kļuvusi par līdzdalībnieci arī monumentālu objektu mākslinieciskajā veidošanā (Latvijas PSR arhitektūras mantojums // Rakstu krāj. — Rīgā, 1958. — 1. sēj. — 5.—27. lpp.).

60. gados A. Krūmiņa redze kļuva tik slikta, ka par patstāvīgu lasīšanu un rakstīšanu nevarēja būt ne runas. Bez piederīgo palīdzības no visa agrāk tik iemīļotā viņš spēja baudīt tikai klasiskās mūzikas radio pārraides. Artūra Krūmiņa mūžs noslēdzās 1969. gada 4. martā. Akadēmiķis gan tieši, gan netieši ietekmēja zinātniskas un humānas apziņas veidošanos Latvijas sabiedrībā pusgadsimta laikā, bet viņa domas pārdzīvoja savu laikmetu un ir aktuālas arī mūsdienās.

Piezīmes

[1] LCVVA, 7427. f., 13. apr., 895. l., 129. lpp.

[2] Latvijas PSR Zinātņu akadēmijas akadēmiķis A. Krūmiņš: Personālais literatūras rādītājs un biogrāfisks apcerējums. — Rīgā, 1974. — 8. lpp.

[3] *Krūmiņš A.* Kauns! // Latvijas Vēstnesis. — 1921. — 1. septembrī. — Nr. 197.

[4] *Krūmiņš A.* Piemiņas diena // Latvijas Vēstnesis. — 1921. — 26. martā. — Nr. 69.

[5] RPI inženiera arhitekta diploms nodrošināja tiesības kļūt par Latvijas Universitātes docētāju, jo, kā liecināja pats A. Krūmiņš, pēc veciem Krievijas impērijas likumiem arhitekta nosaukums "bija studiju un pārbaudījumu ceļā iegūstams zinātniskais grāds" (*Krūmiņš A.* Kristaps Morbergs (1844—1928). — Rīgā, 1938. — 33. lpp.).

[6] *Krūmiņš A.* Kristaps Morbergs (1844—1928). — Rīgā, 1938. — 57.—58. lpp.

[7] *Rezevskis T.* Nacionālā celtniecības komiteja // Latvijas Arhitektūra. — 1938. — Nr. 1. — 40.—41. lpp.

[8] *Birkhāns A.* Nacionālās celtniecības komitejas Pilsētu izbūves komisija // Latvijas Arhitektūra. — 1938. — Nr. 4/5. — 189. lpp.

[9] Pieminami šādi A. Krūmiņa raksti: Celtniecība mūsu pilsētās un ciemos // Jaunākās Ziņas. — 1936. — 14. novembrī. — Nr. 260; Mūsu pilsētu un ciemu celtniecība // Pašvaldības Balss. — 1936. — Nr. 12. — 388.—390. lpp.; Rīga pārveidojas // Jaunākās Ziņas. — 1937. — 23. oktobrī. — Nr. 241.

[10] *Krūmiņš A.* Mūsu pilsētu izbūve // Pašvaldības Balss. — 1938. — Nr. 11. — 595.—603. lpp.

[11] *Krūmiņš A.* Baroka arhitektūras problēma: Kritiska studija par iejušanās (Einfühlung) metodi H. Velflina baroka arhitektūras analīzē. Manuskripts. LPSR ZA FB, rokrakstu fondā. — 1926. — 86. lpp.

[12] *Vipers B.* Latvijas māksla baroka laikmetā. — Rīgā, 1937; *Pirang H.* Das baltische Herrenhaus. T. 1—3. — Rīgā, 1926—1930.

[13] A. Krūmiņa disertācijas manuskripts glabājas LPSR ZA FB rokrakstu fondā.

[14] Savu darbību LU A. Krūmiņš sācis kā docētājs, 1923. g. viņu ievēlēja par vecāko docentu un 1940. g. aprīlī — par profesoru.

[15] *Krūmiņš A.* Jaunais laikmets vācu arhitektūrā // Tēvija. — 1941. — 22. novembrī. — Nr. 124; Vācu jaunā celtniecība // Latvju Mēnešraksts. — 1942. — Nr. 6. — 553.—566. lpp.

A. KRŪMIŅA ZINĀTNISKĀS PUBLIKĀCIJAS

Plašāku A. Krūmiņa zinātnisko darbu bibliogrāfisko rādītāju sastādījis E. Elsbergs, taču tajā trūkst dažu rakstu, kuri rādītāja publikācijas laikā atradās speciālfondos. Sk. grām.: Latvijas PSR Zinātņu akadēmijas akadēmiķis Arturs Krūmiņš: Personālais literatūras rādītājs un biogrāfisks apcerējums. — Rīgā, 1974. — 36.—55. lpp.

1. Apkopojošie apcerējumi

Latviešu konversācijas vārdnīcā. 1.—21. sēj. — Rīgā, 1928—1940: Amerikas arhitektūra. Angļu arhitektūra. Atēnu māksla (arhitektūra). Babiloniešu-asīriešu arhitektūra. Baroka arhitektūra. Beļģu arhitektūra. Bizantijas arhitektūra. Budisma arhitektūra. Celtniecības stils. Domes nams. Doriskais stils. Durvis. Dzelzceļu stacijas. Dzīvojamā māja. Fabriku arhitektūra. Čehu māksla (arhitektūra). Dāņu māksla (arhitektūra). Florence (arhitektūra). Franču arhitektūra. Gotika (arhitektūra). Grieķu arhitektūra. Holandes arhitektūra. Indijas arhitektūra. Islama arhitektūra. Itāliešu arhitektūra. Japāņu arhitektūra. Klasicisms (daļa). Koka celtniecība. Krievu arhitektūra. Kupols. Ķīniešu arhitektūra. Meksikas arhitektūra. Norvēģu arhitektūra. Parīze (daļa). Peru arhitektūra. Pilis (daļa). Poļu arhitektūra. Pompeji. Prāga (arhitektūra). Serbu arhitektūra. Siama (Sayam; arhitektūra). Somu arhitektūra. Spāniešu arhitektūra. SPRS arhitektūra. Šveices arhitektūra.

2. Raksti Arhitektu biedrības un Pieminekļu valdes žurnālos:
   1) Rundāles pils // Ilustrēts Žurnāls. — 1927. — Nr. 3. — 82—85. lpp.;
   2) Jelgavas pils // Ilustrēts Žurnāls. — 1928. — Nr. 2. — 42.—47. lpp.;
   3) Latgales koka baznīcu celtniecība Romas katoļu draudzēs 18. gadsimtenī: paskaidrojums disertācijai // Latvijas Arhitektūra. — 1940. — Nr. 1. — 2.—10. lpp.;
   4) Latvijas Universitātes nami // Senatne un Māksla. — 1939. — Nr. 3. — 50.—69. lpp.

3. Apcerējumi grāmatā "Mākslas vēsture". 1. sēj. Arhitektūra un tēlniecība — R., 1934:
   1) Grieķija. Par Grieķijas arhitektūru. — 58.—72. lpp.;
   2) Roma. Par romiešu arhitektūru. — 73.—85. lpp.;
   3) Renesanse. — 160.—193. lpp.;
   4) Baroks. — 194.—217. lpp.;
   5) Klasicisma arhitektūra. — 218.—230. lpp.

4. Kristaps Morbergs (1844—1928). — Rīgā, 1938. — 75 lpp.

5. Рига.—Москва, 1947. — 48 с.

6. Архитектурное наследие г. Риги // Известия АН Латв. ССР. — 1951. — № 12. — С. 1831—1840.

7. Par kādu teoriju Latvijas arhitektūras vēstures zinātnē: Sakarā ar jautājumu par arhitektūras mantojumu // Latvijas PSR arhitektūras mantojums. — Rīgā, 1958. — I sēj. — 5.—27. lpp.

NOZĪMĪGĀKĀS A. KRŪMIŅA CELTNES

Nr. p. k.	Adrese	Celšanas gads	Raksturojums un sākotnējā funkcija
1.	Stelpe	1923	tautas nams
2.	Rīga, Miera iela 1	1923—1930	īres nams ar veikaliem (realizēts, vienkāršojot fasādi)
3.	Baldone	1926	sēravotu dziedniecības iestāde
4.	Rīga	1927	Sv. Pāvila baznīcas draudzes kapliča
5.	Melluži	1927	sabiedrības "Māte un bērns" atpūtas nams
6.	Ropaži	1930	Rīgas Latviešu labdarības biedrībasbērnu vasaras kolonija
7.	Rīga, Hospitāļu iela 20	1930	īres nams
8.	Rīga	1930	Rīgas Amatnieku palīdzības biedrības (tag. Jaunais Rīgas teātris) ēkasrekonstrukcija
9.	Daugavpils	1931	Valsts Zemes banka
10.	Jelgava	1931	cukurfabrikas noliktavas
11.	Krustpils	1932	cukurfabrikas ēkas
12.	Rīga, Kronvalda bulvāris 4	1936	LU laboratoriju ēkas izbūve
13.	Rīga	1936	viesnīcas "Roma" restorāna rekonstrukcija

G. MELBERGS

ARNOLDS LAMZE
(1889—1945)

A. Lamze
20. gados

Arnolda Lamzes radošās dzīves ceļš sākās laikā, kad Pirmā pasaules kara rezultātā tūkstošiem Eiropas iedzīvotāju bija palikuši bez pajumtes, jo neskaitāmas pilsētas no Baltijas jūras līdz Biskajas līča krastiem gulēja gruvešos. Kara bezjēdzīgais posts bija asi jūtams arī Latvijā. Lai gan liela daļa iedzīvotāju bija izklīduši bēgļu gaitās pa plašo Krieviju un tikai pamazām atgriezās mājās, dzīvokļu problēma bija ļoti aktuāla, jo bēgļi, it īpaši laukos un mazajās pilsētās, kur pāri bija gājusi fronte, atgriežoties bija spiesti dzīvot zemnīcās. Tās gan bija tikai papildu problēmas — lielo pilsētu krīze bija sākusies labu laiku pirms kara. Jaunā arhitekta Arnolda Lamzes aktīvais un ļoti mērķtiecīgais raksturs lika viņam izvēlēties pilsētbūvnieka jeb, kā viņš pats sauca, urbānista specialitāti.

Arnolds Lamze dzimis 1889. gada 31. janvārī Bauskas apriņķa Iecavas pagasta zemnieku Annas un Jēkaba Lamzes ģimenē. Tāpat kā daudzi latviešu zemnieki, arī Jēkabs Lamze zemi rentēja no Lieliecavas muižkunga. Un, lai gan visa nākamā arhitekta apzinātā dzīve ir saistīta ar Rīgu, viņš tomēr par savu dzimto pusi uzskata Iecavu, kurai 1923. g. velta vienu no saviem praktiskajiem darbiem: sastāda šīs apdzīvotās vietas izbūves plānu, izmantojot sev tuvās "dārzu pilsētas" idejas.

Zēnam ir tikai astoņi gadi, kad tēvs, nespēdams savilkt galus rentnieka budžetā vai arī neredzēdams jēgas strādāt muižkunga labā, tāpat kā simtiem citu latviešu zemnieku bez zemes, pārceļas uz dzīvi Rīgā, cerēdams, ka straujais urbanizācijas process, ko izraisīja kapitālisma attīstība Latvijā, dos arī viņam darbu un maizi.

1909. gadā, sekmīgi pabeidzis vidusskolu, A. Lamze iestājas Rīgas Politehniskā institūta Arhitektūras nodaļā, bet, lai gan centīgais students mācību

kursu pabeidz jau 1914. gadā, diplomu viņš neiegūst, jo Rīgas Politehniskais institūts ir jau evakuējies uz Maskavu.

Ir sācies Pirmais pasaules karš, nomirst tēvs, un māte ar dēlu ir spiesta evakuēties uz Pleskavas guberņu. Pleskavā A. Lamze iestājas dzelzceļu pārvaldes dienestā par tehniķi, tādēļ netiek mobilizēts.

1916. gada vasarā A. Lamze dodas uz Maskavu, sameklē tur evakuēto Politehnisko institūtu, izcili aizstāv diplomdarbu par tēmu "Tautas nams Rīgā" un iegūst inženiera arhitekta grādu.

Atgriezies Pleskavā, viņš kā diplomēts speciālists strādā par darbu vadītāju un īsu laiku par Pleskavas guberņas inženiera palīgu, jo jau 1918. gada beigās kopā ar māti atgriežas Rīgā. Arī Rīgā A. Lamzes pirmā darbavieta ir Dzelzceļu virsvalde, kur viņš strādā par inženieri un vēlāk par civilbūvju nodaļas vadītāju.

Un tad piepildās viņa īstais aicinājums — 1919. gada rudenī Latvijas Universitātes Arhitektūras fakultāte viņu uzaicina lasīt lekciju kursu "Ēku un pilsētu iekārtas". A. Lamze enerģiski ķeras pie mācību organizēšanas fakultātē, taču turpina strādāt arī iepriekšējā darbavietā uz pusslodzi. Sākot ar 1920. gadu, kad viņu apstiprina par docentu un uztic Ēku un pilsētu iekārtas katedras vadību, A. Lamze strādā tikai universitātē.

Jaundibinātajai mācību iestādei tas bija grūts laiks. Pēckara perioda vispārējām grūtībām pievienojās profesionālas grūtības — trūka pieredzes, mācību literatūras, telpu utt. Bet jau 1924. gada pārskatā par universitātes darbības pieciem gadiem jaunais katedras vadītājs var rakstīt, ka "tagad jau savākta vērtīga literatūra pāri par divi simti vienībām, tāpat fotogrāfijas, paraugplāni, diagrammas utt. Darbs turpinās."[1]

1923. gada vasarā A. Lamze dodas pirmajā zinātniskajā komandējumā uz ārzemēm — uz Gēteborgu Zviedrijā —, kur notiek Internacionālais pilsētbūvniecības kongress un izstāde. Atpakaļceļā viņš brauc cauri Dānijai un Vācijai, lai redzētu, kā veicas kolēģiem pilsētbūvniekiem šajās zemēs.

1923. g. A. Lamze uzņemas tikko dibinātā Rīgas jaunizbūves biroja vadību, kur izstrādā Rīgas jaunizbūves projektu turpmākajiem piecdesmit gadiem. Tas ir vērienīgs darbs, kas strauji virzās uz priekšu, jo pamazām atsākas būvniecība, kas prasa pilsētbūvnieciskus priekšdarbus.

1924. gadā jau ir izstrādāta Rīgas ģenerālplāna pirmā stadija "Jaunizbūves ģenerālplāna vispārējais izbūves projekts", kuru tā paša gada beigās apstiprina Rīgas pilsētas izbūves komisija un pilsētas Dome. Darbs turpinās pie otrās stadijas — "Jaunizbūves ģenerālplāna tehniskās izbūves projekta".

Laikā līdz 1913. gadam, kad Rīga bija viena no rūpnieciski visattīstītākajām cariskās Krievijas pilsētām, tās teritoriālo attīstību izraisīja

saimnieciskās dzīves rosība. Latvijas Republikas laikā, kad pilsēta nebija saistīta ar Krieviju un rūpnieciskās produkcijas apjoms un iedzīvotāju skaits nebija lielāks par pusi no pirmskara līmeņa, Rīgas attīstība prasīja nopietnu pamatojumu. A. Lamze ķērās pie šī uzdevuma. Viņa interesantākais un apjomīgākais zinātniskais darbs "Teritorijas problēmas Lielrīgas izbūvē" bija veltīts šai tēmai un kļuva par viņa referātu *pro venia legendi* zinātņu kandidāta grāda iegūšanai. Šo darbu viņš iesniedza fakultātes padomei 1928. gadā.[2]

Milzīgs ir A. Lamzes un viņa vadītā kolektīva ieguldījums Rīgas pilsētbūvniecisko projektu dokumentācijas izstrādāšanā. Vienpadsmit gados viņš izstrādājis vai vadījis izstrādāšanu pāri par tūkstoš detaļplānojumiem, to vidū arī četri pilsētas rajonu izbūves plānojumi, ielu regulācijas un jaunu ielu izbūves projekti, satiksmes organizācijas projekti, sliežu un autotransporta ielu tīkla izbūves projekti u. c., no kuriem lielākā daļa realizēta. Vēl līdz 60. gadu sākumam, kad sākās sistemātiska jaunu detaļplānojumu izstrādāšana Rīgai, pilsētas izbūve notika pēc A. Lamzes izstrādātajiem detaļplānojumiem.

Dzegužkalna rekonstrukcijas projekts, 1929

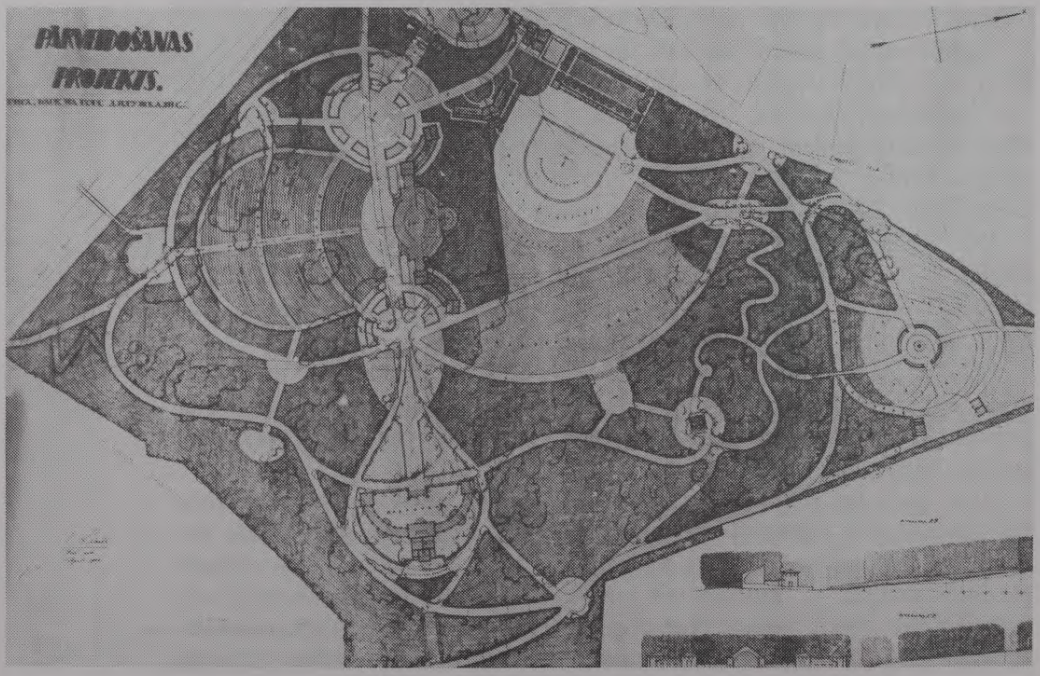

Savas teorētiskās un praktiskās atziņas par pilsētu ģenerālo plānu sastādīšanu A. Lamze 1929. gadā publicēja darbā "Pilsētu plānveidīga izbūve un apbūve". Tur izteiktās domas atbilst arī mūsdienu uzskatiem par pilsētu plānošanu, kurā viena no galvenajām prasībām ir problēmu komplekss risinājums, lai pilsēta atbilstu higiēnas, modernās tehnikas, transporta, estētikas u. tml. prasībām.

Viena no tipiskākajām pēckara parādībām bija dzīvokļu krīze. Visās Rietumeiropas valstīs tika izdoti dažādi likumi, paredzēti pasākumu kompleksi, dibinātas biedrības un komisijas, sasauktas konferences un kongresi dzīvokļu krīzes likvidēšanai, taču tas nedeva vēlamos rezultātus, jo prasīja lielus kapitālieguldījumus.

Viena no starptautiskajām profesionālajām organizācijām, kas nodarbojās ar dzīvokļu krīzes apkarošanas problēmām, bija Starptautiskā mājokļu un pilsētbūvniecības savienība ar mājvietu Briselē. Šīs savienības kārtējais kongress, veltīts dzīvokļu krīzes problēmām, notika 1926. gada rudenī Vīnē. Arī A. Lamze piedalījās šajā kongresā, lai iepazītos ar dzīvokļu būvniecības problēmām Eiropas valstīs. Viņu nevilina Adrijas vai Vidusjūras piekrastes greznie kūrorti, viņš dodas uz kara nopostīto zonu Beļģijā un Francijā, lai pats redzētu kara postu un tā likvidācijas panākumus. Viņš apmeklē Strasbūru, Nansī, Parīzi, Lilli, Lionu, Marseļu un pēc tam dodas uz Vīni, lai noklausītos kongresa ziņojumus. Kongresa ietvaros A. Lamze pētī mājokļu krīzes apkarošanas problēmas Austrijā un Vācijā: Vīnē, Zalcburgā, Minhenē, Nirnbergā, Karlsrūē, Frankfurtē pie Mainas, Ķelnē, Štutgartē, Esenē un Diseldorfā, tur apmeklē arī Higiēnas izstādi, kurā ir speciāla mājokļu un pilsētu iekārtas nodaļa.

Atgriezies Rīgā, viņš nekavējoties publicē vairākus rakstus par redzēto. Tā Rīgas pilsētas dzīvokļu krīzes apkarošanas komitejas izdevumā parādās raksts "Dzīvokļu krīzes pārvarēšanas praktiskie sasniegumi Beļģijā un Francijā", citos izdevumos — "Pēckara laikmeta dzīvokļu krīze un tās apkarošana Eiropas valstīs", "Jaunākais pilsētu būvniecībā un likumdošanā Francijā un Beļģijā".[3]

1929.—1931. gada ekonomiskās krīzes laikā rosība dzīvokļu būvniecības jomā apsīka. Taču ilgstošais bezdarbības periods pilsētbūvniecībā deva arī kādu pozitīvu rezultātu: pavērās iespēja teorētiski novērtēt pirmskara perioda pilsētu attīstību un iecerēt pasākumus, kas dotu iespēju izkļūt no smagās sociāli ekonomiskās un transporta krīzes, kas bija pārņēmusi visas lielās pilsētas.[4] Šajā laikā parādījās vispretrunīgākās teorijas, kuru mērķis bija tas pats — rast ceļu pilsētu tālākai attīstībai.

Urbānistisko tendenci pārstāvēja Lekorbizjē ar savu Vuazēna plānu un teorētisko grāmatu "Urbanisme", kas bija vērsta pret otru valdošo — dezurbānistisko — tendenci, kura sākās XX gs. sākumā un kuras ievērojamākie pārstāvji bija anglis Ebenizers Hovards ar savu "dārzu pilsētu" un soms Eliels Sārinens ar "organiskās dezurbanizācijas" teoriju, ko viņš realizēja, sastādot Helsinku un Tallinas ģenerālos plānus. Padomju Savienības pilsētbūvnieki V. Semjonovs, N. Miļūtins, I. Leonīdovs, V. Lavrovs u. c. piedāvāja "lineārās pilsētas" teoriju, kas tika īstenota jaunajā Staļingradas ģenerālajā plānā.

Strīdā starp dezurbānistiem un urbānistiem A. Lamze pieslējās pēdējiem: viņš negribēja izformēt pilsētu, kā to vēlējās Hovards, bet viņš tikpat labi saprata, ka Lekorbizjē idejas ir tīri teorētiskas un nav realizējamas, arī pats autors tās uzskatīja tikai par idejas ilustrāciju, turpretī Hovarda Lečvorsa un Velvina teorijas jau bija īstenotas.[5]

Acīmredzot A. Lamzi pie Hovarda idejas saistīja ne tik daudz pati teorija un tās rezultāts kā pieeja problēmas risinājumam, kas balstījās uz trim aspektiem: sociālo, ekonomiski ģeogrāfisko un pilsētbūvniecisko.[6] Līdz ar to viņa uzskati bija tuvi E. Sārinena koncepcijai.

1930. gada vasarā A. Lamze devās uz Starptautiskās mājokļu un pilsētbūvniecības savienības kongresu Berlīnē, būdams jau šīs organizācijas biedrs. Savā referātā "Transporta problēmas Rīgā", simpatizēdams pilsētas ekstensīvās apbūves tendencei, kas tuva "dārzu pilsētas" idejai, A. Lamze uzsvēra, ka pilsētai jāattīstās kā vienotam organismam. Tas jau būtiski atšķiras no Hovarda dezurbanizācijas idejas, saglabājot tikai "dārzu pilsētas" apbūves formu.

Lai realizētu šādu koncepciju, izšķiroša nozīme ir transporta risinājumam, tāpēc arī A. Lamze izklāsta savas domas par iespējamām transporta sistēmām Rīgā. Tās galvenokārt balstās uz vēsturisko, radiāli koncentrisko skeletu, kas papildināts ar ā t r g a i t a s t r a n z ī t c e ļ i e m un divlīmeņu krustojumiem ik pēc 500—700 m. Saprotams, ka pie ekstensīvās apbūves formas lielu lomu A. Lamze piešķir arī dzelzceļam kā pasažieru transporta veidam pilsētā, kas būtu pilnīgi atdalāms no kravu ceļiem, un nožēlo, ka pašreizējais Rīgas attīstības līmenis nedod iespēju veidot dzelzceļu tunelī.

Par to, cik lielu nozīmi pilsētas izbūvē A. Lamze piešķīra savlaicīgam transporta problēmu risinājumam, liecina arī tas, ka pie šīm problēmām viņš atgriežas vēlreiz un, nevarēdams personīgi ierasties, 1939. gadā nosūta savu referātu uz Stokholmu kārtējam Starptautiskās mājokļu un pilsētbūvniecības savienības kongresam.[7]

A. Lamze nebūt nefetišizē transporta iekārtojumu pilsētā, it īpaši, kad jāķeras jau pie tādiem pasākumiem kā estakādes, tuneļi u. tml., nosaucot tos

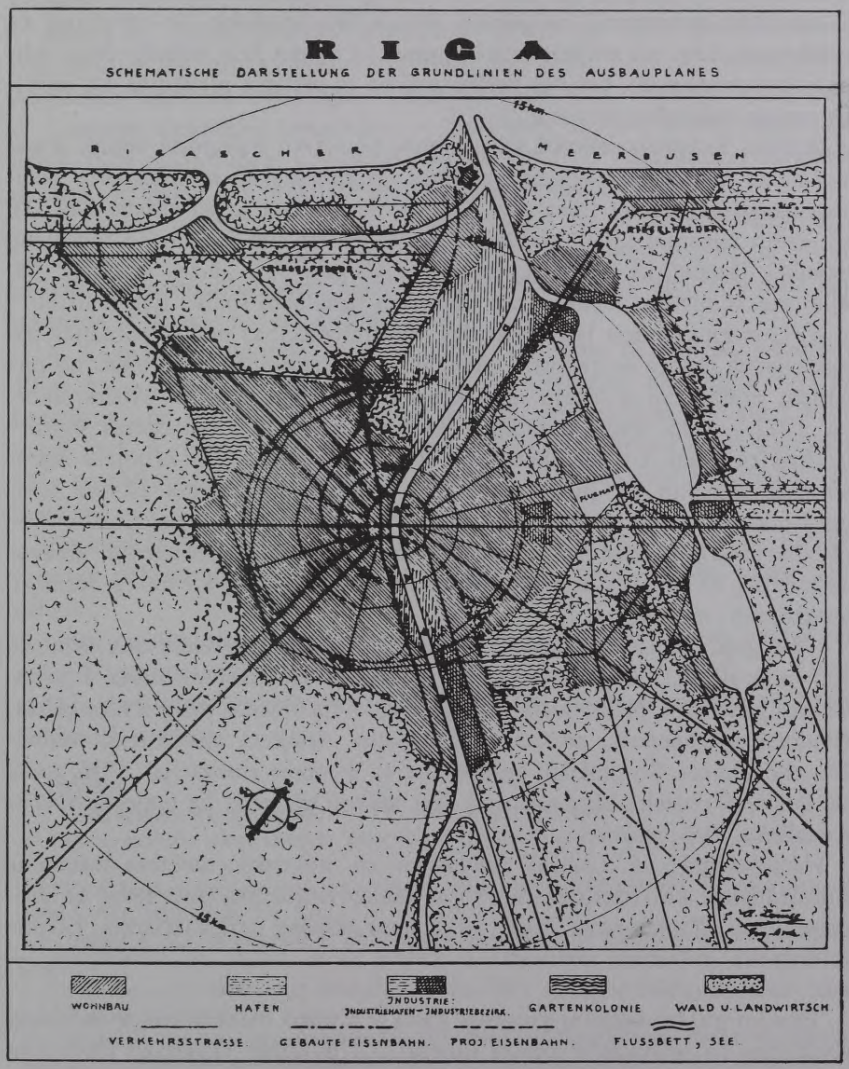

Rīgas izbūves plāna shēma, 1930

par apšaubāmām, bet nepieciešamām parādībām, sevišķi rekonstrukcijas apstākļos. Un tāpēc viņš citē kāda pazīstama pilsētbūvnieka vārdus, ka, "neskatoties uz to, cik paši par sevi šādi veidojumi arī nebūtu augsti vērtējami kā tehnikas sasniegumi, no pilsētu būvniecības viedokļa tie vērtējami kā nožēlojams, kaut arī neizbēgams ļaunums, jo ir gan liela māksla tādus tehnikas brīnumus radīt, bet vēl lielāka māksla ir iekārtot pilsētu tā, ka nerastos nemaz vajadzība pēc tiem".[8]

Berlīnes kongresa referātā kā galvenos pasažieru transporta veidus Rīgai A. Lamze iesaka tramvaju un autobusu. Starptautiskajiem transporta sakariem paredzēts iekārtot gaisa ostu Ķīšezera krastā (kur tagad atrodas TEC-1), lai varētu izmantot arī hidroplānus.[9] Skatoties uz šīm idejām no mūsdienu viedokļa, jāatzīst, ka vienīgi aviācija ir apsteigusi A. Lamzes fantāziju, pārējie priekšlikumi ar lielākām vai mazākām izmaiņām šodien tiek realizēti.

A. Lamzes darbības laikā pasaules pilsētbūvniecības praksē parādījās pavisam jauna nozare — rajonālie plānojumi. Tās iedibinātājs un viens no pirmajiem praktiķiem ir angļu arhitekts pilsētbūvnieks Patriks Aberkrombe, kas 1922.—1925. gadā sastādīja plānojuma projektu Donkasteras ogļrūpniecības rajonam. Un tad, kad 1935. gadā Londonā sanāk kārtējais Starptautiskās mājokļu un pilsētbūvniecības savienības kongress (šoreiz kongresa norise ir sadalīta: Prāgā apspriežas mājokļu celtnieki, bet Londonā — pilsētbūvnieki), A. Lamze referē par rajona plānojuma problēmām, ainavas aizsardzību un ainavas arhitektūru piepilsētas zonās jeb, kā toreiz definēja, jaunizbūves novadā.[10]

1934. gadā A. Lamze pabeidza darbu pie Rīgas ģenerālā plāna tehniskā izbūves projekta, līdz ar to beidzot darbu Rīgas jaunizbūves birojā. Bija izveidots ģenerālais plāns, kurā atspoguļojās visas tālaika progresīvās pilsētbūvniecības tendences, protams, pieskaņotas vietējiem apstākļiem, tradīcijām, ekonomikai. Šo projektu apstiprināja un pieņēma realizācijai 1936. gadā, kad līdz Otrā pasaules kara sākumam bija palikuši trīs gadi. Īss projekta izklāsts ir publicēts 1969. gadā.[11]

Visraksturīgākā A. Lamzes zinātniskās un praktiskās darbības iezīme ir demokrātisms, kas izpaužas rūpēs par tautas labklājību. Jau sākot ar diplomprojektu "Tautas nams Rīgā", A. Lamze ikvienā darbā uzsvēris, ka pilsētbūvnieka galvenais uzdevums ir kalpot savai tautai un sabiedrībai — radīt visatbilstošāko telpisko vidi cilvēka dzīves norisēm.

"Ēku un pilsētu iekārtas progresa gaita ir zināmā mērā atkarīga no tautas labklājības un tehnikas vispārējā līmeņa. (..) Ir tomēr vajadzīga ilgstošāka pētniecības un prakses sadarbība, lai vispirms izveidotu optimālus iekārtu elementus, kas atbilstu zemes, tautas un laikmeta īpatnām prasībām, kuras tad sintezējot iespējams rast vērtīgus uzlabojumus ēku un pilsētu iekārtās."[12]

Šie paša A. Lamzes formulētie viņa zinātniskās un praktiskās darbības postulāti vislabāk raksturo profesoru kā mūsu pirmo pilsētbūvniecības speciālistu.

Sakarā ar "vecākā docenta" nosaukuma likvidāciju 1939. gadā A. Lamze tika apstiprināts par ārkārtējo profesoru, bet 1945. gada 31. martā PSRS Augstākās izglītības ministrijas Augstākā atestācijas komisija apstiprināja A. Lamzem zinātnisko nosaukumu — profesors Ēku un pilsētu iekārtu katedrā. 1944. gada rudenī Lamze tika iecelts par LVU Arhitektūras fakultātes dekāna vietnieku, bet praktiski pildīja dekāna pienākumus.

A. Lamze nekad nav varējis palikt nomaļus no praktiskās darbības, it īpaši tad, kad piepildījušies viņa teorētiskie paredzējumi par Rīgas ekonomiskās bāzes attīstības virzieniem,[14] kad pilsēta kārtējo reizi pārcietusi kara postu un ir jāķeras pie tās atjaunošanas.

A. Lamzes popularitāte un profesionālā autoritāte tika augstu novērtēta: 1944. gada rudenī Latvijas PSR Arhitektūras pārvalde uzaicināja viņu par konsultantu un Arhitektūras padomes locekli. Arhitektūras pārvaldes uzdevumā prof. A. Lamze kopā ar saviem kolēģiem O. Tīlmani un P. Bērzkalnu sāka izstrādāt pēckara Rīgas pirmā ģenerālā plāna tehniski ekonomisko pamatu.

Sekmīgi iesākto darbu 1945. gada 25. jūlijā pārtrauca profesora Arnolda Lamzes pēkšņā nāve piecdesmit sešu gadu vecumā, radošo spēku pilnbriedā.

Grūti pateikt, cik noderīga būtu bijusi profesora autoritāte un bagātā pieredze Rīgas atjaunošanā pēc kara, bet tas mantojums, ko prof. A. Lamze atstājis, ļauj viņu uzskatīt par pilsētbūvniecības zinātnes un prakses pamatlicēju mūsu valstī.

Piezīmes

[1] Valsts vēstures arhīvs (turpmāk — VVA). 7427. fonds, 321. lieta.

[2] Darbs publicēts rakstu krājumā "Rīga kā Latvijas galvas pilsēta" 1932. gadā, kā arī atsevišķā novilkumā.

[3] No A. Lamzes ziņojuma fakultātes darbības pārskatam par 1926./27. māc. g. veikto zinātnisko darbu // VVA. 7427. fonds, 321. lieta.

[4] *Бунин А. В., Сваренская Г. Ф.* История градостроительного искусства. — Т. 2.— С. 102.

[5] Там же. — С. 105.

[6] Там же. — С. 30.

[7] *Lamse A.* Zur Frage der sistematischen Gestaltung und Eingliederung städtischer Verkehrsanlagen // Berichte des Internationalen Wohnungs- und Städtebaukongress. — Stokholm, 1939.

[8] *Lamze A.* Pilsētu plānveidīga izbūve un apbūve. — Rīgā, 1928.

[9] *Lamse A.* Das Verkehrsproblem in Riga // Berichte des Internationalen Wohnungs- und Städtebaukongress. — T. 1. — Berlin, 1931.

[10] *Lamse A.* Planmäsige Entwicklung des platten Landes und Erhaltung des Landschaftsbildes // Berichte des Internationalen Wohnungs- und Städtebaukongress. — T. 1. — London, 1935.

[11] *Melbergs G.* A. Lamzes darbi Rīgas plānošanā un apbūvē // Arhitektūra un pilsētbūvniecība Latvijas PSR. — Rīgā, 1969. — 96.—101. lpp.

[12] VVA. 7427. fonds, 950. lieta.

[13] *Melbergs G.* Arhitekta A. Lamzes darbi Rīgas plānošanā un apbūvē // Arhitektūra un pilsētbūvniecība Latvijas PSR 1969. g. — 98. lpp.

A. LAMZES PUBLIKĀCIJAS

1. Daugavas tiltu novietošanas jautājums // Tehniskais Žurnāls. — 1923.
2. Gross Rīga. — 1926.
3. Dzīvokļu krīzes pārvarēšanas praktiskie sasniegumi Beļģijā un Francijā // Rīgas dzīvokļu krīzes apkarošanas komitejas izdevums. — 1927.
4. Pēckara laikmeta dzīvokļu krīze un tās apkarošana Eiropas valstīs // Pašvaldības Balss. — 1927.
5. Jaunākais pilsētu būvniecībā un likumdošanā Francijā un Beļģijā: Manuskripts. — 1927.
6. Der Ausbau Rigas // Baltijas pilsētu savienības 1. konferences izdevums. — 1928.
7. Pilsētu plānveidīga izbūve un apbūve. — Rīgā, 1929.
8. Das Verkehrsproblem in Riga // Starptautiskā dzīvokļu un pilsētbūvniecības kongresa izdevums. — Berlīnē, 1931.
9. Teritorijas problēmas Lielrīgas izbūvē // Rīga kā Latvijas galvaspilsēta. — 1932.
10. Lettlands Städtebau. — 1935.
11. Planmäsige Entwicklung des platten Landes und Erhaltung des Landschaftsbildes // Starptautiskā dzīvokļu un pilsētbūvniecības kongresa izdevums. — Londonā, 1935.
12. Latviešu nacionālās celtniecības darbs zinātnes aspektā // Brīvā Zeme. — 1936. — Nr. 159.
13. Tiesisko normu loma pilsētbūvniecībā // Pašvaldības Balss. — 1936. — Nr. 10.
14. Latvijas pilsētu attīstību regulējošās normas // Pašvaldības Balss. — 1937. — Nr. 6/7.
15. Zur Frage der sistematischen Gestaltung und Eingliederung städtischer Verkehrsanlagen // Starptautiskā dzīvokļu un pilsētbūvniecības kongresa izdevums. — Stokholmā, 1939.
16. Zinātniski tehniskais darbs ēku un pilsētu iekārtu veidošanā // Rakstu krājums par LU darbību valsts pastāvēšanas 20 gados. — 1938.

A. LAMZES PRAKTISKIE DARBI

1. Rīgas ģenerālais plāns 21 000 ha platībā. 1923.—1934. gadā.
2. Rīgas zonālās attīstības plāns 50 000 ha platībā. 1923.—1934. gadā.
3. Četri dzīvokļu koloniju plānojumi Rīgā un Jūrmalā 300 ha kopplatībā.
4. Vairāk nekā 1000 detaļplānojumu Rīgai par dažādām tēmām.
5. Dažas dzīvojamās un rūpniecības ēkas Rīgā un provincē.
6. Iecavas dārzu pilsētas izbūves projekts 200 ha. 1923. gadā.

LITERATŪRA

1. *Melbergs G.* Arhitekta A. Lamzes darbi Rīgas plānošanā un apbūvē // Arhitektūra un pilsētbūvniecība. — Rīgā, 1969.
2. *Melbergs G.* Profesoram inženierim arhitektam Arnoldam Lamzem 100 gadi // Divpadsmit mēneši. — Rīgā, 1989.

V. APSĪTIS

ALEKSANDRS BIRZENIEKS
(1893—1980)

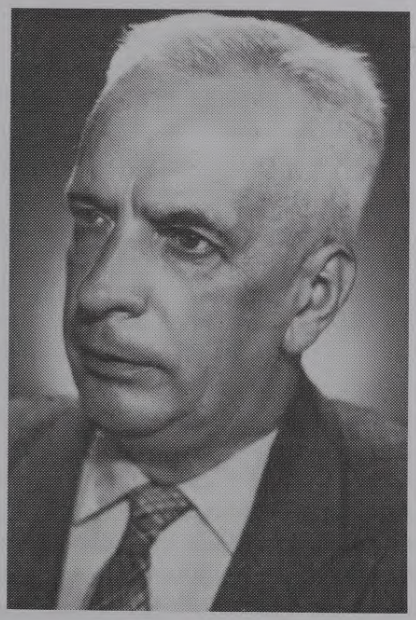

A. Birzenieks 1970. g.

XIX gadsimta otrā puse Latvijā bija strauju pārvērtību laiks. Pilsētās strauji auga rūpniecības uzņēmumi, dzelzceļi savienoja Rīgu ar Krievijas iekšienes rajoniem, Rīgas osta — Krieviju ar Rietumeiropas valstīm. Rīga alka darbaroku. Pilsētā saplūda lauku iedzīvotāji, cerēdami ne vien labi nopelnīt, bet arī vadīt vieglākas dienas. Krauklīšu Pēterim sekoja arī Aleksandra Birzenieka vecāki — tēvs Krišjānis no Kuldīgas apriņķa Vārmes pagasta un māte Juta, dzimusi Krastiņa, no Rīgas apriņķa Nītaures pagasta. Ienākuši Rīgā, viņi apmetās nelielā koka namiņā, pagalma dziļumā Bruņinieku un Aleksandra ielas stūrī (pašreizējā Dailes teātra vietā). Tur 1893. gada 18. augustā piedzima viņu dēls Aleksandrs.

Visa A. Birzenieka dzīve cieši saistīta ar Rīgu. Izglītības gaitas viņš sāka A. Millera reālskolā, kuru pabeidza 1915. gadā. Tā paša gada rudenī A. Birzenieks kļuva par Rīgas Politehniskā institūta Arhitektūras nodaļas studentu. Tāpat kā daudziem citiem jaunekļiem, arī viņam kara dēļ studijas bija jāpārtrauc: 1917. gadā Aleksandrs tika iesaukts cariskajā armijā un 1919. gadā — pēc neatkarīgās Latvijas valsts proklamēšanas — nacionālajās karaspēka daļās un piedalījās Latvijas atbrīvošanas cīņās.

Pēc kara A. Birzenieks studijas pabeidza ar uzslavu, 1921. gada 26. septembrī saņēma arhitekta inženiera diplomu un jau 1. oktobrī sāka pedagoģisko darbu Latvijas Universitātes Arhitektūras fakultātē kā jaunākais asistents. 1927. gadā viņš tika ievēlēts par vecāko asistentu un 1936. gadā — par privātdocentu. Pēc Otrā pasaules kara A. Birzenieks turpināja pedagoģisko darbu Latvijas Valsts universitātē, tika ievēlēts par docentu; viņam tika piešķirts arhitektūras zinātņu kandidāta grāds. Paralēli tam viņš rosīgi strādāja radošu darbu, piedalījās sabiedriskajā dzīvē. A. Birzenieka mūžs noslēdzās 1980. gada 3. janvārī. Apglabāts Rīgā, Brāļu kapos.

Aleksandra Birzenieka radošā aktivitāte visspilgtāk izpaudās laikā starp abiem pasaules kariem. Zinātniskos nolūkos apceļojis Vāciju, Austriju, Itāliju, Franciju, Beļģiju, Šveici, Poliju, Ungāriju, Čehoslovakiju, viņš ieguva atziņas, kas padarīja vispusīgāku gan pedagoģisko, gan zinātnisko, gan arī profesionāla arhitekta darbu.

Jau savas pedagoģiskās darbības pirmajos gados A. Birzenieks sāka sadarbību ar izcilajiem Latvijas arhitektūras vēstures pētniekiem P. Kundziņu un P. Kampi. Tas deva ievirzi visai turpmākajai zinātniskajai un profesionāli radošajai darbībai. Profesors P. Kundziņš Arhitektūras fakultātē lasīja lekciju kursu Latvijas arhitektūrā un tēlotājā mākslā. Kaut arī A. Birzenieks strādāja Būvtehnikas katedrā, P. Kundziņš aicināja viņu vadīt studentu ekskursijas, lai iepazīstinātu ar arhitektūras un mākslas pieminekļiem, vietējo būvmateriālu ieguvi un to apstrādi. Ir saglabājušās atskaites par tām. Lūk, dažas, kas raksturo plašās zināšanas, ko mācību laikā guva studenti: Pētera baznīcas jumta konstrukciju apskate, iepazīšanās ar Brāļu kapu komitejas un firmas "Kuraus" akmens apstrādāšanas darbnīcām; Valsts vēstures muzeja, zviedru mākslas izstādes, Rīgas Brāļu kapu, Brīvdabas muzeja apskate; ekskursijas uz pēdējo divu gadsimtu krievu mākslas izstādi, "Emolip" stikla fabriku, Valsts elektrotehnisko fabriku, Rīgas vecajiem kapiem; tiek organizēti arī tālāki braucieni — uz Tukumu un pat uz Zviedriju.

Tas padziļināja arī A. Birzenieka zināšanas dažādās mākslas un amatniecības nozarēs un ļāva, sākot ar 1937./38. mācību gadu, patstāvīgi lasīt lekcijas Latvijas arhitektūrā un tēlotājā mākslā, kā arī telpu arhitektoniskajā izveidošanā. Tās bija neparastas, saturīgas un interesantas lekcijas, kurās parādījās lektora plašais interešu loks un spilgtā personība.

Cilvēka raksturs atspoguļojas ne tikai valodā, bet arī skatā, stājā, kustībā. A. Birzenieks bija apdomīgs valodā, vērīgs skatā, stalts stājā. Visu viņš veica bez steigas — gan valodu risinot, gan gaitā ejot. Viņš runāja samtainā balsī, paklusu, skaidri artikulējot vārdus, lai katra zilbe būtu saprotama. Tas veidoja runas ritmu, kas dažkārt var likties vienmuļš, bet A. Birzeniekam tas allaž bija pievilcīgs, pat muzikāls. Tomēr dažkārt parādījās arī skarbākas rakstura īpašības — tikko nojaušama patmīlība, dzēlīga ironija, godkārība. Tās ir rakstura īpašības, kas A. Birzenieka mūžā ne vienu reizi vien izraisījušas konflikta situācijas.

Mākslas pasaules izzināšanā A. Birzenieks bija unikāls. Mēs, studenti, varējām apbrīnot viņa stāstījumu par mēbelēm — to konstruktīvajām un stilistiskajām īpatnībām; iepazināmies ar čipendelu un ampīru, mācījāmies saskatīt vienkāršā, bet monumentālā Dancigas skapja īpatnējo skaistumu. Mūsu acu priekšā tika izklāti paklāji — Tuvo un Tālo Austrumu, Krievijas

un Francijas, Vācijas un Anglijas — citi par citiem skaistāki. Un kur vēl gobelēni — Francijas Karaliskās mēbeļu manufaktūras pacietīgo un smalko roku austās gleznas. Mēs dzirdējām, kā skan vissmalkākais porcelāns, izzinājām tā pirmsākumus un sekojām tā mākslinieciskajai evolūcijai līdz mūsdienām, kas īpatnējs Ķīnas un Japānas, Krievijas un Saksijas, Francijas un Bohēmijas porcelāna manufaktūrām. Mēs guvām izpratni, kāds dzidrs skaistums mīt beļģu un čehu kristālā. Tā bija daļa no cilvēces kultūras bagātībām, kas ar Aleksandra Birzenieka vārdiem tika nodota nākamajām paaudzēm.

Laikrakstu kiosks Aspazijas bulvārī, 1924

1936. gadā A. Birzenieks iesniedza Arhitektūras fakultātes padomei habilitācijas darbu "Trokšņu apkarošanas teorija celtniecībā", kas deva iespēju piešķirt viņam privātdocenta grādu. Zināšanas par skaņas dažādām izpausmēm, kas tik nepieciešamas arhitekta darbā, ir vēl viens A. Birzenieka interešu loks. Studentiem viņš lasīja kursu arī par telpu akustiku, veica daudzu sabiedrisko telpu akustiskās aplēses un kļuva par pirmo būvakustikas speciālistu Latvijā. Tas ļāva viņam izstrādāt projektus vairākām arhitektoniski un akustiski nozīmīgām celtnēm, arī dziesmu svētku estrādēm.

A. Birzenieks vienmēr izmantojis dabiskos materiālus un pratis parādīt tiem piemītošo formu skaistumu. Viņš lieliski pārvalda koka formas (vispārējo dziesmu svētku estrādēs, daudzos interjeros). Tajās liela vienkāršība, konstruktīva loģika, rustikāla skaidrība, ko pavada izsmalcināta krāsu gamma — vai nu dabiskajā koka tekstūrā, vai krāsojumā. Ciets un arhitektoniski stingrs viņa rokās kļūst granīts. Dziļa cilvēciska siltuma un pārdzīvojumu pilns A. Birzeniekam ir šūnakmens — Latvijas zemes dzīlēs iegūtais un kritušajiem varoņiem veltītais. Un zeme, dzimtenes zeme, segta ar zaļu, samtainu velēnu. Cik bieži tā palīdzējusi A. Birzeniekam padziļināt arhitektūras saviļņojošo valodu — veidojot nogāzes un uzbērumus daudzajiem pieminekļiem.

Klasiska memoriālās arhitektūras pavadone ir tēlniecība. A. Birzenieks jūtas pietiekami suverēns, lai no tās atteiktos. Viņa akmens un zemes formas

spēj pacelties līdz skulptūras izteiksmes spēkam. To apliecina vairums A. Birzenieka radīto pieminekļu, kas veltīti galvenokārt Pirmajā pasaules karā un nacionālās atbrīvošanas cīņās kritušajiem karavīriem. Tie ir nelieli ansambļi, arhitektoniskas skulptūras, kas gan materiālā, gan formā pauž skumjas, pateicību, cieņu un dzimtenes mīlestību. Tie ir vienkārši akmens krāvumi, dažkārt zemes uzbērumi un pavisam reti — monolīti bloki, tuvi tautas mentalitātei, tautas celtniecības tradīcijām. Liekas, ka tie ir gadsimtos uzkrātās tautas gudrības izpausme. Gluži kā tautasdziesma. Vienkārša, sirsnīga, patiesa.

Viens no interesantākajiem ir piemineklis (A. Birzenieks to sauc par piemiņas zīmi), kas 1924. gadā uzcelts Augškurzemē, Asarē, Daugavpils rajona ziemeļu daļā: zemu, septiņmetrīgu cilindrisku laukakmeņu krāvumu nosedz konusveidīgs zemes uzbērums. Uzbēruma nogāzē ieguldīti seši laukakmeņi, bet virsotnē — lielāks akmens ar iekaltiem veltījuma vārdiem. Visam pāri — smalkā metāla kalumā izpildīta krusta zīme. Tas ir senču uzkalniņkapa variants A. Birzenieka interpretācijā, kurā, dažādi izmantojot laukakmeni un zaļas velēnas, panākta saviļņojoša vienkāršība. Nelielais paugurs it kā izaug no zemes un reizē saaug ar to, veidojot pilnīgu arhitektūras un ainavas saskaņu.

Līdzīgi principi izmantoti piemineklī kritušajiem Latvijas brīvības cīnītājiem Krustpilī: dabiskā nogāzē iekļauts monumentāls, cilindrisks divpakāpju krāvums no tēstiem akmeņiem. Līdzīgs princips izmantots arī

Piemineklis latviešu strēlniekiem Tartu, Puijeste kapos, 1930

piemineklī, kas veltīts Pirmajā pasaules karā kritušajiem 3. Kurzemes latviešu strēlnieku pulka brāļu kapos Rīgas rajona Salaspils ciema Vecpelčos. Piemineklis neliels, skarbi lirisks — akmens krāvuma stabs, kas pāraug akmens krustā. Tas pakļauts pieminekļa kopformai, izaug no tās kā spēcīgs, stilizēts, piemiņu un cieņu apliecinošs motīvs.

A. Birzenieka prasme risināt sarunu starp dzīvajiem un mirušajiem sasniegusi daudzus Latvijas novadus. Pieminekļi kritušajiem karavīriem paceļas bijušo cīņu vietās Tīreļa purvā, Nāves salā, Rīgas pievārtē un citur. A. Birzenieka veidotie pieminekļi uzcelti Sērenē, Tirzā, Ķekavā pie Butleru mājām un pie Trušeļu mājām, Jūdažu kapsētā, Daugavpils evaņģēliski luteriskās draudzes kapos, Daudzevas Stalānu kapsētā, Babītē, arī piemineklis latviešu strēlnieku un latviešu bēgļu piemiņai Tartu Puijeste kapos un piemineklis bojā gājušajiem latviešu jūrniekiem Skotijā. Diemžēl daļa no pieminekļiem pēc Otrā pasaules kara netika kopti vai pat aizgāja bojā.

Astoņus gadus — no 1923. gada līdz 1931. gadam — A. Birzenieks veltījis Rīgas Brāļu kapu izveidošanai. Tā kā pastāv dažādi viedokļi par viņa ieguldījumu šā ansambļa celtniecībā, tad nepieciešams pie šī jautājuma pakavēties sīkāk.

Rīgas Brāļu kapu vēsture sākas Pirmā pasaules kara pirmajos gados. Neiedziļinoties detaļās, jāuzsver, ka tikai 1923. gadā, kad tika izsludināts konkurss kapu arhitektoniskajai un tēlnieciskajai izveidošanai, tika izvirzīts jautājums par iespējamo tēlnieku un arhitektu piedalīšanos. Konkursu izsludinot, kapu plānojuma principi, ieejas alejas, terase ar ozolu birzi, kapsētas sāni un noslēgums bija pilnīgi pabeigti: Rīgas dārzu direktora A. Zeidaka vadībā Brāļu kapi bija ieguvuši to kopainu, kādu redzam šodien. 1923. gada konkursā, kurā tika uzaicināti tālaika ievērojamākie mākslinieki un arhitekti un kura nolūks bija veidot kapsētas plānam arhitektoniskus un skulpturālus papildinājumus, par labāko tika atzīts K. Zāles priekšlikums. Ansambļa arhitektonisko darbu vadīšana tika uzdota Tehniskajai komisijai, kuras vadība pirmajā gadā tika uzticēta P. Kundziņam, vēlāk akadēmiķim, Latvijas Mākslas akadēmijas profesoram Pēterim Federam. Pēc P. Kundziņa ieteikuma par palīgu arhitektonisko lietu kārtošanai tika pieņemts tikko Arhitektūras fakultāti beigušais A. Birzenieks. Kaut arī P. Kundziņš apgalvo, ka, cik viņam zināms, "kapu arhitektonikā Feders nekādas pēdas nav atstājis", tomēr turpmākā ansambļa veidošanas gaita liek teikto apšaubīt. P. Kundziņš norāda, ka A. Birzenieks strādājis pie "plikajiem mūriem un kādā iebūvējis ūdenstvertni", un pieļauj varbūtību, ka viņš arī projektējis vienveidīgās kapu plātnes. Toties A. Zeidaks, kas Brāļu kapu izveidošanā piedalījās no pirmās līdz pēdējai dienai, Aleksandra Birzenieka ieguldījumu novērtē pieticīgāk:

"Birzenieks bija tikai norādījumu izpildītājs" un uzteic P. Federa autoritāti radošā kolektīva sadarbībā. Par profesora nozīmīgo ieguldījumu liecina arī viņa personiskā aktivitāte atsevišķu, sevišķi principiālu jautājumu risināšanā. Kādā Brāļu kapu Tehniskās komisijas sēdē tika pārspriests K. Zāles priekšlikums, kas sēdes dalībniekus pilnā mērā vēl nespēja pārliecināt: nebija atrasta saskaņa starp galvenajiem kompozīcijas elementiem — Mātes Latvijas tēlu un kapulauku. Latvijas tēls atradās uz augšējās terases (pašreizējās Mūžīgās uguns vietā), orientēts pret apbedījuma vietām un pret ieejas vārtiem pavērsts ar muguru. A. Zeidaks atceras, ka "pēc debatēm profesors Feders paņēma Latvijas tēlu un nolika to kapsētas noslēgumā". K. Zāle bez ierunām tam piekritis. Šis notikums, kam bija izšķirīgā nozīme Brāļu kapu ansambļa veidošanā, atspoguļots arī attiecīgajā Tehniskās komisijas protokolā, kas glabājas Kultūras komitejā. "Man tagad vēl ir baigi iedomāties," 1952. gadā A. Zeidaks no trimdas raksta uz dzimteni, "kas gan būtu noticis ar manu tik rūpīgi un ilgos gados izplānoto kapu plānojumu, ja nebūtu Laima mums piešķīrusi šos divus vīrus (Zāli un Federu. — V. A.)!"

A. Birzenieka darbība Brāļu kapu celtniecībā ne vienu reizi vien izraisīja polemiku Latvijas presē. Tajā tika iejaukta arī tāda autoritāte kā P. Kundziņš.

Rīgas Brāļu kapi, kopā ar arh. P. Federu, dārzu arh. A. Zeidaku, tēln. K. Zāli, 1924—1936

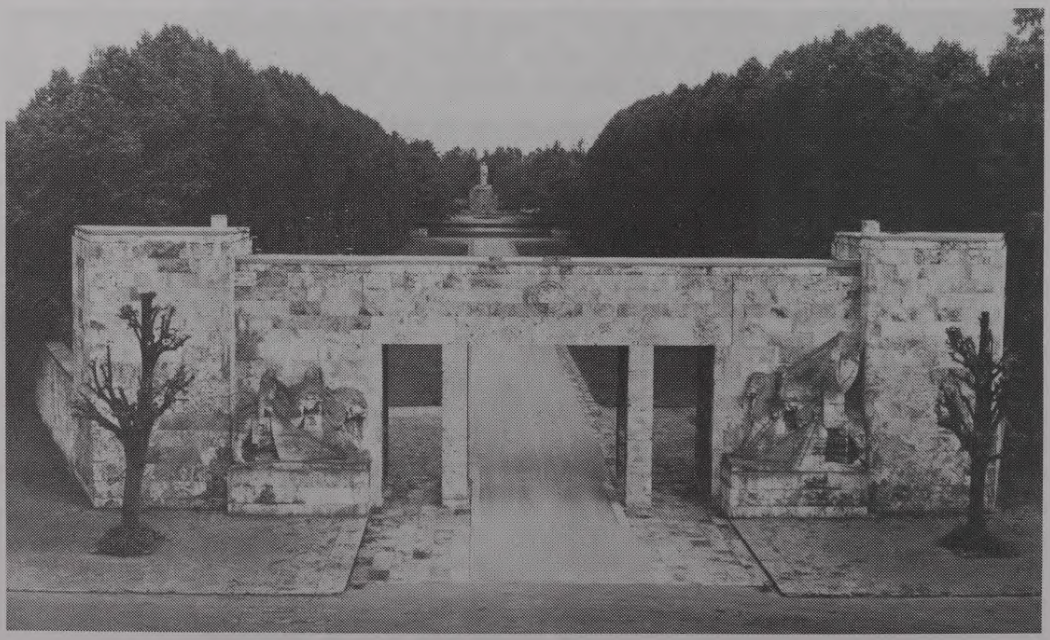

Iespējams, ka pārlieku lielā principialitāte, varbūt arī pašapziņa, noveda A. Birzenieku konfliktā ar Brāļu kapu komiteju. Tas bija iemesls, kāpēc A. Birzenieks 1931. gada 11. aprīlī, nesagaidījis ansambļa pabeigšanu, darbu Brāļu kapu Tehniskajā komisijā uzteica. Tomēr nevar neatzīmēt A. Birzenieka ieguldījumu. Viņa lieliskā materiāla izjūta, proporciju nojauta daudzām detaļām deva pēdējo slīpējumu. Tas ļāva, saglabājot monumentalitāti, pastiprināt izteiksmes dziļumu. Jāatzīmē, ka arhitektu grupā strādāja arī J. Ķezbers un V. Miza.

Iepriekš teiktais vēl nedod atbildi uz jautājumu, kāpēc pēc Brāļu kapu atklāšanas 1936. gadā, kā arī vēlāk — pēc Otrā pasaules kara, ļoti daudzās publikācijās arhitektu pārstāvniecība autoru kolektīvā apzīmēta ar A. Birzenieka vārdu. Kāpēc Brāļu kapu tapšanā, ar ļoti retiem izņēmumiem, noklusēts P. Federa ieguldījums? Pilnībā uz šiem jautājumiem atbildēt grūti. Visticamāk, ka tam pamatā vairāki nepatīkami profesionālās ētikas jautājumi un savstarpējas intrigas, kas nebija svešas pirmskara sabiedrībā un diemžēl nenorima arī pēc Otrā pasaules kara. Tajās uzzibsnīja gan personiska godkāre, gan pamatoti un nepamatoti apvainojumi, kas skāra ne tikai arhitektus, bet arī tēlniekus. Tomēr Brāļu kapu veidošanā tie bija tikai nelielas skabargas, kas neietekmēja ansambļa kompozīcijas rašanos un tās realizāciju.

Arhitekta A. Birzenieka darbība plaši izvērsusies arī "tīrās" arhitektūras laukā. 30. gados Latvija iekārtoja un uzdāvināja Tautu Savienībai apspriežu zāli šīs organizācijas mītnē Ženēvā. Tās projekts tika uzticēts A. Birzeniekam. Vienlaicīgi viņš veidoja iekštelpas Izglītības ministrijā un bijušajā Ārlietu ministrijā K. Valdemāra ielā. Pēc Otrā pasaules kara A. Birzenieks veica Latvijas PSR Augstākās Padomes sēžu zāles rekonstrukciju (tagad pārveidota). 1936. gadā kopā ar arhitektu V. Mellenbergu izstrādāja projektu vasaras koncertzālei Dzintaros.

Viņa vārds ir cieši saistīts ar vienu no visskaistākajiem latviešu kultūras dzīves notikumiem — vispārējiem dziesmu svētkiem. Turpinot arhitektu J. Baumaņa, K. Pēkšēna, E. Poles un P. Kundziņa iedibinātās tradīcijas dziesmu svētku celtņu arhitektūrā, pēc A. Birzenieka projektiem uzceltas estrādes VII, VIII dziesmu svētkiem (1931. un 1933. gadā Esplanādē) un IX dziesmu svētkiem Pārdaugavā, Uzvaras laukumā (1938. g.). Tās bija monumentālas koka režģu būves, kurās vienlaicīgi varēja izvietot 12—15 tūkstošus dziedātāju. Tā kā nebija atrasts šo celtņu izmantošanas veids dziesmu svētku starplaikā (šādu prasību 1930. gadā izvirzīja Rīgas pilsētas valde), tās tika veidotas viegli saliekamās konstrukcijās un bija viegli demontējamas. Sevišķi interesants bija A. Birzenieka priekšlikums VII dziesmu svētku celtnei. Tās uzbūvē izmantojot rūpīgas akustiskas aplēses, autors amfiteātrī

bija pacēlis ne tikai dziedātāju estrādi, bet arī skatītāju vietas līdz 5 m augstumam. Tās vēdekļveidīgi aptvēra "parterā" izvietotos solus, jūtami uzlaboja attālāko vietu redzamību un dzirdamību.

Pēc Otrā pasaules kara vēl nebija izaugusi jaunā arhitektu paaudze. Daudzi vecākās paaudzes pārstāvji bija devušies trimdā. Tāpēc dzimtenē palikušie bija ļoti noslogoti profesionālajā un sabiedriskajā darbā. A. Birzenieka autoritāte noderēja daudzās sanāksmēs, kurās tika apspriesti dažādi arhitektūras jautājumi. Viņš bija pastāvīgs konsultants mēbeļu dizainā, pat klavieru formas nepagāja secen A. Birzenieka vērtējumam. Viņš bija pastāvīgs Arhitektūras pārvaldes Arhitektūras padomes loceklis. Kultūras ministrijas

VIII dziesmu svētku estrāde Rīgā, 1933

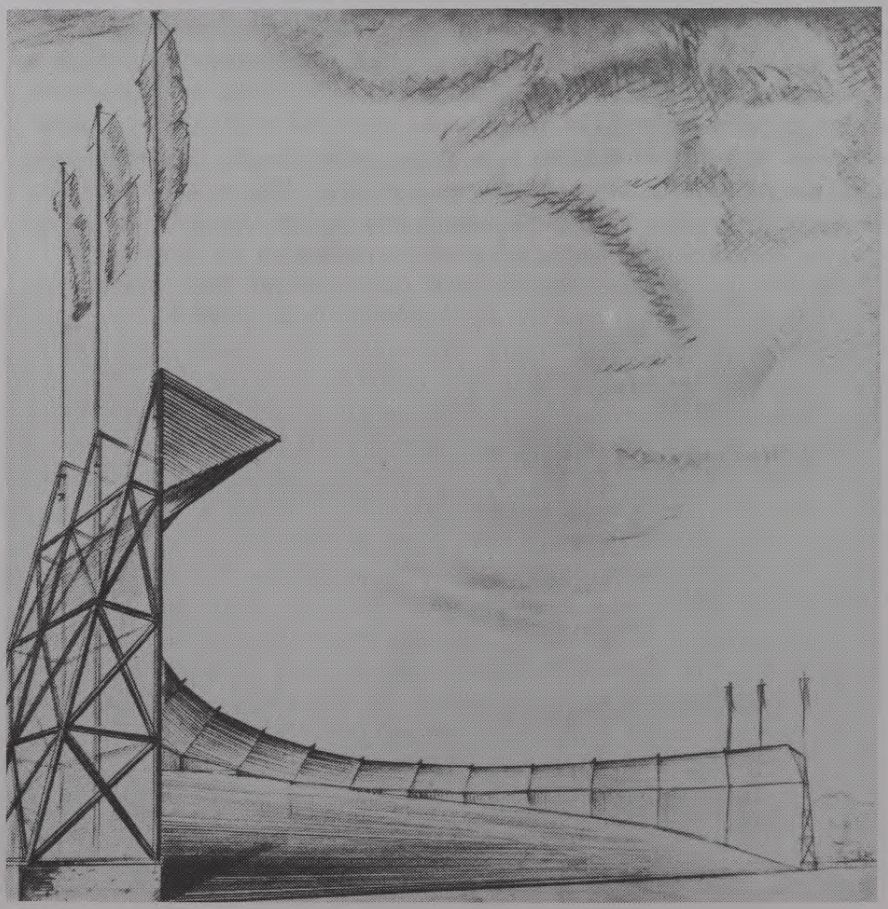

un Celtniecības komitejas uzdevumā, jau mūža nogalē, viņš nebaidījās doties ceļā uz vistālākajiem Latvijas novadiem, lai sniegtu padomu dažādās kultūras mantojuma saglabāšanas problēmās. Kā nozīmīgam vietējās arhitektūras skolas pārstāvim 50. gados viņam tika dota iespēja "divcīņā" ar O. Tīlmani izstrādāt priekšlikumus Jelgavas teātra izbūvei. Sacensības beidzās bez rezultātiem, jo Kultūras ministrijai nebija vajadzīgo līdzekļu.

Aleksandra Birzenieka dzīvē bija brīži, kad tēlotāja māksla varēja ņemt pārsvaru pār arhitektūru. To apliecina viņa aizraušanās ar estampu. Viņš sevišķi bija iecienījis linogriezumu, mazāk — ksilogrāfiju. Balti melnajos laukumos parādījās Zviedru vārti Rīgā vai himēras Parīzes Dievmātes katedrālē. Viņam patika arī akvarelis, kurā tika atainotas dzimtenes ainavas, Vecrīgas ieliņas un zvejnieku mājas Rīgas jūras līča kāpās. Pastāvīgi A. Birzenieka pavadoņi bija zīmulis un neliela piezīmju grāmatiņa. Daudzās sanāksmēs un apspriedēs, kaujoties ar miegu, tapa sēžu dalībnieku portretu galerijas.

Nodzīvot garu mūžu ir liela māka. A. Birzeniekam tas īpašu gandarījumu gan nedeva, to varēja just ik reizi satiekoties. Uz jautājumu, kā Birzenieka kungam klājas, sekoja lietišķa atbilde: kā tad var klāties manā vecumā! Uz parasto jautājumu, kā tad ar veselību, nāca brīdinājums: kad būsit manā vecumā, tad redzēsit!

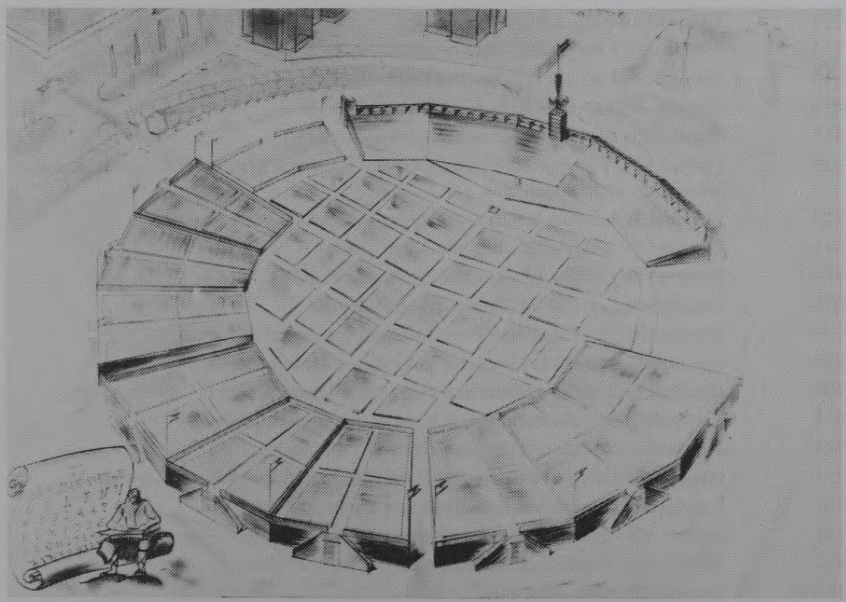

VII dziesmu svētku estrāde Rīgā, 1931

Tomēr A. Birzeniekam piemītošā skepse dažkārt norima gaiša optimisma priekšā. Kad tuvojās astotais gadu desmits, viņš joprojām bieži bija redzams Arhitektu savienībā, bija tās biedrs un ilggadīgs valdes loceklis. Viņš piedalījās valdes rīkotajos izbraukumos pa Latvijas pilsētām un laukiem. Tad dažs jauneklis nostājās malā, kad Aleksandrs Birzenieks iesēdās karuselī un Bauskas pilsdrupu pakājē riņķoja augstu pāri Misas un Mēmeles ūdeņiem.

Arhitekta Aleksandra Birzenieka mūžs ir radošu panākumu bagāts. Ne viss viņa paveiktais šodien ir apzināts un novērtēts. Tomēr arī neliels ieskats viņa dzīves ceļā apliecina, ka tas ir vērtīgu atziņu bagāts.

A. BIRZENIEKA PUBLIKĀCIJAS

Birzenieks A. Trokšņu apkarošanas teorija celtniecībā. — Rīgā, 1936.
Birzenieks A. Vecās Rīgas portāli. — Rīgā, 1955.

NOZĪMĪGĀKĀS A. BIRZENIEKA CELTNES

1924—1931	Rīgas Brāļu kapi, piedalīšanās to izbūvē kopā ar akad. arh. P. Federu, ainavu arh. A. Zeidaku, tēln. K. Zāli
1924	Laikrakstu kiosks Aspazijas bulvārī
1924	Piemineklis Latvijas brīvības cīnītājiem Asarē
1925	Piemineklis Latvijas brīvības cīnītājiem Krustpilī
1925(?)	Interjeri Ārlietu ministrijā K. Valdemāra ielā 11a
1927	Piemineklis Latvijas brīvības cīnītājiem Sērenē
1928	Piemineklis Latvijas brīvības cīnītājiem Daugavpils evaņģēliski luteriskās kapsētas brāļu kapu nodalījumā
1928	Piemineklis Latvijas brīvības cīnītājiem Daugavpils katoļu kapos
1928	Piemineklis Latvijas brīvības cīnītājiem Tirzā
1930	Piemineklis Latvijas brīvības cīnītājiem Jaunpiebalgā, kopā ar tēln. K. Zāli
1930	Piemineklis Latvijas brīvības cīnītājiem Jūdažos
1930	Piemineklis latviešu strēlniekiem Salaspilī, pie Vecpelču mājām
1930	Piemineklis latviešu strēlniekiem Ķekavā, pie Trušeļu mājām
1930	Piemineklis latviešu strēlniekiem un bēgļiem Igaunijā, Tartu Puijeste kapsētā
1931	Piemineklis latviešu strēlniekiem Ķekavā, pie Butleru mājām
1931	Piemineklis latviešu strēlniekiem Ķekavas brāļu kapos
1931	Piemineklis Latvijas brīvības cīnītājiem Daugavpils pareizticīgo kapsētā
1931	Piemineklis Latvijas brīvības cīnītājiem Babītē, pie stacijas
1931	Estrāde VII vispārējiem dziesmu svētkiem Rīgā, Esplanādē
1933	Estrāde VIII vispārējiem dziesmu svētkiem Rīgā, Esplanādē
1935(?)	Interjeri Izglītības ministrijā

1936	Dzintaru koncertzāle, kopā ar V. Mellenbergu
1937—1938	Latvijas zāle Tautu Savienības pilī Ženēvā
1938	Piemineklis bojā gājušajiem latviešu jūrniekiem Skotijā
1938	Estrāde IX vispārējiem dziesmu svētkiem Rīgā, Uzvaras laukumā
1945(?)	LPSR AP sēžu zāle
1952(?)	Konkursa projekts Jelgavas teātrim
1959	Piemineklis 1905. gada revolucionāriem Rīgā, Matīsa kapos, kopā ar O. Zakamenniju, tēln. Ļ. Bukovski

Piezīme: Daļa no A. Birzenieka pieminekļiem okupācijas gados nopostīta.

OSVALDS TĪLMANIS
(1900—1980)

O. Tīlmanis
1978. g.

Atzīmējot personības, kas pēc Otrā pasaules kara visjūtamāk ir ietekmējušas latviešu arhitektūras veidošanos, pirmajā vietā jāmin profesors Osvalds Tīlmanis. Vairāk nekā divdesmit piecus gadus strādādams par Rīgas galveno arhitektu un Latvijas pilsētu celtniecības institūta galveno speciālistu, organizēdams Arhitektūras katedru Rīgas Politehniskajā institūtā un gandrīz divdesmit gadus būdams tās profesors, no savas profesionālās darbības sākuma līdz 60. gadu vidum vadīdams Latvijas Arhitektu savienību, Osvalds Tīlmanis ir būtiski ietekmējis mūsu galvaspilsētas un citu pilsētu arhitektonisko veidolu un palīdzējis radīt arhitekta profesijas prestižu.

Profesionālās darbības sākums

Dzimis 1900. gadā Zemgalē, Šķibes pagasta Jēgeru mājās, O. Tīlmanis jau agrā bērnībā iemācījās mīlēt dabu un cilvēka roku veidotās vecās zemnieku mājas, klētiņas, pēc dūmiem smaržojošās rijas. Grūti pateikt, vai tā bija interese par arhitektūru, drīzāk jau neapzināta vienotības sajūta, kas cilvēku saista ar apkārtni, liek domāt par tās uzbūves likumsakarībām, tradīcijām un to pārmantojamību.

Tīlmaņu ģimenē bija daudz bērnu — 6 dēli un 2 meitas, tādēļ rūpes par jaunāko audzināšanu gulstas arī uz vecāko bērnu pleciem. Ģimenē valdīja draudzīga, demokrātiska gaisotne. Visi bērni aizrāvās ar matemātiku un dabaszinātnēm. Kad sākās skola, rudeņi un ziemas pagāja Jelgavā. Tēvam tur bija neliels drogu veikaliņš. Jelgava ar savu nesteidzīgo dzīves ritmu gadsimta sākumā varēja nostiprināt priekšstatu par pilsētas sociālajām saknēm un iespējām.

Kad skola bija pabeigta, vecākais brālis izvēlējās jurista profesiju, vidējais studēja medicīnu. Arī Osvaldam bija pienācis laiks izšķirties, viņš

iestājās Tērbatas universitātes Filozofijas un filoloģijas fakultātē. Studijas pārtrauca Pirmais pasaules karš, O. Tīlmanis tika iesaukts karadienestā.

Pēc kara un demobilizācijas 1920. g. O. Tīlmanis iestājās Latvijas Universitātes Arhitektūras fakultātē, viņa matrikulas numurs ir 1016. Kauliņi ir mesti — arhitektūra ir tā nozare, kurai jaunais cilvēks nodomājis veltīt visu savu dzīvi. Intuīcija nebija viņu vīlusi. Vaicāts par iemesliem, kas noteica šādu izvēli, profesors atcerējās, ka jau agrā bērnībā viņam radusies interese par gleznieciību un grafiku, savukārt matemātika bijusi jājamzirdziņš visai ģimenei. Abi šie momenti it kā apvienojušies arhitektūrā — mākslā, kas balstās uz precīziem aprēķiniem un prasa attīstītu iztēli un fantāziju.

Laiks, kad O. Tīlmanis sāka studijas arhitektūrā, iezīmējas ar aktīviem meklējumiem. Latvijā vēl joprojām tika pilnveidota un attīstīta klasiskās arhitektūras reģionālā interpretācija. Šajā jomā vadošā loma piederēja prof. E. Laubem. Ar tautas celtniecības apzināšanu un izmantošanu nacionālā arhitektūras stila veidošanā nodarbojās doc. P. Kundziņš. Bija jārod kopīga, vienojoša saikne ar progresīvo arhitektūras attīstības virzienu — internacionālo funkcionālismu, ko dedzīgi aizstāvēja doc. E. Štālbergs.

Studiju gados O. Tīlmanim laimējās mācīties gan pie Laubes, gan Kundziņa, gan Štālberga. Laube vēl studiju laikā uzaicināja viņu par līdzstrādnieku savā darbnīcā. O. Tīlmanis tur izstrādāja vairākus dzīvojamo ēku projektus. Draudzība ar Meistaru, kas veidojās kopīgā darbā, bija nopietns atbalsts O. Tīlmanim viņa profesionālās darbības sākumā. Savukārt Kundziņa nopietnā pieeja latviešu tautas arhitektūrai rada atbalsi jaunā studenta sirdī — O. Tīlmanis ar divriteni krustām šķērsām izbraukāja gandrīz vai visu Latviju, zīmēdams un uzmērīdams vecās zemnieku mājas, rijas un klētis. Tā radās tēma diplomdarbam. Tuvāk iepazinies ar Kundziņa ideju par etnogrāfiskā brīvdabas muzeja dibināšanu, O. Tīlmanis kļuva aktīvs tās atbalstītājs. Viņa diplomdarbs "Brīvdabas muzejs Rīgā" saņēma augstu novērtējumu — 1. pakāpes diplomu. Kad 1928. g. tika pieņemts lēmums par muzeja dibināšanu, O. Tīlmaņa diplomdarbs un savāktie materiāli kļuva par reālu pamatu muzeja izveidošanai.

Rīgas pilsētas arhitekts

Kad jaunais arhitekts 1927. g. pabeidza universitāti, viņam jau bija uzkrāta krietna praktiskā darba pieredze gan prof. Laubes, gan Rīgas pilsētas arhitektūras projektēšanas darbnīcā. Viņš bija labs organizators un prata aizstāvēt savus uzskatus. Ir likumsakarīgi, ka Rīgas pilsētas arhitekta amatam, kas tieši tajā laikā atbrīvojās, profesors Laube ieteica O. Tīlmaņa kandidatūru. Pret to daudz iebildumu bija valdošajām aprindām: jauns, nesastāv

nevienā korporācijā utt. Toreiz vadošos amatos pilsētas valde apstiprināja tikai korporāciju biedrus, tādēļ Laubem bija krietni vien jāpacīnās par savu ieteikto kandidātu. "Šādā amatā vajag likt cilvēku, kam nākotne priekšā," viņš nemitīgi atkārtoja, un kā par brīnumu saprāta balss uzvarēja...

Sākās pats smagākais un nozīmīgākais posms O. Tīlmaņa dzīvē, kas ar nelielu pārtraukumu turpinājās līdz 1958. gadam. Sākumā viņš bija Rīgas pilsētas arhitekts, bet no 1934. g. — Rīgas pilsētas galvenais arhitekts. 1928. gadā O. Tīlmaņa mūžā iezīmējās ar visai būtisku notikumu — viņš apprecas ar Latvijas Valsts konservatorijas studenti, jauno pianisti Almu Saulīti, kura viņam ir uzticīga dzīvesbiedre visu mūžu.

O. Tīlmanim kā galvenajam arhitektam veiksmīgi izdevās apvienot administratīvo darbu ar jaunradi: viņš pats piedalījās konkursos, gūdams atzīstamus panākumus, projektēja un vadīja vairāku nozīmīgu objektu celtniecību (dzīvojamais kvartāls Grīziņkalnā, Rīgas krematorija, Kolhoznieku nams u. c.). Pēc galvenā arhitekta iniciatīvas Rīgā tika nodibināts dzīvokļu krīzes apkarošanas būvbirojs, kurā ģimenes varēja pasūtīt projektus. Pēc viņa paša projektiem 20. gadu beigās Mežaparkā vien tika uzcelti vairāki desmiti savrupmāju.

Īpaši nozīmīgs ir O. Tīlmaņa darbs jaunu dzīvokļu tipu radīšanā. Arhitekts kritiski raksta: "Dzīvokļu būvniecībai kļūstot par peļņas avotu, dzīvokli vairs neveido viņa lietotājs, bet gan veikalnieks, kas to piedāvā kā

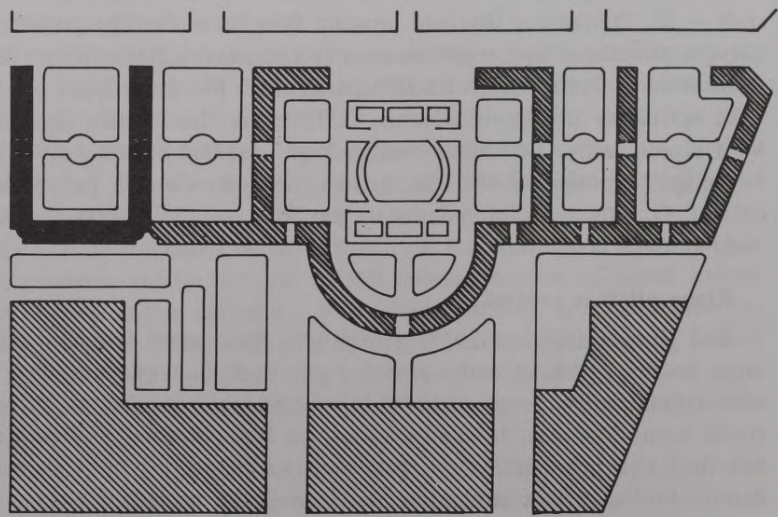

Dzīvojamo ēku kvartāls J. Asara ielā, 1929, ģenerālplāns, iezīmēta realizētā daļa

pērkamu (nomas) objektu. Protams, ka šādos apstākļos radies dzīvoklis vairs nebija viņa apdzīvotāju dabiski radīts tips, bet gan atspoguļoja dziņu maksimāli izmantot apbūvējamo laukumu."

Izmantojot arhitekta jau agrāk izstrādāto sekciju tipa plānojuma principu, 1929. un 1930. g. tika uzcelta daļa no viņa projektētā dzīvojamā kvartāla J. Asara ielā pie Grīziņkalna. Divsimts dzīvokļu ēkā O. Tīlmanim izdevies realizēt vairākus tam laikam progresīvus telpiskās organizācijas principus. Vispirms — tikai daļēji noslēgta perimetrāla apbūve, kas paveras pret dienvidiem. Kvartāla vidusdaļa atstāta neapbūvēta — apstādījumu un atpūtas laukuma izveidei, kurā sadarbībā ar tēlnieku R. Mauru veidotas dekoratīvās skulptūras. Ēkas arhitektūra vienkārša, dzīvokļa iekārta mērķtiecīga. "Racionālai dzīvokļa iekārtas mākslai jāapmierina ne atsevišķa cilvēka individuālā gaume. Vispārējās laikmeta atziņas, dzīves temps un veids nosaka virzienu jebkurā mākslas nozarē."[1]

Pilsētbūvniecība

Viens no pirmajiem O. Tīlmaņa realizētajiem pilsētbūvniecības projektiem ir Ķeguma spēkstacijas ciemata apbūve: gan ciemata kopējais plānojums, gan ēkas. Pilsētbūvniecībā viņa nozīmīgākais ieguldījums pirmskara periodā ir A. Lamzes vadībā izstrādātais Rīgas izbūves plāns, kurā viņš aktīvi piedalās kā pilsētas galvenais arhitekts.

1945. g. sākās Latvijas atjaunošanas un pārbūves darbs. O. Tīlmanis izstrādāja karā izpostītās Jelgavas centra rekonstrukcijas projektu. Šeit

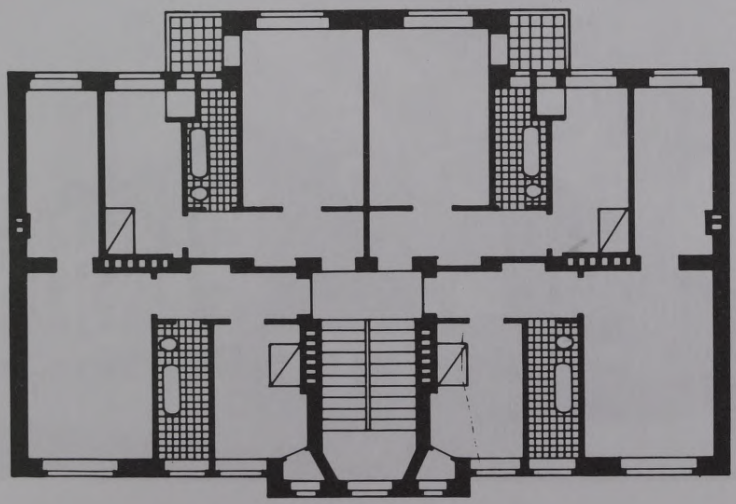

Dzīvojamā ēka Rīgā, J. Asara ielā 15, dzīvoklis, 1929

vēsturiskajā apbūvē izmantoti brīvā plānojuma principi, kas tajos gados Latvijā bija jaunums. Neraugoties uz jūtamo opozīciju, Jelgavas centrālās daļas rekonstrukcijas projekts tika apstiprināts un realizēts.

Lai iezīmētu galvaspilsētas attīstības perspektīvas, O. Tīlmaņa vadībā tika izstrādāts Rīgas zonējuma projekts. 50. gados, pēc Vissavienības konkursiem, tika izstrādāti arī vairāki rekonstrukcijas projekti Vecrīgai. Galvenā arhitekta idejas iemiesojās konkrētos un pārdomātos priekšlikumos, pēc viņa meta tika realizēta kvartāla apbūve ap Pēterbaznīcu, kā arī Rīgas Tehniskās universitātes ēka Kaļķu ielā. O. Tīlmaņa profesionālā darbība ieguva īpašu vērienu, kad viņam bija jāizstrādā Rīgas pirmās augstceltnes — Kolhoznieku nama projekts.

Laikā no 1950. gada līdz 1956. gadam O. Tīlmanis strādāja par Latvijas pilsētu celtniecības projektēšanas institūta galveno arhitektu, 1955. g. viņam tika piešķirts LPSR Nopelniem bagātā mākslas darbinieka goda nosaukums, 1957. g. viņš tika ievēlēts par PSRS Celtniecības un arhitektūras akadēmijas korespondētājlocekli. Laikā no 1956. līdz 1958. g. O. Tīlmanis atkal bija Rīgas galvenais arhitekts. Viņa uzdevums — risināt pilsētas perspektīvās attīstības problēmas, jo pēc 1957. gada PSKP CK un MP lēmuma "Par dzīvokļu celtniecību" bija strauji jāattīsta būvniecība pēc tipveida projektiem. Lieti noderēja O. Tīlmaņa 30. gadu pieredze racionālu mājokļu veidošanā, ceļot pilsētas blokēkas.

Dzīvojamo ēku kvartāls J. Asara ielā, 1929

Pedagogs un kolēģis

Kad 1958. g. tika atjaunots Rīgas Politehniskais institūts, Osvaldu Tīlmani uzaicināja uzņemties Celtniecības fakultātes Arhitektūras katedras vadību. 1960. g. viņš tika apstiprināts par profesoru. Pedagoģiskais darbs viņu bija saistījis jau agrāk — no 1930. gada līdz 1935. gadam arhitekts strādāja Rīgas Celtniecības tehnikumā un no 1945. gada līdz 1949. gadam — Latvijas Universitātes Arhitektūras fakultātē.

Aktīvi piedalīdamies jaunās katedras darba programmas un profila veidošanā, Osvalds Tīlmanis izmantoja garā mūža pieredzi; viņa lasītajā "Dārzu un parku arhitektūras" kursā atspoguļojās profesora erudīcija un attieksme pret Latvijas ainavu. Viņš prata radīt īpašu gaišuma un labestības atmosfēru,

Jelgavas centra rekonstrukcijas projekts, 40. gadu beigas

ZA augstceltne, skice, 50. gadu sākums

kas padara nevajadzīgas didaktiskas pamācības un tiešus norādījumus.

Mākslinieks

Doma un līnija. Arhitekta radošajā darbībā grafiskajai meistarībai ir būtiska nozīme, jo viņš savu ideju vispārliecinošāk var izteikt vienīgi ar zīmuli.

Bija bauda vērot, kā profesors skicēja. Līnija — mazliet nervoza, steidzīga — vienmēr precīzi fiksēja ieceres kontūras. Tā spēja pārliecināt pat visskeptiskākos oponentus. Atceros, kā Arhitektu namā tika apspriests Latviešu strēlnieku laukuma

Kolhoznieku nams, tagad ZA augstceltne, kopā ar V. Apsīti, K. Plūksni, V. Šņitņikovu, zāle, 1950—1954

apbūves princips. O. Tīlmanis piedāvāja variantu, kas ir realizēts, — aizbūvēt Pēterbaznīcu ar daudzstāvu dzīvojamo ēku grupu. Daudziem toreiz šķita, ka tas ir pretrunā ar Vecrīgas apbūves principiem. Tika izstrādātas vairākas perspektīvas, darinātas viņam raksturīgajā akvareļu un pasteļu tehnikā. Skatoties tajās, aizvien vairāk sāka likties, ka tieši šāds variants nav peļams. Pateicoties veiksmīgai grafikai, arhitekts spēja pārliecināt, padarīt savu ideju saprotamu.

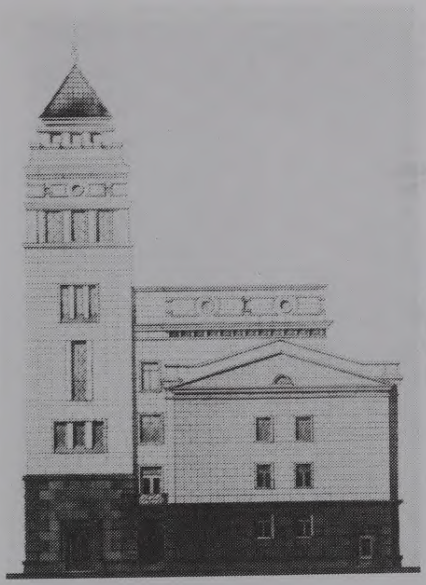

RPI, projekts, fasādes fragments, pirms 1954. g.

Zinātnieks

Ar zinātniskajiem pētījumiem O. Tīlmanis sāka nodarboties jau

PSKP Augstākā partijas skola, vēlāk Rīgas Politehniskais institūts, skice, 40. gadu beigas

ZA augstceltne, durvju rokturis

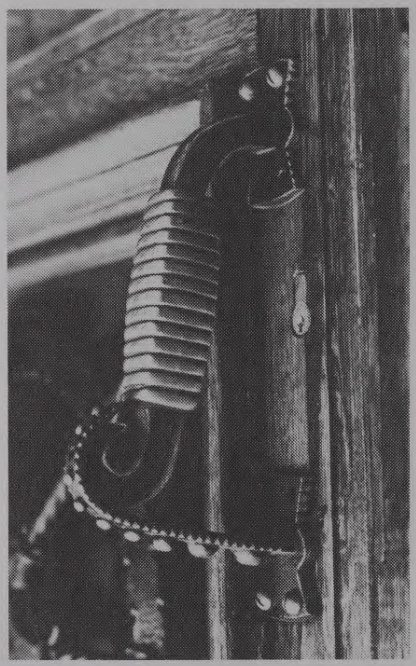

studenta gados, veikdams Latvijas tautas celtniecības objektu uzmērījumus. Latvijas Universitātes Arhitektūras fakultātes izdotie attēlu kopojumi "Arhitektūras mantojums" (I—II laidiens) liecina, ka viņš fiksējis tādus objektus kā Mazputniņu mājas Usmas pagastā Ventspils apriņķī, Lejas un Kalnu Stagaru mājas Liepas pagastā Cēsu apriņķī, riju un pirti Lejas Zvejniekos Umurgas pagastā Valmieras apriņķī u. c. Studiju laikā uzkrātais materiāls lieti noderēja diplomdarba izstrādāšanai.

Uzsākot savu profesionālo darbību, arhitekts veica atbildīgus uzmērījumus un izpēti sagrautajā Ikšķiles baznīcā. Sistemātiska un vispusīga celtniecības vēstures, kā arī toreizējā stāvokļa analīze 1927. gadā publicēta "Ilustrētā Žurnālā". O. Tīlmanis arhitekta darbu bieži vien apvienoja ar zinātnisko izpēti un analīzi. Žurnālā "Latvijas Arhitektūra" viņa publikācijas veltītas dzīvokļu celtniecībai, kā arī arhitektu profesionālās darbības jautājumiem.

Profesora zinātniskais darbs sevišķi auglīgs bija, strādājot RPI Celtniecības fakultātes Arhitektūras katedrā (1958—1980). O. Tīlmanis nodibināja aspirantūru, vadīja un konsultēja vairāku disertāciju izstrādes. Pēc LPSR Zinātņu akadēmijas Arhitektūras un celtniecības institūta reorganizācijas 60. gadu sākumā arhitektūras zinātnieki bija izkaisīti pa dažādām organizācijām. Par galveno centru sāka veidoties RPI Arhitektūras katedra, RPI apvienotajā zinātniskajā padomē tika aizstāvētas vairākas disertācijas. Profesors pats aktīvi darbojās PSRS Arhitektūras akadēmijā, un 1960. g. akadēmija publicēja O. Tīlmaņa pētījumu par Rīgas piepilsētas zonas attīstību. Par telpas organizāciju viņš publicēja vairākus analītiskus rakstus un regulāri referēja RPI arhitektūras sekcijas konferencēs, uzstājās Arhitektu savienības valdes plēnumos Latvijas pilsētās. Profesora atbalsts ir nozīmīgs Latvijas Dabas un pieminekļu aizsardzības biedrības pazīstamās grāmatu sērijas "Latvijas PSR arhitektūras un mākslas pieminekļi" tapšanā 1979. gadā.

Personība

Pēdējā laikā daudz raksta par sociālo procesu nozīmi arhitekta darbā, par nepieciešamību radīt tiem iespējami atbilstošāku telpisko modeli. Tomēr ir viens aspekts, kas izraisa īpašas pārdomas, — arhitekta kā sabiedrības locekļa stāja gan attieksmē pret saviem darbabiedriem, gan sabiedrību kopumā.

Dzīvojamo ēku kvartāls J. Asara ielā, 1929

Šeit mums daudz jāmācās no profesora Tīlmaņa. Ilgus gadus būdams Arhitektu savienības priekšsēdētājs, viņš prata radīt tādu atmosfēru, kas ne tikai veicināja personīgos kontaktus, bet arī rosināja darboties. Viņam piemita spēja katrā cilvēkā vispirms saskatīt labo, noskaņot atklātai sarunai. Pie profesora vienmēr varēja griezties pēc padoma un saņemt to pēc būtības. Savu viedokli viņš nekad neuzspieda, bet prata to aizstāvēt un pārliecināt.

1979. gada rudenī Arhitektūras dienu laikā Liepājā notika Arhitektu savienības plēnums. Kā parasts, tika nolasīti referāti, uzdoti jautājumi, tomēr sajūta bija tāda, ka kaut kā pietrūkst, kaut kas palicis nepateikts. Tad piecēlās profesors Tīlmanis un, neraugoties uz sagurumu, īsi un koncentrēti pateica visu būtisko, kas attiecas uz Liepājas pilsētas apbūves problēmām.

Viņa runas vienmēr bija mērķtiecīgas, viņš nebaidījās principiāli izteikt savu domu, saasināt jautājumu. Galvenais — lai tiktu pieņemts pareizais lēmums.

Osvalds Tīlmanis — īsts sabiedrības cilvēks šī jēdziena labākajā nozīmē. Arhitekta misiju viņš saprata kā nepārtrauktu kalpošanu progresam.

O. Tīlmanis — autoritāte, kādas mums šodien pietrūkst.

Piezīme

[1] *Tīlmanis O.* Referāts būvniecības jautājumos // Tehnikas dienas Rīgā. — 1933. — 12.—13. aprīlī.

ZINĀTNISKO DARBU PUBLIKĀCIJAS

Sarakstu skat. RPI izdevumā "Profesors Osvalds Tīlmanis" (Rīgā, 1987).

O. BUKA

SERGEJS ANTONOVS
(1884—1956)

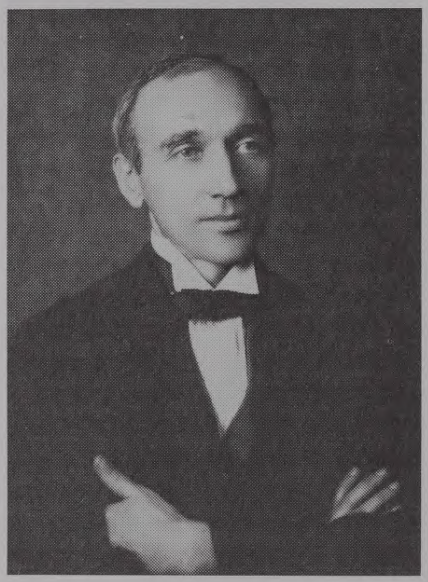

Nav daudz arhitektu, kuri ieguvuši divās nozarēs akadēmisko izglītību un akadēmiskos grādus: inženieris, arhitekts, mākslinieks. Sergejs Antonovs dzimis Rīgas tirgotāju ģimenē, mācības sācis Rīgas Politehnikumā un 1909. gadā ieguvis inženiera arhitekta grādu. Studijas viņš turpināja Pēterburgas Mākslas akadēmijā, lai iegūtu arhitekta mākslinieka grādu un vēlāk apvienotu arhitekta, dekoratora un mākslinieka profesiju. Rīgā, studiju laikā strādājot E. Laubes jaunbūvēs par arhitekta palīgu, S. Antonovs iepazina celtniecības procesa ietekmi uz arhitektūras māksliniecisko iznākumu.

Pēterburgā S. Antonovs savas zināšanas papildināja, strādādams par arhitekta palīgu pie lielu sabiedrisko ēku projektu izstrādāšanas akadēmiķu V. Ščuko, V. Pokrovska un arhitekta mākslinieka O. Munca darbnīcās. Nodoties galvenokārt praktiskam darbam, viņš piedalījies arī mākslas izstādēs ar grafiskiem un akvareļu tehnikā darinātiem darbiem.

Kara gadus (1915—1919) S. Antonovs pavadījis Pleskavā, kara inženiera postenī, pasniedzot arī mākslas teorijas un kompozīcijas stundas vietējā Fon-du Flita mākslas skolā. Turpat Pleskavā, Muzeju lietu un mākslas pieminekļu aizsardzības daļā, viņa vadībā tika reģistrēti un uzmērīti pieminekļi, vecās apbūves fragmenti un nocietinājumu sienas, kā arī sastādīti aprēķini to atjaunošanai.

Ap 1920. gadu, atgriezies Rīgā, S. Antonovs sāka strādāt Latvijas Universitātes Arhitektūras fakultātē, sākumā par A darbnīcas vadītāja prof. E. Laubes asistentu, vēlāk, līdz 1939. gadam, par vecāko asistentu. Universitāte veicināja pedagogu profesionālo izaugsmi, komandējot tos stažēties ārzemēs. Vairākas reizes arī S. Antonovs bijis ārzemju komandējumos (1922. g. Vācijā, 1926. g. Itālijā, 1927. g. Francijā, 1935. g. Beļģijā). Par Latvijas

paviljona projekta izstrādi un būvdarbu vadību starptautiskajā izstādē Beļģijā 1935.—1936. g. viņš tika apbalvots ar *Grand Prix* diplomu un Beļģijas karaļa Leopolda virsnieka pakāpes ordeni.

1940. gadā pēc sekmīgi aizstāvēta zinātniskā darba "Mūsu laikmeta arhitektūras stila rašanās" S. Antonovs tika ievēlēts par LU docentu, bet 1944./45. mācību gadā — par Arhitektūras fakultātes Mākslas katedras vadītāju. Strādājot par arhitektūras darbnīcas vadītāju Arhitektūras projektēšanas katedrā, viņš tika ievēlēts par profesoru, no 1947. g. viņam uzticēta Arhitektūras projektēšanas katedras vadība. 1945. g. profesoram piešķirts Latvijas PSR Nopelniem bagātā mākslas darbinieka nosaukums.

S. Antonova publikāciju skaits nav liels, galvenokārt praktiskās projektēšanas un celtniecības darbu īsi apraksti. Toties projektēto un uzcelto sabiedrisko un dzīvojamo ēku skaits sniedzas pāri trijiem desmitiem. Sevišķi plaša ir viņa darbība interjera, izstāžu un scenogrāfijas jomā. Skatuviskos iekārtojumus profesors veicis turpat vai diviem simtiem izrāžu Rīgas krievu, ebreju un latviešu teātriem.

Daļa projektu nav realizēti, to vidū spilgtākais ir Rīgas pilsētas biroju nams. Par to S. Antonovs pēc uzvaras konkursā stāsta laikrakstam "Rīts":

Kinoteātris "Renesanse" Rīgā, L. Nometņu ielā 44, 1938

Rīgas krematorija, plāns

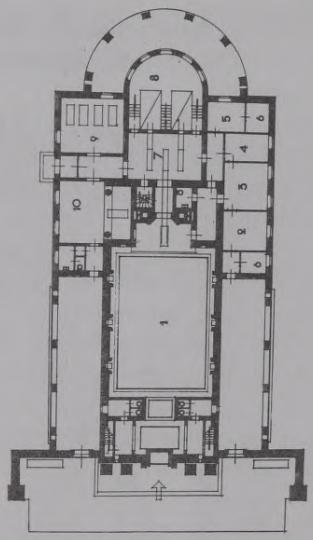

"Bez praktiskajām prasībām jāievēro, lai jaunbūve būtu arī monumentāla, it īpaši skatoties no Daugavmalas puses. Nama vienu daļu projektēju pa daļai līdzīgu debesskrāpim. Mans projekts paredz, ka biroju nams pret Daugavmalu būs 12 stāvu augsts, bet uz Rātslaukuma pusi — 7 stāvi. Rātslaukuma fasādi piemēroju apkārtējiem namiem, lai pats laukums nezaudētu vēsturisko nokrāsu. Daugavmalas pusē projektēju divas ieejas, kas atbalstīsies uz kolonnām. Jaunceltnes konstrukcijas būs no dzelzsbetona, ārējās sienas varētu būt apšūtas ar šūnakmeni.

Rīgas krematorija, projekts, kopā ar O. Tilmani, 1938, ēka pabeigta 1994. g.

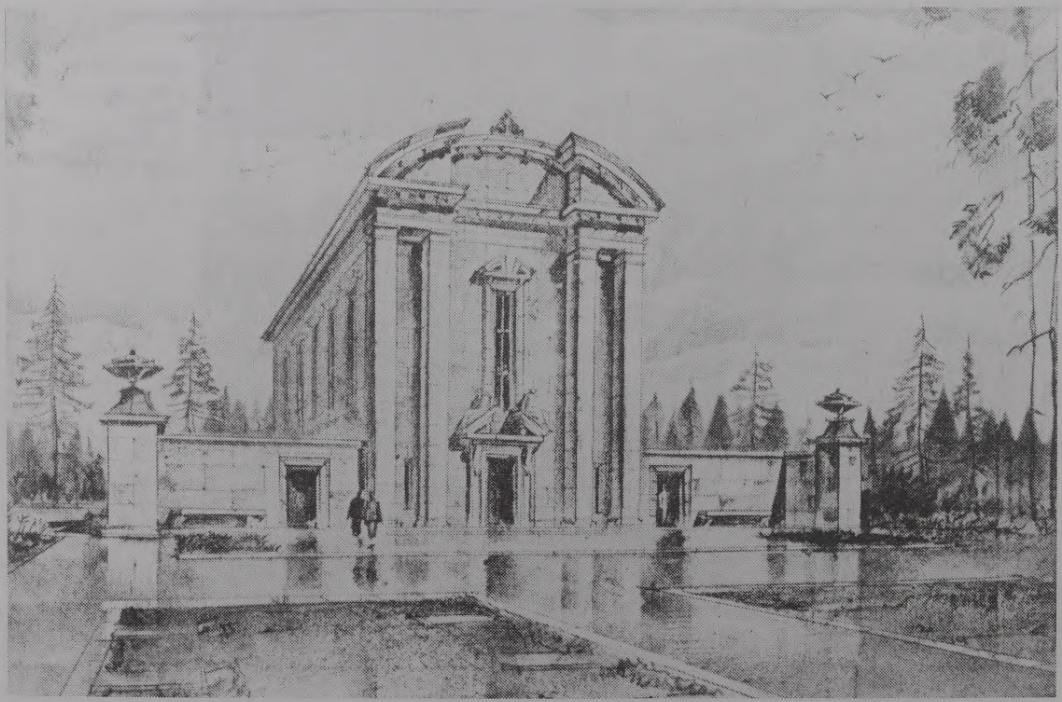

Virs 12 stāvu augstās ēkas daļas varētu uzstādīt kādu statuju." Interesanti, ka pie šīs ēkas skicēm pašā Vecrīgas centrā autors atgriežas 1944. gadā, brīvas gribas vadīts.

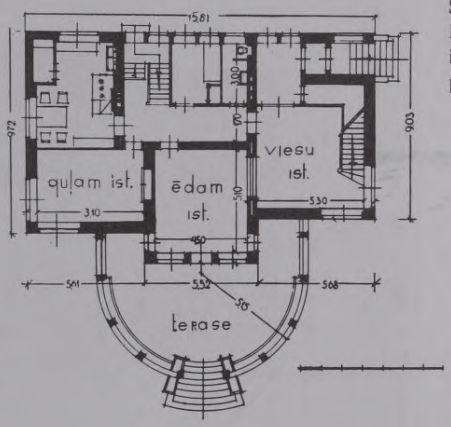

Savrupmāja Rīgā, Struktoru ielā 4, 1937, plāns

Būdams izcils arhitekts un mākslinieks, S. Antonovs vairāk nekā 30 no saviem 42 profesionālās darbības gadiem ir veltījis pedagoga darbam. 1946.—1952. g. studējot Latvijas Valsts universitātē, S. Antonova darbnīcā, atceros viņu ne tikai kā pedagogu, bet arī kā meistaru, kurš savas zināšanas un darba iemaņas demonstrēja praktiski. Profesors bija kluss, darbnīcā ieradās nemanot, regulāri, bez asistentu J. Gaiļa un J. Kinžalova iepriekšējas pieteikšanas. Konsultējot vienu vai otru projekta risinājumu, viņš veikli skicēja plānojuma mezglus, tāpat arī demonstrējot, kā jāstrādā ar zīmuli un otu, lai projekts iegūtu mākslinieciskū pabeigtību.

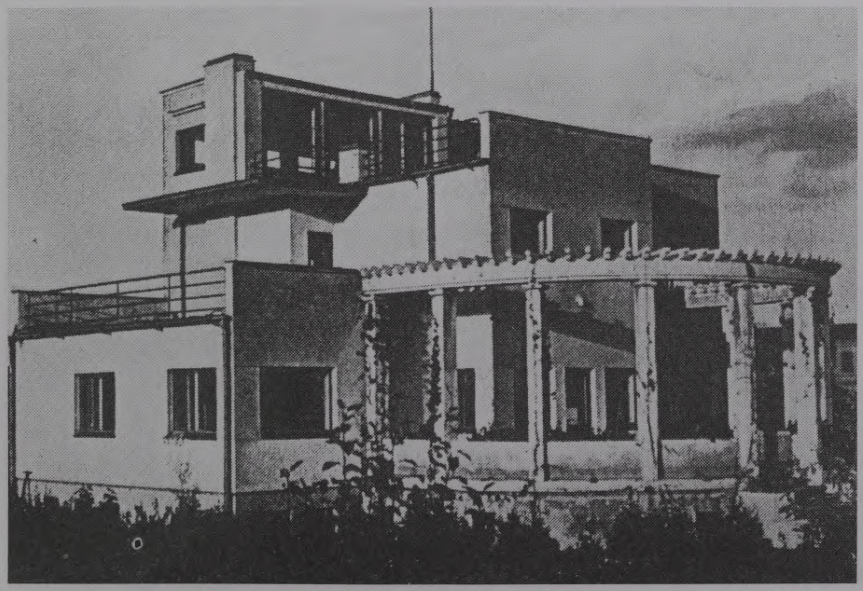

Savrupmāja Rīgā, Struktoru ielā 4, 1937

Viesnīcas "Rīga" fasādes skice, ap 1949. g.

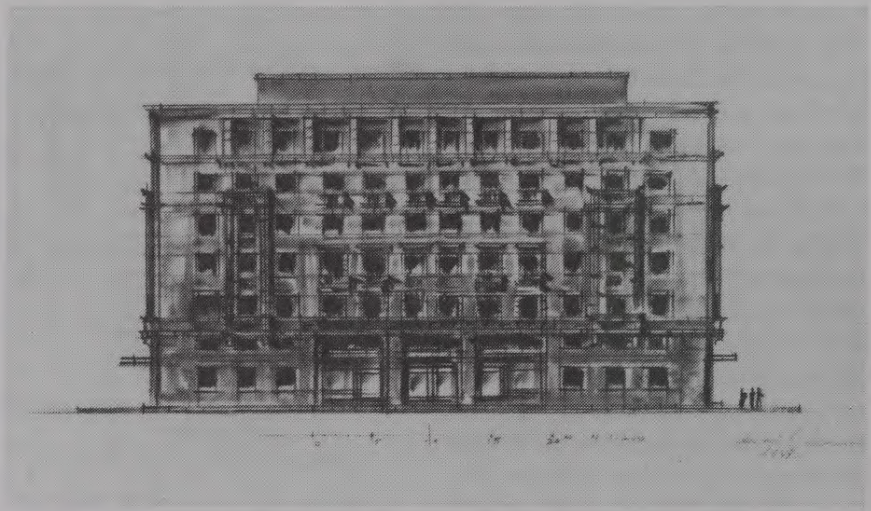

Rīgas pilsētas biroju nama konkursa projekts, 1938

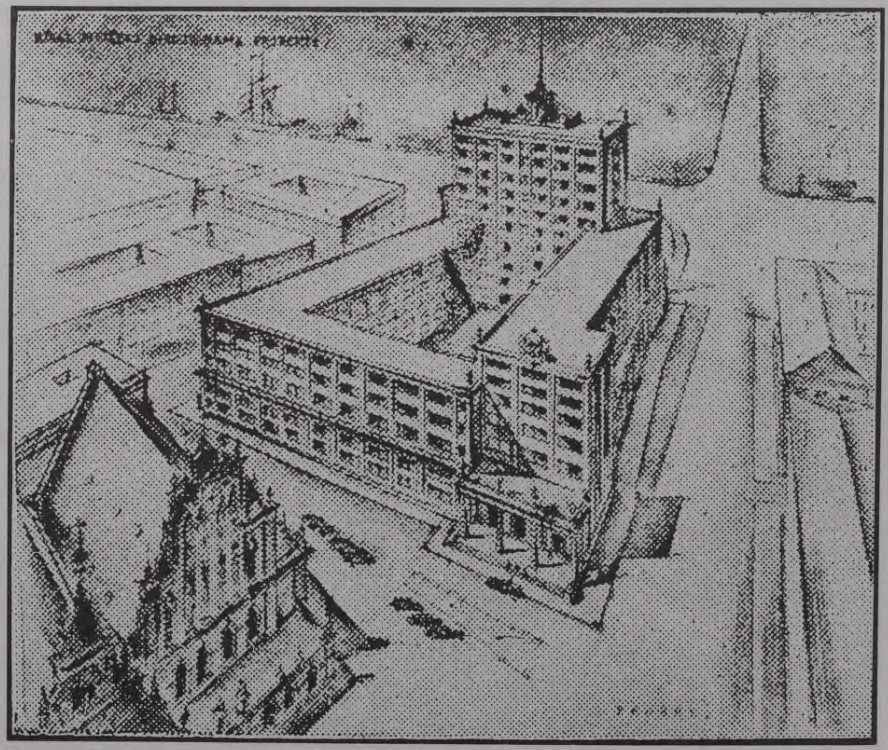

Dekorāciju skice, 30. gadi

Rīgas Rātslaukuma apbūves skice, 1944

LITERATŪRA

1. *Antonovs S.* A. Kalniņa kunga ģimenes ēka Rīgā // Latvijas Arhitektūra. — 1938. — Nr. 4/5. — 174.—175. lpp.

2. *Bērziņš O.* Sacensība idejas pirmmeta iegūšanai Latvijas sūtniecības nama jaunbūvei Kauņā // Latvijas Arhitektūra. — 1939. — Nr. 3. — 71.—76. lpp.

3. *Antonovs S.* Rīgas pareizticīgo katedrāles sienu gleznojumu restaurācija // Latvijas Arhitektūra. — 1939. — Nr. 8. — 239.—242. lpp.

4. *Tīlmanis O.* Krematorija būve Rīgā // Latvijas Arhitektūra. — 1939. — Nr. 9. — 273.—276. lpp.

5. *Lejnieks J.* Brīvi strādā stilos // Literatūra un Māksla. — 1984.

ARHĪVU AVOTI

Latvijas Vēstures arhīvs, S. Antonova fonds

NOZĪMĪGĀKĀS S.ANTONOVA CELTNES

1921	PSRS izstāžu paviljons I starptautiskajā izstādē Rīgā
1927	Laikrakstu "Segodņa" un "Rīts" tipogrāfijas ēka Rīgā
1930	Restorāns "Lido" Jūrmalā
1935—1936	Latvijas paviljons starptautiskajā izstādē Briselē
1936	Rīgas pilsētas paviljons Zemgales izstādē Jelgavā
1937	Piemiņas kapliča Pokrova kapsētā Rīgā
1938	Kinoteātris "Renesanse" Rīgā, L. Nometņu ielā
1938	Savrupmāja Rīgā, Struktoru ielā 4
1938	Krematorija Rīgā, pabeigta 1994. g.
1947—1954	Viesnīca "Rīga" Rīgā, kopā ar A. Miezi, J. Arhipovu

V. VALESKALNE

ERNESTS ŠTĀLBERGS
(1883—1958)

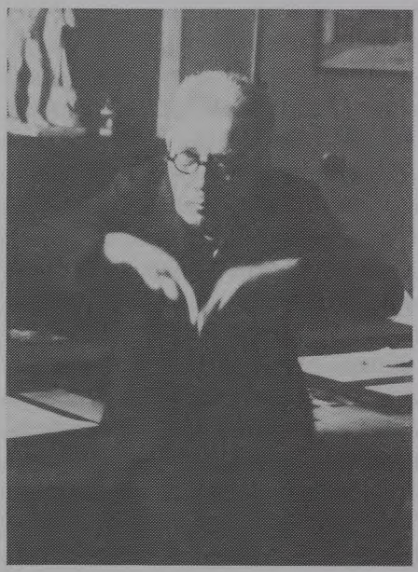

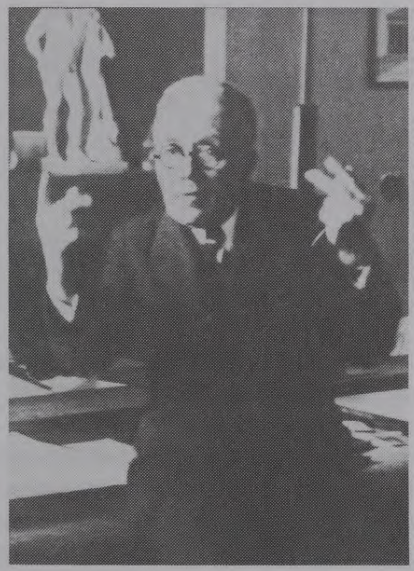

E. Štālbergs
40. gados

Sarežģītajos dzīves vaibstos nereti cenšamies saskatīt pazīstamas krāsas. Ja tas neizdodas, — izbrīnā mēģinām iet soli tālāk, apjaušot radošo meklējumu un vēsturisko vētru nesakritību.

Pārsteidzošs fakts, bet Brīvības pieminekļa un tagad jau demontētā Ļeņina pieminekļa autors ir viena persona — arhitekts, kas 1918. gadā Oktobra revolūcijas gadadienas svinībām projektēja Petrogradas centra noformējumu, bet 1927. gadā Latvijas Republikas Valsts prezidenta J. Čakstes bērēm — kapa vietas dekorējumu. Latviešu arhitekts ir *Grand Maestro dell' ordine della corona d'Italia* un Triju Zvaigžņu ordeņa kavalieris, LPSR Nopelniem bagātais zinātnes darbinieks. Viņš brīvi runāja itāļu, vācu, franču un krievu valodā, projektējis komfortablas savrupmājas un kolhoznieku mājas pirmā kolhoza "Nākotne" centrā.

Laiks un vieta lielā mērā nosaka cilvēka likteni un viņa vietu sabiedrībā. Liepājas namdara Jēkaba Štālberga ģimenē 1883. gada 3. septembrī dzimušais Ernests Štālbergs "dažreiz gan bija ārēji atturīgs vai diplomātiski piesardzīgs, tomēr nekad neliekot kādai ļaunai domai noteikt viņa rīcību. Nāk prātā gadījums, kad baigajā gadā, būdams iecelts par Arhitektūras fakultātes

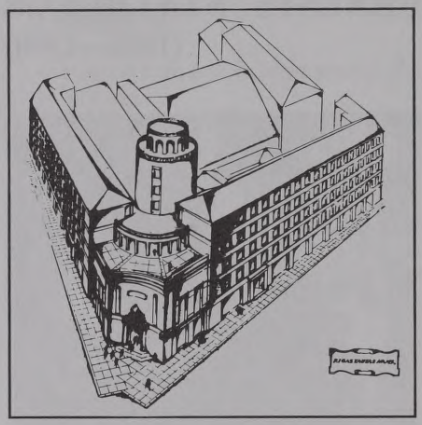

Tautas nams Rīgā, Bruņinieku ielā, skice, 1927

dekānu, viņš uzmanīgi, bet veiksmīgi prata aizstāvēt savus kollegas un studentus, kas bija krituši nežēlastībā, arī mani pasargādams no atstādināšanas."[1]

Izglītību E. Štālbergs ieguva Kazaņas Mākslas skolas Arhitektūras nodaļā, kurp devās pēc Liepājas reālskolas absolvēšanas 1902. gadā. Talantīgais zīmētājs sapņoja par arhitekta profesiju un 1904. g. 1. augustā iesniedza Pēterburgas Mākslas akadēmijas rektoram lūgumu uzņemt viņu Imperatora Mākslas akadēmijas Augstākās mākslas skolas Arhitektūras nodaļā. E. Štālbergs nokļuva profesora L. Benuā darbnīcā, kas sliecās uz arhitektūras klasisko likumsakarību padziļinātu izpratni. Sevišķu vērību te veltīja konstruktīvajai un kompozicionālajai loģikai, rūpīgāk studēja celtņu uzbūves proporcijas. Tuvi topošajam arhitektam kļuva Pēterburgas klasicisma arhitektūras pieminekļi, kuros apvienojās "spēks un smalkums".

E. Štālberga ceļš bija kopīgs ar daudziem, vēlāk pazīstamiem PSRS arhitektiem: Vladimiru Ščuko, Ivanu Fominu, Aleksandru Tamanjanu, Ļevu Rudņevu un citiem. Sevišķa loma E. Štālberga liktenī bija V. Ščuko, kas spoži aizstāvēja diplomdarbu tajā gadā, kad E. Štālbergs iestājās akadēmijā. Atverot savu darbnīcu, V. Ščuko uzaicināja talantīgākos profesora L. Benuā audzēkņus. Pabeidzis akadēmijas zinātnisko kursu, E. Štālbergs 1911. g. ieguva būvtiesības. Strādājot V. Ščuko darbnīcā, viņš palīdzēja tās vadītājam projektēt Krievijas paviljonu starptautiskajā izstādē Romā un saņēma uzaicinājumu vadīt ieceres realizāciju.

Itālijas brauciens, antīko pieminekļu uzmērījumi, iespaidi par šīs zemes mākslas un kultūrvēsturiskajām bagātībām, kā arī pieredze ar paša līdzdalību veidotā projekta realizācijā būtiski ietekmēja E. Štālberga manieri un izskaidro viņa interesi par Romas klasisko arhitektūru. Daudzus gadus vēlāk viņš savākto materiālu izmantoja lekciju cikliem Latvijas Universitātē: "Antīkās Romas topogrāfija" filoloģijas un filozofijas specialitātes studentiem 1938./39. mācību gadā un "Par romiešu arhitektūras nacionālo raksturu mūsu ēras I gadsimtā" arhitektūras studentiem 1940./41. mācību gadā.

Toreiz Borgēzu villas zaļumos slīkstošais Romas izstādes paviljons piesaistīja kritiķu uzmanību ar krievu piepilsētu muižu arhitektūrai raksturīgu

paņēmienu un itāļu baroka celtņu veiksmīgu apvienojumu. Par izcilu darbu Romas paviljona radīšanā E. Štālbergu 1912. g. apbalvoja ar Itālijas karaļa Goda rakstu un ordeni.

1914. g. izstrādātajā diplomdarbā E. Štālbergs rādīja lielisku arhitektūras klasikas izpratni un ieguva arhitekta mākslinieka grādu ar tiesībām nēsāt akadēmisko sudraba nozīmi. 1913. g. V. Ščuko tika iecelts par Bagajevas Augstāko sieviešu arhitektūras zinātņu kursu direktoru, un viņš aicināja darbā arī savus jaunākos palīgus, lai nodrošinātu vienotu pasniegšanas metodi. E. Štālbergam bija jālasa kurss "Monumentālā arhitektūra un arhitektūras orderi", vēlāk viņš pārņēma Klasiskās arhitektūras katedras vadību. Tā aizsākās viņa ilggadējā pedagoģiskā darbība, kurā kritiska attieksme allaž vērsās pret iekšēji nepamatotu, pašmērķīgu arhitektūras formu lietojumu.

1917. g. Februāra un Oktobra revolūcijas pašos pamatos izmainīja Krievijas dzīvi. 1918. g. maijā ar Lielās valsts komisijas lēmumu tika nodibināta KPFSR Tautas izglītības komisariāta Tēlotājas mākslas nodaļa, un E. Štālbergs kļuva par vienu no aktīvākajiem līdzstrādniekiem Pēterburgas apakšnodaļā. Jaunajos uzdevumos ietilpa arhitektūras popularizācija, literāri māksliniecisku izdevumu veidošana par arhitektūras jautājumiem, visu komisariātu celtniecības darbu apvienošana, strādnieku ciematu un tautas klubu projektu konkursu organizēšana u. c. 1918. g. rudenī E. Štālbergam tika uzdota Troickas tilta noformēšana Oktobra revolūcijas pirmās gadadienas svinībām.

Padomju vara Tēlojošo mākslu nodaļas Maskavas un Pēterburgas filiālēs organizēja arhitektūras darbnīcas (vadītāji I. Žoltovskis un V. Ščuko). 1920. g. 1. janvārī V. Ščuko nomainīja E. Štālbergs. Kā pedagogs viņš vadīja arī vienu no t. s. "brīvās darbnīcas" (CBOMA, kā pēc revolūcijas pārdēvēja Pēterburgas Mākslas akadēmiju) darbnīcām un bija Mācību padomes priekšsēdētājs. 1921. g. februārī gan tika atjaunots akadēmijas nosaukums, apstiprināts pagaidu prezidijs, kura sastāvā ir profesori V. Ščuko un E. Štālbergs, no gleznotājiem — Petrovs-Vodkins u. c. 1921. g. maijā, kad tika atjaunoti vēlētie akadēmijas rektora, prorektora un dekāna posteņi, E. Štālbergs kļuva par Mākslas akadēmijas rektoru. Šajā laikā viņš daudz darba ieguldīja jaunu mācību programmu sastādīšanā.

Latvijas Republikas Izglītības ministrija lūdza E. Štālbergu pārcelties uz Rīgu un 1921. g. 15. septembrī viņu apstiprināja par LU Arhitektūras fakultātes docentu. Petrogradas Mākslas akadēmijas Arhitektūras fakultātes 1921. g. oktobra sēdes protokolā atzīmēts E. Štālberga pārcelšanās "zaudējuma nozīmīgums. Kā viens no akadēmijas pēdējās reformas iniciatīvas grupas aktīvākajiem dalībniekiem viņš bija neatlaidīgs cīnītājs par jauno

darba stilu, kā arī viens no galvenajiem tās darbības vadītājiem pirmā rektora un Arhitektūras fakultātes dekāna postenī."[2]

Savukārt Rīgā "visi ar nepacietību gaidīja trešās (C) arhitektūras darbnīcas vadītāju. Lai gan Arhitektūras fakultātei bija turpat pie simts gadus vecas Politehniskā institūta iekoptas tradīcijas, tomēr Pēterpils akadēmijas mācību spēks bija kas sevišķs. (..) Prof. E. Štālbergam bija stingras akadēmiskas tradīcijas, iekopta un pārbaudīta pedagoģiskā sistēma. Studentiem imponēja prof. E. Štālberga modernā pieeja arhitektūras problēmām, sacensību uzdevumi visiem kopēji, diskusijas visas darbnīcas apmērā utt. Viss, kas jauns, arī pievelk, un C darbnīcā studējošie mēģināja celt galvu augstāk. Būdami lepni uz savu akadēmisko Meistaru, reizēm viņi nonāca konfliktā ar pārējo darbnīcu studentiem, bet bez ļaundabīgām sekām. Katrā darbnīcā bija savs gars, un mēs visi savus profesorus tolaik dievinājām. Nebija laika kritizēt, jo mācību spēkus un studējošos uz priekšu un uz augšu rāva Latvijas jaunuzbūves laiks."[3]

E. Štālbergs ieviesa īstermiņa klauzūras, kuru nolūks — maksimāli mobilizēt studenta spējas, neļaujot pierast pie atrastā risinājuma varianta kā vienīgā iespējamā. Analizējot darbus, profesors bija visai kategorisks, bet

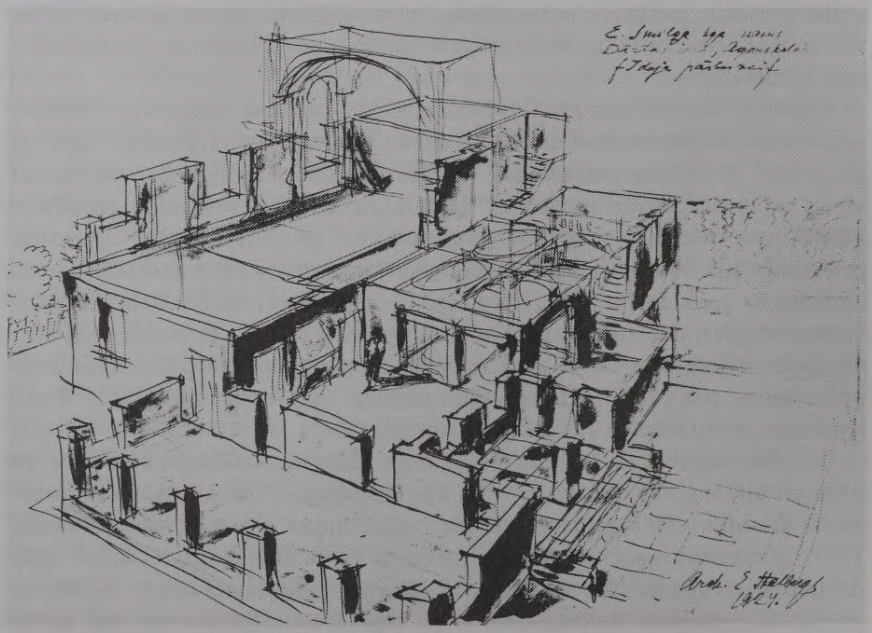

Savrupmāja E. Smiļģim Rīgā, Dārtas ielā, skice, 1924

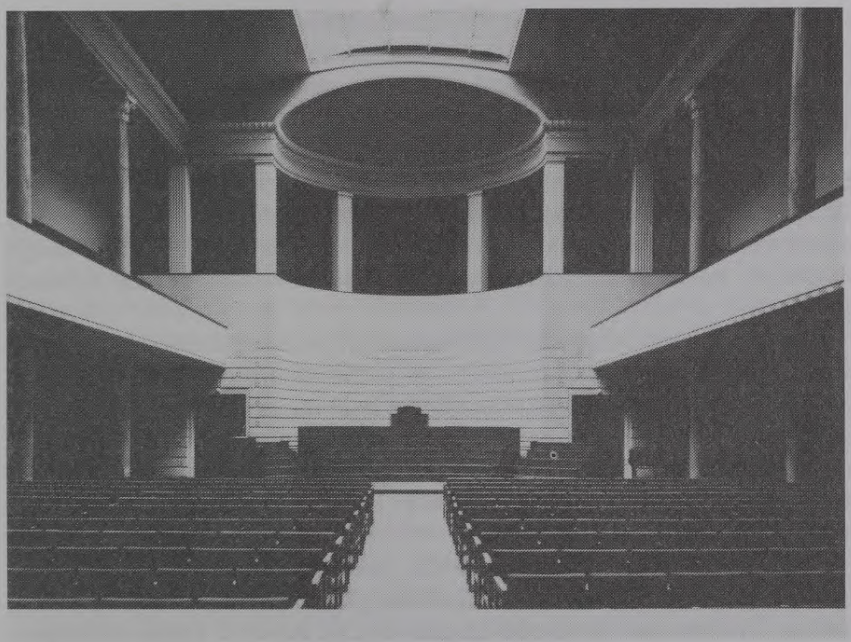

Latvijas Universitātes Lielā aula Rīgā, Raiņa bulvārī 19, 1931—1936

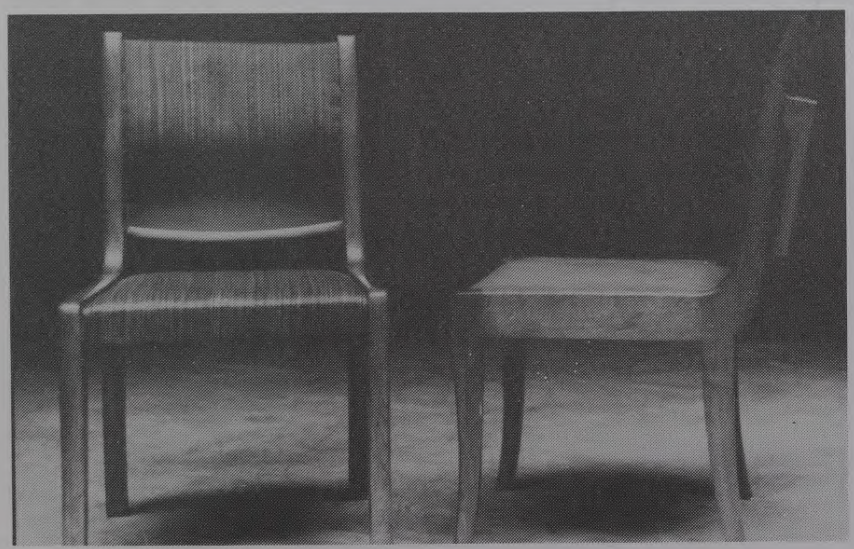

LU Lielās aulas krēsli

vienmēr pamanīja pat visniecīgāko dzīvotspējīgo ideju, no kuras ar laiku varētu attīstīties kas jauns un nebijis. E. Štālbergs izprata studentu psiholoģiju un cienīja viņos personības, bet neatzina avangardisku aizraušanos, kas mēģināja apgāzt klasiskās arhitektūras pamatprincipus.

Meistaram tuvs bija arhitektūras vispārcilvēcīgais raksturs. Mūsdienīgums viņa izpratnē bija atbilstība ēkas sociālajam uzdevumam un klimatam raksturīgiem celtniecības paņēmieniem. Tomēr profesors nespēja to visu iedomāties atrauti no klasikas nezūdošajām pamatvērtībām — konstrukciju un dekora, materiāla un formas, proporciju sistēmas un ritmiskās uzbūves loģikas.

Mazāk aizraujoši, šķiet, E. Štālbergam bija nacionālās savdabības meklējumi. Nav nejaušība, ka par mācību un profesijas apguves vietu viņš izvēlējās Pēterburgas Mākslas akadēmiju, lai gan Rīgas Politehniskā institūta Arhitektūras fakultāte jau stabilizējās, auga interese par nacionālo romantismu. To atzīst arī prof. P. Kundziņš: "Vistuvāk sirdij viņam tomēr bija klasiskie laiki, it sevišķi Romas arhitektūra! Latviski nacionālais elements viņa dabai un ievirzei bij mazāk būtisks."[4]

Vienlaikus ar projektēšanas darbnīcas vadīšanu E. Štālbergs izpildīja arī pasūtījuma darbus pārbūvēm: Arhitektūras fakultātes C darbnīca (1923), Latvijas Universitātes Veterinārā klīnika (1925), Rīgas II slimnīcas rekonstrukcija (1925—1927) u. c. Visnozīmīgākais pasūtījums ir Latvijas Universitātes galvenās ēkas pārbūve Raiņa bulvārī 19 (1929—1936). Sākta būvēt 1866. g. pēc Arhitektūras fakultātes pirmā dekāna G. Hilbiga projekta neoromānikas stilā, tā 1930. g. veidoja veselu kvartālu ar plašu iekšpagalmu.

LU Lielās aulas apsīdas fragments

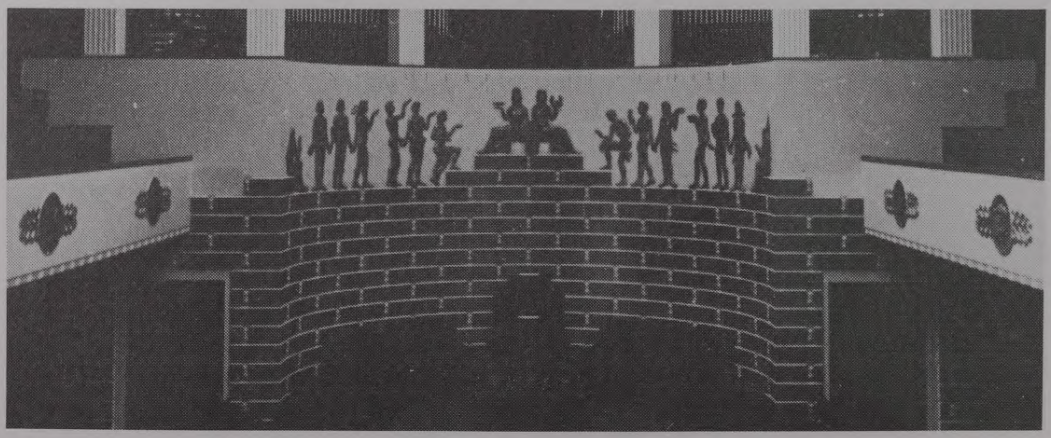

E. Štālbergs tajā izvietoja Lielo aulu 1200 vietām ar pieeju sistēmu, lielu garderobi, studentu ēdnīcu un citas palīgtelpas. Telpai pabeigtību piešķir kopā ar tēlnieku K. Zemdegu izveidotie bareljefi-medaljoni (fakultāšu emblēmas), kā arī apsīdā izvietotā daudzfigūru kompozīcija "Jaunekļi, kas dodas uz zināšanu avotu". Pēc Meistara projekta tika izgatavotas arī Lielās aulas mēbeles.

Īpašu vietu E. Štālberga darbā ieņem mēbeļu projektēšana. Viņš aicināja pārskatīt tradicionālos dzīvokļa mēbelējuma principus: nakts galdiņu aizstāt ar gultas galvgalī izvietotu plauktu, komplektēt grāmatplauktus no vienādiem stiklotiem vai vaļējiem elementiem. Meistars meklēja tādu krēsla atzveltnes risinājumu, kas būtu piemērots cilvēkam, vienlaikus pasargājot sienu no atzveltnes pieskāriena.

Rīgas pilsēta 1929. g. pasūtīja E. Štālbergam īres namu Samarina ielā. Tā plānojumā un fasādē atspoguļojas 20. gadu Krievijas un Vācijas ekonomisko mājokļu tipa meklējumi. Arhitekts skicēja vienas un pusotras istabas dzīvoklim vispiemērotākās virtuves iekārtas, viņš domāja arī par pievilcīgu ēkas ārējo veidolu, izmantojot fasādes dalījuma plastiku, būvmateriālu polihromiju (sarkans ķieģeļu mūris un īpaši plāns apmetums) un papildinot to ar K. Zemdegas reljefiem.

Latvijas Teātra biedrībai E. Štālbergs pārbūvēja Iļķenes muižu Ropažos, Gaujas krastā (1923—1926). Tradicionālajā būvķermenī negaidīti iestarpinātais cilindriskais centrālais apjoms funkcionāli ievērojami paplašina plānojuma iespējas, tā vienveidīgo vasaras dzīvojamo telpu virkni pirmajā

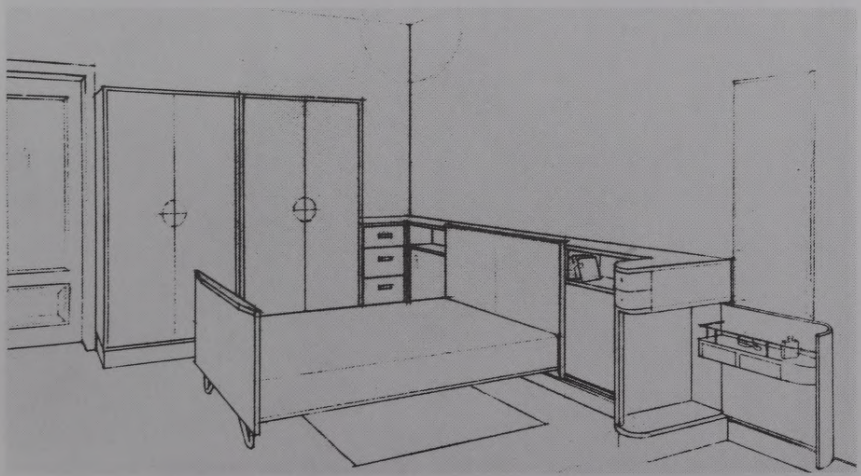

Guļamistabas iekārta E. Štālberga dzīvoklī Rīgā, Baznīcas ielā 8, 30. gadi

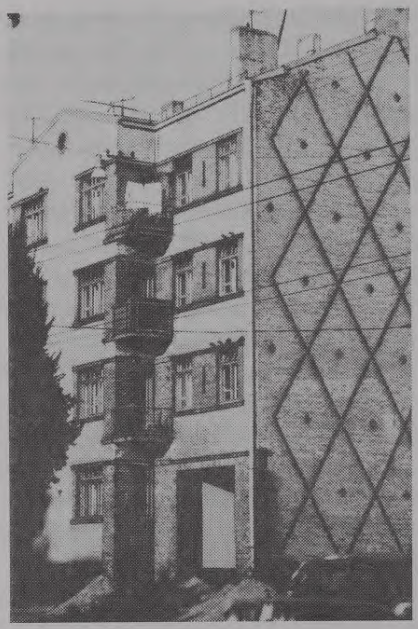

Dzīvojamā ēka Rīgā, Samarina ielā 12, 1929

stāvā pārtrauc savdabīgas formas ēdamtelpa, bet otrajā stāvā — atpūtas zāle. Oriģināls ir vestibila atvērums uz zāli, organizējot to kā miniskatuvi ar skatītāju vietām. Interjera telpisko efektu pastiprina vestibila konusveida pārsegums klasiskas rotondas formā. Kompozicionālais akcents nevilšus asociējas ar skatuvi kā templi.

Šādi — ar cilindriska apjoma, rotondas vai ovāla motīvu — E. Štālbergs ne reizi vien ir akcentējis kopējās kompozīcijas nozīmīgākos elementus (LU Lielā aula, Ķemeru dūņu dziednīca, projekts Tautas namam Rīgā, Bobkovica savrupmāja Mežaparkā, vasarnīca Buļļos u. c.). Pirmoreiz šis savdabīgais motīvs parādās, kopā ar V. Ščuko izstrādājot Krievijas paviljona projektu Romas izstādei.

Krievijas paviljons internacionālajā mākslas izstādē Romā, kopā ar V. Ščuko, 1910

Meistara rokraksts jūtams arī nelielajā bērnu sanatorijā "Gaujaslīči" netālu no Cēsīm (1936—1938). Veiksmīgi izmantotais reljefs palīdzējis izveidot bagātīgu kompozīciju, neraugoties uz vienkāršo un racionālo plānojumu — diviem perpendikulāriem taisnstūra korpusiem. Lēti apdares materiāli (koks un apmetums) un funkcionāli pamatotās dažāda lieluma logailas dala fasādes savstarpēji vienotos proporcionālos laukumos.

Rīgas pilsētas būvvalde 1936. g. vairākiem prominentiem arhitektiem pasūtīja Rīgas centrālās daļas pārbūves projektus. E. Štālberga vadībā izstrādātajā variantā sastopams gan Rietumeiropas 20. gadu atklājums "rindu apbūve", gan klasiskajai

Dzīvojamā ēka Rīgā, Samarina ielā 12, tēln. K. Zemdegas cilnis

Bijušās Iļķenes muižas Ropažos rekonstrukcija Latvijas Aktieru biedrības sanatorijai, 20. gadi

Savrupmāja Rīgā, Meža prospektā 16, 1931

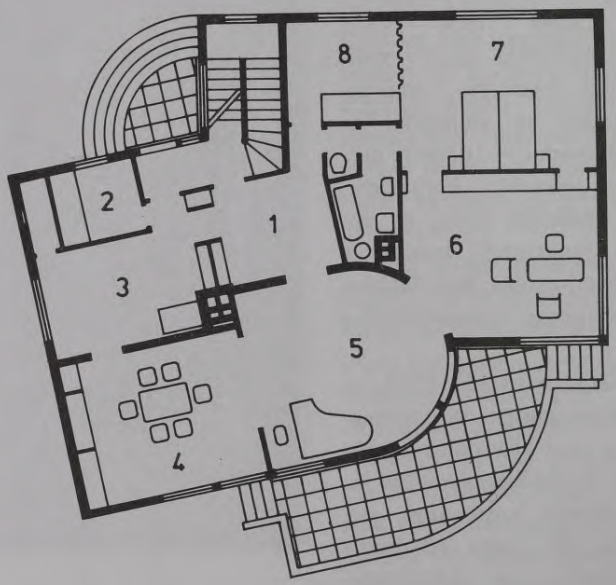

Savrupmāja Rīgā, Meža prospektā 16, 1931

pilsētbūvniecības skolai raksturīgās taisnās maģistrāles, kas savieno pilsētas laukumus. Tās gan salauž un iznīcina Rīgas vēsturiskā centra Vecrīgas vienoto kodolu. Diemžēl arī desmit gadus vēlāk strādājot pie funkcionālā ziņā pārdomātās viesnīcas "Rīga" projekta, ēkas mērogs nebija organiski saistīts ar Vecrīgas apbūvi un ar savu apjomu ielauzās līdzsvarotajā Operas nama apkārtnē.

1941. g. aprīlī LPSR TKP pieņēma lēmumu dibināt PSRS Arhitektu savienības nodaļu Latvijā, tika izveidota organizācijas komiteja: priekšsēdētājs E. Štālbergs, vietnieks I. Zakovs, locekļi K. Bikše, S. Borbals, M. Česno un A. Pumpurs. Kara laikā arhitektūras dzīve tika "iesaldēta", lai gan netika pārtrauktas mācības augstskolā, kur profesors turpināja strādāt.

Ar LPSR Izglītības tautas komisariāta 1944. g. 16. oktobra lēmumu Štālbergs tika iecelts par LVU Arhitektūras fakultātes dekānu un apstiprināts par Valsts Eksaminācijas komisijas locekli. 1945. g. Augstākā atestācijas komisija piešķira viņam profesora grādu un LPSR AP Prezidijs — republikas

Bērnu sanatorija "Gaujaslīči" pie Cēsīm, 1936—1938

Nopelniem bagātā zinātnes darbinieka goda nosaukumu, 1946. g. Zinātņu akadēmija — akadēmiķa grādu, ieceļot par LPSR ZA Arhitektūras institūta direktoru. Viņa vadībā 26 zinātniskie līdzstrādnieki strādāja trijos sektoros: arhitektūras, inženierceltniecības, būvmateriālu un konstrukciju sektorā.

E. Štālbergs nodarbojās ar celtniecības jautājumiem kolhozos, viņa vadībā studenti izstrādāja projektus pirmajam kolhozam "Nākotne". Pilsētbūvniecībā akadēmiķis sevišķu uzmanību veltīja Vecrīgas kvartālu sanācijas metodikai, karā cietušā vēsturiskā centra rekonstrukcijai. Viņam bija ideja izveidot valdības ēku un ZA kompleksu Republikas laukumā, Citadeles rajonā, un darbs pie jauniem 3—5 stāvu dzīvojamo ēku tipiem republikas pilsētās.

1950. gada sākums E. Štālberga dzīvē ienāca ar bēdām un neveiksmēm: martā viņš zaudēja dzīvesbiedri Henrieti. Pastāvēja nopietnas domstarpības ar universitātes vadību par "profesora Štālberga skolas" mācību ievirzi, un maijā viņš lūdza atbrīvot no darba Arhitektūras fakultātē. Pēc gada, 1951. g. februārī, E. Štālbergs aizgāja no ZA Arhitektūras institūta direktora posteņa.

Tuvojās noslēgumam meistara aktīvās profesionālās darbības posms, tomēr līdz mūža beigām viņš bija republikas arhitektūras dzīves notikumu centrā. Kā LPSR Arhitektu savienības valdes loceklis un Valsts celtniecības komitejas Tehniskās padomes loceklis viņš piedalījās aktuālāko jautājumu apspriešanā — no Rīgas ģenerālplāna līdz mēbeļu ražošanai. E. Štālbergs konsultēja atbildīgus projektus, arī Rīgas pirmo augstceltni — ZA ēku.

Viesnīcas "Rīga" projekts Rīgā, 1945—1947

1957. g. viņš bija LVU Inženierceltniecības fakultātes Valsts Eksaminācijas komisijas priekšsēdētājs, bet nākamā gada arhitektu izlaidumu meistars nepieredzēja. E. Štālbergs miris 1958. gada 12. jūnijā.

Viens no viņa audzēkņiem tālajā Amerikā rakstīja: "Būdams apdāvināts, ar izcilu atmiņu, viņš ar gadiem bija ieguvis plašas zināšanas ne tikai arhitektūras, bet arī mākslas, literatūras, filozofijas un citās nozarēs. Ar loģisku domāšanu, pareizu un asu lietu uztveri, ļoti īsu un skaidru atziņu formulējumu un asprātīgu kritiku viņš vienmēr ietekmēja kolēģus un audzēkņus. Cīnītājs par jaunām atziņām un progresu arhitektūrā, viņš praktiskās celtniecības laukā nespēja izpausties visā pilnībā, toties kā pedagogs, audzinātājs un domātājs bija sevišķi izcila personība."[5]

Piezīmes

[1] *Kundziņš P.* Prof. Ernests Štālbergs // Arhitekts. — 1962. — Nr. 11/12. — 28. lpp.
[2] LVA, 95. fonds, 2. apr., 54. lieta.
[3] *Legzdiņš R.* Prof. E. Štālbergu mūžībā aizvadot // Arhitekts. — 1962. — Nr. 11/12. — 29. lpp.
[4] *Kundziņš P.* Prof. Ernests Štālbergs // Arhitekts. — 1962.— Nr. 11/12. — 28. lpp.
[5] *Borbals S.* Prof. arh. E. Štālberga piemiņai // Arhitekts. — 1962. — Nr. 11/12. — 28.—29. lpp.

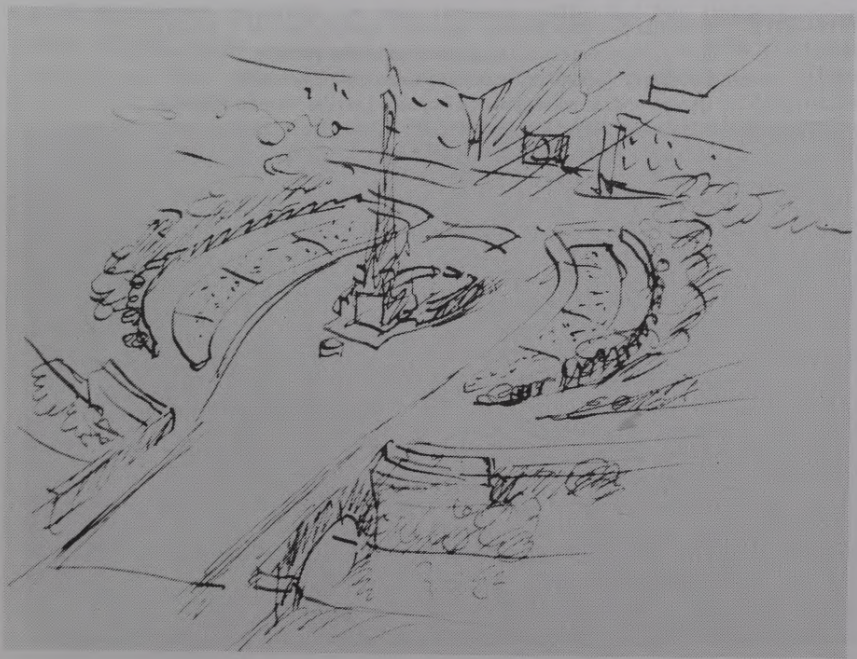

Idejas uzmetums Brīvības pieminekļa apkārtnes izveidojumam, 30. gadi

Jelgavas viesnīcas projekts, 1937

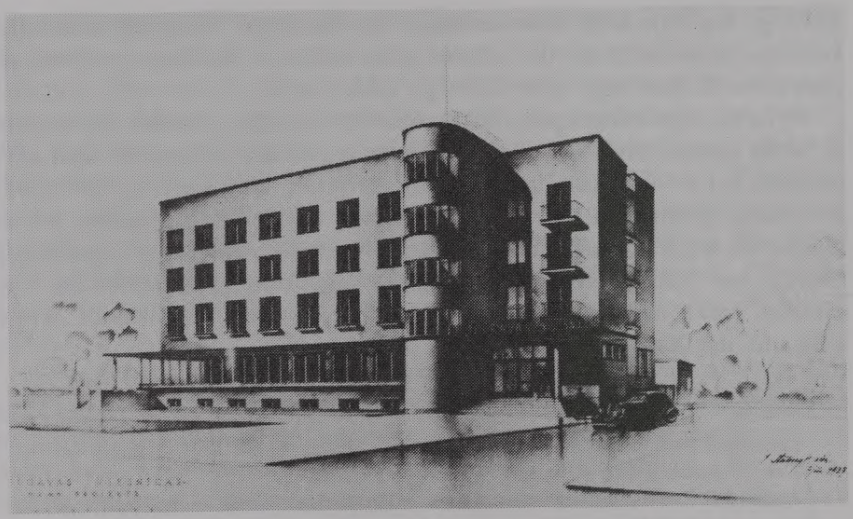

NOZĪMĪGĀKĀS E. ŠTĀLBERGA CELTNES

1911—1912	Krievijas paviljons Romas vispasaules izstādē (kopā ar V. Ščuko)
1923	Latvijas Universitātes Arhitektūras fakultātes pārbūve
1923	Latvijas Universitātes Lauksaimniecības fakultātes aula
1923—1926	Iļķenes muižas rekonstrukcija Ropažos Latvijas Aktieru biedrībai
1924	Paviljons "LATS" Rīgas starptautiskajā izstādē
1924	Valsts dziedniecības iestāde Ķemeros (realizēta dūņu vannu ēka)
1924	E. Smiļģa savrupmāja Rīgā, Dārtas ielā
1925	Latvijas peldošais jahtklubs (jahtas "Adonija" pārbūve)
1928—1929	Projekts Tautas namam Rīgā, 2 varianti, nav realizēts
1929	Rudzīša savrupmāja Ogrē
1929—1930	Īres nams Rīgā, Samarina ielā
1929—1936	Latvijas Universitātes Lielā aula
1930—1936	Brīvības piemineklis (kopā ar tēln. K. Zāli)
1930—1938	H. Apsīša savrupmāja Mežaparkā
1931	E. Bobkovica savrupmāja Mežaparkā
1933	Ķeguma HES (kopā ar zviedru firmu "The Foundation Company")
1934	Rīgas 6. kājnieku pulka piemineklis (kopā ar tēln. K. Zāli)
1936—1938	Bērnu sanatorija "Gaujaslīči" pie Cēsīm
1936—1937	Projekts Jelgavas viesnīcai, nav realizēts
1936	K. Zāles savrupmājas un darbnīcas pārbūve Rīgā, Satekles ielā
1945—1947	Projekts viesnīcai "Rīga", nav realizēts
1949—1950	Ļeņina piemineklis Rīgā (kopā ar tēln. V. Ingalu un V. Bogoļubovu), nojaukts 1991. g.

J. KRASTIŅŠ

KĀRLIS BIKŠE
(1887—1955)

Kārļa Bikšes vārds saistās ar 20. gadu otrās puses un 30. gadu funkcionālismu jeb, kā toreiz teica, "jauno lietišķību" (no vācu "Neue Sachlichkeit") vai konstruktīvismu. Pazīstami arī citi šī stila apzīmējumi: modernais stils, modernā kustība (no angļu "Modern Movement"), internacionālais stils u. c.

Arhitekts dzimis Liepājā 1887. gada 9. decembrī. Izglītību ieguvis Krievijā — Kazaņas Mākslas skolā un Sanktpēterburgas Mākslas akadēmijā, ko beidzis ar arhitekta mākslinieka grādu. Turpat Krievijā sācis arī darbu profesijā — bijis skolotājs Sanktpēterburgas Mākslas skolā un asistents Maskavas Mākslas akadēmijā. Pirmā pasaules kara laikā apmeklējis kara inženieru skolu.

1923. g. K. Bikše kļuva par E. Štālberga asistentu Latvijas Universitātes Arhitektūras fakultātē. E. Štālbergs vadīja arhitektūras projektēšanas darbnīcu C, kuras ievirze bija saistīta ar moderno arhitektūru. Atšķirībā no vadošo pedagogu oficiālās distancētības attiecībās ar studentiem K. Bikše allaž bija laipns, smaidīgs, ar labu humora izjūtu, bet bez liekas familiaritātes. Viņam patika konstruktīva kritika, tomēr viņš neuzspieda savu gribu studentiem, ļāva brīvu domas lidojumu, tajā pašā laikā likdams nopietni

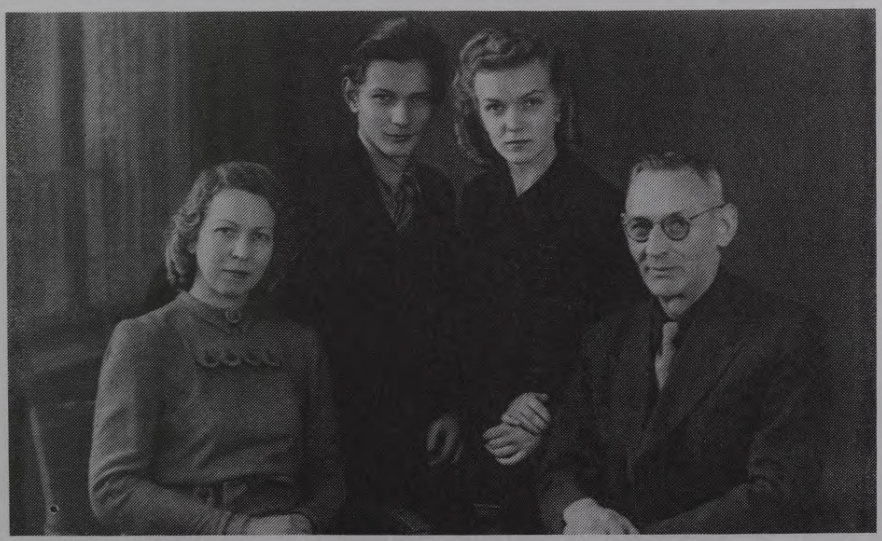

K. Bikše ģimenes vidū 1945. g. Vācijā

izjust īstenību, iedziļināties projektējamo celtņu konstrukcijās un detaļās. Daudzi K. Bikšes studenti paralēli mācībām strādāja arī paša arhitekta projektēšanas birojā.

K. Bikšem bija lielas darba spējas un enerģija. Viņš strādāja arī par skolotāju Rīgas Valsts tehnikumā, bija eksperts Valsts cukura monopolā un projektēja tam ēkas Rīgā, Liepājā, Krustpilī un Jelgavā, darbojās Latvijas Nacionālajā celtniecības komitejā, Iekšlietu ministrijas Būvniecības pārvaldē u. c. iestādēs, bija goda filistrs konkordijā "Valdemārija".

1936. g. K. Bikše pārgāja darbā uz Mākslas akadēmiju, kur sākumā bija docents, vēlāk — profesors. 1941. g. viņu nozīmēja par jaunizveidotā "Projektēšanas tresta" vadītāju, bet tā laika varas tikumi arhitektam nebija pieņemami. Pēc viņa audzēkņa un vēlākā kolēģa S. Borbala atmiņām, tad arī pazudis parastais K. Bikšes humors un labā oma, viņš kļuvis īgns, nervozs un noguris. Droši vien "baigā gada" pieredze viņu, tāpat kā lielāko daļu latviešu arhitektu, pamudināja 1944. g. atstāt dzimteni. Nonācis Vācijā, K. Bikše strādāja kādā būvfirmā, bija zīmēšanas skolotājs, 1946.—1947. g. profesors kādā augstākajā mācību iestādē Minhenē. 1949. g. viņš izceļoja uz Austrāliju.

Arhitekta rokraksts ir visai daudzpusīgs. Viens no viņa pirmajiem darbiem ir Kalnciema pagasta sešklasīgā pamatskola, kuru sāka celt 1923. g. pēc arhitekta V. Feizaka projekta K. Bikšes vadībā. Būvdarbu gaitā K. Bikše projektu nedaudz pārveidoja. Skola veidota diezgan retrospektīvās formās — tajā jaušamas gan XIX gs. eklektisma, gan XX gs. nacionālā romantisma iezīmes. 20. gadu pirmajai pusei vispār bija raksturīga stilistiska daudzveidība, kas visbiežāk balstījās uz pazīstamu formu vispārinājumu. 1925. g. šādā manierē K. Bikše projektēja desmitklasīgo pamatskolu Ventspilī, kuras būvdarbi noritēja vairākās kārtās līdz pat 1938. gadam. Ēkas fasāžu arhitektūrā parādās atsevišķi renesanses motīvi. Acīmredzot dzīvīgi bija vēl XIX gs. iedibinātie eklektisma stila pamatprincipi, kas balstījās uz izvēlēto arhitektonisko formu semantisko nozīmi: renesanse simbolizē humānismu, no kā nav šķirama arī izglītība. Pēc K. Bikšes projektiem šajā laikā celtas vēl vairākas skolas — Krustpilī un Ozolniekos.

K. Bikše uzcēlis vairākas veselības aizsardzības iestādes. 1926.—1930. g. pēc viņa projekta tika uzcelta Biķernieku tuberkulozes slimnīca Šmerļa ielā 2a. Tā bija moderna, racionāli veidota divstāvu ēka ar uzsvērti horizontālām logailu rindām. Viņš piedalījās arī Ķemeru dziedniecības iestādes u. c. ēku projektēšanā, bet pats ievērojamākais K. Bikšes darbs ir kooperatīvo un sabiedrisko organizāciju darbinieku atpūtas nams "Saulstari" Ogrē. Latvijas modernās arhitektūras vēsturē tai ir tikpat nozīmīga vieta kā

"Bauhaus" kompleksam Vācijā (1925—1926, arhitekts V. Gropiuss) vai sanatorijai Paimio, Somijā (1929—1933, arhitekts A. Alto).

1928. g. K. Bikše uzvarēja Ogres sanatorijas projektu konkursā un izstrādāja tai būvprojektu. Ēkas pamatakmeni ielika 1929. g. 16. jūnijā, bet jau pēc gada — 1930. g. 26. jūnijā — to atklāja. Ogres sanatorijas ēkas sarežģītais kubisko būvapjomu kārtojums labi iekļaujas stāvajā Bāku kalna nogāzē: vienā pusē ēkai ir divi vai trīs stāvi, otrā — četri stāvi. Cokoldaļa veidota dzelzsbetona, bet augšējie stāvi — koka stāvbūves konstrukcijās, lai pacientu telpās nodrošinātu tikpat veselīgu mikroklimatu kā īstā latviešu koka mājā. Kaut arī ziemā ēku izmantoja mazāk, tajā bija centrālapkure un visas labierīcības. Telpās bija parketa vai korķa grīdas — lai būtu klusāk. Ne velti savulaik presē sanatorijai tika veltītas jūsmīgas atsauksmes.[1]

Gan ēkas arhitektonisko pamatformu kompozīcija, gan detaļu izveidojums aptver gandrīz visu funkcionālisma izteiksmes līdzekļu paleti: gludas plaknes, lieli iestiklojumi, horizontāli, masīvi balkoni, logu lentes kontrastā ar vertikālām logu spraugām utt. Laika gaitā ēka gan šo to zaudējusi no sava sākotnēja izskata un aprīkojuma. Ir aizmūrēti efektīgie balkoni pie ēdamzāles, no kuriem pavērās skats uz gleznaino Ogres upes ieleju. Pilnīgi pārveidotas sauļošanās verandas dienvidu fasādē. Sākotnēji verandām bija paceļami logi, kuri, tos atverot, pa īpašām sliecēm gar griestiem ieslīdēja telpā. Logos bija iestrādāti īpaši, ultravioletos starus caurlaidīgi stikli. Tagad to

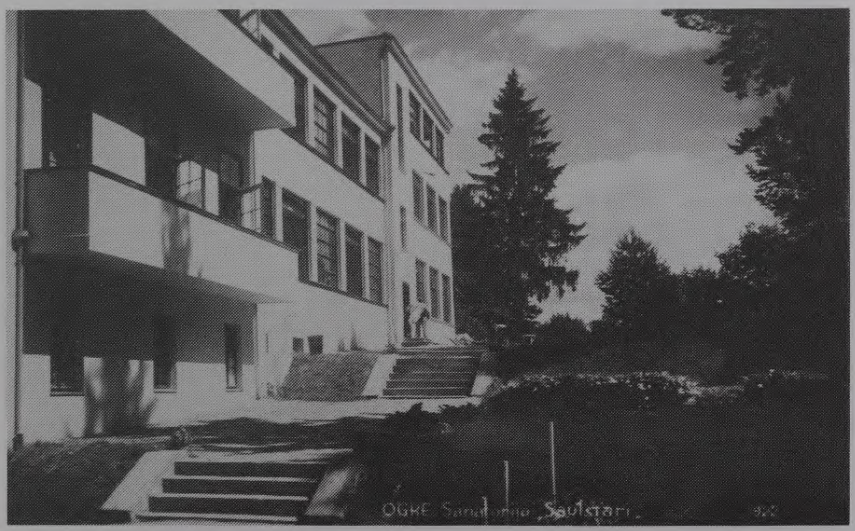

Sanatorija "Saulstari" Ogrē, 1928—1930

vietā ir parasti logi, bet verandas tieši savienotas ar palātām. Tajās uzturas 150 cilvēku kādreizējo 50 vietā. Ja ēku atjaunotu sākotnējā izskatā, tā būtu ļoti moderna arī šodien. Tomēr atzīstama arī pašreizējā saglabātība, ko nodrošinājusi ilggadējā "Saulstaru" galvenā ārste Dr. A. Puķīte. Sanatorija tagad iekļauta DOCOMOMO (starptautiskā Modernās kustības pieminekļu aizsardzības organizācija) reģistrā kā augstākās kategorijas objekts.

K. Bikše ar īsta funkcionālisma meistara roku veidojis daudzas sabiedriskās un dzīvojamās ēkas: Rīgas Slimo kases biroju namu un aptieku Ģertrūdes ielā 17 (1929), vairākas vienģimenes dzīvojamās ēkas gan Rīgā, gan citviet Latvijā. Tolaik būvēja t. s. mazēkas ar diviem dzīvokļiem (piemēram, Rīgā, Stendera ielā 1, 1934. g.), trijiem dzīvokļiem (Rīgā, Āraišu ielā 8, 1936. g.) vai četriem dzīvokļiem pēc principa "Cel sev un vēl kādai ģimenei!".

1936.—1937. g. pēc K. Bikšes projekta tika uzcelta monumentālā Draudzīgā aicinājuma pamatskolas ēka Liepājā, Rīgas ielā 50. Vispārējā funkcionālisma izteiksmē veidotās skolas fasādes apdarē izmantoti arī klasiska rakstura profilējumi. Tas bija laiks, kad aizvien vairāk ienāca neoeklektisms — retrospektīvs, oficiālajā ideoloģijā sakņots virziens, kas balstījās uz klasiskās arhitektūras valodas vietēju interpretāciju. Pat viens no ievērojamākajiem Latvijas funkcionālisma meistariem A. Klinklāvs (1899—1982) trīsdesmito

K. Bikšes savrupmāja Mežaparkā, Olava ielā 3, 1930

gadu otrajā pusē kļuva eklektisks (Slimo kases nams Rīgā, Skolas ielā 5, Finansu ministrijas ēka Vecrīgā). K. Bikšes darbā šī tendence visspilgtāk atspoguļojas Cieceres pagasta Brocēnu sešklasīgās pamatskolas ēkā (1936.—1939. g.). Ar četru kolonnu portiku motīvu centrā un gala rizalītiem tā stipri vien atgādina klasicisma laikmeta muižas pili. 1935. g. arī A. Klinklāvs uzcēla līdzīgu skolu Carnikavā.

Tomēr K. Bikše palika uzticīgs funkcionālismam. Pēc viņa projekta celtā Strādnieku slimo kases ambulances, biroju un pārvaldes ēka Rīgā, Lāčplēša ielā 38, ir uzskatāms pierādījums tam. Gan fasādē, gan iekštelpu iekārtā dominē līmeniskas līnijas, būvgaldniecības darinājumiem ir gludi noapaļoti pludliniju profili.

Par meistara radošā rokraksta vērienu un daudzpusību liecina arī pavisam cita mēroga un rakstura celtne — Liepājas cukurfabrika, kas būvēta 1933. gadā. Arhitektoniskās kompozīcijas un formu izkoptības ziņā fabrikas ēku komplekss noteikti pārspēj Jelgavas (1925, arhitekts E. Laube) un Krustpils (1932, A. Krūmiņš) cukurfabrikas.

Daudzo K. Bikšes profesionālo sasniegumu skaitā ir godalgas vairākos projektu konkursos, piemēram, Studentu namam Rīgā (1933. g.), Rīgas Strādnieku slimo kases ēkai Rīgā, Lāčplēša ielā (1937. g., kopā ar S. Borbalu, I prēmija).

Viens no pēdējiem K. Bikšes darbiem arhitektūrā bija savai ģimenei uzceltā māja Sidnejā. Tur, tālajā trimdas zemē, viņš arī miris 1955. gada 11. februārī.

K. Bikšes savrupmāja Mežaparkā, Olava ielā 3, plāns, 1930

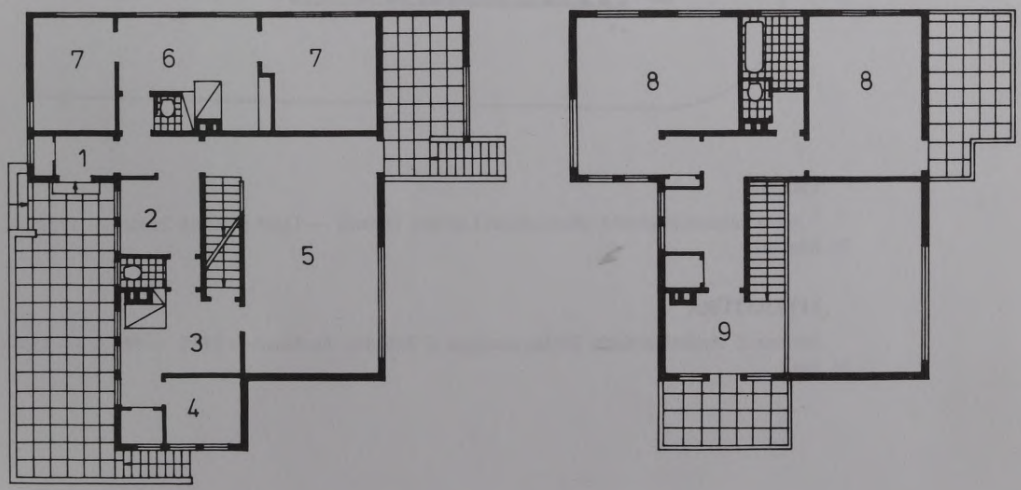

Studentu nams Rīgā, konkursa projekts, 1933

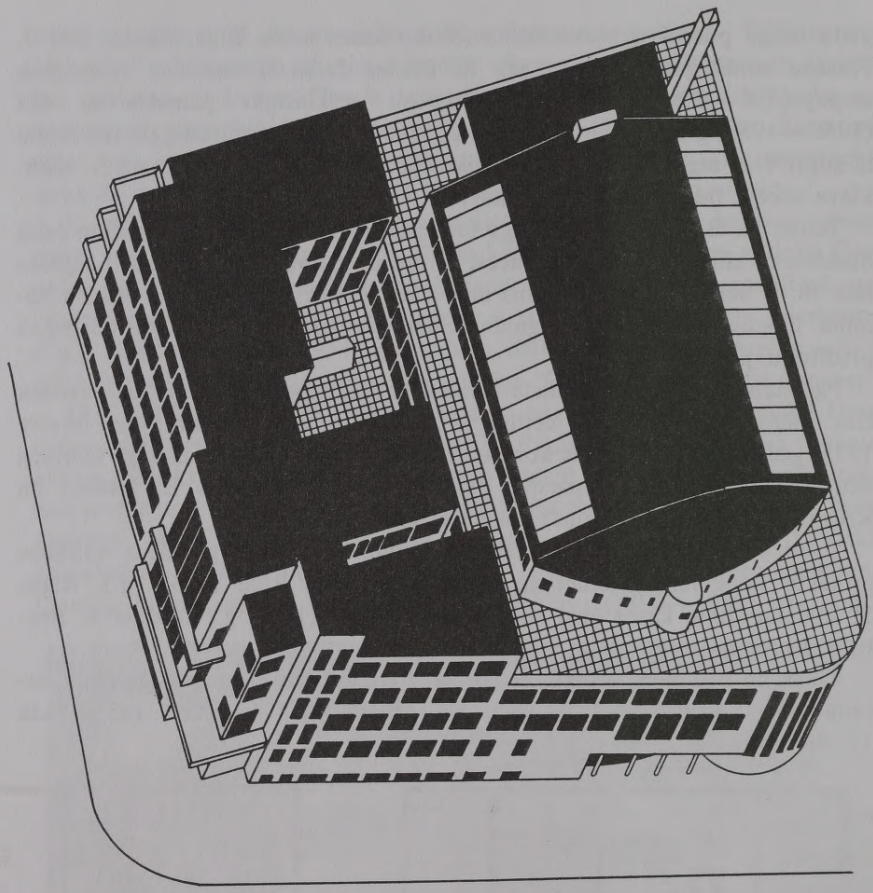

Piezīme

[1] Jauna sanatorija plaušu slimniekiem Latvijas Davosā — Ogrē // Brīvā Zeme. — 1931. — 26. februārī.

LITERATŪRA

Borbals S. Arhitekta Kārļa Bikšes piemiņai // Tehnikas Apskats. — 1955. — Nr. 6. — 15.—16. lpp.

NOZĪMĪGĀKĀS K. BIKŠES CELTNES

1923—1925	Kalnciema pagasta sešklasīgā pamatskola
1925—1938	Ventspils desmitklasīgā pamatskola
1926—1930	Biķernieku tuberkulozes slimnīca Rīgā, Šmerļa ielā 2a
1928—1930	Sanatorija "Saulstari" Ogrē
1929	Rīgas Slimo kases biroju nams Ģertrūdes ielā 17
1929—1933	Pāvila Rozīša savrupmāja Rīgā, Poruka ielā 7
1930	Kārļa Bikšes savrupmāja Rīgā, V. Olava ielā 3
1933	Liepājas cukurfabrika
1934	Mazēka (divu dzīvokļu nams) Rīgā, Stendera ielā 1
1936—1937	Draudzīgā aicinājuma pamatskola Liepājā, Rīgas ielā 50
1936—1939	Cieceres pagasta Brocēnu sešklasīgā pamatskola
1936	Mazēka (triju dzīvokļu nams) Rīgā, Āraišu ielā 8
1937	Strādnieku slimo kases ēka Rīgā, Lāčplēša ielā 38
1939	Piecstāvu īres nams Rīgā, Avotu ielā 61

A. TĪTMANE

PĒTERIS BĒRZKALNS
(1889—1958)

P. Bērzkalns
20. gados

Apdāvināts un daudzpusīgs, nerimstoši darbīgs un mērķtiecīgs savas dzīves veidotājs, skaidras domas un nelokāmas gribas cilvēks, nopietns zinātnieks ar plašu redzesloku, talantīgs un arī patmīlīgs — savu vērtību zinošs, īstens godavīrs, kurš apstākļu spiests neslavēs kailā karaļa tērpu, negrozāmi taisnīgs arhitektu ētikas paudējs un konsekvents aizstāvis, stalts stājā, elegants apģērbā, korekts un atturīgs attiecībās ar kolēģiem un studentiem, bet arī cilvēcīgs un izpalīdzīgs.

Tāds kolēģu atmiņās dzīvo pirmās pēckara arhitektu paaudzes skolotājs Pēteris Bērzkalns. Viņš ir dzimis kā jaunākais un vienīgais dēls 5 bērnu ģimenē 1899. g. 20. martā Madonas apriņķa Viesienas pagasta Čiglu mājās. Vecaistēvs Juris bijis muižas kalējs, tēvs Juris, muižas kalps, vēlāk rentēja Čiglu mājas, kuras pēc 1920. g. zemes reformas līdz ar 21 ha zemes ieguva savā īpašumā. Mātes Edes Reinsones dzimta cēlusies no Sāmsalas igauņiem, kas Vējavā ienākuši pēc tam, kad kāds igauņu muižnieks savu dzimtcilvēku saimi nospēlējis kārtīs Vējavas muižniekam. Reinsonu dzimta Vējavā ieņēmusi ievērojamu vietu: mātes tēvs un brālis bijuši pagasta vecākie, jaunākais brālis — krievu armijas virsnieks. Māte gan skolā gājusi tikai vienu ziemu, taču visu mūžu saglabājusi interesi par grāmatām, bijusi liela dziedātāja un tautasdziesmu zinātāja. Pētera vecākā māsa Anna ir studējusi Kazaņas Augstākajos sieviešu kursos un Tartu universitātē. Viņa bija Latvijas folkloras krātuves organizētāja un pirmā vadītāja.

P. Bērzkalns pirmo izglītību ieguva Lauteres un Viesienas pagasta skolās un Grostonas draudzes skolā; sākot ar 1910. g., labo sekmju dēļ kā valsts stipendiāts turpināja izglītību pareizticīgās baznīcas garīgajā skolā un seminārā Rīgā. Māsas Annas materiāli atbalstīts, viņš 1911.—1915. g. paralēli mācījās arī zīmēšanu un gleznieciību mākslinieka J. Madernieka studijā.

Garīgā semināra vispārizglītojošo kursu P. Bērzkalns pabeidza 1918. g. Ņižņijnovgorodā, bet 1919. g. sāka arhitektūras studijas Latvijas Universitātē. Studijas bija jāpārtrauc sakarā ar iesaukumu nacionālajā armijā, lai piedalītos Latvijas atbrīvošanas cīņās.

Līdzekļus studijām P. Bērzkalns ieguva, no 1923. g. strādājot Rīgas pilsētas jaunizbūves birojā — sākumā par tehnisko darbvedi, tad par vecāko tehniķi un vēlāk par biroja vadītāja doc. A. Lamzes tuvāko palīgu. Tādējādi līdz 1928. g., strādājot pie Rīgas pilsētas izbūves un apbūves projekta, viņš teorētiski un praktiski apguva pilsētbūvniecības pamatus. Lai praktizētos arī ēku būvniecībā, viņš pārgāja darbā uz Rīgas Centrāltirgus būvbiroju. Studijas Latvijas Universitātes Arhitektūras fakultātē P. Bērzkalns pabeidza "ļoti sekmīgi" 1930. gadā ar diplomdarbu "Vidusskola Rīgā".

No 1929. g. P. Bērzkalns bija vecākais tehniķis Rīgas pilsētas dzīvokļu krīzes apkarošanas komisijas būvbirojā, kurā līdz 1931. g. pārzināja ģimeņu ēku būvniecību. Šie gadi pagāja auglīgā sadarbībā ar arhitektiem O. Tīlmani,

P. Bērzkalna rokraksta paraugs

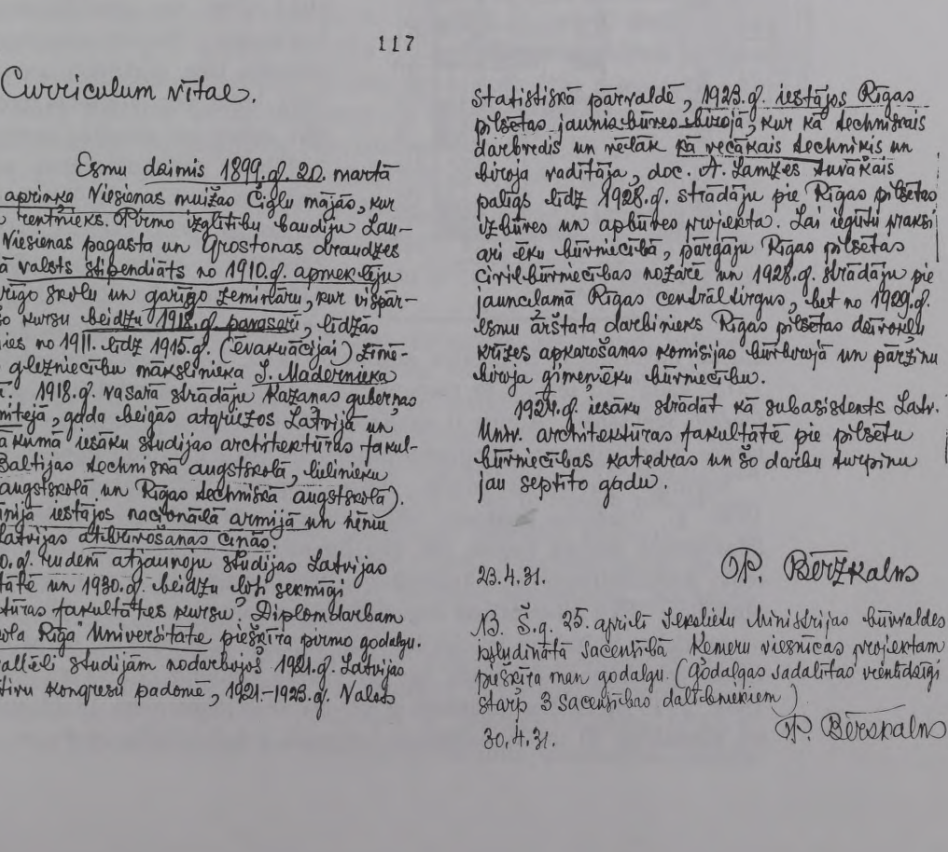

42
117

Curriculum vitae.

Esmu dzimis 1899.g. 20. martā Madonas apriņķa Viesienas muižas Čiglu mājās, kur tēvs bija rentnieks. Pirmo izglītibu ieguvu Lautereces un Viesienas pagasta un Grostonas draudzes skolā. Kā valsts stipendiāts no 1910.g. apmeklēju Rīgas garīgo skolu un garīgo semināru, kur vispārizglītojošo kursu beidzu 1918.g. pavasarī, līdzās mācīdamies no 1911. līdz 1915.g. (evakuācijai) Zīmēšanu un glezniecibu mākslinieka J. Madernieka darbnīcā. 1918.g. vasarā strādāju Kazanas gubernas bēgļu komitejā, gada beigās atgriezos Latvijā un 1919.g. sākumā iesāku studijas architektūras fakultātē (Baltijas tehniskā augstskolā, Lilinieku Latvijas augstskolā un Rīgas tehniskā augstskolā). 1919.g. jūnijā iestājos nacionālā armijā un ņēmu dalibu Latvijas atbrīvošanas cīņās.

1920.g. kudēm atjaunoju studijas Latvijas Universitātē un 1930.g. beidzu tās sekmīgi architektūras fakultātes kursu. Diplomdarbam „Vidusskola Rīgā" Universitātē piešķīra pirmo godalgu.

Paralēli studijām nodarbojos 1921.g. Latvijas kooperatīvu kongresu padomē, 1921.–1923.g. Valsts statistiskā pārvaldē, 1923.g. iestājos Rīgas pilsētas jaunizbūves birojā, kur kā tehniskais darbvedis un vēlāk kā vecākais tehniķis un biroja vadītāja, doc. A. Lamzes tuvākais palīgs līdz 1928.g. strādāju pie Rīgas pilsētas izbūves un apbūves projekta. Lai iegūtu praksi arī ēku būvniecībā, pārgāju Rīgas pilsētas Ciriļbūvniecības nozarē un 1928.g. strādāju pie jauncelamā Rīgas centrāltirgus, bet no 1929.g. esmu ārštata darbinieks Rīgas pilsētas dzīvokļu krīzes apkarošanas komisijas būvbirojā un pārzīnu biroja ģimeņēku būvniecību.

1924.g. iesāku strādāt kā subasistents Latv. Univ. architektūras fakultātē pie pilsētu būvniecības katedras un šo darbu turpinu jau septīto gadu.

23.4.31. P. Bērzkalns

N. Š.g. 25. aprīlī Ieslodzītu Ministrijas būvvaldes izsludinātā sacentība Kenemu viesnīcas projektam piešķīra man godalgu. (godalgas sadalītas vienādīgi starp 3 sacentības dalībniekiem)

30.4.31. P. Bērzkalns

Mazēkas paraugplāns, 30. gadi

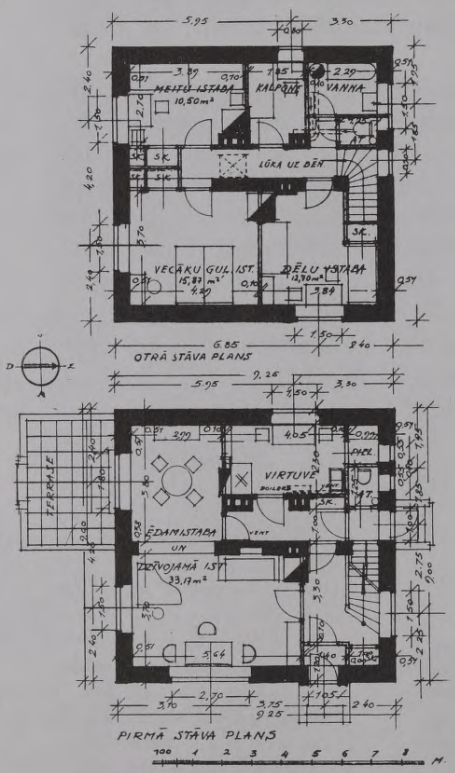

J. Gaili un A. Grīnbergu, izstrādājot aptuveni 190 mazstāvu dzīvojamo ēku, t. s. mazēku, projektus. No 1931. g. līdz likvidēšanai 1935. g. P. Bērzkalns strādāja par biroja vadītāju.

Apbrīnojamas ir arhitekta darbaspējas. Paralēli studijām un jau minētajam maizes darbam viņš no 1924. g. bija Arhitektūras fakultātes pedagogs — vispirms subasistents, tad asistents prof. A. Lamzes vadītajā Ēku iekārtu un pilsētbūvniecības katedrā. Laikā no 1931. līdz 1937. g. P. Bērzkalns aktīvi piedalījās sabiedrisko ēku un pilsētbūvnieciskajos konkursos. Vairāki viņa izstrādātie projekti tika godalgoti vai atpirkti. Šajā laikā pēc arhitekta projektiem tika celtas arī daudzas savrupmājas.

Pilnībā pedagoģiskajam un zinātniskajam darbam P. Bērzkalns pievērsās ap 1935. gadu. Latvijas Universitātes Arhitektūras fakultātes padomes komisija (E. Laube, A. Malvess, A. Lamze) 1936. g. oktobrī augstu novērtēja P. Bērzkalna iesniegto darbu "Dzīvojamā būvniecība Rīgā 1913. gadā" un ieteica to pieņemt kā "pārpilnā mērā atbilstošu *pro venia legendi* iegūšanai". Autors ir analizējis šī būvperioda pilnībā ignorētās sanitārijas, insolācijas un plānojuma problēmas visos dzīvokļu tipos.

Sekmīgi paveiktais darbs deva iespēju lasīt lekcijas. Sākot ar 1936. g., vecākais asistents, vēlāk docents, P. Bērzkalns lasīja vispirms fakultatīvos lekciju kursus par ēku būvniecības organizāciju, jaunāko pieredzi Rietumeiropas un Skandināvijas valstu dzīvokļu būvniecībā un vēlāk obligātos: "Ēku būvniecības organizācija un saimniecība" un "Ēku iekārta".

Arhitekta lasītajiem lekciju kursiem segumu deva ne vien darbs dzīvokļu krīzes apkarošanas komisijā, bet arī studiju ceļojumi. Laikā no 1930. līdz 1938. g. P. Bērzkalns iepazinās ar būvniecības jaunumiem 15 Eiropas valstīs, piedalījās III un IV arhitektu kongresā Prāgā (1935) un Parīzē (1937).

Viņa darbība bijusi aktīva, jo 1939. g. *Rennions Internationales d'Architectes* (RIA) uzaicināja par saviem korespondentiem no Latvijas P. Bērzkalnu, A. Kalniņu un J. Rutmani.

Ar sev raksturīgo neatlaidību un atbildību P. Bērzkalns krāja faktu un attēlu materiālu par savu "mūžīgo tēmu" — mazēku būvniecību. No visām tālajām un tuvajām zemēm arī uz Viesienas "Čiglām" ceļoja pastkartes. Arhitekts, kas tēva mājās ik vasaru palīdzēja apdarīt lauku darbus, Eiropas zemes vēroja arī ar zemnieka skatu. Līdzās ziņām par braucienu un labām dienām mājiniekiem arī vērojumi, ka sausā laika dēļ cietuši Zviedrijas lauki un ganības piesārņotas ar pīpenēm.

Okupācijas gados P. Bērzkalns turpināja pedagoģisko darbu un strādāja pie doktora disertācijas, iegūstot arvien lielāku autoritāti kolēģu vidū. 1943. g. 8. septembrī viņš iesniedza Arhitektūras fakultātes padomei savu pētījumu "Rīgas pilsētas pēckara laikmeta (1920—1940) apbūves rajons pie Vidzemes gatves" un lūdza to pieņemt kā disertācijas darbu II zinātniskā grāda iegūšanai. Komisija (P. Kundziņš, A. Lamze, A. Krūmiņš) atzina to par atbilstošu, un 1943. g. 4. decembrī notika P. Bērzkalna doktorēšanas pārbaudījums. Disertants nolasīja referātu "Pilsētu dzīvojamās ēkas mērena klimata zemēs, Vidus, Rietumu un Ziemeļeiropā un Z-ASV". Referātam sekojošās diskusijas rezultātā pārbaudījums tika izturēts. Pēc disertācijas aizstāvēšanas 1944. g. 22. decembrī ar LVU rektora pavēli P. Bērzkalnu apstiprināja par docentu, 30. decembrī — par profesoru. 1945. gada septembrī, pēc prof. A. Lamzes nāves, P. Bērzkalnam uzticēja Ēku un pilsētu plānošanas katedras pagaidu vadītāja pienākumus. Ar to arī arhitekta karjeras augšupejošā līkne uz laiku aprāvās.

Sekoja vētrainais Arhitektūras fakultātes reorganizācijas posms, kad profesionāli nenobriedušu ideju vārdā ar jaunības pašpārliecinātību un degsmi tika svērtas un vērtētas pedagogu lekcijas un ievirze praktiskajā darbā ar studentiem. P. Bērzkalna lasītie eksaktie priekšmeti gan "pārbaudes" izturēja, bet mācību darbs turpinājās saspringtā atmosfērā. P. Bērzkalnam vācu okupācijas gados piešķirto zinātņu doktora grādu un profesora nosaukumu PSRS Izglītības ministrijas Augstākā atestācijas komisija neatzina, un ar 1945. g. 31. marta lēmumu tika apstiprināts zinātņu kandidāta grāds un docenta statuss. Pamatojoties uz fakultātes vadības iesniegumu, jautājumu izskatīja atkārtoti, bet atbilde bija negatīva.

P. Bērzkalna erudīcija tika izmantota: viņš bija Valsts celtniecības komitejas Arhitektūras padomes loceklis, konsultants Izglītības ministrijā, eksperts un žūriju loceklis. No 1947. gada, prof. E. Štālberga aicināts, P. Bērzkalns bija arī ZA Arhitektūras un celtniecības institūta arhitektūras sektora

vadītājs. Viņš aktīvi darbojās Latvijas PSR Arhitektu savienības valdē, bija PSRS Arhitektu savienības II kongresa un III plēnuma delegāts. Tikai augstskolas attieksme bija aizdomu pilna un nelabvēlīga, it īpaši pēc Arhitektūras fakultātes likvidācijas 1951. gadā.

Apzinoties savas spējas un aicinājumu, vispārējā mācību sistēmas reorganizācijas juceklī skaidri saredzot ceļu un mērķi, P. Bērzkalns konsekventi un neatlaidīgi cīnījās ne vien par savām pedagoga tiesībām, bet arī par arhitektu mācību programmas līdzsvarotu attīstību Inženierceltniecības fakultātē. Docents pats strādāja pie doktora disertācijas "Dzīvojamo mazēku arhitektūras attīstība Latvijas PSR pilsētās", kuru pabeidza 1954. gadā, taču drīz vien PSRS Arhitektūras akadēmija, kur tā bija iesniegta, tika likvidēta. 1956. g. P. Bērzkalnam atnesa gandarījumu — viņu kā "konkursa kārtībā vienbalsīgi ievēlētu" apstiprināja par Arhitektūras katedras vadītāju. Tomēr viņam atvēlētais dzīves laiks strauji tuvojās beigām. P. Bērzkalns miris 1958. g. 18. februārī, atgriezdamies no ārstēšanās Maskavā.

Šodien tik pašsaprotamā koncepcija par Vecrīgu kā saudzējamu kultūrvēsturiskās vides ansambli 30. gados neguva atzinību. Toreizējais Rīgas centra jaunizbūves projekts paredzēja kardinālus pārveidojumus pilsētas vēsturiskajā kodolā. P. Bērzkalnam bija sava, visai kritiska attieksme pret Rīgas centra jaunizbūves projektu un tā atsevišķiem mezgliem, lai gan projekta autori bija tālaika ievērojamākie arhitekti.

Pretējie viedokļi par vēsturiskā centra tālāko izveidi bija radījuši šķelšanos arhitektu sabiedrībā, un 1934. g. martā tika organizēta 17 arhitektu grupa "Arhitektu vienība". Vadošā loma tajā bija Pēterim Bērzkalnam, domubiedru vidū — Ansis un Emma Kalniņi, J. Biķis, A. Bormanis, E. Meldere. Atšķirībā no oficiālā projekta jaunie arhitekti iestājās par vēsturiskā centra saglabāšanu, Brīvības ielas caurlauzuma vietā paredzot novadīt transportu pa 13. janvāra un K. Valdemāra ielu, kā arī veidojot atbilstošus tiltus. Jaunā, latviskā centra izbūvei Arhitektu vienība ierosināja izmantot Ķīpsalu un Citadeli.

1936. g. jūlijā Arhitektu vienība šos priekšlikumus iesniedza Valsts prezidentam, koncentrēti, bet izsmeļoši pamatojot savu viedokli un pievienojot virkni ekonomisko aprēķinu. Nedaudz vēlāk, vērtējot 13. janvāra ielas regulācijas projektu, P. Bērzkalns aizrāda uz nesaudzīgo attieksmi pret vēsturisko apbūvi: "Projekta autori būs gan domājuši vispirms par galvaspilsētas reprezentācijas vajadzībām .., pilsētas izdaiļošanu un novietnes sagādāšanu jaunām monumentālām ēkām. (..) Arhitektoniskās apdares ziņā šādas pilsētu daļas nevar meklēt paraugus Romas forumu monumentalitātē, bet gan viduslaiku pilsētu skatu dažādībā un glezniecisskajā skaistumā."

P. Bērzkalna darba centrālā tēma ir dzīvokļu būvniecība. Pētījumā "Dzīvokļu būvniecība Rīgā 1913. gadā" viņš atsedz Rīgas dzīvokļu sociāli ekonomisko attīstību, norādot, ka pastāvošie būvnoteikumi "neņem par pamatu tagadnes dzīvokļu iekārtas svarīgākās prasības — vēdināšanu un apsauļošanu, un tas ir tādēļ, ka Rīgas būvniecība šādu problēmu 1913. gadā gandrīz nemaz nepazīst. Projektētāja galveno uzmanību saista iela. Uz ielas pusi arvien izkārtotas dzīvokļu plašākās un vērtīgākās telpas, bet saimniecības telpas orientētas uz sētas pusi neatkarīgi no gruntsgabala stāvokļa pret debess pusēm." Autors atzīmē, ka nelabvēlīgos apstākļos (caur virtuvi pieejamos vienistabas dzīvokļos, kur nevar pilnvērtīgi risināties ģimenes dzīves funkcijas) mitinās vairāk nekā trešdaļa pilsētas iedzīvotāju.

Rakstā "Racionalizācija ēku būvniecībā" P. Bērzkalns noraida pastāvošo viedokli, ka šis termins attiecināms vienīgi uz būvprocesa tehnoloģiju, un aizstāv racionalizācijas nepieciešamību šī vārda plašākā nozīmē, ietverot tajā arī dzīvokļu plānojuma tipoloģiju. "Daudzie pilsētu ēku paraugplāni veidoti pēc atsevišķu autoru intuitīvas pārliecības, nenoskaidrojot, kā tā atbilst dzīves realitātei. Racionalizācijas gaitā izveidotiem ēku tipiem un tipu plāniem būs cita nozīme. Tie ir jauni ēku standarti, kuros atspoguļojas ne atsevišķu cilvēku pārliecība, bet sabiedrības vajadzību objektīva izteiksme." P. Bērzkalns ir cieši pārliecināts, ka ēku tipi pirms ieviešanas būvniecībā obligāti pārbaudāmi paraugēku kolonijās.

Savas atziņas arhitekts lieto arī praktiskajā darbā, projektējot vairāk nekā 200 mazēku un savrupmāju Rīgā un ārpus tās. Viņa projektētajām ēkām raksturīga plānojuma loģika, skaidrs un konsekvents telpu funkcionālais grupējums un pareiza orientācija. Ēkas novietojumā allaž respektēti dabas elementi — veiksmīgi izmantots reljefs, saglabāti koki. Tīri dekoratīvu formu ēku veidolā maz, un tās lietotas ar ziemeļniecisku atturību.

P. Bērzkalna projektu pasūtītāji, ar retiem izņēmumiem, nepieder pie sabiedrības elites. To vidū ir arī tādi, kas gluži nelielu mājokli iecerējuši būvēt vairākās kārtās. Tā daudzas viņa projektētās ēkas var uzskatīt par visai ordinārām, un tomēr tās nekad nezaudē minētos dzīvokļa plānojuma pamatprincipus. Gadījumos, kad būvētāja iespējas ir bijušas lielākas, sastopamies ar īsti mūsdienīgu un vērienīgu telpu sapludinājumu un savdabīgas dzīvojamās vides veidojumu.

Dzīvokļu būvniecības tēmai veltītas arī P. Bērzkalna kandidāta un doktora disertācijas. Atšķirībā no šodien populārā tīši sarežģītā disertāciju izteiksmes stila tās sarakstītas vienkāršā, koncentrētā un ietilpīgi tēlainā valodā. Arhitekta viedoklis spilgti izteikts viņa rakstā "Nacionālais stils celtniecībā", kas publicēts 1938. g. žurnālā "Daugava".

Savrupmāja Rīgā, Slokas ielā 120a, 1933

P. Bērzkalns par nacionālā stila galvenajiem elementiem nosauc:

1. CELTNES PROGRAMMU, kas ir "tieši tā celtniecības satura daļa, kur visvairāk izteicas sabiedrības vispārīgās atziņas, un tur meklējami arī nacionālā stila elementi. (..) Tur, kur celtņu programmas ir mazvērtīgas, mazvērtīgas ir arī pašas celtnes."

2. KONSTRUKCIJU — "tieši šinī daļā ir visvairāk to elementu, kas mazāk atkarīgi no nācijas īpatnībām. (..) Vislielākā nozīme tur ir tehnikas un zinātnes atradumiem, kas ātri kļūst par visas cilvēces mantojumu. Nacionālā stila jēdzienā gan ietilpst pašas nācijas bagātību lietderīga izmantošana. (..) Pēc būtības celtniecībā visi materiāli ir diži, ja vien tie apzinīgi izlietoti, pieskaņojoties materiālu īpašībām."

3. FORMU IZTEIKSMI — "tā stiprā mērā atkarīga no programmas un konstrukcijas, un pēc būtības tai mazāka nozīme nekā divām iepriekšējām. Bet formu izteiksme ir tā, kas vispirms saista cilvēku uzmanību, un vēsturē pazīstami laikmeti, kur celtniecības mākslas un stila problēmas ir nodarbinājušas sabiedrību tikai sakarā ar izteiksmes formām, pat ar to atsevišķām grupām."

Skarot nāciju sadarbības un savstarpējās ietekmēšanās problēmu, P. Bērzkalns raksta: "Nācijai ir jāmācās no saviem tuviem un tāliem kaimiņiem. (..) Bet svešu zemju un kultūru skatītājs nedrīkst palikt par vecu lietu un retumu tirgotāju, kas pilda savas somas ar gatavām svešu zemju lietām un pēc tam organizē to ražošanu vairumā pats savā zemē. (..) Mācīšanās ir augstvērtīga cilvēku darbība, turpretī atdarināšana ir netikums. (..) Ja nācija pazaudē interesi un spējas savu dzīvi katru dienu celt no jauna un tā vietā tikai cenšas pēc ātriem un viegliem sasniegumiem atdarināšanas ceļā, tad garīgi šāda nācija ir jau mirusi, un ir tikai laika jautājums, kad tā galīgi saplūdīs ar saviem spējīgākajiem kaimiņiem. (..)

Ja cilvēks apzinās sevi par vērtību radītāju un zina savu vietu pasaules telpā, tad tam neviena vieta nav tuvāka, daiļāka un vērtīgāka kā zeme un sabiedrība, kur tas pats darbojas citiem līdzi. Šādai pašapziņai tad nebūs bīstami citu zemju misionāri, tirgotāji vai ģenerāļi, kad tie nicīgi izteiksies par mazās nācijas sasniegumiem. (..) Tas, ka cilvēks sevi sajūt par provinces iedzīvotāju, kas visiem spēkiem dzenas pakaļ iedomātai kultūrai, neļauj personai, priekšmetam vai domai būt vienkāršai un dabīgai. (..) Bet šī vienkāršība un dabīgums ir patiesas kultūras īstais pamats."

ARHĪVU AVOTI

Latvijas Vēstures arhīvs, P. Bērzkalna fonds.

ZINĀTNISKO DARBU PUBLIKĀCIJAS

1. Dzīvokļu būvniecība Rīgā 1913. gadā. — Rīgā, 1940.
2. Rīgas pilsētas pēckara laikmeta (1920—1940) apbūves rajons pie Vidzemes gatves. — Rīgā, 1943. (Disertācija, LVU bibliotēkā.)
3. Mazēku iekārta Latvijas PSR pilsētās pēc Pirmā pasaules kara. — Rīgā, 1950. (Manuskripts.)
4. Развитие основних типов малого дома городов Латвийской ССР от XVII до середины века XX // Учённые записи ЛГУ. — 1957. — Nr. 13.
5. Latvijas mazās dzīvojamās ēkas XVII gadsimtā // LVU Zinātniskie Raksti. — 1958. — Nr. 21.

RAKSTI ŽURNĀLOS

1. Brīvības piemineklis Rīgā // Pašvaldības Balss. — 1931. — Nr. 4.
2. Rīgas pilsētas nomaļu parcelācija un apbūve // Pašvaldības Balss. — 1932. — Nr. 4.
3. Bezdarbnieki un pilsētas zemes // Pašvaldības Balss. — 1934. — Nr. 3/4.
4. Pilsētu un lauku zemes // Pašvaldības Balss. — 1935. — Nr. 2.
5. Zviedrijas likums par pilsētu plāniem // Pašvaldības Balss. — 1935. — Nr. 9.
6. Jaunceltnes un ēku kapitāls // Ekonomists. — 1937. — Nr. 4.
7. Būvniecības apmēri un uzdevumi // Ekonomists. — 1937. — Nr. 5.
8. Pārskats par ēku būvniecību Latvijā // Ekonomists. — 1937. — Nr. 4 un 5.
9. Dzīvokļu būvniecības rentabilitāte Rīgā 1935./36. gadā // Ekonomists. — 1937. — Nr. 11/12.
10. Nacionālais stils celtniecībā // Daugava. — 1938. — Nr. 9.
11. Racionalizācija ēku būvniecībā // Ekonomists. — 1939. — Nr. 7.
12. Pilsētbūvniecības problēmas Ludzas atjaunošanā // Latvijas Arhitektūra. — 1939. — Nr. 3.
13. Arhitekta arods un aroda tiesības // Latvijas Arhitektūra. — 1939. — Nr. 9.
14. Saimnieciskie faktori 13. janvāra ielas regulācijas projektā Rīgā // Latvijas Arhitektūra. — 1939. — Nr. 10/11.
15. Arhitektu organizāciju attīstības gaita Rīgā // Latvijas Arhitektūra. — 1940. — Nr. 2/3.
16. Latvijas arhitektu profesija un tās aizsardzība // Latvijas Arhitektūra. — 1940. — Nr. 6.
17. Ēku būvizmaksas vērtēšana // Ekonomists. — 1940. — Nr. 7.

GODALGOTIE UN IEPIRKTIE KONKURSA PROJEKTI

1931 Ķemeru valsts sēravotu iestādes viesnīca
1932 Studentu nams Rīgā
1935 Rīgas pilsētas nams
1936 Iekšlietu ministrijas paraugprojekts pagasta namam
1937 Pilsētu savienības paraugprojekts viesnīcai
1937 Rīgas pilsētas pārvaldes nama idejas projekts
1937 Nacionālās celtniecības komitejas paraugprojekts lauku pamatskolai
1939 Uzvaras laukums Rīgā

J. LEJNIEKS

MARTA STAŅA
(1913—1972)

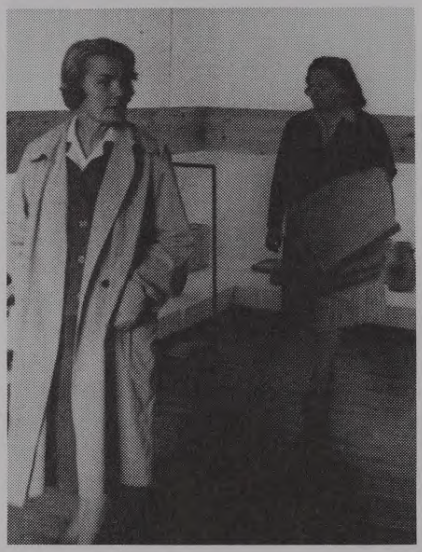

M. Staņa 60. gados, aiz viņas tekstilmāksliniece E. Rubene

"Mīļā Marta, mani vienmēr Tavs lielais vēriens ir valdzinājis, bet pati Tu biji, labā vārda nozīmē, vienkāršs cilvēks. A. Birzenieks. 22.X.75." Šos vārdus kolēģis mums atstājis Martas Staņas retrospektīvajā darbu skatē Arhitektu namā 1975. g. oktobrī. Arhitektes personība ieņem īpašu vietu Latvijas arhitektūras vēsturē.

Marta dzimusi 1913. g. 4. martā (pēckara gados, mainot pasi, ieviesusies kļūda — 4. janvāris) Strenčos, dzelzceļa strādnieka ģimenē. No 1927. līdz 1932. g. viņa mācījās Jelgavas Pedagoģiskajā institūtā, pēc tam strādāja par skolotāju Indrā, Viesītē, Ludzā. 1936.—1945. g. viņa studēja Latvijas Universitātes Arhitektūras fakultātē prof. E. Štālberga vadītajā darbnīcā. Paralēli studijām 1938.—1942. g. M. Staņa strādāja par būvdarbu uzraudzi Jūrniecības departamentā. Pēc fakultātes absolvēšanas viņu aicināja turpat darbā — kā profesora asistenti. M. Staņa strādājusi kopā ar arh. J. Ginteru, J. Līcīti, A. Reinfeldu, piedalījusies vairāku E. Štālberga vadītu projektu izstrādē (stadions Uzvaras laukumā 1947. g., viesnīca "Rīga" 1947.—1948. g.). Pēc M. Staņas skicēm izgatavotā mazgabarīta mēbeļu garnitūra 1950. g. I Vissavienības mēbeļu izstādē saņēma I prēmiju.

1945. gadā, kad M. Staņa beidza studijas, lielākā daļa Latvijas arhitektu bija devušies emigrācijā. 1945. g. organizētajā Latvijas PSR Arhitektu savienībā no 69 pirmskara Latvijas Arhitektu biedrības biedriem reģistrējās tikai 16. Latvijā iebrauca daudz krievu arhitektu. Spēku bilancē notikušās pārmaiņas drīz vien atspoguļojās pēckara Latvijas arhitektūrā.

Tolaik LVU Arhitektūras fakultātē notika funkcionālisma un neoeklektisma ideju konfrontācija. Īpaši asi tā izpaudās sadursmēs starp abu projektēšanas darbnīcu vadītājiem, profesoriem E. Štālbergu un S. Antonovu. Pēdējais pirms kara bija prof. E. Laubes, vadošā tā laika Latvijas arhitekta,

Krēsls, 60. gadi

asistents. Arī 30. gados Laubes un Štālberga vadītās darbnīcas konkurēja, tomēr vienlaikus saglabāja tiesības uz krasi atšķirīgu viedokli formu izvēles jautājumos. Politisko pārmaiņu rezultātā ideju daudzveidībai vairs nebija vietas, un neoeklektisms padomju retrospektīvisma aranžējumā pamazām ieguva monopoltiesības.

E. Štālbergs tika atlaists no darba Latvijas Universitātē, pēc tam viņa pretinieki konstatēja, ka "fakultātē ir palikuši cilvēki, kas arī tagad apzinīgi turpina profesora Štālberga "līniju". Viņi izvairās publiski izteikt savus uzskatus, bet savā darbā, tāpat kā profesors Štālbergs, cītīgi ievazā buržuāziskās arhitektūras, tā saucamās "racionālās" arhitektūras, uzskatus, kas noliedz arhitektūru kā mākslu, noliedz arhitektūras idejisko saturu, atzīst tikai funkciju — vajadzību, prakticismu, pārvēršot par pašmērķi šauro praktisko problēmu atrisināšanu, bet pilnīgi ignorējot arhitektūras idejiski māksliniecisko saturu."[1]

Arī M. Staņa 1950. g. tika piespiesta aiziet no darba fakultātē. Arhitekte strādāja pie mēbeļu projektiem artelī "Asociācija" (1950. g.), institūtā "Giprosovhozstroj" (1951.—1953. g.). Pēc M. Staņas, J. Gintera un V. Zaķa projekta tika uzcelta Lauku celtniecības ministrijas ēka, tagad biroju ēka 11. novembra krastmalā 31.

M. Staņa tomēr meklēja vietu, kurā darbs varētu ritēt mazākā galvaspilsētas uzraudzībā. Tāds bija Zvejniekciems, kur viņa 1953. g. sāka strādāt par celtniecības tehnisko vadītāju. 50. gadu otrajā pusē pēc viņas projektiem tika uzcelts zvejnieku arteļa "Zvejnieks" kultūras nams, Zvejniekciema vidusskola un dzīvojamās ēkas. Visas tās ir vienkāršas formā, pat piezemētas uz sava laika arhitektūras fona. Kultūras nama arhitektūrā (1953.—1956. g.) vēl var sazīmēt padomju retrospektīvisma iezīmes, bet dažus gadus vēlāk būvētajā skolā jau pilnībā dominē racionālisms. Tās paviljonu sistēma pārņemta no zemēm ar demokrātisku mācību ievirzi un piemērota vietējiem dabas apstākļiem.

1959. g. M. Staņas projekts (piedaloties arhitektei T. Ieviņai) uzvarēja konkursā par labāko projektu Dailes teātra ēkai. Tā kļuva par nozīmīgāko celtni arhitektes mūžā, kaut arī celtniecības pabeigšanu 1976. g. viņa

Krēsls, detaļa, 60. gadi

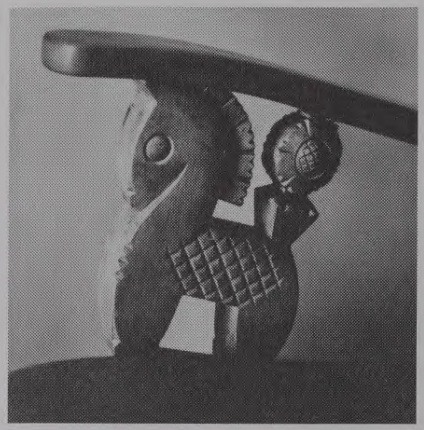

nepiedzīvoja. Teātra ēkas projekta izstrādāšanai nepieciešams lielāks inženieru kolektīvs, un M. Staņa iesaistījās darbā institūtā "Latgiprogorstroj". Tur viņa strādāja (ar nelielu pārtraukumu 1969.—1971. g. — darbs "Latkomunprojektā") līdz mūža beigām. M. Staņa mirusi 1972. gada 17. janvārī, apglabāta Rīgā, Meža kapos.

Arhitektes iecerētā teātra ēka izraisīja interesi sabiedrībā ar ieprogrammēto dramatismu. "Gan varenajos balstos, kas pāraug betona griestu konstrukcijā, gan telpas brīvajā attīstībā, gan vienkāršajā apdarē.. mēs iekšēji it kā sākam izjust vajadzību pēc jaunas, modernas

Vidusskola Zvejniekciemā, 1955—1959

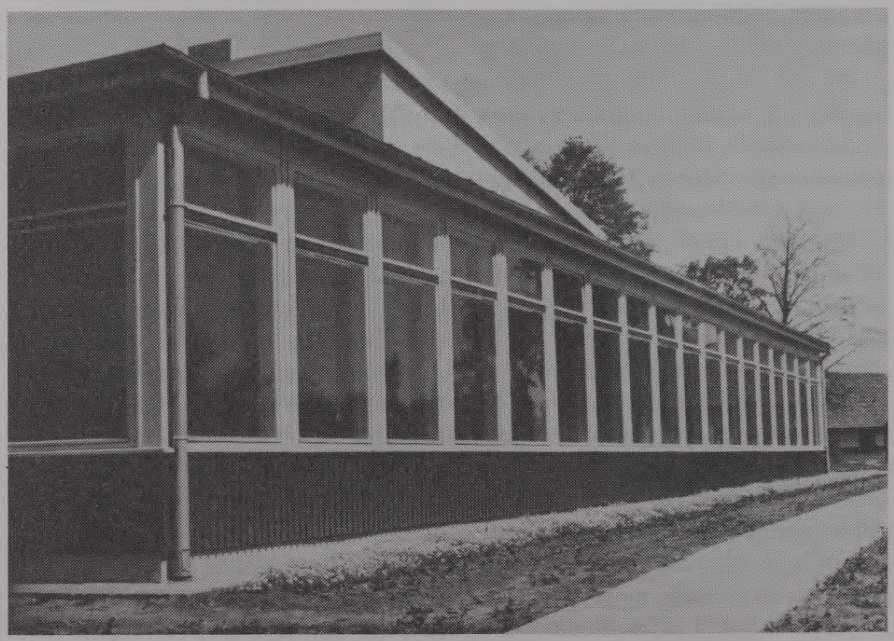

dramaturģijas, kas organiski atbilstu arhitektūras izraisītajai noskaņai."[2] Tomēr pabeigto ēku sabiedrība nevērtēja viennozīmīgi pozitīvi. Gandrīz divdesmit gadus ieilgušajā celtniecības laikā jau bija aizgājis daudzu ideju iedvesmotājs režisors E. Smiļģis, bija izaugusi jauna teātra cilvēku paaudze, kas apšaubīja gan M. Staņas ieceres, gan pašu būvprogrammu.

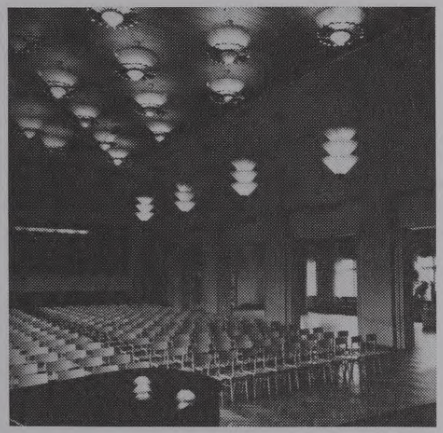

Kultūras nams Zvejniekciemā, kopā ar A. Kalniņu, zāle, 1953—1956

Par arhitektes darbu var liecināt laikabiedru atmiņas, jo teorētiskas atziņas, epistulārais mantojums nav saglabājies (nav bijis?). Strādājot pie teātra projekta, " M. Staņai traucēja pašas nerimtība, nepiepildāmā vēlēšanās strādāt reizē visu: papildu mācību darbs Mākslas akadēmijā (1958—1971) un Lietišķās mākslas vidusskolā (1953—1959), periodiska mākslas izstāžu iekārtošana, autora uzraudzības darbs Zvejniekciemā, palīdzība institūta arhitektiem dažādu dzīvojamo ēku sēriju projektu izstrādāšanā un noformēšanā, kā arī veselas konkursu sērijas pieveikšana (11 lieli konkursi laikā no 1961. līdz 1969. g., arī prēmētie: Projektēšanas institūtu namam Pārdaugavā, 1961. g. kopā ar L. Osi, R. Rudzīti; izstāžu zālei PSKP XXII kongresa parkā Rīgā, 1967. g. kopā ar

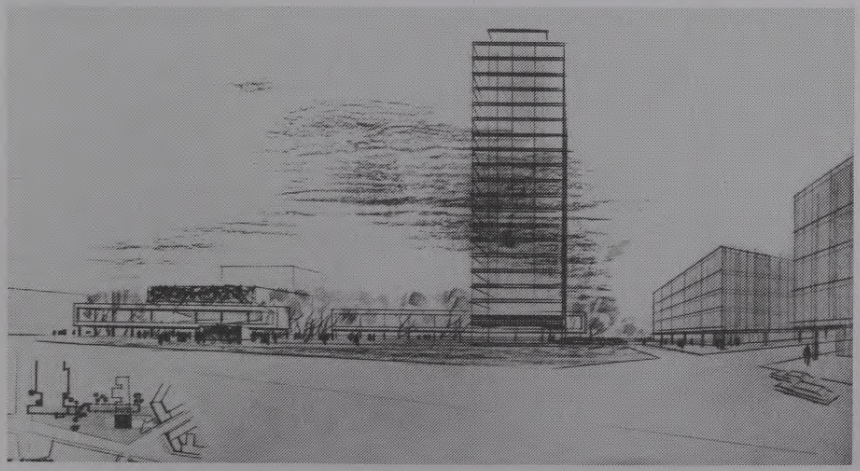

Skice augstceltnei Dailes teātra laukumā, 60. gadi

I. Jēkabsonu, H. Kanderu; kafejnīcai Vērmanes dārzā, 1968. g.; kafejnīcai AB dambī, 1968. g.; stadionam Lucavsalā, kopā ar M. Hnohu, R. Jaunušāni, L. Osi, 1968. g. u. c.). Staņa palīdzēja jebkuram arhitektam vai mākslinieckam, katram, kas Martas idejas likās spējīgs uzsūkt, jo darbs viņai bija dzīves mērķis, vislielākā dzīves interese un jēga. Naudai nebija nozīmes, alga bija neliela, bet tas netika ievērots līdz pat pensijas vecumam, kad nepieciešamība nopelnīt pieklājīgu pensiju nevarēja realizēties institūta sienās, neraugoties uz visiem zināmo talantu, ideju pārpilnību un ārkārtīgām darba spējām."[3]

Dailes teātris, kopā ar I. Jākobsonu, H. Kanderu, 1960—1972

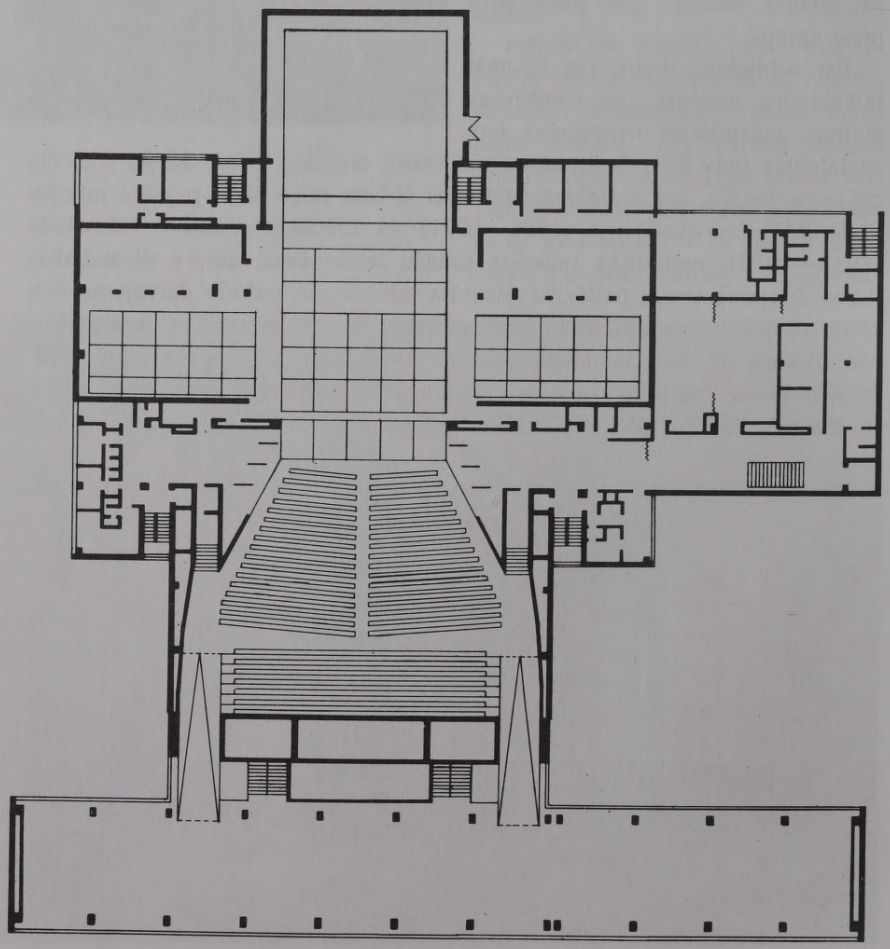

Dailes teātris, kopā ar I. Jākobsonu, H. Kanderu, 1960—1972

Dailes teātris, kopā ar I. Jākobsonu, H. Kanderu, 1960—1972

Savrupmāju jeb individuālo dzīvojamo ēku, kā šīs celtnes sāka apzīmēt padomju terminoloģijā, laikam jau vairoties no vārda "savrups", M. Staņas biogrāfijā nav daudz. Tās galvenokārt projektētas labiem paziņām, mākslinieciem, piemēram, E. Rubenei Cēsīs, Heimrātu ģimenei Rīgā, Postažu ģimenei Zvejniekciemā. Piecdesmitajos gados M. Staņa būvēja arī savu personīgo māju Rīgā, Baseina ielā. Jā, patiešām būvēja pati, kopā ar māsu, jo arhitektes rocība nebija tik liela, lai realizētu celtnieciski vērienīgu ēku. Pieticīgā būvprogramma tika meistarīgi izkārtota vienā stāvā, kura raksturu nosaka dzīvojamā istaba-studija ar lielu vitrīnas logu. Tā ir arī ēkas pazīšanas zīme ielas ainavā. Pie dzīvojamās istabas pieslēdzas pārējās, radot vienas kopīgas telpas iespaidu. Brīvā plānojuma efekts ne mazāk jūtams Heimrātu ģimenes ēkā, kur dzīvojamā istaba, vienlaikus darbnīca, vizuāli vienota ar ēdamistabu. No tās kāpnes ved uz otro stāvu. Šodien pašas par sevi saprotamas lietas tolaik bija jaunums, kas prasīja arhitektes argumentāciju sarunās ar būvniekiem.

M. Staņas autoritāte pasaules arhitektūrā ir Oskars Nīmeijers (1907), kas Eiropā kļuva pazīstams pēc Brazīlijas jaunās galvaspilsētas izbūves monumentālās, ģeometriski elementārās formās, bez jebkādas vēsturiskās arhitektūras stilizācijas. Nīmeijera cienīgs novatorisms, plastiskās saceres brīvība un atraisītība redzama M. Staņas konkursa projektos monumentālajā arhitektūrā. Viņa uzdrīkstas domāt atšķirīgi, oriģināli, ejot pat vēl tālāk nekā Nīmeijers, kurš uzsvēris, ka ir "par gandrīz neierobežotu plastisko formu brīvību. (..) Protams, šai brīvībai ir jābūt saprātīgai. Apdzīvotās vietās es, gluži pretēji, esmu par tās ierobežošanu vai, pareizāk sakot, par ansambļa

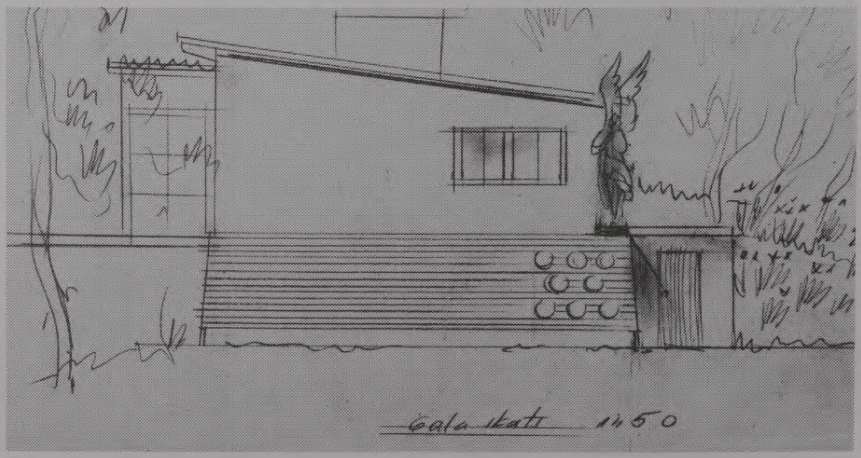

Postažu ģimenes vasarnīca Zvejniekciemā, 1960—1965

Heimrātu ģimenes savrupmāja Rīgā, skice, pirms 1956. g.

Mēbeļu iekārta, 60. gadi

vienotības un harmonijas saglabāšanu, par to, lai atteiktos no risinājumiem, kuri plastiski nesaskan ar esošo apkārtni, pat ja priekšlikumi ir brīnišķīgi un to meistarības līmenis ir ļoti augsts."[4]

To varētu teikt arī par M. Staņas 1966. g. konkursa projektu Latviešu sarkano strēlnieku memoriālam. Iedomāsimies tagadējo laukumu bez Okupācijas muzeja un triju strēlnieku skulptūras. Pēc arhitektes ieceres tā būtu jāšķērso vairākām dziļām "ierakumu joslām", izveidotām granītā. Virs laukuma dažās vietās slīpi paceltos akmens daudzskaldņi, kuri simbolizētu revolucionāro nemieru viļņus. M. Staņas idejas tiešām būtu "noskalojušas" visas atmiņas par tolaik jau nojaukto Rātsnamu un Melngalvju namu atšķirībā no arh. Dz. Dribas un G. Lūša-Grīnberga realizētā laukuma iekārtojuma varianta, kurš pieļauj vēsturiskās apbūves atjaunošanu. Šodien, protams, var saistīt "ierakumu joslas" arī ar Bermonta laika ierakumiem Daugavmalā, bet

Latviešu sarkano strēlnieku laukums, konkursa projekts, 1966, RVKM, M. Staņas fonds, inv. nr. 124613.

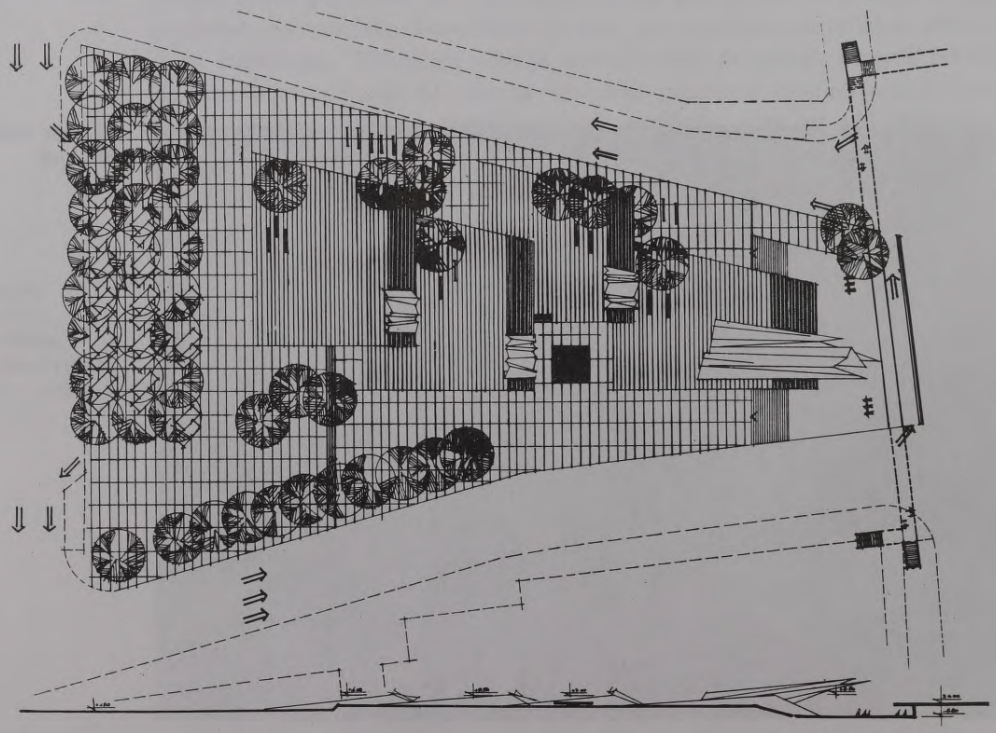

grūti teikt, vai šāda doma varēja vadīt arhitekti 60. gados — laikā, kad latviešu strēlnieki politiski tika strikti sadalīti.

M. Staņas darbi ietiecas emocionālās arhitektūras jomā, kas gan ir visai aptuvens kritikas apzīmējums arhitektūras veidam, kurš mākslu sintēzes iespējamību meklē pašas arhitektūras kāpinātā plastiskā izteiksmībā, bez tēlnieka līdzdalības tās tradicionālajā izpratnē — izgatavot arhitekta noteikta izmēra cilni vai skulptūru konkrētai novietnei. Latvijas akadēmiskās tēlniecības stiprās pozīcijas nav ļāvušas emocionālajai arhitektūrai veikt kādu lielāku darbu. Izņēmums ir Salaspils memoriāla arhitektoniskā daļa.

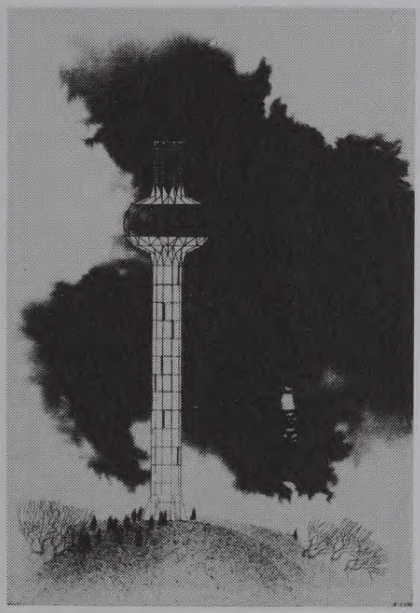

Skatu tornis Gaiziņkalnā, skice, 1968, RVKM, inv. nr. 124617/1—3.

Salaspils memoriāla autori arhitekti G. Asaris, O. Ostenbergs, I. Strautmanis, O. Zakamennijs, kā arī arh. J. Ginters 1963. g. strādāja kopā ar M. Staņu pie konkursa projekta memoriālam Plaija Hironā Kubā — vietā, kur kubiešu kontrrevolucionāri neveiksmīgi mēģināja izcelties Kubas krastā cīņai ar F. Kastro režīmu. Tika izstrādāti divi varianti, no kuriem vienu var

Budapeštas Nacionālais teātris, konkursa projekts, kopā ar I. Jākobsonu, H. Kanderu u. c., fasāde, 1965, RVKM, inv. nr. 124618/1—20.

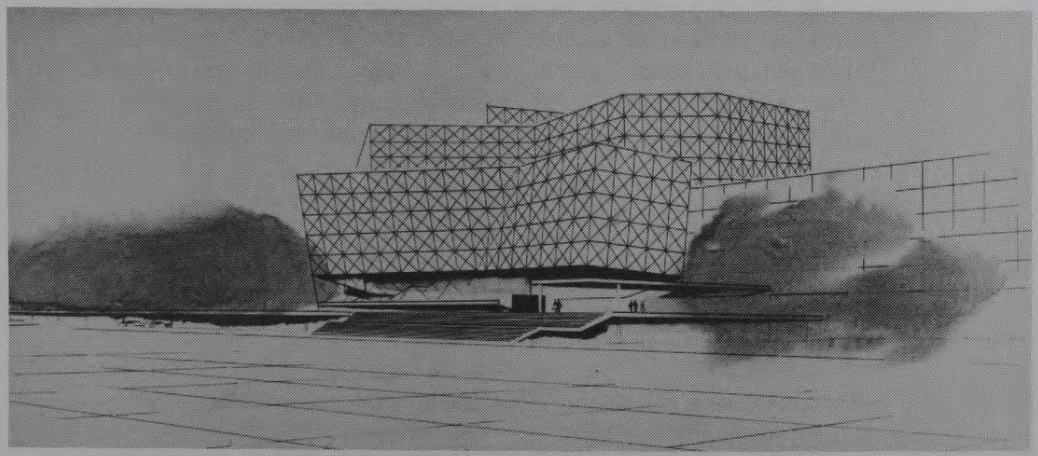

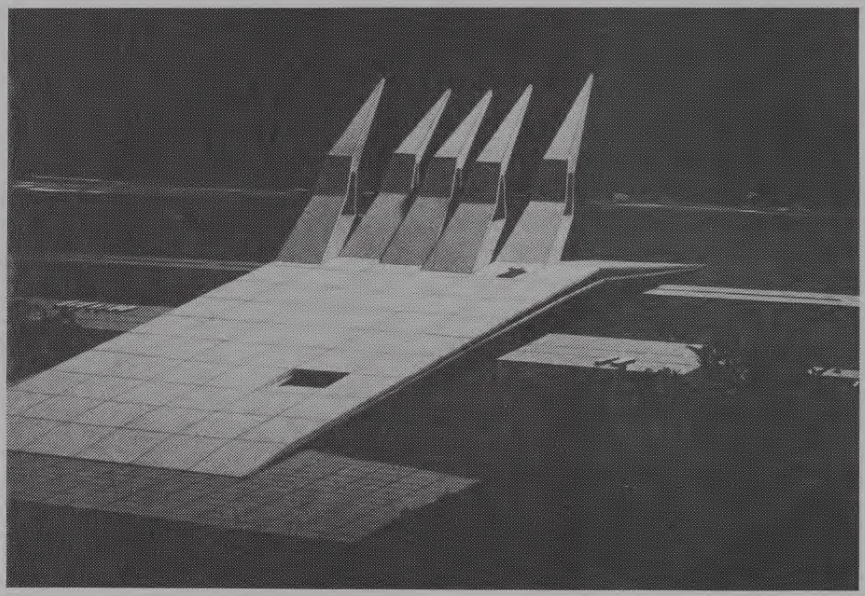

Konkursa projekts memoriālam Plaija Aironā Kubā, kopā ar G. Asari, J. Ginteru, O. Ostenbergu, I. Strautmani, O. Zakamenniju 1963

raksturot kā pāri ceļam paceltu roku ar ienaidniekam pretī izplestiem pirkstiem. Var saprast latviešu arhitektu sarūgtinājumu, uzzinot, ka pirmo prēmiju ieguvušais poļu projekts ir ļoti līdzīgs, bet M. Staņas vadītās grupas darbs no Maskavas vispār nav ticis nosūtīts tālāk, jo PSRS Arhitektu savienībā tas esot novērtēts kā pārāk avangardisks.

M. Staņai vairākkārt nācies saskarties ar savas domas neizpratni sabiedrībā, pat tās absolūtu noraidījumu. Jau sākot ar piespiedu aiziešanu no iemīļotā pedagoga darba, viņas ceļš ir bijis smags. Tomēr, neraugoties uz šķēršļiem, arhitektes darbība ir bijusi ražīga. Staņas nedaudzo ēku formu skaidrība un materiāla izpratne var ietekmēt arī nākamās arhitektu paaudzes.

Piezīmes

[1] Izskaust buržuāziskās skolas paliekas // Padomju Jaunatne. — 1950. — 25. maijā.
[2] *Strautmanis I.* Telpa, kas sākas ar mums. — Rīgā, 1967.
[3] Arh. V. Savisko atmiņas, autora īpašums.
[4] *Niemeyer O.* Minha Experiencia em Brasilia. — Rio de Janeiro, 1961.

LITERATŪRA

1. *Holcmanis A.* Kāda būs Dailes teātra jaunā ēka // Literatūra un Māksla. — 1959. — decembrī.
2. *Priede G., Šusts V.* Meklējumi un ievirzes // Māksla. — 1960. — Nr. 1.
3. *Vītols Z.* Trim institūtiem kopēja ēka // Māksla. — 1961. — Nr. 3.

4. *Kreituse I.* No izstādes dzīvē // Māksla. — 1962. — Nr. 2.
5. *Strautmanis I.* Kad līnija seko domai // Literatūra un Māksla. — 1964. — februārī.
6. *Apsītis V.* Ar Raiņa vārdu // Māksla. — 1965. — Nr. 3.
7. *Mincs G.* Mākslas izstāžu zāles meti // Māksla. — 1968. — Nr. 1.
8. *Savisko V.* Māja Nākotnes ielā // Māksla. — 1968. — Nr. 4.
9. *Krauklis O.* Personība. // Māksla. — 1972. —Nr. 2.
10. *Lejnieks J.* Kad sākas piemineklis // Māksla. — 1987. — Nr. 6.

ARHĪVU AVOTI

1. Rīgas vēstures un kuģniecības muzejs, M. Staņas fonds. Dailes teātra projekts, Latviešu sarkano strēlnieku laukuma konkursa projekts u. c.

2. Latvijas Valsts arhīvs. 95. fonds, 1. apr., 509. lieta. M. Staņas diplomdarba "Rīgas koncertnams" fotogrāfijas.

NOZĪMĪGĀKĀS MARTAS STAŅAS CELTNES

1953—1956	Zvejnieku kolhoza "Zvejnieks" klubs Zvejniekciemā, kopā ar arh. Andri Kalniņu
1955—1963	Martas Staņas savrupmāja Rīgā, Baseina ielā 5a
1955—1959	Daudzstāvu dzīvojamās ēkas Zvejniekciemā
1955—1959	Zvejniekciema vidusskola
1956	Heimrātu ģimenes savrupmāja Rīgā, Morica ielā
1960—1972	Dailes teātris, kopā ar arh. I. Jēkabsonu, H. Kanderu
1960—1965	Postažu ģimenes vasarnīca Zvejniekciemā
1962—1964	Engures vidusskola, 70. gados pārbūvēta par zvejnieku kolhoza pārvaldes ēku
1964	Ernas Rubenes savrupmāja Cēsīs, Bērzaines ielā
1965—1969	Kapa pieminekļi prof. E. Štālbergam, prof. V. Zostam, arh. A. Krūmiņam
1967	Dzīvojamā ēka Rīgā, Brīvības un Krustabaznīcas ielu stūrī, kopā ar arh. I. Jēkabsonu, H. Kanderu
1969	Auškāpu ģimenes vasarnīca Apšuciemā
1970	Stadions Jūrmalā, Lielupē (realizēts daļēji)

I. STRAUTMANIS

OĻEGS ZAKAMENNIJS
(1914—1968)

O. Zakamennijs, arhitekts, kura profesionālās darbības nozīmīgākais posms cieši saistīts ar Latviju, ir dzimis Krievijā, Kislovodskā, 1914. gada 14. novembrī skolotāja ģimenē. Viņš ticis audzināts, ievērojot tā laika inteliģences tradīcijas. Acīmredzot tajās sakņojas viņa takta izjūta, korektās manieres, prasme jebkuros apstākļos atrast kontaktu ar sarunu biedru.

Pēc tēva nāves 1917. gadā ģimenes stāvoklis pasliktinājās, ikdienas rūpes vairāk izjuta arī bērni (Oļegam ir brālis Ļevs, kas kritis karā). Ģimene pārcēlās uz Baku, kur Oļegs 1931. g. iestājās Celtniecības tehnikumā, 1934. g. — Azerbaidžānas Industriālā institūta Arhitektūras fakultātē, kuru pabeidza 1939. g. ar izcilību. O. Zakamennijs strādāja Baku projektēšanas darbnīcā, līdz 1941. g. tika mobilizēts padomju armijā. Jau studiju gados viņš piedalījies konkursos par labāko projektu Baku krematorijai un Nizamī mauzolejam Gjanžas pilsētā. Konkursā par komponista Magomajeva pieminekļa metu viņš ieguva I prēmiju.

O. Zakamennijs (vidū) Salaspils memoriāla celtniecības laikā

Otrā pasaules kara pēdējās dienas majors O. Zakamennijs pavadīja Čehoslovakijā, Austrijā un Ungārijā, inženieru karaspēka štāba priekšnieka vecākā palīga postenī. Pēc demobilizēšanās viņš iestājās darbā slavenajā brāļu Vesņinu arhitektūras darbnīcā Maskavā, bet drīz vien pārcēlās uz Rīgu, kur strādāja par arhitektu Rīgas arhitektūras projektēšanas darbnīcā. Šajā laikā tapa projekti kinoteātriem Valmierā un Daugavpilī, konkursa projekts dziesmu svētku tribīnēm 2000 dziedātājiem (I prēmija).

Laikā no 1948. līdz 1949. g. O. Zakamennijs dzīvoja Kaļiņingradā un strādāja par arhitektu grupas vadītāju, 1949. g. rudenī iestājās PSRS Arhitektūras akadēmijas aspirantūrā. Paralēli disertācijai par tēmu "Pilsētas centra un rajona kinoteātri" tapa vairāku eksperimentālu kinoteātru projekti, tika izstrādāts projekts skolai 800 skolēniem, pionieru nometnei 150 bērniem. 1954. g. pēc sekmīgi aizstāvētas disertācijas arhitektūras zinātņu kandidāts O. Zakamennijs tika uzaicināts darbā PSRS Arhitektūras akadēmijas sabiedrisko ēku sektorā. Bet Rīga acīmredzot bija atstājusi viņa sirdī neizdzēšamas pēdas, tādēļ, saņēmis uzaicinājumu no Latvijas Valsts universitātes, O. Zakamennijs atkal pārcēlās uz Rīgu, kļūdams par Inženierceltniecības fakultātes Arhitektūras nodaļas vecāko pasniedzēju.

Pedagogs un kolēģis

Latvijas Valsts universitātes inženierceltniecības fakultātes Arhitektūras nodaļā, kur 1954. g. nogalē par vecāko pasniedzēju sāka strādāt Oļegs Zakamennijs, bija izveidojies stabils pasniedzēju kolektīvs: pilsētbūvniecību vadīja doc. P. Bērzkalns, dzīvojamo un sabiedrisko ēku projektēšanu — doc. A. Birzenieks, vec. pasn. A. Bajārs, V. Valeskalne u. c., zīmēšanu un akvarelēšanas nodarbības — doc. A. Krastiņš un doc. K. Baumanis.

Būdams 5. kursa students, pirmo reizi sastapos ar O. Zakamenniju. Viņa pasniegšanas metode atšķīrās ar plašāku pieeju un brīvāku attieksmi pret pasaules arhitektūras praksi. Tiesa, tajā laikā gan vairs nebija obligāti jāizmanto klasisko formu kanoni, tomēr ārzemju, it īpaši kapitālistisko valstu, pieredze vēl netika īpaši rekomendēta, trūka informācijas, nebija izstrādātas noteiktas pedagoģiskas attieksmes pret konstruktīvismu un dažādiem citiem "ismiem". O. Zakamennijs labi orientējās tehnikā, izprata celtņu funkciju un centās saviem audzēkņiem iemācīt racionālu attieksmi pret formu, brīvu no aizspriedumiem. Te nozīme bija gan skolai — tehnikumam un Industriālajam institūtam —, gan kara gados inženiertehniskajās daļās gūtajai pieredzei, kā arī darbam brāļu Vesņinu darbnīcā. Šāda attieksme patika pie ordera sistēmas pieradušajiem studentiem, tomēr radās arī pirmie konflikti: audzis citā vidē, O. Zakamennijs neizjuta latviešu tautas arhitektūru, neizprata tās

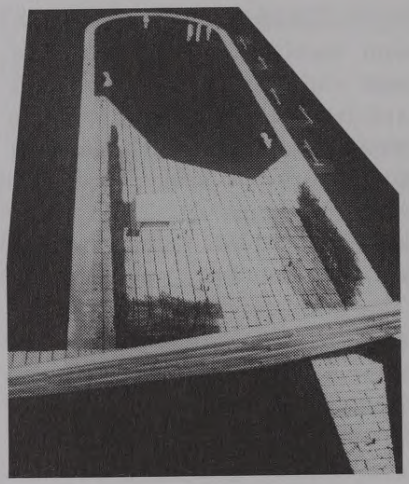

Salaspils memoriāla makets, 1963

monumentāli dekoratīvās formas un ornamentu, kas jau pirmskara laikā atdzīvināja vietējo pseidoklasisko arhitektūru. Tomēr jāteic, ka šāda rakstura konflikti visbiežāk pārvērtās radošās diskusijās, no kurām ieguva abas puses.

O. Zakamennijs uzreiz prata nojaukt sienu, kas nereti atdala pasniedzēju no studenta, aktīvi sekmēdams demokrātiskas gaisotnes veidošanos. Liela nozīme bija arī tam, ka, apzinādamies traucējošo valodu barjeru, O. Zakamennijs centās mācīties latviešu valodu.

Atceros, kā Oļegs Zakamennijs vairākkārt tika uzsvēris savas simpātijas pret latviešu kultūru un mākslu, cenzdamies izprast un apgūt tos slāņus, kas nereti paliek nepamanīti paviršam vērotājam. Tam, ka O. Zakamennijs kļuva par mana diplomdarba vadītāju, acīmredzot bija izšķiroša nozīme ciešāku attieksmju radīšanā mūsu starpā, kas vēlāk pārauga radošā draudzībā, it īpaši Salaspils memoriālā ansambļa projektēšanas un celtniecības laikā.

Runājot par O. Zakamennija pedagoģiskajiem principiem, jāizceļ viņa darba mīlestība, radošā aktivitāte un neatlaidība — īpašības, ko viņš centās attīstīt un nostiprināt savos studentos. Atšķirībā no citiem pedagogiem viņš daudz lielāku uzmanību pievērsa krāsu un formu plastikai. No tā vēlāk radās abstrakto formu studiju modeļi, kas vēl ilgi saglabājās jaunāko kursu programmā.

O. Zakamennijs bija mūsdienīgs cilvēks: darbā vienmēr ieinteresēts, labi informēts un atsaucīgs, sadzīvē korekti ģērbies, galants džentlmenis un interesants sarunu biedrs. Ar manu diplomdarbu, šķiet, viņš nebija sevišķi apmierināts, tomēr netraucēja strādāt tā, kā man gribējās, un par to biju viņam pateicīgs.

Projekti

O. Zakamennijs izstrādāja projektus kinoteātrim Valmierā (1946), jahtklubam Rīgā (1947, realizēts 1955. g.). Tomēr pats nozīmīgākais posms viņa arhitekta karjerā sākās ar uzvaru konkursā par labāko metu piemineklim nogalinātajiem revolucionāriem Matīsa kapos, Rīgā, 1955. g., kurā viņš

Salaspils memoriāls

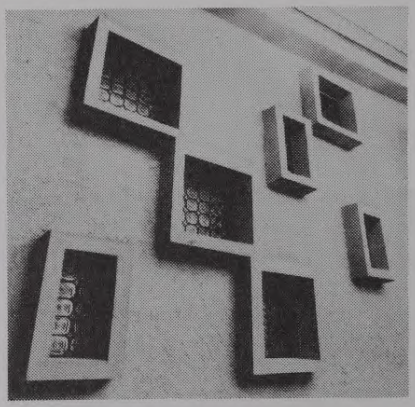

Rīgas Mūzikas un horeogrāfijas vidusskola Pārdaugavā, Kalnciema ielā, 1966

piedalījās kopā ar doc. A. Birzenieku un tēlnieku Ļ. Bukovski. Sakarā ar šī projekta realizāciju O. Zakamennijs pārgāja darbā Latvijas pilsētu celtniecības projektēšanas institūtā, kur strādāja līdz 1965. g., kad tika ievēlēts par docentu RPI Arhitektūras katedrā.

1956. g. O. Zakamennijs piedalījās Vissavienības konkursā par labāko kinoteātra projektu 800 un 1200 vietām un ieguva divas veicināšanas prēmijas. 1959. g. pēc spraiga darba posma tika atklāts Matīsa kapu piemineklis, kas tika labi novērtēts. Bet O. Zakamennijs jau strādāja pie jauna projekta konkursam par labāko metu Salaspils memoriālam. Šajā konkursā O. Zakamennijs piedalījās kopā ar tēlniekiem Ļ. Bukovski, G. Grundbergu, O. Kalēju, A. Terpilovski, Z. Zvāru un arhitektiem Dz. Dribu un O. Kraukli. Iegūtā veicināšanas prēmija deva iespēju pieredzējušajiem tēlniekiem un arhitektiem Ļ. Bukovskim un O. Zakamennijam kļūt par autoru kolektīva locekļiem, kam tika uzticēta galīgā projekta izstrādāšana.

O. Zakamennijs visā projektēšanas gaitā līdz 1967. gada pavasarim Latvijas pilsētu celtniecības projektēšanas institūtā veica arī projekta galvenā arhitekta pienākumus, kārtodams saraksti un projekta izlaides formālo pusi. Pateicoties viņa aktīvajai attieksmei un enerģijai, visai sarežģītais Salaspils memoriālā ansambļa un padomju karagūstekņu pieminekļa projektēšanas process noritēja secīgi un mērķtiecīgi. Un, ja kolektīvam izdevās puslīdz pieņemami pārvarēt ar šāda mēroga ansambļa veidošanu saistītās radošās grūtības, tad tas lielā mērā ir arī Zakamennija nopelns.

Paralēli šim, pašam nozīmīgākajam, darbam arhitekta vadītā grupa izstrādāja arī vairāku citu objektu projektus: RER bērnudārzam (1957), dzīvojamo ēku kvartālam Saldū (1959), medicīnas skolai Rīgā (1959), E. Dārziņa mūzikas vidusskolai un Rīgas Mūzikas un horeogrāfijas vidusskolai Pārdaugavā Kalnciema ielā (1966), nedzirdīgo pansionātam Rīgā un pionieru nometnei Pabažos (1966).

Zinātne, publikācijas

Īpašu vietu O. Zakamennija dzīvē ieņem zinātniskā un publicistiskā darbība. Uz arhitektūras zinātņu kandidāta disertācijas bāzes tika izstrādāti metodiskie norādījumi kinoteātru projektēšanai. Plašāks apskats par kinoteātriem ievietots 1957. g. Maskavā iznākušajā rakstu krājumā.

Pārcēlies uz dzīvi Latvijā, O. Zakamennijs publicēja rakstus par dažādām aktuālām arhitektūras problēmām, viņš ir viens no autoriem 1966. gadā izdotajai grāmatai "Laikmetīgā arhitektūra Latvijā".

O. Zakamennija raksti nekad nav sausa profesionāla analīze, kas atspoguļo speciālista viedokli par arhitektūras problēmām. Pa lielākai daļai tie radušies nopietnu pārdomu rezultātā un liecina par dziļu ieinteresētību. Šajā sakarā īpaši jāatzīmē RPI Arhitektūras katedras rakstu krājuma "Arhitektūra un pilsētbūvniecība LPSR" I laidienā ievietotais raksts, kas veltīts memoriālo ansambļu uztveres problēmām. Salaspils memoriāla projektēšanā un celtniecībā uzkrātā pieredze te guvusi teorētisku vispārinājumu.

Salaspils memoriāls

Salaspils memoriāls

Iniciatīva un aktivitāte

Viena no O. Zakamennija personības raksturīgākajām iezīmēm bija iekšēja nepieciešamība aktīvi atsaukties uz dzīves izvirzītajām problēmām. Sešdesmito gadu vidū Rīgā īpaši aktuāla kļuva problēma, kā labāk naktī apgaismot centra vēsturiskos arhitektūras pieminekļus. Trūka ne vien atbilstošu gaismas ķermeņu, bet arī pieredzes. Docents O. Zakamennijs kopā ar RPI arhitektūras studentiem izstrādāja teorētisku pamatojumu šāda apgaismojuma optimālai organizācijai un ar uzskatāmu grafisko materiālu pierādīja tā atbilstību Rīgas apstākļiem. Oļega Zakamennija aktivitāte mudināja studentus nopietni pievērsties izvēlētajai specialitātei, saskatīt arhitekta darbā ne vien profesiju, bet arī sabiedrisku misiju.

J. KRASTIŅŠ

JURIJS VASIĻJEVS
(1928—1993)

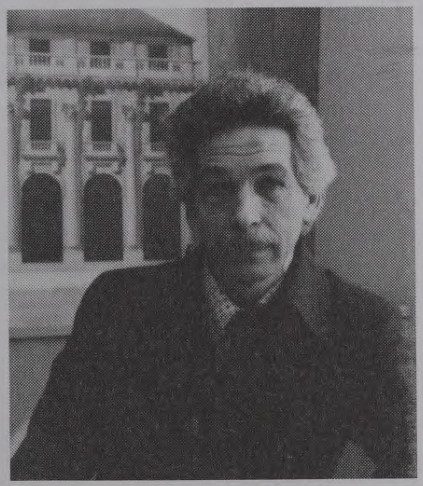

J. Vasiļjevs
1984. g.

Jurijs Vasiļjevs jeb vienkārši Juris, kā viņu uzrunāja gan ģimene, gan kolēģi un draugi, bija savdabīgi spilgta personība padomju laika Latvijas arhitektūrā, zinātnieks un pedagogs ar īstu mākslinieka dvēseli. Viņš ievirzīja sistemātiskā, dziļi zinātniskā gultnē pētījumus Latvijas arhitektūras vēsturē, iedibināja un izvērsa latviešu arhitektūras restaurācijas skolu. Uzturēt tās pēctecību bez viņa prasa milzu piepūli. Daudzos jautājumos Juris bija neaizvietojams. Pateicoties viņa darbam, esam atguvuši jau aizmirstas kultūrvērtības un varēsim atstāt saviem pēctečiem daudz brīnišķīga no iepriekšējo paaudžu radītā.

Viņš bija Skolotājs simtiem mūsdienu arhitektu. Ne tikai būvmākslas zinību jomā, bet arī profesionālajā ētikā un tīri cilvēciskajā saskarsmē. Neviens viņu neatceras īgnu, dusmīgu vai neiecietīgu, viņa balss nav dzirdēta skaļākos vai augstākos toņos, tā vienmēr rāmi plūdusi aizraujošā stāstījumā par senajām celtnēm, to atjaunošanu un kultūras dārgumu saglabāšanu. Pat tad, ja kritika par kolēģu paveikto bija iznīcinoša. To Juris kādreiz pārspīlēja, kā pats vēlāk atzinās, "savu mīļo bērnu pašu labā", lai veicinātu vēl labāku rezultātu. Šo rindiņu autors pats to ne reizi vien izbaudījis uz savas ādas, bet par to paldies savam skolotājam, kolēģim un draugam.

Vienmēr smaidīgs, labestīgs, veselīga humora pilns. Patiesas inteliģences cilvēks ar apbrīnojami plašām, gandrīz enciklopēdiskām zināšanām, Latvijas kultūrvēsturē dziļi ieaudzis ar visu būtību.

Bērnība Jurim nebūt nebija saulaina. Māte nākusi no Saikavas pagasta pašā Latvijas vidienē. Pirmā pasaules kara bēgļu gaitas viņu aizvedušas Krievzemē, kur elementāras izdzīvošanas grūtībās viņa atrada arī savu dzīves draugu. Juris piedzima Maskavā 1928. gada 8. janvārī. Jau 10 gadu vecumā, Staļina represijās zaudējis tēvu, viņš palika viens: māti aizsūtīja uz Karagandu, bet Juri — uz bērnu namu Sibīrijā. Kādu brīdi viņš nonāca arī t. s.

fabriku un rūpnīcu apmācības jeb "Darba rezervju" skolā, kas nepavisam neatbilda Jura interesēm. Zēna lielākā "nerātnība" te bija zīmēšana, un stundu laikā viņš dažkārt tika apsaukts: "Vasiļjev, tu atkal zīmē!"

Tuvojoties kara beigām, Jurī ierunājās asinsbalss. Sameklējis mātesmāsu Elzu, kura arī bija aizklīdusi Krievijas plašumos, jau 1944. g. rudenī viņš ierodas Latvijā, pabeidz vidusskolu un, būdams tikai 17 gadus vecs, 1945. g. iestājas LVU Arhitektūras fakultātē. Studiju biedru vidū Juris izceļas ar

Dēla Pāvela (Paula) portrets, ogle, 1961

māksliniecisskām dotībām un pētnieciskām interesēm. 1946. g. kopā ar studiju biedru H. Bērziņu viņš divus mēnešus pēta un uzmēra Latgales baznīcas. Kauliņi ir mesti. Pēc universitātes beigšanas 1951. g. J. Vasiļjevs pilnīgi nododas zinātniskajam darbam Latvijas Zinātņu akadēmijas Celtniecības un arhitektūras institūtā. Pēc gada seko mācības aspirantūrā Maskavā pie tādiem arhitektūras un mākslas vēstures korifejiem kā N. Brunovs, I. Grabars, B. Vipers. 1955. g. jūnijā Maskavā, Kultūras ministrijas Mākslu vēstures institūtā, tiek aizstāvēta disertācija "Klasicisms Rīgas arhitektūrā" un iegūts mākslas zinātņu kandidāta (tagadējā klasifikācijā — zinātņu doktora) grāds.

1953.—1963. g. J. Vasiļjevs turpina zinātnisko darbu — Latvijas Zinātņu akadēmijas Celtniecības un arhitektūras institūtā, bet pēc tā likvidēšanas — Vēstures institūtā. Daudzpusīgo pētījumu rezultāti atspoguļojas vairākās publikācijās, bet to vainagojums ir grāmata "Klasicisms Rīgas arhitektūrā", kas iznāk 1961. g. krievu valodā.

Pirms šīs grāmatas mūsu zināšanas par klasicismu daudz nepārsniedza K. Hāberlanda vai J. G. Berlica atstātā mantojuma nepilnīgu pārzināšanu. J. Vasiļjeva darbs nesalīdzināmi paplašināja šī laikposma arhitektūras apzināto horizontu un iepludināja zinātniskajā apritē milzīgu jaunu faktu klāstu. Vienlaikus tas bija paraugs pie mums principiāli jaunai vēsturisko pētījumu metodikai, kas aptver gan pamatīgu "rakšanos" pa arhīviem un bibliotēkām, gan ēku un apbūves apsekojumus dabā. Tas deva iespēju pamatotai analīzei, argumentētiem vērtējumiem un būtiskiem secinājumiem. Jāpiebilst, ka bez J. Vasiļjeva pētījumiem mēs varbūt vēl šodien neatskārstu, cik plašs un svarīgs izziņas materiāls par XVIII gs., XIX gs. un XX gs. sākuma Latvijas būvmākslas mantojumu glabājas Maskavas, Sanktpēterburgas u. c. arhīvos ārpus mūsu valsts.

Caurcaurēm teorētiķis, Juris pilnīgi atdeva sevi būvmākslas vēstures zinātnei. Viņam it kā neeksistēja laiks un dzīves steiga, bet dzīvi viņš mīlēja. Kopīgajā ģimenē ar studiju biedri, vēlāk arī kolēģi pedagoģiskajā darbā, Valentīnu Valeskalni piedzimst dēls Pauls un meita Helēna, kura arī izvēlējusies savu vecāku profesiju. Ne viss ģimenes dzīvē, liekas gan, ne tik daudz paša vainas dēļ, Jurim gājis gludi. Vēlāk izveidota otra ģimene, un arī tajā aug divi bērni. Bet profesionālais darbs allaž virzījās mērķtiecīgi. Darīts gan tika galvenokārt tikai tas, kur bija pārliecība par labu rezultātu.

1964. g. Juris Vasiļjevs kļuva par docentu RPI Arhitektūras katedrā. Neliela auguma, kalsns, īpatnējiem sejas vaibstiem, ko aptvēra kupls cirtainu matu ērkulis. Tāds viņš palicis atmiņā, kad pirmoreiz parādījās namā Grostonas un Sporta ielas stūrī. Tur tobrīd atradās mūsu arhitektūras skola. Studenti viņu uzņēma vismaz ar piesardzību, bet to drīz nomainīja nedalīta

atzinība un cieņa. Lekcijas arhitektūras vēsturē pēc 60. gadu sākuma panīkuma ieguva jaunu skanējumu un spožumu. J. Vasiļjeva idejas vienmēr tika gaidītas un kāri uzklausītas arī arhitektūras projektēšanas nodarbībās. Viņa domu uzskatāmi ilustrēja veiklas rokas vadīts zīmulis.

J. Vasiļjeva dzīvē zinātne un mācību darbs viens otru lieliski papildināja. Tapa jauni raksti un grāmatas. 1969. g. J. Vasiļjevam tika piešķirts LPSR Nopelniem bagātā arhitekta goda nosaukums. 1971. g. iznāca viņa grāmata

V. Valeskalnes portrets, pastelis, tempera, 1952

"Rīga, būvmākslas pieminekļi" (krievu valodā), 1980. g. viņš bija līdzautors efektīgajam foliantam par Doma baznīcu, kas izdots angļu, vācu, spāņu un franču valodā. 1986. g. iznāca pamatīga rokasgrāmata par nozīmīgākajiem Baltijas republiku un Baltkrievijas arhitektūras pieminekļiem vācu un krievu valodā. Tā piedzīvoja atkārtotu, pārstrādātu un paplašinātu izdevumu vācu valodā. Nodaļu par Latviju, protams, rakstīja Juris Vasiļjevs. Viņa tematiski daudzveidīgo publikāciju skaits sasniedz gandrīz simtu. Tās visas ir zinātniski saturīgas. Žurnāla "Māksla" 1983. g. 4. nr. iespiestais raksts "Vai Latvijas arhitektūra ir nacionāls lepnums?" tika atzīts par gada labāko publikāciju.

Sevišķi nopelni J. Vasiļjevam ir pazīstamās grāmatu sērijas "Latvijas arhitektūras un mākslas pieminekļi" radīšanā un vadībā. Sēriju kopā ar izdevniecību "Zinātne" izdeva Latvijas Dabas un pieminekļu aizsardzības biedrība, bet Juris bija redakcijas kolēģijas priekšsēdētājs. Tas nozīmēja ne tikai zinātnisku vadību, bet arī lielu personīgo ieguldījumu daudzu grāmatu tapšanā. Šī sērija nenoliedzami ir vērtīgākais, kas vispār publicēts par Latvijas kultūrmantojuma jautājumiem.

No 1972. g. J. Vasiļjevs bija PSRS Kultūras ministrijas Kultūras pieminekļu aizsardzības zinātniski metodiskās padomes loceklis; no 1991. g. — PSRS ZA Prezidija Dabas un kultūras mantojuma padomju komitejas loceklis, Latvijas Kultūras ministrijas Pieminekļu valdes loceklis, Latvijas ZA Literatūras un valodas institūta Zinātniskās padomes un RTU Arhitektūras fakultātes promociju padomes loceklis.

J. Vasiļjeva iniciatīvas un aktivitātes rezultāts ir Pieminekļu dokumentācijas centrs, kurā šodien koncentrēts pamatīgākais mūsu rīcībā esošais materiāls par arhitektūras mantojumu. Juris pats cītīgi piedalījās tā apzināšanā un bija augstākā autoritāte pieminekļu sarakstu sastādīšanā. Pats lielākais darba auglis tomēr ir mūsu nacionālās arhitektūras pieminekļu restaurācijas skola. Kopš 80. gadu sākuma ik gadus viņa vadībā šo specializāciju apguva 4—5 jaunie arhitekti. Viņi un ne tikai viņi vēl ilgi ar gaišu vārdu pieminēs savu skolotāju, ko pieveica ļauna slimība. J. Vasiļjevs aizgāja viņsaulē 1993. g. novembrī un tika guldīts, kā pats to vēlējās, Saikavas kapos, Latvijas pašā vidū.

J. VASIĻJEVA PUBLIKĀCIJAS

A. Grāmatas.

1. Классицизм в архитектуре Риги. — Рига, 1961.

2. Рига. Памятники зодчества. — Рига, 1971.

3. Архитектура Советской Латвии. — Москва, 1973. (Kopā ar O. Buku, G. Asari u. c.)

4. The Dom Cathedral Architectural Ensemble in Riga. — Leningrad, 1980. (Autoru kolektīvā; paralēli izdevumi vācu, spāņu un franču valodā.)

B. Nodaļas grāmatās.

1. Pilsētu plānojuma attīstība un pilsētu iedzīvotāju dzīvojamās ēkas; Latvijas pilsētu attīstība un dzīvojamo un sabiedrisko ēku celtniecība u. c. // Latviešu etnogrāfija. — Rīgā, 1969.

2. Rīgas arhitektūra; Rīgas celtnes laikā no 13. līdz 15. gs.; Rīgas pilsētas arhitektūra 16. un 17. gs.; Rīgas celtniecība 18. gs. un 19. gs. I pusē // Feodālā Rīga. — Rīgā, 1978.

3. Rīgas izbūve un arhitektūra 19. gs. otrajā pusē un 20. gs. sākumā // Rīga 1860—1917. — Rīgā, 1978. (Kopā ar J. Krastiņu.)

4. Латвия // Памятники искусства Советского Союза. Белоруссия, Литва, Латвия, Эстония. — Москва, Лейпциг, 1986.

5. Lettland // Kunstdenkmäler baltischer Staaten: ein Bildhandbuch; Estland, Lettland, Litauen. — Leipzig, 1992.

C. Raksti enciklopēdijās.

1. Латвийская ССР (архитектура) // Украинская Советская энциклопедия. — Киев, 1961.

2. Латвийская ССР (архитектура); Архитектурные памятники; архитекторы // Искусство стран и народов мира. Т. 2. — Москва, 1965.

3. Lettonia; Ventspils; Daugavpils; Jelgava; Cēsis; Rīga // Enciclopedia universale dell'arte. W. XIV. — Venecia, Roma, 1966.

Paralēli: Encyclopedia of World Art. V. XIV. — London, 1967.

4. Baroks; Doms, Rīgas; Gotika; Klasicisms; Manierisms; Melngalvju nams; Pētera baznīca; Pilis; Pilsētu nocietinājumi; Rastrelli B.; Renesanse; Rundāles pils; Rīgas arhitektūra; Rokoko; Romānika; Štālbergs E. // Latvijas PSR mazā enciklopēdija. I—III sēj. — Rīgā, 1967—1970.

5. Латвийская ССР (архитектура); Домская церковь; Рига (архитектура) // Большая Советская энциклопедия. — Изд. IV. — Москва, 1972—1975.

6. Arhitektūras pirmsākumi Latvijā; Latvijas arhitektūra feodālisma laikā // Latvijas Padomju enciklopēdija. — 52. sēj. — Rīgā, 1984.

7. Pilsētbūvniecība un arhitektūra (senākais periods) // Enciklopēdija "Rīga". — Rīgā, 1988.

D. Raksti periodikā un zinātnisko rakstu krājumos.

1. О происхождении некоторых художественных форм провинциального городского зодчества Латвии XVIII—XIX вв. // Latvijas PSR Zinātņu Akadēmijas Vēstis. — 1955. — Nr. 1.

2. Senākais Rīgas arhitektūras piemineklis // Liesma. — 1958. — Nr. 1.

3. Dažas piezīmes par Rīgas arhitektūras attīstību XVIII—XIX gs. mijā // Latvijas PSR arhitektūras mantojums. — Rīgā, 1958. — Nr. 1.

4. Ordeņa pilis Latvijā // Liesma. — 1958. — Nr. 2.

5. О производстве и применении кирпича в Латвии (некоторые исторические данные) // Из истории техники Латвийской ССР. — Рига, 1959. — №1.

6. Зодчий, педагог, ученый. К 80-летию академика АН ЛССР А. К. Круминя // Latvijas PSR Zinātņu Akadēmijas Vēstis. — 1959. — Nr. 8.

7. На республиканских смотрах Латвии // Архитектура СССР. — 1962. — №9.

8. Экспериментальный жилой район в Риге // Архитектура СССР. — 1963. — №9.

9. Эрнест Шталберг (1883—1958) // Из истории техники Латвийской ССР. — Рига, 1964. — №5.

10. Apšaubot pamattēzi // Māksla. — 1966. — Nr. 3.

11. Soļi mūžībā // Māksla. — 1967. — Nr. 3.

12. Kad no debesīm nolaižas uz zemi (arhitektūra dzīvo gadsimtiem) // Māksla. — 1968. — Nr. 4.

13. Beidzot jāsāk (mazpilsētu problēmas) // Māksla. — 1969. — Nr. 4.

14. Этапы развития архитектуры социалистической Риги // Arhitektūra un pilsētbūvniecība Latvijas PSR. I. (Kopā ar V. Valeskalni.)

15. Rīgas centrs — uzmanības centrā // Māksla. — 1970. — Nr. 1.

16. Mūsu arhitektūras skola ceļā // Māksla. — 1970. — Nr. 2.

17. Эволюция города Даугавпилса (Динабурга) в XVI—XVIII вв. // Arhitektūra un pilsētbūvniecība Latvijas PSR. II. — Rīgā, 1971.

18. Из истории Латвийского зодчества // Наука и человечество, 1974. — Москва, 1974.

19. Iepazītais un tomēr varbūt nepazītais Rastrelli // Māksla. — 1975. — Nr. 4.

20. Vai Latvijas arhitektūra ir nacionālais lepnums // Māksla. — 1983. — Nr. 4.

21. Latvijas arhitektūras vēstures studiju pamattendences un koncepcijas pirmspadomju laikā // Latvijas PSR arhitektūra un pilsētbūvniecība. — Rīgā, 1987.

22. Модульность архитектурных построений в латгальском поселении IX—X вв. на озере Арайшу // Latvijas PSR Zinātņu Akadēmijas Vēstis. — 1987. — Nr. 5.

23. Ренессанская художественная основа архитектурного строя рижских питафий начала XVII в. // Latvijas PSR Zinātņu Akadēmijas Vēstis. — 1991. — Nr. 3.

24. Daži Livonijas sairuma laika figurālie ciļņi Rīgā: ikonoloģisks skatījums // Latvijas PSR Zinātņu Akadēmijas Vēstis. — 1992. — Nr. 7.

O. BUKA

DZINTARS DRIBA
(1928—1993)

Dzintars Driba, viens no ievērojamākajiem pēckara Latvijas arhitektiem un pedagogiem, dzimis Rīgā 1928. gada 13. maijā. Pēc 47. pamatskolas beigšanas ģimene pārcēlās uz dzīvi Cēsīs, kur viņš 1946. g. pabeidza Cēsu ģimnāziju. Tā paša gada rudenī Dz. Driba sāka studijas Latvijas Valsts universitātes Arhitektūras fakultātē.

Studiju laikā Dz. Driba izcēlās kā veikls un kompozicionāli apdāvināts zīmētājs un gleznotājs. Dzintara raksturs bija biedrisks un atsaucīgs, viņš iemantoja vispārējas studentu simpātijas. Profesionālās

Veikals "Globuss" Rīgā, 1965

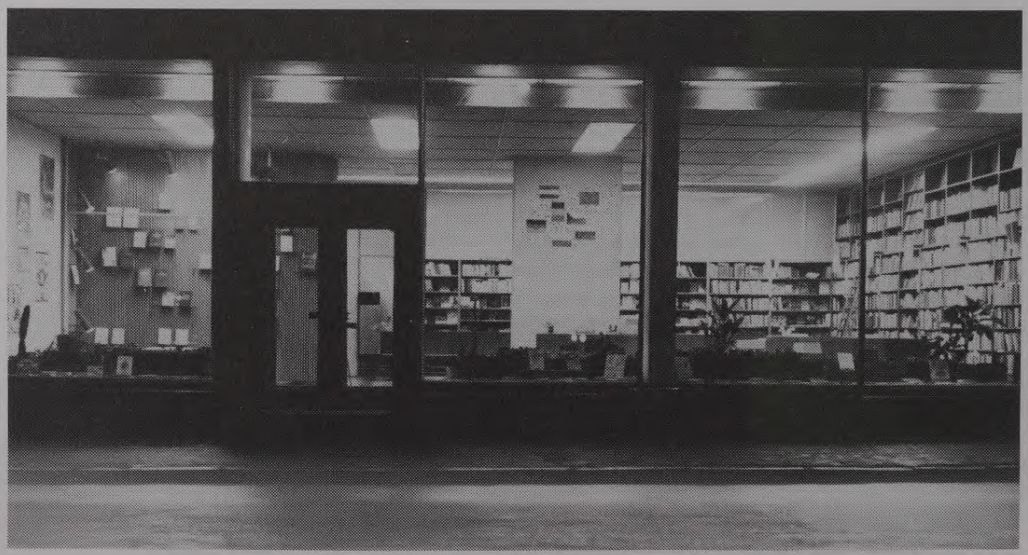

darbaspējas un apdāvinātība radīja atzinību arī no pedagogiem: prof. E. Štālberga, S. Antonova, doc. A. Birzenieka, A. Krastiņa u. c.

Pēc studiju beigšanas 1953. gadā Dz. Driba sāka strādāt Lauku projektēšanas institūtā, pēc 1958. g. — vadošajā republikas projektēšanas institūtā "Pilsētprojekts", 1973.—1978. g. pildīja institūta galvenā arhitekta pienākumus. Paralēli projektēšanas darbam viņš 1963. g. sāka pedagoģisko darbību Rīgas Politehniskā institūta Celtniecības fakultātē un 1978. g., aizejot no "Pilsētprojekta", kļuva par docentu Arhitektūras projektēšanas katedrā.

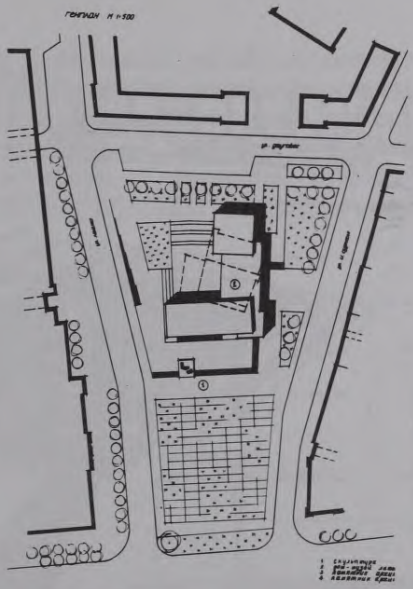

Latviešu sarkano strēlnieku memoriāls, kopā ar arh. G. Lūsi-Grīnbergu, tēln. V. Albergu, 1966—1972, ģenerālplāns, 1 — skulptūra, 2 — Melngalvju nama vieta

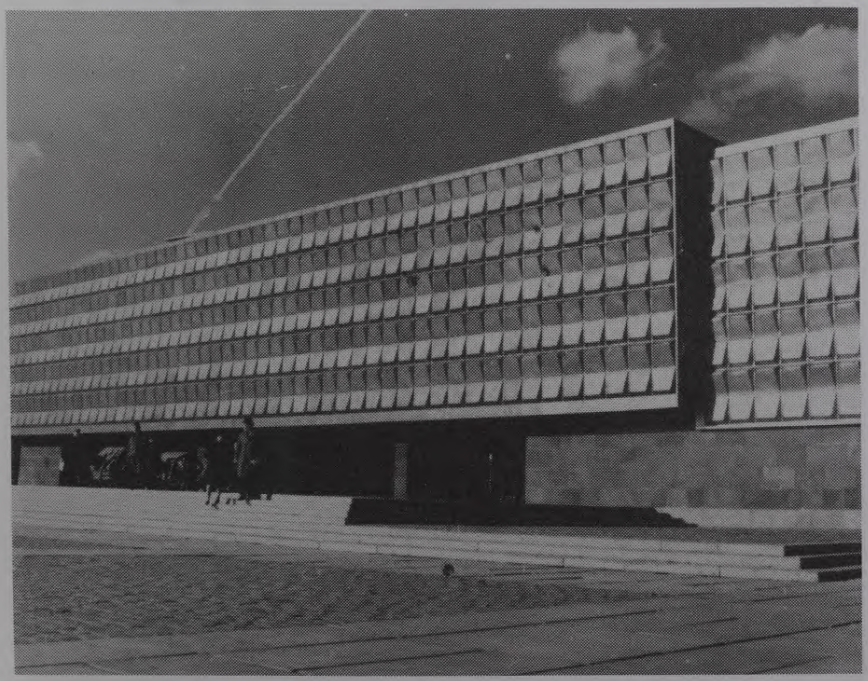

Latviešu sarkano strēlnieku memoriāls, tagad Latvijas Okupācijas muzejs

Āraišu ezerpils atjaunošanas projekts, kopā ar arheologu J. Apalu, 1979

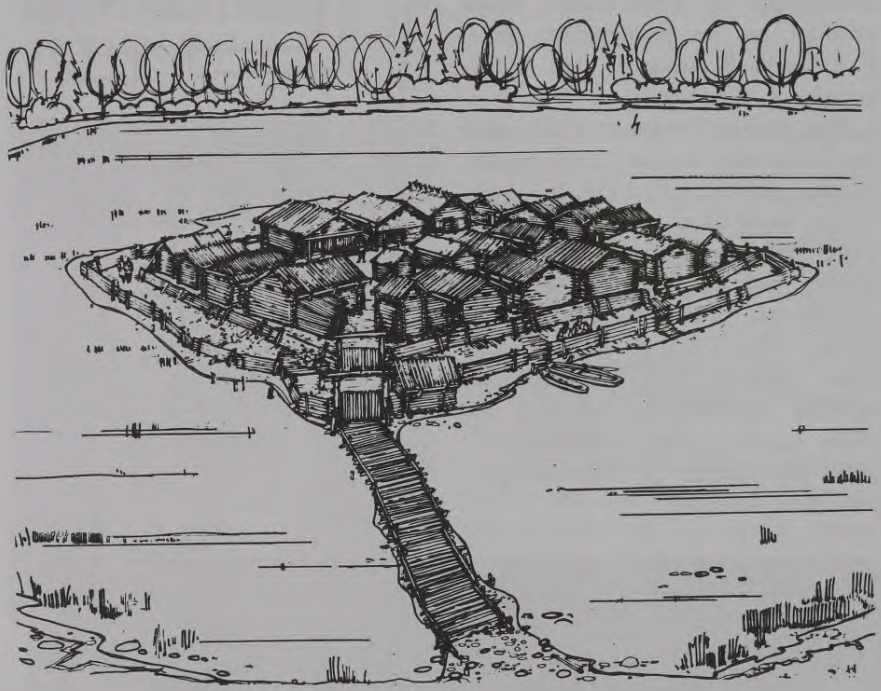

Klubs 790 vietām

Dz. Dribas radošā darbība sākta jau studiju gados, piedaloties akvareļu un grafisko darbu izstādēs. Viņa krāsu palete ir visai saistoša, harmoniski un telpiski pārliecinoša, tā atklāj Rīgas un Cēsu kultūrvēsturiskās ainavas. Praktiskās projektēšanas darbā arhitekts strādājis pie dzīvojamo un sabiedrisko ēku projektiem un to interjeriem, projektējis arī memoriālus. Viņa celtnēm raksturīga funkcijas un formas vienotība, reģionālās arhitektūras meklējumi, arhitektūras un mākslas sintēze.

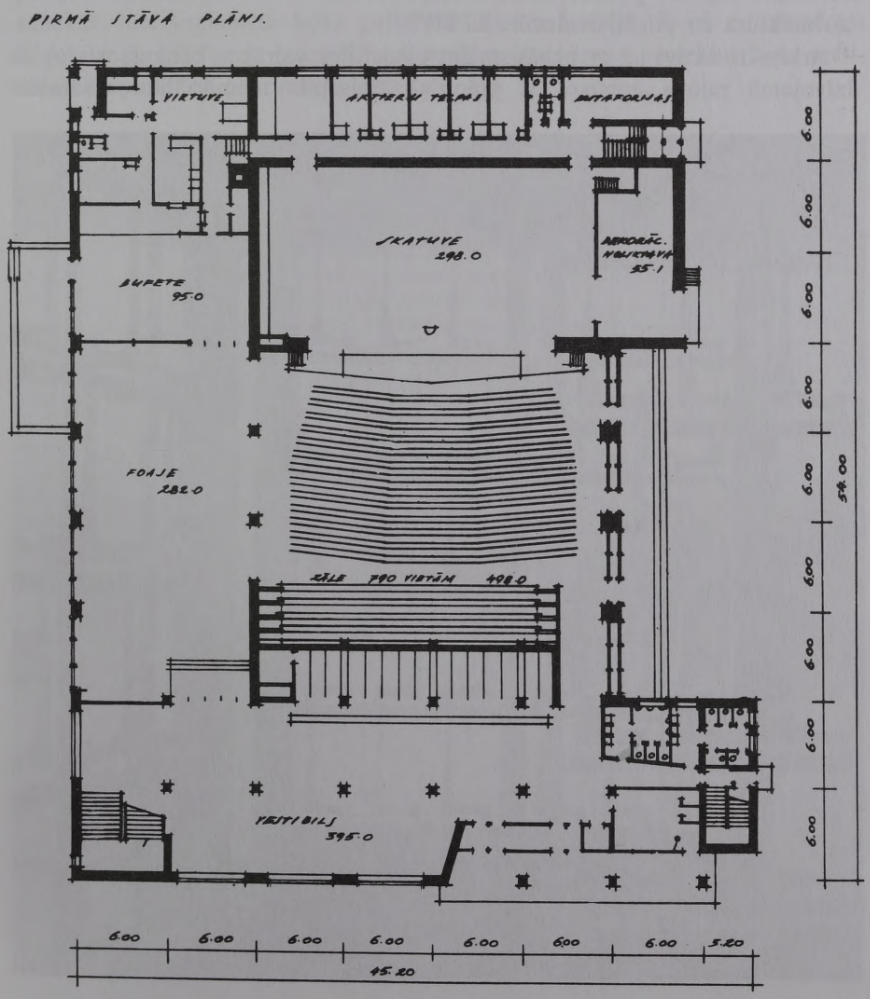

Klubs 790 vietām, tipa projekts, plāns, 1966

Visos izstrādātajos un realizētajos projektos Dz. Driba sadarbojies ar daudziem arhitektiem un māksliniekiem, kas liecina par viņa komunikabilitāti un cilvēcisku labvēlību. Autoritātes, profesionālo zināšanu un rakstura īpašību dēļ studenti labprāt viņu izvēlējās par diplomdarbu vadītāju. Gandrīz divdesmit gadus ilgajā docētāja darbā Dz. Driba ir publicējis vairākus rakstus par dažādām aktuālām arhitektūras problēmām, viņš ir viens no autoriem 1966. gadā izdotajai grāmatai "Laikmetīgā arhitektūra Latvijā". Viņa profesionālās analīzes publicētas arī RPI Arhitektūras katedras rakstu krājumā "Arhitektūra un pilsētbūvniecība LPSR".

Arhitekts aktīvi un ar panākumiem piedalījies vairākos konkursos: Juglas dzīvojamā rajona apbūve (II prēmija), Salaspils memoriālais ansamblis

Latviešu sarkano strēlnieku memoriāls, durvis

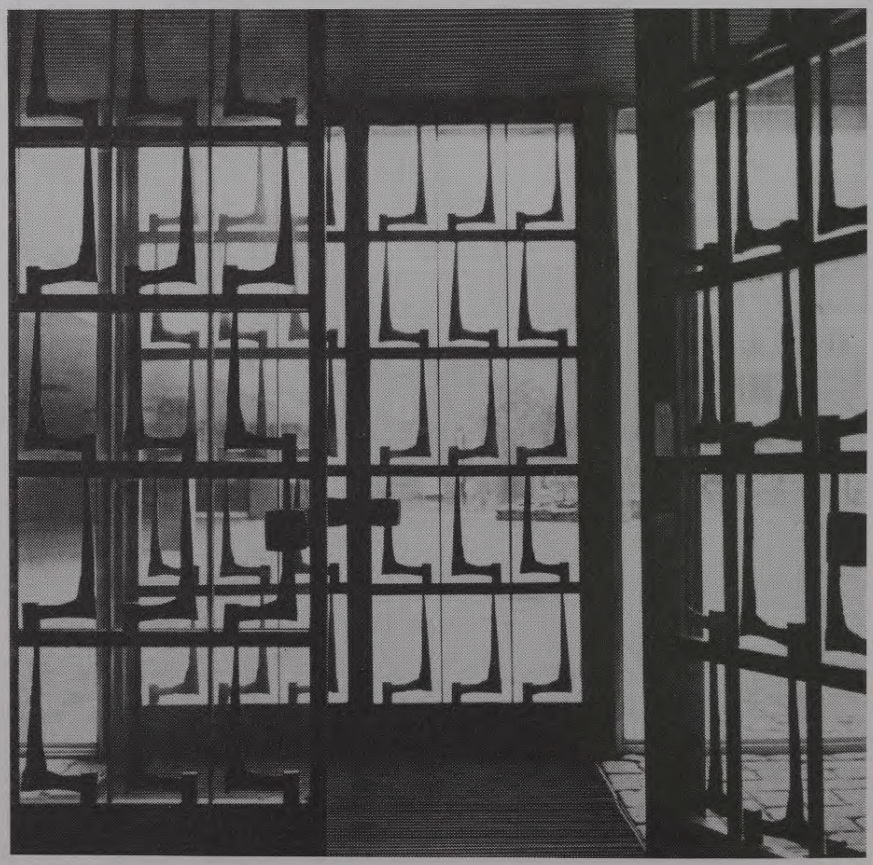

(veicināšanas prēmija), Ļeņina piemineklis Jūrmalā (II prēmija) u. c. Lielākais panākums ir uzvara konkursā par labāko priekšlikumu Latviešu sarkano strēlnieku laukuma izveidei (autoru kolektīvā ar G. Lūsi-Grīnbergu un tēlnieku V. Albergu), tam seko realizācija un atzinība PSRS Valsts prēmijas veidā.

Arhitekta mūža darbs ir Cēsu pusē, jo lielu ieguldījumu Dz. Driba ir devis 1965. g. arheologa J. Apala atklātās Āraišu ezerpils atjaunošanā. Šis kultūras piemineklis ir izcili nozīmīgs Latvijas arhitektūras vēsturē, jo dokumentē senākās, labi saglabātās koka guļbūves atliekas Latvijā. Kopā ar arheologu J. Apalu Dz. Driba ir izstrādājis ezerpils atjaunošanas projektu, kura realizācija turpinās arī pēc autora nāves.

NOZĪMĪGĀKIE DZ. DRIBAS DARBI

1959	Rindu ēkas Rīgā, kopā ar Z. Mežuli
1963	Eksperimentālā dzīvojamā ēka Rīgā, Mālpils ielā, kopā ar L. Plakani, L. Osi
1965	Piemineklis Rainim Rīgā, kopā ar tēln. A. Gulbi, L. Blumbergu
1965	Veikals "Globuss" Rīgā, Aspazijas bulvārī
1966	Kultūras nams ar zāli 790 vietām Valmierā, kopā ar I. Bumbieri, I. Jākobsonu, R. Jaunušāni
1968	Kultūras nams ar zāli 450 vietām Saldū
1966—1972	Latviešu sarkano strēlnieku memoriāls, kopā ar arh. G. Lūsi-Grīnbergu, tēln. V. Albergu
1979	Padomju karavīru brāļu kapi Suntažos, kopā ar arh. A. Ozolu, tēln. V. Mickēviču
1979	Padomju karavīru brāļu kapi Nīkrācē, kopā ar tēln. L. Rezevsku
1987	Administratīvā ēka Saulkrastos, kopā ar I. Jākobsonu
1990	Piemineklis Ģ. Eliasam Jelgavā

RĪGAS ARHITEKTŪRAS SKOLĀ DIPLOMĒTIE ARHITEKTI

1874
Bārs Oskars (Baar)

1878
Ēmke Heinrihs (Ehmcke), Pētersens Fridrihs (Petersen)

1880
Liers Ernests (Lüer)

1881
Lesers Emils (Lesser), Ņeņevskis Apolonijs (Nieniewski)

1882
Cirkvics Rūdolfs Heinrihs (Zirkwitz), Hilbigs Hermanis (Hilbig), Kordess Roberts (Kordes), Reinbergs Augusts (Reinberg), Volfelds Hugo (Wolffeldt)

1883
Demme Pauls (Demme)

1884
Boks Boriss (Bock), Ekarts Maksis (Eckardt), Halupčinskis Kazimirs (Chalupczinski), Kozlovskis Vladislavs (Kozlowski), Lesels Sigismunds (Lessel), Sokolovskis Kazimirs (Sokolowski)

1885
Bokslafs Vilhelms (Bockslaff), Hugenbergers Nikolajs (Hugenberger), Pēkšēns Konstantīns

1886
Mesners Eduards (Moessner), Morguļecs Ignatijs (Morgulec), Samarajevs Pauls (Samarajew)

1887
Jankaus Alvils (Jankau), Opermanis Eižens (Oppermann), Pulavskis Kazimirs (Pulawski), Šmits Fridrihs (Schmidt), Šudnats Harijs (Schudnat)

1888
Notāns Fridrihs (Nothan), Plebanskis Mihaels (Plebanski), Vanzovičs Staņislavs (Wansowicz)

1889
Hozers Pauls (Hoser)

1890
Simansons Vladimirs (Simanson)

1891
Desiens Oto (Dessien), Hornšteins Naums (Hornstein), Strīks Vilhelms (Stryk), Stupulovskis Vladislavs (Stypulowski)

1892
Hofmanis Oto (Hoffmann)

1893
Ašenkampfs Alfrēds (Aschenkampf), Donbergs Rūdolfs (Dohnberg)

1894
Ērenfeihts Prospers (Ehrenfeucht), Gingers Sigismunds (Ginger), Mēlbarts Harijs (Mehlbart)

1895
Lilpops Francis (Lilpopp), Porčinskis Antonijs (Porczynski), Rakjēvičs Felicijans (Rakiewicz), Šinkers Leo (Schinker)

1898
Hartmanis Hermans (Hartmann), Mandelštams Pauls (Mandelstamm), Rončevskis Konstantīns (Ronczewski)

1899
Jankovskis Kārlis (Jankowski)

1900
Eliasbergs Zamuels (Eliasberg)

1901
Kīblers Voldemārs (Kübler), Kozļevskis Stefans (Kozlewski), Kupfers Eduards (Kupffer), Peterzilge Romans (Petersilge), Tilingers Sigismunds (Tillinger), Vulfzons Semjons (Wulfsohn)

1902
Auers Aleksis (Auer), Golubinovs Boriss (Golubinow), Hžčonovičs Jans (Chžčonowicz), Lanckijs Oto (Lantzky), Lipņickis Vladimirs (Lipnitzky), Slosarkis Vladzimiršs (Slosarski), Ščanjors Tadeušs (Szanior), Unferhaus Viktors (Unverhau), Vite Augusts (Witte)

1903
Čihs Jevgeņijs (Tschish), Čistovs Vladimirs (Tschistow), Krasovskis Vladimirs (Krassowsky), Turovecs Georgs (Turowez), Zeiberlihs Hermanis (Seuberlich)

1904
Berči Gvido (Bertschy), Bīlenšteins Bernhards (Bielenstein), Bžosko Johans (Bžosko), Jeramišancevs Vasilijs (Jeramischanzew), Kacika Vasilijs (Kazyka),

Ladigins Pēteris, Langers Andrejs (Langer), Ostens-Zakens Teodors (Osten-Sacken), Reslers Vilhelms (Rossler), Rozenbaums Žaks (Rosenbaum), Serdjukovs-Sedjuks Jevgēņijs, Šilovskis Boriss (Schilowsky), Tomsons Frīdrihs (Thomson)

1905

Hāns Vinsents (Hahn)

1906

Ciganko Nikolajs (Zyganko), Deņisovs Aleksejs (Denissow), Eilers Konstantīns (Eiler), Genello Heinrihs (Genello), Hmara Anatolijs (Chmara), Hoiningens-Huens Alberts (Hoyningen-Huene), Krūmiņš Valters, Laube Eižens, Malvess Augusts, Medlingers Arturs (Moedlinger), Nūdelmanis Zalomons (Nudelmann), Rīmers Leopolds (Riemer), Sahnovskis Mihails, Stenders Johans (Stender), Štomma Vaclāvs (Stomma), Tīzenhauzens Gerhards (Tiesenhausen)

1907

Bērs Marjans (Behr), Blūmentāls Heinrihs (Blumenthal), Brezinskis Hanss (Brezinsky Hans), Eihorns Arveds (Eichorn), Frīzendorfs Edgars (Friesendorff), Gerkāns Armīns (Gerkan), Jungs Alfrēds, Lindenbergs Pauls (Lindenberg), Pīrangs Heinrihs (Pirang), Tīmers Herberts (Tiemer)

1908

Bricke Viktors (Britzke), Kļavē Zbigņevs (Kljawē), Luhts Vladislavs (Lucht), Marcinkevičs Johans (Marcynkewicz), Nords Nikolajs (Nord), Nukša Mārtiņš, Ozmidofs Maksis (Ozmidoff), Paramonovs Konstantīns (Paramonoff), Pole Ernsts (Pohle), Šolcs Gustavs, Vološīnovs Jevgēņijs (Woloschinov), Vonzovičs Vladislavs (Wonsowicz), Zakijevs-Zakians Arutjuns

1909

Antonovs Sergejs, Bags Hanss (Bagg Hans), Benda Jans (Benda), Čišļevs Dāvids (Tschisliew), Hercbergs Nikolajs, Heršelmanis Renē (Hoerschelmann), Heršelmanis Voldemars (Hoerschelmann), Levi Eduards (Lewi), Mihelsons Aleksandrs, Pflūgs Ērihs (Pflug), Pīlbergs Kārlis (Pihlberg), Tode Rūdolfs (Tode), Verners Hanss (Werner Hans), Voicickis Sigismunds (Woicicki)

1910

Bogelmanis Vladimirs (Bogelmann), Boroveckis Vaclāvs (Borowiecki), Davoino Vitolds (Dowoino), Freimarks Pauls (Freimark), Jakovļevs Nikolajs (Jakowlew), Johansons Herberts (Johanson), Kampe Pauls, Parčevskis Aleksandrs (Parczewski), Perna Arturs (Perna), Pžigodskis Augustīns

(Przygodski), Stepanovs Fjodors (Stepanow), Suhānovs Johans (Suchanow), Štams Viktors (Stamm), Višņevskis Mihails (Wischniewski), Vladimirovs Aleksandrs (Wladimirow)

1911

Agte Kristofs (Agthe), Fišers Alfons (Fischer), Gailis Jānis, Irmers Edgars (Irmer), Lammermanis Eižens (Lammermann), Lemms Valdemārs (Lemm), Mehmershauzens Kurts (Mechmershausen), Rīmers Vilhelms (Riemer), Sarkisons Konstantīns (Sarkison)

1912

Aderkass Valerians (Aderkas), Blumenaus Beines (Blumenau), Būrmeisters Teodors (Burmeister), Cimmermanis Vilhelms (Zimmermann), Hellers Eižens (Heller), Jeftanovičs Vjačeslavs (Jeftanowitsch), Kirilovs Sergejs (Kirilow), Klevers Pauls (Klewer), Krats Agejs (Krat), Kžizanovskis Kazimirs (Krzizanowski), Sergejevs Pāvels, Vibke Fridrihs (Wiebke), Vitovskis Boriss (Witowsky)

1913

Blankenburgs Indriķis, Hammers Bartolds (Hammer), Kundziņš Pauls, Vīdemanis Ērihs (Wiedemann)

1914

Ādams Eižens (Adamoit), Feizaks Voldemārs, Korics Stefans (Koritz), Lamans Jevgēņijs, Poļikovskis Dominiks, Ribickis Jānis, Tarle Jevgēņijs

1915

Blaus Jānis, Kellers Konstantīns (Keller)

1916

Hercmarks Lazars, Ignatocičs-Lubjanskis Ādolfs, Katerņickis Andrejs, Lamze Arnolds, Raisters Augusts, Sizovs Aleksandrs, Skujiņš Fridrihs, Viganovskis Vitolds (Wyganowski)

1917

Braunfelds Arturs, Ginzburgs Moisejs, Moravskis Eistahijs, Popovs Nikolajs, Stefanovičs Jans

1918

Grēnholms Arturs (Graenholm), Ļisickis Lazars, Mihaļskis Mečislavs, Popovs Dmitrijs, Prošinskis Vladislavs, Zariņš Dāvids

1920

Kundziņš Arveds

1921

Birzenieks Aleksandrs, Brensons Teodors, Trofimovs Aleksandrs

1922
Lazersons Lipmanis, Raaše Maksis, Zakss Arons
1923
Dreijmanis Pauls, Ostvalds Margarete, Šervinskis Vladimirs
1924
Goldbergs Zāra, Hallers Arnolds, Hofmane-Grīnberga Lidija
1925
Rutmanis Jānis
1926
Fīrhufs Gothards, Grīnbergs Alfrēds, Haaks Heinrihs, Rabinovičs Rahile
1927
Tīlmanis Osvalds
1928
Bergs Hermanis, Gavronskis Mirjama, Knots Harijs (Knodt), Kundziņš Haralds, Levitans Marija
1929
Kronberga Irmgarde, Lazdiņš Aleksandrs, Saars Georgs
1930
Ārends Pēteris, Bērzkalns Pēteris, Bergmanis Ābrams, Birkhāns Alfreds, Feiertāga Doroteja, Grosbergs Eduards, Klinklāvs Kārlis Aleksandrs, Laukirbe Alfreds, Voits Nikolajs
1931
Balodis Paulis, Beķeris Zigurds, Biķis Jūlijs, Bormanis (Baltars) Augusts, Celmiņš Kārlis, Dauge Georgs, Dunga Alma, Kalniņš Ansis, Legzdiņš (Pluka) Elfrīda, Plauciņš Aleksandrs, Rācenis Aleksandrs, Ramans Arturs, Rengarts Jānis, Ūdris Jānis, Verners Gustavs
1932
Freibergs Augusts Alberts, Krūmiņš Eduards, Putniņš Nikolajs, Vitands Verners, Zaķis Voldemārs
1933
Bērziņš Osvalds, Brauns Geršons, Čuibe Arnolds, Dambrāns Valters, Galindoms Arturs, Kiršbergs Roberts, Krauss Oto, Krauze Oskars Ludvigs, Leimanis Juris, Lucs Maksis, Lūsis Jūlijs, Melderis (Ziemelis) Elza
1934
Andersons Voldemārs, Česno Moisejs, Jēpe Ilze, Jordans Romans, Kalniņš Emma, Krīgers Tonija, Ķezbers Jānis, Martinsons Rauls, Mellenbergs Viktors, Rubis Kārlis, Tederis Etina, Tums Paulis (Pāvels), Zēbauers Valdis

1935
Jākobsons Arnolds, Krežis Rūdolfs, Orleans Jānis, Paegle Visvaldis, Rezevskis Teodors, Skribans Boļeslavs, Tauriņš Žanis, Vilmanis Ādolfs

1936
Bode Nikolajs, Lūsis Erna, Sikards Filips (Sicard), Sirgeds Heinrihs (Syrged), Šapiro Jēkabs, Šurs Ābrams, Ūdris Oskars, Vētra Maiga

1937
Ābols Toms, Kiršs Nātons, Kristlībs Kurts (Christlieb), Ozoliņš Voldemārs, Pētersons Romans, Reinfelds Arturs, Ulrihs Arnolds

1938
Borbals Staņislavs Aloizs, Cetlins Vladimirs, Dāvis Jānis, Fišers Henriks, Krādziņš Maksis, Krastiņš Kārlis, Miezis Arvīds, Sarkanbārdis Jānis Manfreds (arī Sarma), Vīgants Sofija

1939
Bite Fricis, Jasenas Janina, Kūlis Ādolfs, Ozoliņš Voldemārs, Rudzītis Leons, Silzars Bruno Jānis

1940
Augstkalniņš Jānis, Baumeisters Edgars, Brūveris Arturs, Dziedātājs Edgars, Epalts Alfreds, Hincenbergs Eduards, Pauls Nahemijs, Pommers Alfreds, Putniņa Iza, Sniķers Vilis, Šivošinskis Berelis, Vaskovs Konstantīns, Vinogradovs Ļevs, Žiema Osvalds

1941
Borbals Milda, Grants Pauls Reinholds, Henkhuzens Valentīns, Krūmiņš Edmunds, Mantnieks Kārlis Arvīds, Valdmanis Krišs, Vecsīlis Alberts

1942
Blaubergs Arvīds, Ilsums Andrejs Roberts, Jansons Vera, Kārkliņš Ēriks, Nomalis (Nomals) Magnuss, Ozoliņš Mārtiņš Arvīds, Ploriņš Elvīra, Plūksne Kārlis, Riškovs Nikolajs, Sātiņš Kārlis Teodors, Stahovskis Leons Rūdolfs, Strauss Jānis, Vikmanis Kārlis Leons

1943
Andersons Kārlis Aleksandrs, Druvietis Jūlijs Gustavs, Janišs Eižens, Laks Vladimirs (Lack), Reinholds Valfrīds, Slavietis Edgars Georgs, Vītolnieks Roberts

1944
Ābelīte Zigurds, Brunovskis Arvīds, Daģis Jānis Jūlijs, Dzirkalis Arvīds, Eglājs Pēteris, Inozemcevs Viktors, Kruglovs Vladimirs, Šteinbriks Oļģerts, Veiss Jēkabs Jūlijs

1945
Ginters Jānis, Holcmanis Andrejs, Staņa Marta, Šterna Jūlija, Traniņš Roberts

1946
Gailis Jānis, Vecsīlis Alberts

1947
Cīrulis Viktors, Fogele (Collenkopfa) Austra, Kinžalovs Jevgēņijs, Līcītis Jānis, Piks Johans

1948
Pāvuls Valdemārs, Poļaks Moisejs (Mozus), Rahļins Isaks, Rozīte Videvuds, Sēja Alevtina, Vikmanis Kārlis Leons

1949
Andžāns Viktors, Apsītis Vaidelotis, Artmanis Bruno, Bajārs Alberts, Boners Jekusiels, Ērgle Zenta, Francmane Tamāra, Jahimovičs Andrejs, Lemperte Vera, Mētere Velta, Purgalvis Jānis, Reinfelde Velta, Sidorāns Viktors, Sidorovs Arkādijs, Švābe Pāvels, Vāgners Nikolajs, Vikānis Vladislavs

1950
Ādamsons Edgars, Aizupiete Velta, Andersone (Artmane) Silvija, Bergmane (Ozola) Valtrauta, Bidzāns Antons, Bīskapa (Treidase) Maija, Brennere Vija, Celmrauga (Guseva) Maiga, Dannenhirša (Daujāte) Karina, Dāvidsone Irēna, Ģērmanis Jānis, Kūle Lidija, Kuzņecova (Brūklīte) Renāte, Lindenberga Irēna, Lindenbergs Bruno, Mora (Skuja) Alma, Muravskis Jānis, Neimane (Kera) Ilga, Nigulis Teodors, Oluņins Ļevs, Ozols Boriss, Pavlovs Igors, Plauciņa Trute, Rogaļevs Grigorijs, Samtiņa Velta, Saulītis Pēteris, Sietnieks Aleksandrs, Siliņš Voldemārs, Strauts Roberts, Šervinska (Upmane) Tatjana, Šteinerts Jānis, Žagare Maiga

1951
Apsītis Alberts, Barkāns Georgs, Biete Ārija, Daņilovs Ernests, Dille Drosma, Dorofejeva Lenvita, Goģe Kira, Goģis Uldis, Goldšteins Harijs, Grauda (Kalniņa) Lilija, Grotuse Maija, Hollands Jēkabs, Ieviņa Tekla, Kauķe Līvija, Kleina Velta, Krāmens Jānis, Kudrjašins Georgs, Ķerpe Olga, Ķešāns Vilis, Ļūļa Ženija, Mednis Jānis, Mincs Georgs, Ozoliņa Dzidra, Plakane Lidija, Priednieks Arnolds, Rižovs Anatolijs, Rozenbergs Arnolds, Stradiņa Irēna, Strazdiņš Pēteris, Sūna Harijs, Štokmanis Pēteris, Treigūts Ojārs, Vāgenheims Jākovs (Jēkabs), Valeskalne Valentina, Vasiļjevs Jurijs, Zaļkalns Arvīds, Zalcmanis Arnolds, Zigels Maksis

1952

Anohins Dmitrijs, Bērziņš Henrijs, Behmane (Ostenberga) Gundega, Bergs Ernests, Breitborde Alvīna, Buka Oļģerts, Buņķe Rasma, Buņķis Viktors, Dorofejevs Viktors, Ēdolfs Jānis, Glāzups Tautmīlis, Graudiņš Pēteris, Hnoha Medija, Kalniņš Andris, Kemurdžiana Valda, Kļaviņa Vija, Krasnopjorova Anna, Loškareva Dzidra, Lūse Modrīte, Maksimova Imerita, Mednis Ansis, Osis Lidija, Paegle Ilmārs, Pavloviča Viktorija, Prauliņš Imants, Stahovska Irma (Inna), Stīpniece Lilija, Šēnbergs Edgars, Veldre Larisa, Zaķe (Šēnberga) Aina

1953

Āboliņš Arnolds, Andersone (Cērpe) Rita, Beniņa Benita, Dāmis Elmārs, Driba Dzintars, Galenieks Andris, Grauds Imants, Kronbergs Juris, Kronenberga Ruta, Krūmiņš Ādolfs, Maike Valters, Meldere (Buivīte) Ausma, Mežulis Zigurds, Morduhovičs Mirons, Nikovskis Tālivaldis, Ozers Jānis, Ozoliņš Vilnis, Priede Gunārs, Rubīns Jānis, Segliņš Rūdolfs, Sīpola Rita, Sundukovs Nikolajs, Šorins Oļegs, Šusts Voldemārs, Teteris Gundars, Tītmane Aina, Ūdris Alfons, Vāvuls Valters, Vijups Normunds

1954

Ābuls Edvīns, Babre (Knāķe) Lia Asta, Baikovs Aleksandrs, Bērziņš Visvaldis, Braunšteina (Līce) Ieva, Brūklītis Laimonis, Brūvele Elga, Caune Gunārs, Dūnaine (Paikune) Ruta, Fjodorovs Vitālijs, Grundmanis Voldemārs, Irbīte Gunta, Jansons Gunārs, Kravinskis Gunārs, Ķerzuma Skaidrīte, Ķerzums Arkādijs, Lācis Miervaldis, Lazdiņa (Zandberga) Rita, Paikuns Teodors, Puplaks Arnolds, Vidžis (Kronberga) Ausma, Volrāts Uldis, Zandbergs Arigo

1955

Breiere Skaidrīte, Brinkmanis Jānis, Ceļadoma Arvīds, Grietiņš Alfrēds, Ģelzis Modris, Jaunušāne Regīna, Kalmanis Alberts, Kandere (Rinne) Mirdza, Kazainis Imants, Klarnovska Emma, Kotenko (Ratniece) Ludmila, Krastiņa Elga, Kraukle Inese, Krauklis Oļģerts, Liepa Leonhards, Ņikiforovs Vasilijs, Ozoliņa Alīda, Ploriņš Leopolds, Rubauska Irēna, Zalcmanis Bruno, Zilgalvis Viktors, Zirnis Gunārs

1956

Brante (Bodmane) Elga, Dreika Anatolijs, Krastiņa (Gintere) Liliāna, Kubile (Meldere) Gaida, Lāviņš Roberts, Matuševica Aina, Melbergs Gunārs, Melderis Ģederts, Mīļais Voldemārs, Muntere Lilija, Pētersone Silvija, Pētersons Juris, Piešiņš Jānis, Plēsums Alfrēds, Savisko Vera, Smilga Laimonis, Spilva Ēriks, Strautmane Rasa, Strautmanis Ivars, Tomsone Biruta, Vilciņš Jānis

1957

Auns Voldemārs, Bāliņš Ermens, Bērziņš Dzintars, Bite Imants, Bumbiers Ivars, Dzenis Jānis, Čevess Jānis, Čikste Visvaldis, Kalniņš Valdis, Kampuse Brigita, Kraukle Liliāna, Lūsis-Grīnbergs Gunārs, Martinsons Pēteris, Matisons Alberts, Pavlovska (Cimberga) Ārija, Priedniece (Rozenberga) Milda, Priednieks Valdemārs, Pumpura (Ozola) Maija, Rauziņš Juris, Salguss Elmārs, Skujiņa Ausma, Subača Valda, Urņiks Edgars, Zaķis Uldis, Zoldners Arturs

1958

Āķis Imants, Berķe Aldona, Burčika Biruta, Drande Ērika, Gailītis Andris, Gulbis Raimonds, Jakševica Irma, Jākobsons Imants, Kalniņa Aneta, Kalniņa Gunta, Miezis Vilis, Norītis Uldis, Pakrastiņš Valdis, Pavārs Tālivaldis, Pētersons Haralds, Selga Andris, Šalajevs Vladimirs, Turka Aija, Veidners Gunārs

1959

Akopjana Gaļina, Asaris Gunārs, Ceriņa (Muravska) Biruta, Dzene Ārija, Gundars Māris, Išhanova Ārija, Jaunslaviete (Stabulniece) Rasma, Kantāne (Miške) Meta, Kārkliņš Jānis, Krams Haralds, Lapsiņa Astrīda, Luka (Melgalve) Daina, Pajuste Dzidra, Palka (Ilziņa) Ieva, Pļaviņa (Vijupe) Indra, Serģis Alvis, Sila Dagnija, Stāvause (Pētersone) Valda, Vētra Valda, Vecumnieks Edvīns, Vītols Zigurds

1960

Apinis Augusts, Belova Marina, Brauska (Skalberga) Maija, Caunīte (Puriņa) Irēna, Dāboliņš Andris, Dombrovskis Ojārs, Elksne Rūta, Grīna Aija, Kļaviņa Vaira, Lelis Raitis, Leonovičs Rihards, Liepiņa (Cūberga) Mirdza, Milzarāja Regīna, Milzarājs Pēteris, Panfjorova (Kaizere) Vera, Podiņa Velga, Pommers Gints, Rozentāls Atis, Roznatovska Genoveva, Skalbergs Juris, Skuja Linards, Stukmanis Ilgonis, Tuma (Rozentāla) Vija, Upītis Andris, Vilcmeijere (Skuja) Liesma, Zirnis Kārlis, Zvirbule (Plēsuma) Gaida

1961

Alksnis Leonīds, Audze Ainis, Baumanis Georgs, Brizga (Volkova) Valda, Gabliķe Liesma, Īvāne Ausma, Lapiņš Jānis, Lukaščuka Svetlana, Melgalve Ina, Mīlberga (Kambala) M., Raņķe (Dambrāne) Lauma, Samtiņa Māra, Stīpnieks Laimonis, Tālbergs Harijs, Trops Valdis, Tulla Renāte, Tulls Andris, Viberga (Ziemele) Irēna, Voļatovskis Aleksandrs, Zariņa Vilma

1962

Aruma Vija, Arums Andris, Bērziņš Aivars, Caune Vija, Eglājs Aldis, Gūtlande Valda, Kļaviņš Atis, Koragodska Tamāra, Krežis Valdis, Melngalvis

Andris, Rimeika (Melngalve) Rita, Sabauskis Vitolds, Silamiķelis Valentins, Skoste (Bērziņa) Inta, Staņislavaitis Antons, Traumanis Jūlijs, Ūdris Jānis, Veļins Rolands

1963

Alksnis Kārlis, Britāls Māris, Bužinskis Zigfrīds, Dāle Māris, Dimbirs Aivars, Fogelis Ēvalds, Jakuba Ruta, Jansons Gunārs, Kalsnavs Juris, Kruška (Dimbire) Zaiga, Medinskis Meinerts, Osis Andrejs, Ribulis Rihards, Strelčs Aleksandrs, Strubergs Juris, Šnore Ilze, Timrots Edvīns

1964

Biķe Anna, Brāzma Zelma, Brūvene (Ķikule) Māra, Dambergs Kārlis, Frišenfelds Viesturs, Grigule Līga, Jakunovs Vladislavs, Janelis Ilze, Jēkabs-Georgs Imants, Kasperova (Tugaļeva) Vera, Krogzeme Margarita, Kubuliņš Juris, Vīksniņa Māra, Vīns Valdis, Zaharāne Ilze, Zaļkalne Ilga

1965

Bērziņš Guntis, Cukure Smaida, Galviņš Juris, Groša Dace, Grošs Egils, Kanders Haralds, Kartunova Ludmila, Martinsons Ivars, Medne Silvija, Millers Ivars, Molčānova (Bērziņa) Larisa, Purviņš Andris, Rabe Dzidra, Rebhūns Māris, Spandegs Māris, Vatļecova Olga

1966

Bērziņa Lidija, Bērziņš Jānis, Berķis Uldis, Daubāre Ieva, Ilgunas Austris, Muravska Tatjana, Peksis Juris, Sarma Marita, Vainovskis Andris, Veinbergs Voldemārs

1967

Bukovska Natālija, Jurjāne Ināra, Kalniņa (Bula) Regīna, Kalniņš Ēriks, Kancāne Biruta, Krastiņš Jānis, Lazdiņš Zigurds, Liepiņa (Katkēviča) Velga, Miķelsons Raitis, Siliņš Māris, Sirmais Izidors, Skalītis Andris, Šmite Irēna

1968

Blumberga (Maike) Baiba, Grudule Ilze, Kauliņa (Krūskopa) Ruta, Krauklis Žanis, Kreile Tonija, Meņģele Maija Elizabete, Pabērzs Uldis, Reinfelde Anna, Smiltniece Gundega, Tīkmanis Laimonis Ēriks, Vītola Skaidrīte, Zelle Anda

1969

Akolova Ināra, Bērziņa (Ārgale) Anda, Bormanis Alfrēds, Briņķis Jānis, Burkovskis Edvīns, Ceplīte Daina, Ceriņš Jānis, Dāvidsone Ruta, Dunkure Rasma, Lināre (Samoviča) Gundega, Martirova Gundega, Pumpura (Krastiņa) Zenta, Rūtīte Brigita, Saško Lilija, Vecvagare (Ozoliņa) Gunta, Vītols Andris, Volkovs Vladimirs, Zlemete Veronika

1970

Bākule Irēna, Blūzma Gunārs, Demidova Natālija, Gusevs Juris, Konrāds Aivars, Paegle Juris, Vāciete Maija, Vīlande Velga

1971

Batraga Ināra, Batrags Ilgvars, Brokāns Valdemārs, Bušs Egīls, Dālbergs Uldis, Deičmane Anna, Gertmanis Juris, Gintere Valda, Ginters Aivalds, Graudone Vija, Kalinka Zane, Lisenko Tatjana, Luboviča Raimija, Šmits Valdis, Zarenkova Margarita, Ziņģīte (Miķelsone) Ieva, Zvirbulis Andris

1972

Bīviņa Maija, Bīviņš Atis, Eitutis Laima, Felcs Visvaldis, Jegure Malda, Kiršteins Aleksandrs, Kociņa Sarmīte, Kozlovskis Jānis, Liepa Maira, Lūse Astrīda, Pavārs Normunds, Sidorenko Jeļena, Solodovņikova Ludmila, Valgums Viktors, Zuhovickis Moisejs

1973

Ādminis Ģirts, Aide Raimonds, Alberts Jānis, Asarītis Uldis, Asberga Klitija, Balode Dace, Bērziņš Edgars, Bikše (Asarīte) Daina, Cimmermane Emīlija, Dansone Īrisa, Daugaviete Marta, Didrihsons Alvis, Fedotova Tatjana, Jasinkēviča Natālija, Kalniņš Edvīns, Krastiņa Maija, Kukele Lija, Kreplina (Aide) Elita, Lindenberga Ingrīda, Ozols Arnis, Pētersone Marga, Rozīte Inese, Savicka Eva, Šrifteilihs Dāvids, Šteinerte Zaiga, Šterna Irēna, Vaice (Boluža) Gunta, Vasermans Jardis, Volbrugs Gvido Harijs

1974

Ābelīte Gundega, Ādmine Astrīda, Alberta Māra, Bāne (Helmane) Ārija, Bauļina Vanda, Bohanoviča Maija, Damberga Aija, Dambis Ādolfs, Didrihsone Edīte, Grietēna Indra, Ģēģeris Māris, Jansons Kārlis, Kalniņš Andris, Kārkliņš Māris, Kotoviča Tatjana, Lorence Jana, Paegle Dace, Pozdņakova Ņina, Reiziņa (Kārkliņa) Ināra, Rikmane Ilze, Sīpola Liene, Soroko Juris, Strazdiņa Ilze, Šolis Didzis, Taizetdinova Tatjana, Tavlidi Larisa, Upaciere Olita, Valdmane Aija, Višņevskis Aleksandrs, Zelmanis Elmārs

1975

Ābelīte Ieva, Āriņš Andris, Balčus Māris, Bartenberga Aija, Bērziņš Guntis, Beitlere Ināra, Bisenieks Armands, Blūzma (Erdmane) Ginta, Dūda Oļģerts, Dvorņikova Natālija, Dzedone (Janševska) Daiga, Granovska Ilona, Grigore Ginta, Heinrihsons Arno, Hodarina Valentina, Krastiņa Mārīte, Kroģere Astrīda, Kronbergs Andris, Kudiņa Ģertrūde, Lejniece Irēna, Lejnieks Jānis, Lināre Gunta, Linārs Jānis, Lipora Rudīte, Lukaižis Māris, Ļenkova Ļubova, Mālmeistare Dace, Maurāne Ināra, Puzaka Lilita, Radiņš Jānis, Rudzītis Andrejs, Rutkis Jānis, Smiltēna (Gaile) Zaiga, Stelmaka Baiba, Suraka (Roze)

Anna, Svidlers Aleksandrs, Šlakāne Dace, Šteine Elga, Tima (Heinrihsone) Ināra, Venckovičs Pēteris, Ziemele (Vainovska) Biruta

1976

Abika Inese, Alsiņa Ilga, Aumeistere Ramona, Baltroka Baiba, Biseniece Laila, Blauss Andrejs, Briede Selga, Freivalde Elga, Galarovskis Māris, Gedrovica Līga, Geijers Eduards, Grūbe Laila, Grūbe Viesturs, Guseva (Žihare) Laima, Ģipsle Ināra, Jurkāne Ināra, Kera Daiga, Kiršteine Dace, Ķipēns Juris, Kļaviņa Māra, Knopa Astrīda, Lielā Dagnija, Liepa Larisa, Liepa Modris, Millers Guntis, Nartiša Laila, Ozola Arta, Rauhvargere Vita, Rībele Gunta, Rudzīte Inna, Runcis Miķelis, Saprovskis Ludvigs, Sarmule Sarmīte, Savina Inese, Smalkais Alvis, Smeltere Austra, Steķe (Bērziņa) Māra, Strupā Silvija, Treija Marika, Tretjakova Ilga, Utināne Ruta, Vernere Emma, Zariņa Anita

1977

Ašenkampa Gunta, Ārgalis Juris, Bērziņa Ilze, Bērziņa Valda, Bērziņš Uldis, Birulis Pēteris, Brūze Mārīte, Brūzis Viesturs, Demidova (Bērziņa) Ieva, Dripe Jānis, Ektermanis Andris, Endzelīna (Kalniņa) Elvīra, Fogele Sarmīte, Goba Imants, Gudāne (Cīrule) Benita, Ivbulis Jānis, Joffe Boriss, Juste Velta, Kaktiņa Violeta, Kaniņa (Kalniņa) Ērika, Kārkliņš Indulis, Korčemkins Vladimirs, Krišāne Maiga, Krustiņš Jānis, Kurdjumova Tatjana, Ķimene Baiba, Lopatina Natālija, Medne (Caunīte) Ināra, Mozgira Katrīna, Neilands Vladimirs, Ozoliņa (Drupa) Velga, Pļavenieks Agris, Pommere Lauma, Putins Harijs, Rieksta Sarmīte, Rinkēviča Vita, Rudko Velga, Sekace Rita, Skadiņš Ojārs, Skanis Māris, Stucis Jānis, Šulgina (Stuce) Tamāra, Teice Inese, Valdmane Ilma, Valdmanis Marts, Valle Renāte, Vallis Aivars, Vecvagars Uldis, Zariņa Aina

1978

Bērtulsone (Morkāne) Baiba, Bērziņa Benita, Bērziņš Egons, Bērziņš Viktors, Bērzupe (Kovisāre) Dace, Beriņa Vija, Bļodone Valentīna, Bļodons Mārtiņš, Dakne Nora, Dālmane Inguna, Ernštreite Lūcija, Fadejeva Sarmīte, Ģelzis Andrejs, Jostiņš Māris, Kalniņš Jānis, Kļaviņa Anda, Kļaviņš Aigars, Krieviņa Daina, Lagzdiņš Kaspars, Lasmane Valda, Marinska Anita, Marinskis Aleksandrs, Markova Liesma, Meļķis Māris, Mikažāne Marija, Morozovs Sergejs, Neilande Anita, Orniņa Anita, Orniņš Aldis, Redisone Rasma, Reinholds Aivars, Sajapina Natālija, Siliņa Anita, Stoka Dzintra, Šēnberga Daila, Šēnberga Māra, Šēnbergs Andris, Šēnbergs Uģis, Šnipke Gunta, Štikāns Boriss, Treimanis Edgars, Urtāne Māra, Utāne Renāte, Valtere (Gertmane) Rita, Vasiļjeva Solveiga, Zandersone Aija, Zilberts Pēteris

1979

Aronietis Pēteris, Balode Dace, Bērziņš Dainis, Bētiņa Anna, Beļeviča Tatjana, Beļevičs Dainis, Bite Ilmārs, Bitmanis Imants, Blūms Pēteris, Brance Indra, Buka Edvīns, Bukele Dace, Buņķe Maruta, Čubarova Dzintra, Dambis Jānis, Dambis Juris, Dēliņa Dace, Dēliņš Andris, Dobelis Druvis, Egle (Austriņa) Berenika, Erelis Ingars, Freimane Māra, Gibols Aivars, Gildiņa Tamāra, Graudiņš Jānis, Grūbe Dina, Gulbis Aleksejs, Gžibovska Ingrīda, Hapovs Genādijs, Helfričs Ervīns, Hofmanis Mārtiņš, Ģērmanis Andris, Jakovļevs Vadims, Jansone Arnika, Jaseviča Jurate, Jaunzeme Vizbulīte, Jēkabsons Kārlis, Jonāns Andris, Kārkliņa Irita, Klišāne Laimdota, Kokins Andris, Krasņikova (Levina) Marina, Krieviņš Rimars, Krūmiņa Vēsma, Krūmiņš Edgars, Krūmiņš Jānis, Krutovs Andrejs, Krūze Modris, Kuļikovska Ina, Lauva (Dambe) Inese, Lediņš Hardijs, Leitāns Ilmārs, Lindberga Inta, Lobaševa Gaļina, Ločmelis Aivars, Lucava Raima, Maike Ieva, Maisiņa (Pope) Anita, Maisiņš Uldis, Mangale Andra, Mazlazdiņš Ivars, Melderis Aivars, Millere Māra, Mūrniece Gunta, Naudiša Anita, Neimane Lidija, Neimanis Haralds, Nikonovs Aleksandrs, Ņikiforovs Sergejs, Oša Ērika, Paklons Aleksandrs, Pētersone Anita, Pētersons Aivars, Pētersons Juris, Pīlēna Guna, Plēsums Juris, Putniņa Daila, Rabāce Ieva, Rībenis Andris, Riekstiņš Jānis, Riekstiņš Kaspars, Rīgava Inta, Rīts Aivars, Rubene (Kokina) Aija, Rubīns Imants, Rudzīte Ilona, Rudzītis Ivars, Rukuts Indulis, Seržāns Uldis, Sparāns Aigars, Spura Maija, Svikle Gunta, Štāmers Tālivaldis, Teile Dace, Teivāne Zigrīda, Timpars Tālivaldis, Ugrimovs Viktors, Upmanis Eižens, Vasiļjeva (Dekante) Helēna, Vītiņa Ārija, Zadvinska Sibilla, Zaikanovs Andrejs, Ziemeļniece Aija, Ziemiņa Īrisa, Zīle Ēriks, Zilgalvis Jānis, Zirdziņa Līga, Zirdziņa (Andersone) Sarmīte, Zvejsalnieks Antons, Zviedre Inese, Žeikare Austra, Žodžiks Imants

1980

Āboliņš Ainārs, Ādamsone Dace, Andersone Ruta, Andersons Juris, Apaļka Vija, Apsītis Mārcis, Balode (Federe) Daina, Balode Rita, Brence Silvija, Cērpiņš Ēriks, Ceļmalis Andrejs, Cikanoviča Aina, Cvetkova Lillija, Danelsons Askolds, Dzenis Edgars, Feders Harijs, Grāmatiņa Baiba, Graudiņš Guntars, Grīnbergs Silvis, Gvozdeva Tatjana, Holcmane Velta, Ķeviņš Jānis, Kalniņa (Lediņa) Dace, Kalniņa Ligita, Kalniņš Jēkabs, Karlevics Valdis, Kronberga (Apsīte) Nita, Landratovs Norberts, Lērums Agris, Lukstiņa Gunta, Lūriņa Solvita, Mateiko Viktors, Medniece Dace, Melzoba (Jēkabsone) Iveta, Mihailova Marina, Oliņa Anita, Pakalne Edīte, Pēterfelds Rolands, Petunova (Buša) Zenta, Petunova Anita, Plaude Ilona, Polkovņikova Vita, Pope Andris, Rībena Inguna, Rukute Ārija, Rukuts Kārlis, Stašāne

(Kalniņa) Anita, Suharevska Maija, Šmite Ieva, Timermanis Imants, Upens Gints, Vēvere Daina, Zītars Rolands

1981

Andersons Romils, Anspoka Anita, Apsīte (Meinerte) Liene, Ārents Imants, Asmusa Ilva, Balode Vita, Baltruka Gunta, Čiplika Valentīna, Damroze Irēna, Doņeca Irina, Ezergaile Maija, Indriksone Mārīte, Jaunpuce (Rutka) Gunta, Jēkabsone Laila, Jēkabsons Ģirts, Letinskis Juris, Liepa Valdis, Liepiņa Ilga, Lipsnis Juris, Lukšo Valdis, Meinerts Viesturs, Mikanovska Dace, Mikanovskis Aldis, Muceniece Māra, Nagla Inese, Orniņš Elmārs, Pētersons Ģirts, Pitka Inga, Poga Astra, Poga Juris, Puriņš Aivars, Salmane Elita, Stirna Guntis, Šalkone Daina, Šikure Anita, Šmite Baiba, Timpare Inta, Topa Sandra, Treija Zane, Trumpiks Jānis, Veidemanis Pēteris, Zaikanova Irina

1982

Barkāne Ilze, Bebris Ivars, Bērziņa Arta, Briedis Andris, Briedis Viesturs, Cērpiņa Anna, Degro Ligita, Dimbira Inga, Dzalbe Ineta, Frijāre (Pētersone) Ineta, Garoza Inese, Grencberga Daina, Jesikens Uldis, Kauliņa (Tipāne) Agrita, Kirsanovs Igors, Kobiļuks Vladimirs, Kokina Daina, Kopštāle Ruta, Lauža Zane, Leiba Ingrīda, Liniņš Andrejs, Logina Gunta, Lubgans Juris, Lukševics Agnis, Markvarts Ainārs, Maurāne Inese, Meļķe Ruta, Miezīte Ināra, Mucenieks Aleksandrs, Ozolniece Daiga, Pastnieks Uldis, Pēterfelde Inese, Pētersone Māra, Peilāne Dace, Pilvere Inese, Raņķis Egils, Sīpols Bruno, Šrēders Jānis, Tamane Nansija, Treimane Līga, Upene Ineta, Upmace Dzintra, Vanaga Edīte, Vaskinoviča Valda, Vilnis Einārs, Vītola Līga, Zlaugotnis Alvis

1983

Āre Anita, Baškirova Maija, Baškirovs Viktors, Briede Mārīte, Čihireva Marina, Dakteris Māris, Dātava Elita, Deruma Daiga, Dirveiks Ilmārs, Dreimane Ilona, Dziedātāja Nellija, Eglājs Uldis, Ekšteins Uldis, Empelis Jānis, Frīdenberga Antra, Gailītis Eduards, Galenieks Uģis, Gradovska Dace, Grebņicka Biruta, Heinsbergs Dzintars, Jakimovs Vitālijs, Jaunozols Juris, Jirgens Juris, Kinžalova Inese, Kleinberga Līga, Krastiņa Ingūna, Krivošapkina Liene, Kronberga Daina, Kulakova Jeļena, Lācis Aivars, Laure Ineta, Levāne Sandra, Lismane Aida, Melāne Dzintra, Millere Ārija, Moris Juris, Muižzemnieks Guntis, Pundurs Mārtiņš, Reinika Dace, Riba Inga, Riba Uģis, Rimicāns Indulis, Rukute Gundega, Sakne Guntis, Sakne Indra, Salmanis Ilgvars, Strautmale Maruta, Stūris Jānis, Tāluma Renāte, Tože Sandra, Veidemane Diāna, Veidemanis Andris, Zandersone Baiba, Zavadskis Aivars

1984

Ābele Zaiga, Aizstraute Inese, Avotiņš Kaspars, Bākulis Ansis, Balodis Jānis, Bikše Inese, Bratuškins Uģis, Briede Dace, Brūzītis Valdis, Cikanovičs

Ainārs, Cinis Andris, Cīrule Dzintra, Cīrulis Andris, Dzirkalis Harijs, Ernstsons Gints, Grūbe Inesis, Heinsberga Aina, Ķiece Vija, Jansone Inula, Jaunzeme Ilze, Jurāne Ieva, Kadiķe Iveta, Kivrāne Astrīda, Lapiņa Dita, Lauža Uldis, Ločmele Laura, Maderniece Agrita, Māliņa Ingrīda, Māliņš Laimonis, Martinsone Aija, Ozoliņa Dzintra, Pāvils Viljams, Pliss Tatjana, Purgale Ginta, Putnaērgle Ingūna, Putniņš Andrejs, Račinskis Arvīds, Robiņš Aivars, Rostoks Vilis, Saliņa Ingūna, Sīmane Ramona, Sprukte Ligita, Šuldrika Inga, Truševska Renāte, Tumaševska Ineta, Veita Aldona, Vīksna Gundars, Zerviņa Lolita, Zlaugotnis Jānis

1985

Andersone Ingūna, Āre Aiga, Barupe Dita, Bērziņa (Graudupe) Gunta, Bērziņš Edvīns, Borka Lāsma, Breidaka Skaidrīte, Bruzgule Nelija, Bušmane Marija, Bulzgis Gvido, Čeburaškins Mihails, Dorofējeva Katerina, Dzērve Aldis, Gatere Zane, Gaters Ivars, Grišāne Elita, Jansone Ruta, Kalniņa Ilze, Kalvelis Ivo, Kinžalova Tatjana, Kokina Inguna, Kokins Alfrēds, Kostjajeva Ludmila, Kravinska Līga, Krēsliņa Inguna, Kušķis Aigars, Lācis Māris, Lūsis-Grīnbergs Gints, Miščenkova Valentina, Palks Uldis, Pirktiņa Elita, Polis Aldis, Rešetniks Ralfs, Reitere Indra, Siliņa Anita, Strazds Andis, Šadurska Aelita, Šļivka Ivars, Šnepste Gundega, Taurens Jānis, Uzkalne Inta, Vaivars Gints, Vanags Gatis, Zālītis Jānis, Zilgalvis Māris

1986

Ansone Iveta, Ārgale Valda, Ass Marika, Broks Normunds, Bruzgulis Rolands, Bula Daiga, Buraka Ilona, Burkēvica Daiga, Fogels Andris, Garkalns Gundars, Glūdiņš Toms, Griezīte Liene, Grospiņa Veda, Juhņēvica Gunta, Kalvāne Dace, Kandere Daira, Kaugurs Uģis, Kļava-Kļaviņa Daiga, Kļaviņa Ilze, Kleinberga Ingrīda, Kleinbergs Arnis, Krebse Ineta, Lejasblusa Anda, Lipcanska Mārīte, Lipiņš Ēriks, Livkišs Bruno, Malahovskis Māris, Meilands Māris, Mihailova Elita, Moisejeva Dina, Padēlis-Līnis Agris, Pansovs Juris, Plise Iveta, Pūcīte Laila, Salputra Oskars, Sarguna Ingrīda, Semjonovs Leons, Smiltenis Armands, Šķepaste Līga, Špaks Andis, Šusta Inta, Uzors Vilnis, Vaivare Ruta, Zariņš Valdis

1987

Andersone Ingrīda, Antona Zeltīte, Bitaite Laimdota, Blažēvics Aigars, Bruzgule Marina, Bučinska Elga, Bumbiere Sarmīte, Bumbiers Imants, Dudare Daiga, Čače Lolita, Eglīte Ināra, Grikmane Gunta, Jurēvica Inga, Kalašņika Irina, Kļaviņa Indra, Kivila Indra, Lāčauniece Iveta, Lākute Dace, Lēruma Undīne, Lībietis Jānis, Līce Una, Lismane Aija, Lukstiņa Vēsma, Muceniece Maija, Pāvila Maija, Plēpe Aija, Rozenberga Aigeja, Sarma

Lolita, Smilga Guna, Smiltene Ieva, Stīpniece Zaiga, Trušiņa Inna, Vanglere Irina, Vērdiņa Rita, Vilcāns Guntis, Ziemele Olita, Zvejnieks Gints

1988

Andersons Aigars, Balčus Arnis, Balklava Anda, Barvika Sarmīte, Bērze Jānis, Beikerte Guna, Bertuss Andrejs, Bokums Jānis, Butāns Zintis, Cikanoviča Daiga, Geidāne Maija, Kalniņa Ija, Krēgere Ilze, Krišjānis Vilnis, Kronberga Dagmāra, Kušķe Daiga, Kučinska Natālija, Kūliņa Ingūna, Ligere Ilga, Ligers Valdis, Madzule Ingūna, Mangulsone Inta, Ozola Vija, Pabērza (Šterna) Lelde, Rampāne Dace, Ratniece Anda, Reinvalde Diāna, Rinka Maija, Rotta Iveta, Samsone Lelde, Sinkēviča Dace, Teseļska Ineta, Upmane Dace, Vasiļišina Gaļina, Volkova Alla, Zālīte Astra, Zellīte Inita, Žmakina Tatjana

1989

Alsiņš Arnis, Āriņa Inga, Balode Linda, Balodis Uldis, Bendorfa Andra, Broka Gundega, Cīrule Ilze, Eglītis Jānis, Frišenfelds Guntars, Grundbergs Jānis, Kaktiņa Dace, Kaukule Helga, Kažmers Andris, Kokenberga Inese, Kozlovskis Roberts, Kriķe Ieva, Lelis Uldis, Mangulsons Ainārs, Mišina Natālija, Mūrniece Anda, Norde Jānis, Pelčere Daiga, Pelčers Gints, Plato Iveta, Ruka Inita, Sarma Visvaldis, Saule Dita, Smolija Sandra, Stankeviča Iveta, Stiebriņa Zane, Šleitere Ligita, Šmits Laimonis, Štamera Maira, Timofējevs Ervīns, Trušiņš Andris, Ušča Lolita, Vaska Anita, Vāvere Ineta, Vidušs Indulis, Vilcāns Augusts, Vītols Andris, Vītols Dainis, Zābers Uģis, Zivtiņa Daiga

1990

Āboltiņa Līga, Arbidāns Andis, Bergsons Gatis, Brezinska Dace, Brezinskis Normunds, Butāne Ineta, Cēbure Laila, Čakša Laura, Dvinska Aija, Gasiņa Modrīte, Goldberga Inga, Ieviņš Olafs, Inne Alvis, Jankūna Sandra, Jumiķe Lolita, Jurjāns Guntis, Ketlers Andis, Kļava Laila, Kļava Pēteris, Kļaviņš Aivars, Krickis Normunds, Lazdiņš Ingurds, Lečmane Ilze, Lieģe Agita, Martinsone Digna, Mežulis Mārcis, Mierlauka Linda, Ozola Dace, Plēsums Uģis, Poļevska Inga, Poļisadovs Romans, Putnaērgle Dita, Rāta Evita, Rāts Indulis, Saberova Rasma, Sīle Evija, Siliņa Antra, Sīlis Andis, Stepanova Inguna, Suipe Irēna, Svikle Dina, Šuka Inguna, Vilcāne Gunta, Vītola Ineta, Zemdega Inga

1991

Bernharde Ina, Bernhards Dzintars, Bikše Daiga, Brauna Žanete, Dilevska Dzidra, Dimsons Raimonds, Gavars Gatis, Grīnberga Daiga, Jēkabsone Daina, Kalniņš Andis, Katlapa Dženeta, Ketlere Ināra, Kokins Raimonds, Kopmanis Lauris, Krastiņš Armands, Legzdiņa Krista, Legzdiņš Gatis,

Mežale Lita, Miķelsone Eva, Muižniece Stella, Ozolniece Ilvija, Penke Dace, Pundurs Alvils, Ražko Ilona, Ratniece Ilona, Romančuka Agita, Sparāns Ilmārs, Straupeniece Aija, Šablovska Inna, Špaka Ieva, Valaine Elita, Višķere Rudīte, Zvejniece Vita, Žunda Daina

1992

Ābele Antra, Babāns Normunds, Bitenieks Artis, Blūzmanis Edijs, Briķis Andris, Cēderštrēms Gints, Circene Baiba, Circenis Aldis, Dimiņš Arnis, Dimsone Maritana, Friša Dagnija, Gedrovics Artis, Grasmanis Andris, Grāvere Dace, Grietēna Aija, Grietēns Vents, Grīnbergs Ivars, Jātnieks Gundars, Kiina Inese, Kukša Jānis, Ladusāns Pēteris, Lasis Juris, Līcis Andris, Liepiņa Baiba, Liepiņš Ronalds, Majevskis Uno, Mežulis Jānis, Nadziņa Dace, Neilande Sandra, Rečs Aigars, Romančuks Ilmārs, Sausiņš Andris, Sparāne Jana, Sproģis Jānis, Strautiņš Ivars, Štāle Diāna, Tālbergs Jānis, Treija Nils, Treija Sandra, Ūdre Dace, Ūdris Ulvis, Valeiņa Ģirts, Vilnītis Aigars, Viziņa Kristīne, Viziņš Jānis, Zagorska Ieva, Zalāne Diāna, Zalāns Edgars

1993

Apšenieks Aldis, Banders Māris, Bartašēvics Jānis, Bartkēvičs Uldis, Bikše Zanda, Bumbieris Jānis, Celmiņa Dace, Cūbergs Ojārs, Daudziņš Agris, Grabovskis Guntis, Gursone Jana, Ikauniece Laila, Juhna Vēsma, Kagainis Aivars, Kalvāne Māra, Krēgers Ivars, Līce Anita, Ludviga Lidija, Luguze Ligita, Lukševics Uldis, Martinsons Artūrs, Nātiņš Guntis, Nīcgale Ligita, Paulsone Sandra, Sergejevs Sergejs, Verika Vineta, Zaid El Juneidi, Zanders Uldis

1994

Akona Guna, Bāliņa Irina, Batrags Mārtiņš, Bērziņš Juris, Beernaerts Eduards, Bernārs Māris, Birkāne Eva, Bistere Guna, Cerbule Sinda, Dimante Santa, Dinviete Andra, Frišenfelde Irēna, Gerule Digna, Jākobsone Jana, Kārkliņš Guntis, Klesmane Gundega, Krauklis Ervīns, Kravalis Jānis, Lakševics Andris, Lapiņš Artūrs, Lapiņš Ivars, Lauberga Ligita, Leitere Ina, Liepiņš Reinis, Miltiņa Jana, Mukāne Inga, Pabērza Ilze, Platais Līga, Pujāts Ints, Rikards Kaspars, Rimša Renāte, Rimicāne Elita, Rudzīte Ija, Skangale-Začesta Ņina, Slavinskis Edmunds, Straubergs Dagnis, Šīraks Dēvijs, Šnitko Anita, Tugaļevs Leonīds, Valtere Indra, Vēciņš Andris, Vistapole Iveta

1995

Alksnis Jānis, Ābola Elita, Cerbule Eva, Cibule Iveta, Cimdiņa Inese, Jankovskis Austris, Jākobsons Ivars, Jurdžs Valdis, Kilēvics Ģirts, Kuriša Anda, Lauris Juris, Legzdiņa Indra, Markule Inga, Pietkēviča Skaidrīte, Piļāns Nauris, Puļķis Uldis, Purmale Ilze, Šlars Vilnis, Šveics Viktors, Tereško Aigars, Veinberga Kristīne, Vilks Roberts, Vimba Edmunds

MASTERS OF LATVIAN ARCHITECTURE

The book "Masters of Latvian Architecture" reviews life and creative activity of those architects who belong to the Riga school of architecture. For the first time the book gives the list of all persons, who have received architect's diploms in Latvia from 1874 to 1994.

The first academically educated Latvian architects worked in Latvia beginning with the second half of the 19th century. The first generation of Latvian architects is represented only by J. F. Baumanis, the second — by K. Pēkšēns and O. Bārs. These were bright stars which blazed up and went out by themselves.

The third generation — E. Laube and his contemporaries educated their successors already at the higher school.

Latvian architecture is original in expressing regional traits. At their basis are the long-standing traditions of the Riga School of Architecture. This school, born in 1869 as Department of Architecture of the Riga Politechnical Institute, in the beginning of the 20th century became the centre of academic education in the Baltics. The role of Alma mater was the decisive one in establishing the Faculty of Architecture of the Latvian University in 1919. Today architects are trained at the Faculty of Architecture of the Riga Technical University.

Department of Architecture of the Riga Polytechnical Institute (1869—1918)

The Department of Architecture at the Riga Polytechnical Institute was established in 1869. Its deans were professor G. Hilbig (1870—1887), professor J. Koch (1887—1905), professor O. Hoffmann (1905—1906 and 1915—1917), professor W. Stryk (1906—1915), professor K. Ronchewsky (1917—1918). The department was housed at 19 Rainis boulevard in a building designed by G. Hilbig and constructed in several stages beginning with 1866. From the start the students' body was quite small. Until 1896 the department trained 48 architects, including such celebrities as O. Bārs, A. Reinberg, W. Bockslaff, K. Pēkšēns.

Quite a number of remarkable buildings both in Riga and other Latvian towns have been designed by staff members of the department as well as its alumni. Up to World War I 169 specialists had graduated from the department. They worked not only in Latvia but also in other Baltic countries, Poland and Russia.

Out of about 70 architects working in Riga at that time 80 % had diplomas of the RPI, thus in the beginning of the 20th century Riga architecture was shaped by representatives of the local school.

At the initial stage the teaching staff consisted mainly of immigrants, mainly Germans, but already in the beginning of the 20th century they were replaced by alumni

of the RPI. During WWI the Department of Architecture was evacuated to Russia, where it continued its work training about a hundred specialists, but in 1918 it returned to Riga.

The article contains exhaustive information about the pedagogical, practical and research work of almost all the members of the teaching staff who have worked at the Department of Architecture of the RPI.

Faculty of Architecture of the Latvian University (1918—1944)

After WWI, having returned from evacuation to Russia, the RPI underwent a number of changes until in 1919 it became a part of the newly-established Latvian University which faunded the Faculty of Architecture destined to become the first school of Latvian national architecture. Deans of the faculty were professor E. Laube (1919—1922, 1932—1934 and 1938—1940), professor Kundziņš (1922—1923 and 1936—1938), senior associate professor A. Krūmiņš (1924—1926), senior associate professor E. Štālbergs (1926—1928), senior associate professor A. Malvess (1928—1930), senior associate professor E. Ādamsons (1930—1932), senior associate professor A. Lamze (1934—1936).

Training of students was based on workshop principle. Corresponding to views and creative style of its leader prof. E. Laube workshop "A" accentuated on artistic regularities of classic architecture.

Workshop "B" led by associate professor, later professor P. Kundziņš devoted much attention to searching of local and national peculiarities in architecture basing also on the experience gained from studies of the folk timber construction heritage.

Workshop "C", set up a little later, in 1922, was led by associate professor, later professor E. Štālbergs and developed along the lines which were close to the international modern movement or functionalism in its expression of forms.

In 1919 the faculty enrolled 41 students, but up to 1930 the number of graduates did not exceed 5 persons per year, in 1931 it reached 13 people, then dropped again. The total number of architects trained by the faculty from 1920 to 1940 was 126 specialists. After the first Russian occupation in 1940 the Faculty of Architecture successfully continued its work also in 1941—1944. Then nearly two thirds of Latvian architects, teaching staff of the faculty including, had to leave their native country.

The article presents information about all the members of the teaching staff of the faculty, their creative and scientific activities.

School of Latvian Architecture (1944—1995)

After World War II the Faculty of Architecture of the Latvian University continued its work in spite of the fact that the majority of architects, including leaders of workshops professors E. Laube and P. Kundziņš, had left Latvia. Professor E. Štālbergs and professor S. Antonovs, former assistent of E. Laube, set up two workshops.

The first of them tried to acquaint students with the expression of forms in internationally modern movement — functionalism —, while the latter turned to retrospective tendences of neoeclectism which had been quite pronounced already in prewar Latvia. Under Stalin regime they were recognised to be only official ideas. Under the pressure exerted by immigrant architects from Russia as well as part of the students supporting the dominating policy in architecture, in 1950 the Faculty of Architecture of the Latvian State University was closed. Professor E. Štālbergs and his assistants M. Staņa, J. Ginters and others were dismissed. Considering the protests of the architects' community, professional training was, however, resumed at the Department of Architecture of the Faculty of Civil Engineering of the Latvian State University. The leading teachers at the department were the "second rank" architects of prewar Latvia, patriots of their profession — A. Birzenieks, P. Bērzkalns and others. The number of students was reduced, thus increasing competition in which there were 8 applicants to a vacancy. The situation improved after reestablishment of the Riga Polytechnical Institute in 1958, when Riga chief architect O. Tīlmanis took up the lead of the Department of Architecture of the Faculty of Civil Engineering. In 1960 O. Tīlmanis became professor. From 1969 the department but from 1990 the reestablished Faculty of Architecture was headed by professor O. Buka, but in 1992 associate professor J. Briņķis became its Dean.

The historical premises housing the faculty since its establishment were never regained. Architects were trained in several places in Riga until 1975 when special study premises were built in Ķīpsala. At present the Faculty of Architecture of the Riga Technical University confers the degree of Bachelor of Architecture after four years of studies at the faculty. After 1—2 years of practical work in the profession students can return to the faculty and work out a diploma project. Architects interested in scientific research can take up studies for a Master's degree which they can get after defence of Master's thesis.

Baumanis Jānis Frīdrihs (1834, Riga — 1891, Riga) is the first academically educated Latvian architect.

From 1853 he was an apprentice to carpenter J. Staudens. From 1856 to 1860 he worked at the builder's office of architect academician H. Šēls. In 1860, supported by achitect professor L. Bonstein, he studied at the Berlin Building Academy, but from 1862 to 1863 was a student at the Petersburg Academy of Arts. He received his architect's diploma in 1865. In 1863 he shared the first prize with R. Pflüg in the competition for the building of Vidzeme knighthood (the present building of Latvian Saeima). From 1870 to 1880 he was architect of Vidzeme province. He was among the founders of Riga Architects' Union (1879) and Riga Latvian Society (1868), from 1872 to 1875 being superior of the latter. In addition he was an active organizer and participant of the first Latvian song festivals.

The structures of the first (1873), the second (1880) and the third (1888) song festivals, the first building of the Latvian Society at 13 Merķeļa street (1869) were built after his designs.

J. F. Baumanis has never been a teacher, but his workshop was the starting point of K. Pēkšēns career who in his turn in the beginning of the 20th century in his bureau employed E. Laube, A. Malvess and other Latvian architects. Thus J. F. Baumanis actually is the ancestor of the Latvian school of architecture.

J. F. Baumanis has designed 17 orthodox churches in the south of Estonia and in Vidzeme (Bērzaune, Nītaure, Mārciena, Valmiera and elsewhere), in Riga he is the author of more than 150 dwelling houses and public buildings, about 100 of them being multi-storey masonry structures located within the central boulevard circle comprising about one third of the city ensemble. The most important structures were Alexander gymnasium at 1 Kr. Barona street (1869—1874), Lomonosov gymnasium at 29 Rainis boulevard (1869), circus at 4 Merķeļa street (1887—1889), Regional Court at 34 Brīvības street and others.

Pēkšēns Konstantīns (1859, Mazsalaca district — 1928, Kisink, Germany, buried in Riga) is Latvian architect, graduate of the Faculty of Architecture of the RPI in 1885. For a year he worked in J. F. Baumanis' builder's office but in 1886 took up an independent practice. He was one of the founders of students' corporation "Selonia" and Riga Architects' Union (1879).

He established and headed the enterprise "Konstantīns Pēkšēns" dealing with assembling of plumbing systems.

Like J. F. Baumanis, K. Pēkšēns has never been a university teacher but his office was the cradle for a number of Latvian professional architects of the younger generation, such as E. Laube and others. Thus, historically he represents the second generation in the development of the Latvian school of professional architecture. He has designed about 250 multi-storey masonry houses as well as quite a number of wooden buildings in Riga.

In the end of the 19th century K. Pēkšēns designed his buildings in eclectic style close to Neorenaissance, the best examples being the trade complex "Berg's bazaar" in Riga at 84 Dzirnavu street and 13 Marijas street (1887—1888), the house of society "Pavasaris" at 32 Tilta street (1888), a tenament house at 9 Alberta street (1901) et. al. At the beginning of the 20th century all buildings designed by K. Pēkšēns are executed in different artistic trends of art nouveau. Ornamentally decorative finishing marks the bank at 11 Kaļķu street, a tenament house at 2 Smilšu street and many other buildings, most of which were designed in rational forms of art nouveau. Artistically the most expressive of them are bank houses at 46 Brīvības street (1907) and 14 Tērbatas street (1909), tenament houses at 14 Ausekļa street (1909), 1 and 44 Avotu street (both in 1904) and others.

A number of K. Pēkšēns' art nouveau buildings are more or less distinct examples of national romanticism, e. g., tenament houses at 12 Alberta street (1903), 40 Kr. Barona street, 192 Brīvības street (both in 1907) et. al.

Laube Eižens (1880, Riga — 1967, Portland, USA) is Latvian architect, graduate of the Department of Architecture of the RPI in 1906. From 1906 to 1907 he worked in architect K. Pēkšēns' office, in 1907 started independent practice and was

an associate professor of the RPI. In 1919 he was among the founders of Latvian University, in 1920 became professor and headed workshop "A" of architectural design, in 1930 became honorary doctor of architecture.

He was one of the founders of Latvian Architects' Union and its first chairman (1924—1926). In 1937 he was elected corresponding member of the British Royal Institute of Architecture. In 1944 he emigrated to Germany and lived in Berlin. From 1947 to 1949 he was professor at the Baltic University (in Pineberg, not far from Hamburg) but in 1948 became dean of the Faculty of Architecture and Engineering of the university. In 1950 he moved to the USA.

E. Laube has designed or made reconstruction projects for more than 200 dwelling houses and public buildings in Riga, including about 90 multi-storey masonry structures. The first of his creations were designed together with K. Pēkšēns in the decorative forms of early art nouveau.

Beginning his creative activity E. Laube mainly resorted to national romanticism, the most characteristic examples of this style are tenament houses at 8 Alberta street, at 37 Brīvības street (1908). Later he worked mainly in the rational, the so-called perpendicular style of art nouveau. On the eve of WWI a number of E. Laube's works showed the influence of neoclassicism, the best example being the house of the Latvian Society at 13 Merķeļa street which he designed together with E. Polis in 1909. E. Laube has won six first prizes and a number of other rewards at open architecture competitions.

During the period of independent Latvia E. Laube designed the reconstruction project of the fire-destroyed Saeima building (1922), his private residence at 20[a] Baložu street (1924), a tenament house at 39 Brīvības street (1929), Ķemeri hotel (1933), reconstruction of the Latvian Society building (1935), reconstruction of some parts of the Riga Castle (1938). All these works bear traits of neoeclectism.

E. Laube has published more than 50 scientific papers on styles and theoretical issues of architecture.

In exile he wrote a manuscript "Manifestations of Architecture".

Malvess Augusts (1878, Vecgulbene — 1951, Riga) — Latvian architect, expert of building materials and structures. In 1906 graduated from the Faculty of Architecture of the RPI. From 1906 to 1909 he worked at K. Pēkšēns' builder's office, from 1909 to 1919 headed his own office. Since 1919 he was staff member of the Latvian University, in 1939 became extraordinary professor, in 1944 — professor. In 1931 published a dictionary of building terminology "Technical Dictionary of Building Materials, Operations and Structures" in Latvian, German and Russian. He has designed about 20 multistorey masonry houses, mainly in rational forms of art nouveau.

Good examples of his style are tenament houses at 11/13 Kuģu street (1911, in partnership with E. Laube) and at 99 Stabu street (1909).

Kundziņš Pauls (1888, Smiltene — 1983, Halifax, Canada, cremated ashes are buried at Stockholm Forest Cemetry) — Latvian architect, the second son to clergyman, later dean Dr. Kārlis Kundziņš. His elder brother is professor, doctor of

theology Kārlis Kundziņš, younger brother is architect Haralds Kundziņš. His son is architect Andris Kundziņš.

Pauls Kundziņš graduated from the Department of Architecture of the RPI in 1913 with praise (cum laude) and was awarded Reinbergs' prize.

In 1919 Kundziņš participated in the foundation of the Faculty of Architecture at the Latvian University, took up heading of architecture workshop "B", lectured on Latvian architecture and art, as well as preservation of monuments.

He initiated collection of materials for an important edition related to the history of civilization "Materials on Latvian Building Construction". In 1933 he defended his thesis "Threshing Barn as a Dwelling in Latvia", received a doctor's degree and was elected professor.

In 1944 he had to go abroad where he continued his pedagogic and scientific work — renewed the activity of the Latvian Architects Union in Stockholm, organized the Faculty of Architecture and Engineering at the Baltic University in Germany, was dean and vice-president of this university. Later he moved to Sweden and worked at the "Institute för Folklivsforskning", but in 1952 left for Halifax in Canada. There he wrote a monograph on Latvian folk construction "Latvian Farmstead" (1974). In this work he thoroughly analysed the development of Latvian farmsteads from beginnings to breakdown.

In his creative work P. Kundziņš made use of the traditions of folk construction in careful up-to-date interpretation.

His most significant designs were implemented in Latvia before WWII. They are churches at Allaži and Ikšķile (1932), reconstruction of churches in Jelgava, Riga, Viesīte, Ventspils, Talsi, Rauna, Cēsis.

P. Kundziņš is the author of country clubs in Jaunpils, Dobele, Saldus, schools in Valka, Upesgrīva and elsewhere, Structures on Esplanade in Riga, tenament houses in Riga at 21 and 31 Stabu street, 6 Baznīcas street, at 4 and 21 Tomsona street, as well as private residences in Mežaparks.

Skujiņš Fridrihs Kārlis (1890, Riga — 1958, Berlin) — Latvian architect, graduate of the RPI in 1916. Since 1926 he was assistant at professor P. Kundziņš' workshop at the Faculty of Architecture of the Latvian University. In 1940 F. Skujiņš moved to Germany. F. Skujiņš was the author of the general conception for the International Agricultural and Industrial Exhibition in Ķīšezera street in Riga, he designed quite a number pavilions for foreign companies at the exhibition. He worked in a very wide range of styles. Cinemas "Splendid Palace" in Riga (1924) and "Gloria Palace" in Tallinn (1926) are designed in ornate neobaroque forms, nationally romantic style is evident in the restaurant Merry Gnat in Ķemeri (1932), close-to-functionalism expression can be found in school buildings in Viesīte (1927) and Kandava (1929—1936), neoeclectic manner of design has found implementation in the building of the Court Palace in Riga (1936—1938). In 1938 in competition for the design of Victory Square he shared the first prize with architect G. Dauge.

Kampe Pauls (1885, Valka district — 1960, Bonn, Germany) — Latvian architect, historian of architecture. From 1905 to 1910 he studied at the Riga Polytechnical Institute with an interruption of two years (1906—1908) which he spent on studies at the Technical Higher School in Darmstadt. He was an associate professor of the RPI (1914—1919) and the Latvian University (1920—1936), professor of the Latvian University (1937—1944). P. Kampe received his doctor's degree in 1936. He perfected his knowledge during his trips abroad (Poland, Italy, France, Finland, Sweden). In 1944 he emigrated to Germany.

P. Kampe has designed reconstruction projects for a church tower in Apšukalns (1926—1927) and a church in Ikšķile (1926), supervised the reconstruction work of Riga Reformation Church (1932) and Alūksne church (1934). He was a member of the Board of Monuments (1924). He has compiled and published exhaustive information about the history of Latvian architecture, Latvian architects and builders, has contributed to publications "Jahrbuch der bildenden Kunst in den Ostseeprovinzen" (1910—1913 and 1927), "Illustrated Magazine" (1927), journal "Latvian Architect" (1938—1940), transactions of the Latvian University. He is the author of books "Architectural Forms of Different Materials" (1922), "Basic Forms of Architectural Body" (1924). His largest and most significant work is "Lexikon Liv- und Kurländischer Baumeister, Bauhandwerker und Baugestalter von 1400 bis 1850" published in Stockholm in 1951 and 1957.

Krūmiņš Artūrs (1879, Jaunpiebalga — 1969, Riga) — Latvian architect, graduate of the Department of Architecture of the RPI in 1907. A. Krūmiņš worked as an architect in Moscow (1907—1920), in 1920 started work at the Latvian University, was associate professor (1939—1940) and professor (1940—1950). A. Krūmiņš has delivered lectures in history of architecture, perspective, composition. In 1940 he became doctor of architecture, in 1946 was elected academician of the Latvian Academy of Sciences.

During his stay in Moscow (1907—1919) he designed industrial and residential buildings, after returning to Latvia created projects for multi-story dwelling houses and private residences in Riga, land bank in Daugavpils (1934), sugar refinery in Krustpils (1932), a bar and 3 halls at the hotel "Rome" et. al.

He studied history of Latvian architecture, wrote books "Kristaps Morbergs" (1938), and "Рига" (Moscow, 1947), contributed entries to the Latvian encyclopedia and vol. I of the book History of Art edited by V. Purvītis (1934—1935).

His manuscripts "Problems of Baroque architecture" (1926) and "Construction of Wooden Churches in Latgale in the 18th Century" (doctor's thesis in 1940) have not been published.

A. Krūmiņš was the libretto author to the first Latvian original opera "Baņuta" (1903, revised in 1941).

Lamze Arnolds (1889, Iecava — 1945, Riga) — Latvian architect, graduate of the Department of Architecture of the RPI in Moscow in 1916. A. Lamze worked at the Latvian University as an associate professor (1920—1940), professor (1944),

headed the departments of town-planning and building layout. A. Lamze was an outstanding expert of town-planning. He founded and headed the office in charge of the new buildup of Riga (1925—1936), was a member of the International Town-planning Association, took part in several European congresses on problems of town-planning.

A. Lamze supervised the elaboration of Riga Master Plan (approved in 1936), the project for detailed planning of the central part of the city, specifications and draft laws on construction in Riga, as well as the scheme of the Riga postwar master plan (1944—1945). He has also worked out a design for a garden city in Iecava.

A. Lamze has written articles on town-planning and housing construction, e. g., "Gross-Riga" (Zeitschrift für Kommunalwissenschaft, 1926), "Der Ausbau Rigas" (Berichte der I Konferenz des Baltischen Städteverbandes, 1928), "Planned Build-up and Development of Cities and Towns" (1929), "Territory Problems in Build-up of Great Riga" (in the book "Riga as Capital of Latvia", 1932).

Articles by A. Lamze have been published in transactions of international congresses on housing and town-planning in Berlin (1931), London (1935), Stockholm (1939).

Birzenieks Aleksandrs (1895, Riga — 1980, Riga) — Latvian architect, candidate of Architectural Sciences (1945). He entered the RPI in 1915, graduated from the Faculty of Architecture of the Latvian University in 1921. Since 1921 he has been a standing lecturer of the Latvian University, the Latvian State University and the Riga Polytechnical Institute. In 1936 A. Birzenieks became associate professor.

The most significant works of A. Birzenieks: partnership in the erection of the Worriors' Cemetry ensemble, gate to Rainis' Cemetry (1929), open-air stages for the song festivals in Riga (1931, 1933, 1938), Dzintari concert hall at Jūrmala (1936). He is the author of a number of architectural monuments to the heroes and victims of World War I. Together with O. Zakamennijs he designed a memorial to the revolutionaries of 1905 at Matīss' Cemetery (1960).

A. Birzenieks' architecture is simple, laconic, clasically balanced but tending to abstract, symbolic forms, sometimes he has resorted to motifs of folk art.

Tīlmanis Osvalds (1900, Šķibe — 1980, Riga) — Latvian architect, professor, Riga chief architect (1934—1958) and chairman of the Board of Latvian Architects' Union (1959—1965), the most prominent representative of the profession in Latvia after WW II.

O. Tīlmanis graduated from the Faculty of Architecture in 1927. His diploma work "Etnographic Open-air Museum in Riga" became the basis for the foundation of the museum in 1928. During his studies at the faculty Tīlmanis sketched and measured many folk construction projects. As chief architect of Riga O. Tīlmanis successfully combined administrative and creative work. He designed a block of dwelling houses in Grīziņkalns (1929), Riga crematory (1938—1939, in cooperation with S. Antonovs. The structure was completed in 1994), the first multi-rise structure in Riga — the House of Collective Farmers (1958, the present Academy of Sciences). O. Tīlmanis

reconstructed Town Hall square after WW II, designing the main building of the Riga Technical University (1958) and dwelling houses in Kungu street.

Pedagogical work attracted O. Tīlmanis all his lifetime. From 1930 to 1935 he was a teacher at the Riga Building College, from 1945 to 1949 he was on the staff of the Faculty of Architecture at the Latvian University, but in 1958 he took the lead of the Department of Architecture of the reestablished Riga Polytechnical Institute and set up post-graduate training, supervised theses.

O. Tīlmanis has published articles on housing construction and park architecture.

Antonovs Sergejs (1884, Riga — 1956, Riga) — Russian architect, artist, stage designer. In 1909 he gratuated from the Faculty of Architecture of the RPI getting a diploma of an engineer-architect, but in 1914 received the degree of an architect-artist after studies at the Higher Art School at the Petersburg Academy of Arts. From 1914 to 1920 he was lecturer and architect in Petersburg, Pskov and Rēvele. Beginning with 1920 he worked at the Faculty of Architecture of the Latvian University and the Latvian State University as a lecturer. In 1945 he became professor and headed a workshop of architectural design, later the department of fine arts.

The buildings and interior layouts designed by S. Antonovs are characterized by structural logic, functional clarity and decorative splendour, which he reached by generous application of baroque details. His most outstanding creations are: pavilion of Soviet Russia at the first International exhibition in Riga (1921), restaurant "Lido" in Dzintari (1930), Latvian pavilion at the World Exhibition in Brussels (1935), crematory in Riga (1938—1939, in cooperation with O. Tīlmanis), facades of the hotel "Riga" (1948).

S. Antonovs was very active in the field of fine arts. His drawings, water colours, and colour linocuts reveal the historical fascination as of Belgian, French and Italian cities and towns, so that of Riga and Tallinn. He has made sketches of scenographic arrangement for many theatre performances.

Štālbergs Ernests (1883, Liepāja — 1958, Riga) — Latvian architect who along with E. Laube and P. Kundziņš was one of the dominating personalities at the Faculty of Architecture of the Latvian University, leader of workshop C . Having gained good education at Kazan Art School (1902—1904) and Peterburg Academy of Arts (1904—1914) he started his professional activity in Russia. In cooperation with architect V. Ščuko he designed the Russian pavilion for the exhibition in Rome. E. Štālbergs repeatedly turned to studies of Italian architecture, especially during the period of his pedagogical activity. It started in Petersburg in 1914 and from 1922 was continued in Riga until the closing of the Faculty of Architecture in 1950.

In his creative work Štālbergs resorted to the experience gained from the studies of classic architecture. Being an ardent adherent of functionalism, he popularized in Latvia the Scandinavian architecture of the 30ies. His most prominent works are the Big Hall in the University courtyard (1929—1936); a dwelling house in Samarins' street (1930), Liberty Monument (1930—1935, in cooperation with sculptor K. Zāle) and monument to warriors having defended Riga in Imanta (1934).

His big projects for the Meeting Hall in Riga (in two versions, 1928—1929) and hotel "Riga" in Old Riga (1945—1947) were not realized. They were rejected by the society as incompatible with the dominating retrospective tendencies of the time.

E. Štālbergs was a talanted architect with logical perception of things and pointed conceptions, thus leaving a deep impact on his disciples and collegues. Being an enthusiast of new ideas and progress in architecture he was less successful in the sphere of practical construction. However, as a pedagogue, educator and thinker Štālbergs was a prominent personality.

Bikše Kārlis (1887, Liepāja — 1954, Sydney, Australia) — Latvian architect who graduated from the Department of Architecture of the Kazan Art School in 1908, the Academy of Arts in Petersburg in 1916 getting the degree of architect-artist, and Petersburg School of military engineers in 1917.

From 1923 to 1936 he was an assistant at E. Štālbergs' workshop "C" at the Faculty of Architecture of the Latvian University, but from 1936 to 1944 he was an associate professor, later extraordinary professor at the Latvian Academy of Arts, as well as teacher at the Riga State Technical School. In 1944 he left for Germany, but in 1949 moved to Australia.

K. Bikše has designed schools in Liepāja, Ventspils, Saldus, a sanatorium in Ogre, health insurance office in Riga in Lāčplēša street (the present building of out-patients clinic No 5), many tenament houses and private residences in Riga.

Bērzkalns Pēteris (1899, Madona district, — 1958, Riga) — Latvian architect, townplanner. In 1930 he graduated from the Faculty of Architecture of the Latvian University, from 1921 to 1935 worked in the office of Riga Master Plan. In 1924 he started his career at the Latvian University. In 1936 Bērzkalns received a doctor's degree for his thesis "Housing Construction in Riga in 1913", but in 1944 he was awarded the honorary doctor's degree of architecture for thesis "District of Postwar Development in Riga along Vidzeme Highway in 1920—1940".

In 1944 P. Bērzkalns became professor. After WW II he was reduced in rank to an associate professor. From 1945 to 1950 he headed the departments of town-planning and building layout, but from 1950 to 1958 — the department of architecture. P. Bērzkalns has designed more than 200 dwelling houses in simple traditional forms.

P. Bērzkalns is the author of numerous scientific publications on town-planning and development, architecture of small-size dwelling houses and other subjects. His second doctor's thesis is "Development of Small-size Type of Dwelling Houses in Latvia in the 17th—20th Centuries". The manuscript has never been printed.

Staņa Marta (1913, Strenči — 1972, Riga) — Latvian architect, consistent adherent of modern architecture. From 1936 to 1945 she studied at the Faculty of Architecture of the Latvian University in professor E. Štālbergs' workshop. After graduation she became Štālbergs' assistant and took part in projects supervised by the professor. She held this post untill 1950 when the faculty was closed. M. Staņa has

lectured at the Riga Secondary School of Applied Arts (1953—1959) and the Latvian Academy of Arts (1958—1971). She designed furniture and arranged exhibitions. The demands imposed on arhitecture by the Stalinist epoch made M. Staņa look for job outside Riga where the surveillance of state officals was not so strict. Thus she designed a club (1953—1956), a secondary school and multi-storey dwelling houses (1955—1959) in Zvejniekciems. The projects are the best samples of rational architecture of that time, their details showing the presence of national elements.

Recognition came to M. Staņa in 1959 when she won the first prize in the competition for the design of the Art (Dailes) Theatre. It was the most significant project in her life, although she did not live to see its completion in 1976. The theatre building is a consistently functional structure characterized by plasticity of concrete and generous use of materials. Staņa's authority in world arhitecture was Brazilian arhitect Niemeyer. Innovation and freedom in applying plastic forms are characteristic also to M. Staņa's designs, especially those submitted for competitions, — projects for the monument in Playa Girón, Cuba (1963), Budapest National Opera (1965), the memorial to Latvian Red Riflemen in Riga (1966) et. al. Her contemporaries characterize her as a bright personality who helped any architect and artist, everybody who was able to perceive and propogate her ideas.

Zakamennijs Oļegs (1914, Kislovodsk — 1968, Riga) — Russian architect, one of the apologists of modern architecture in Latvia. He received his architect's diploma in Azerbaijan in 1939, after the war he perfected his knowledge at Vasnins' workshop in Moscow and wrote his doctor's thesis "Cinemas in City Centres". In 1954 he moved to Riga. He was an outstanding pedagogue, associate professor at the Faculty of Architecture of the Latvian State University from 1954 to 1968. O. Zakamennijs was a prominent architecture critic, one of the co-authors of the book "Contemporary Architecture in Latvia" (1965), he published articles on problems of synthesis of arts. From 1957 to 1965 O. Zakamennijs worked at the design institute "Pilsētprojekts" supervising project design of important public buildings and memorials. His most significant creations are memorial to the revolutionaries of 1905 at Matīss' Cemetery in Riga (1955, in cooperation with A. Birzenieks), Riga Medical School No 1 (1963), E. Dārziņa Music School (1966), Salaspils Memorial (1959—1968, in cooperation with other architects). He was the initiator of many innovations in Riga, has worked out the project for illumination of Old Riga at night.

Vasiljevs Jurijs (1928, Moscow — 1993, Riga) — Russian architect, a historian of architecture and art. He graduated from the Faculty of Architecture of the Latvian State University in 1951. He worked at the Institute of Architecture and Building Construction of the Latvian Academy of Sciences, in 1955 in Moscow he defended his doctor of arts thesis "Classicism in Riga Architecture". Since 1964 he was associate professor at the Department of Architecture of the RPI.

Being an outstanding expert on issues of preservation and restoration of architectural monuments, he started and supervised training of architectural restoration

specialists at the RPI. He is the author of more than a hundred scientific publications, including a chapter on Latvia in the book "Kunstdenkmäler der Baltischen Staaten", Leipzig, 1992, and of the monographs Классицизм в архитектуре Риги, Riga, 1961 and Рига. Памятники зодчества, Riga, 1971.

Driba Dzintars (1928, Riga — 1993, Riga) — Latvian architect, graduate of the Latvian State University in 1953. From 1953 to 1958 he worked at the design institute Lauku projekts , from 1958 to 1978 was on the staff of the institute "Pilsētprojekts". From 1978 to 1993 he lectured at the Department of Architecture of the RPI, later at the Faculty of Architecture of the RTU.

Dz. Driba has designed culture centres in Valmiera and Saldus (1960), municipality building at Saulkrasti (1975, completed in 1987), has been co-designer of some model dwelling houses and a number of memorial ensembles and monuments, e. g., Latvian Red Riflemen Memorial in Riga (1967—1971) (State Prize of the USSR), monument to the revolutionaries of 1905 in Kuldīga, Rainis monument in Riga (1964—1965), monument to the warriors of WW II at Suntaži, Inčukalns and Nīkrāce (1979), G. Eliass' monument in Jelgava (1987).

Dz. Driba is the author of the interior design of bookshop "Globuss" in Riga (1958). He has created the reconstruction project of Āraiši lake castle.

MEISTER DER BAUKUNST LETTLANDS

Im Buch werden die Meister der Baukunst in Lettland behandelt, deren Leben und professionelle Tätigkeit mit der Architekturschule Rigas verbunden war. Zum ersten Mal wird ein Verzeichnis aller Personen, die in der Zeitperiode 1874—1994 in Lettland das Architektendiplom erworben haben, veröffentlicht.

Die ersten akademisch geschulten lettischen Architekten wirkten in Lettland seit der zweiten Hälfte des 19. Jh. Die erste Generation der lettischen Architekten repräsentiert J. F. Baumanis allein, die nächste Generation repräsentieren K. Pēkšēns und O. Bārs. Sie waren leuchtende Stars, die aufleuchteten und auch erlöschten. Die dritte Generation — E. Laube und seine Zeitgenossen — hat schon in der Hochschule Nachfolger ihres Berufes erzogen.

Die Baukunst Lettlands ist eigentümlich, mit ausgeprägt regionalen Merkmalen. Die in der Rigaer Architekturschule gepflegten Traditionen liegen ihnen zugrunde. Die Schule, die 1869 als Abteilung für Architektur am Rigaer Polytechnikum entstanden ist, wurde zu Beginn des 20. Jahrhunderts zum akademischen Bildungszentrum für Architektur des Baltikums. Die Rolle der Alma mater bei der Gründung der Fakultät für Architektur der Universität Lettlands im Jahre 1919 war maßgebend. Die Ausbildung von Architekten erfolgt heutzutage an der Fakultät für Architektur der Technischen Universität Riga.

Abteilung für Architektur am RPI (1869—1918)

Die Abteilung für Architektur am Rigaer Polytechnischen Institut wurde 1869 eröffnet. Ihre Dekane waren: 1870 — Prof. G. Hilbig, 1887—1905 — Prof. J. Koch, 1905—1906 und 1915—1917 — Prof. O. Hoffmann, 1906—1915 — Prof. W. Stryk, 1917—1918 — Prof. K. Ronzewski. Die Abteilung für Architektur befand sich im Gebäude auf dem heutigen Rainis Boulvard 19, das nach dem Entwurf von G. Hilbig von 1866 an in mehreren Etappen errichtet wurde. Am Anfang war die Studentenzahl nicht groß, bis 1896 haben 48 Architekten die Abteilung absolviert, darunter solche berühmte Persönlichkeiten wie O. Bārs, A. Reinberg, W. Bockslaff, K. Pēkšēns. Wie nach den Entwürfen des Lehrkörpers, so auch nach den der Absolventen des RPI sind viele bedeutende Bauwerke sowohl in Riga als auch in anderen Städten Lettlands errichtet worden. Bis zum I Weltkrieg haben 169 Spezialisten die Abteilung für Architektur absolviert. Sie haben nicht nur in Lettland, sondern auch in anderen Baltischen Ländern, in Polen, Rußland u. a. gewirkt. Von den zu dieser Zeit in Riga praktizierenden ca. 70 Architekten waren 80 % Absolventen des RPI, somit ist die Architektur zu Beginn des 20. Jh. voll und ganz das Produkt der örtlichen Schule. Wenn die Pädagogen in der Anfangsphase der Tätigkeit der Abteilung Immigranten gewesen sind, vor allem aus Deutschland, so waren sie alle am Anfang des

20. Jh. Zöglinge des RPI. Während des I Weltkrieges setzte die Abteilung für Architektur ihre Arbeit in der Evakuation in Rußland fort, wo etwa noch 100 Architekten ausgebildet wurden, 1918 kam sie aber wieder nach Riga zurück.

Im Beitrag sind umfassende Informationen über die pädagogische, praktische und wissenschaftliche Tätigkeit von fast allen Lehrkräften der Architekturabteilung des RPI gegeben.

Fakultät für Architektur an der LU (1918—1944)

Nach dem ersten Weltkrieg, als das Rigaer Polytechnische Institut von der Evakuation in Rußland zurückgekehrt ist, wurde es mehrmals reorganisiert, bis 1919 die Universität Lettlands mit der Fakultät für Architektur gegründet wurde, die zur ersten nationalen lettischen Architekturschule in Lettland wurde. 1919—1922, 1932—1934 und 1938—1940 war ihr Dekan Prof. E. Laube, 1922—1923 und 1936—1938 — Prof. P. Kundziņš, 1924—1926 — Oberdozent A. Krūmiņš, 1926—1928 — Oberdozent E. Štālbergs. 1928—1930 — Oberdozent A. Malvess, 1930—1932 — Oberdozent E. Ādamsons, 1934—1936 — Oberdozent A. Lamze.

Die Ausbildung wurde nach dem Werkstattprinzip organisiert. In der Werkstatt "A" entsprechend den Ansichten und der schöpferischen Handschrift ihres Leiters, Prof. E. Laube wurde mehr die Aneignung der künstlerischen Gesetzmäßigkeiten der klassischen Architektur akzentuiert. In der Werkstatt "B", die der Dozent, später der Professor P. Kundziņš leitete, wurde der Suche nach örtlichen und nationalen Kennzeichen der Baukunst Aufmerksamkeit geschenkt, indem auch die Erfahrung bei der Erforschung des Nachlasses der Volksholzbauweise ausgewertet wurde. Etwas später entwickelte sich die Zielrichtung der 1922 gegründeten Werkstatt "C" unter der Leitung des Dozenten, später des Professors E. Štālbergs, die sich dem Ausdruck der internationalen modernen Bewegung oder der Ausdrucksform des Funktionalismus näherte. 1919 nahmen 41 Studenten das Studium an der Fakultät für Architektur auf, bis 1930 aber schwankte deren Absolventenzahl von 1 bis 5, 1931 stieg sie auf 13, dann sank sie etwas. Insgesamt hat die Fakultät 1920 bis 1940 126 Architekten ausgebildet. Nach gewissen Schwierigkeiten während der ersten russischen Okkupation 1940 setzte die Fakultät für Architektur ihre Tätigkeit auch 1941—1944 erfolgreich fort. Danach wurden fast 3/4 der Architekten Lettlands, darunter auch viele Lehrkräfte der LU, gezwungen, ihre Heimat zu verlassen. Im Beitrag ist eine umfassende Information über alle Pädagogen der Fakultät für Architektur der LU und deren schöpferische und wissenschaftliche Tätigkeit gegeben.

Die Architekturschule Lettlands (1944—1995)

Die Fakultät für Architektur an der Universität Lettlands setzte nach dem zweiten Weltkrieg die Arbeit fort, ungeachtet dessen, daß die absolute Mehrheit der Architekten, darunter die Leiter der Werkstätten Prof. E. Laube und Prof. P. Kundziņš, emigrierte. Es wurden zwei Projektierungswerkstätten unter der Leitung von Prof.

E. Štālbergs und Prof. S. Antonovs, der vor dem Krieg Assistent von E. Laube war, gegründet. Der erste leitete die Studenten auch weiterhin näher an die Formensprache der international modernen Bewegung oder des Funktionalismus, der zweite leitete sie zu den retrospektiven Tendenzen des Neoeklektizismus hin, die bereits in der Vorkriegszeit Lettlands ausgeprägt waren. In der Zeit des Stalinregimes erhielten sie den offiziellen Status des Ideenmonopols. Allmählich wurde von den aus Rußland kommenden Architekten, sowie einem Teil der Studenten durch die Unterstützung der herrschenden Architekturpolitik 1950 die Liquidation der Fakultät für Architektur an der Lettischen Staatlichen Universität erzielt. Professor E. Štālbergs und seine Assistenten M. Staņa, J. Ginters u. a. wurden entlassen. Dank dem Protest der Architektenkreise wurde die berufliche Ausbildung am Lehrstuhl für Architektur der Lettischen Staatlichen Universität jedoch erneuert. Die führenden Lehrkräfte waren hier Architekten des zweiten Planes aus der Vorkriegszeit Lettlands — Patrioten ihres Berufes: A. Birzenieks, P. Bērzkalns u. a. Die Studentenzahl wurde reduziert, der Wettbewerb beim Eintritt in die Hochschule wurde somit größer — bis acht Bewerber auf einen Studienplatz.

Die Lage verbesserte sich 1958, als das Rigaer Polytechnische Institut wiedereröffnet wurde, dessen Lehrstuhl für Architektur an der Fakultät für Bauwesen der Chefarchitekt Rigas O. Tīlmanis übernahm, seit 1960 Professor. Von 1969 leitet den Lehrstuhl und von 1990 die erneuerte Fakultät für Architektur Prof. O. Buka, von 1992 ist Dozent J. Briņķis der Dekan der Fakultät. Die historischen Räume der Fakultät, in denen sie seit der Gründung hauste, mußten verlassen werden. Die Ausbildung der Architekten fand an mehreren Orten Rigas statt, bis 1975 auf der Ķīpsala Lehrgebäude errichtet wurden. Zur Zeit kann an der Fakultät für Architektur der Technischen Universität Riga nach vierjährigem Studium das Bakkalaureat der Architektur erworben werden. Nach 1—2 Jahren Arbeit in der Profession kann man in die Fakultät zurückkehren und im Laufe eines Jahres die Diplomarbeit ausarbeiten. Architekten, die an wissenschaftliche Forschungen interessiert sind, können an der Magistratur studieren und nach der Verteidigung der wissenschaftlichen Arbeit den Magistergrad erwerben.

Baumanis Jānis Fridrihs (1834 Riga—1881 Riga) — Architekt, der erste lettische Professionelle mit akademischer Ausbildung. Er ist in der Familie eines Ankerers aus Zaķusala geboren. Von 1853 hat er beim Bautischlermeister J. Staudens Bauhandwerkfertigkeiten erworben. 1856—1860 arbeitet er im Baubüro des Architekten Akademikers H. Scheel. Von 1860 hat er, dank der Unterstützung des Architekten Professors L. Bohnstedt, an der Berliner Bauakademie, 1862—1863 — an der Petersburger Kunstakademie studiert. 1865 erhält er das Architektendiplom, 1863 gewinnt gemeinsam mit R. Pflug den 1. Preis im Entwurfswettbewerb für das Haus der Ritterschaft (zur Zeit das Parlamentsgebäude in Riga). 1870—1880 ist er Architekt des Vidzemer Gouvernements. Er ist einer der Gründer des Rigaer Architektenvereins (1879) und der Rigaer Lettischen Gesellschaft, 1872—1875 ist er deren Vorgesetzter. Er ist auch ein tatkräftiger Organisator und Teilnehmer des ersten Lettischen

Sängerfestes. Nach seinen Entwürfen wurden die Bauten des I. (1873), II. (1880) und III. (1888). Sängerfestes errichtet, das erste Gebäude der Rigaer Lettischen Gesellschaft Merķeļa Straße 13 (1869, später abgebrannt, das heutige Gebäude 1909 erbaut).

J. F. Baumanis ist kein Pädagoge gewesen; in seiner Werkstatt hat aber K. Pēkšēns sein professionelles Schaffen aufgenommen, in dessen Büro seinerseits später, zu Beginn des 20. Jh., E. Laube, A. Malvess u. a. lettische Architekten auf dieselbe Art und Weise gearbeitet haben. Solchermaßen ist J. F. Baumanis im wesentlichen als Stammvater der lettischen Architekturschule anzusehen.

Nach den Entwürfen von J. F. Baumanis ist eine Orthodoxenkirche in Südestland errichtet und auch mehrere Kirchen in Vidzeme (Bērzaune, Nītaure, Mārciems u. a.) errichtet, in Riga aber mehr als 150 Wohn- und öffentliche Gebäude, darunter etwa 100 mehrstöckige Steinbauten. 54 von ihnen befinden sich im Boulevardring des Zentrums, was etwa ein Drittel von der städtebaulichen Bebauung des Ensembles beträgt. Die bedeutendsten Bauwerke sind: das Alexander-Gymnasium Kr. Barona Straße 1 (1869), das Lomonosow-Gymnasium Rainis Boulevard 29 (1869), das Zirkusgebäude Merķeļa Straße 4 (1889), das Bezirksgericht Brīvības Straße 34 (1888) u. a., alle im Stil des Eklektizismus errichtet.

Pēkšēns Konstantīns (1859 Mazsalaca, Kreis Wolmar—1928 Bad Kissingen, Deutschland, beerdigt in Riga) — lettischer Architekt. 1885 hat er die Fakultät für Architektur am RPI absolviert. Ein Jahr hat er im Büro des Architekten J. F. Baumanis gearbeitet, seit 1886 — selbständige Architektenpraxis. Er ist einer der Gründer der Studentenkorporation Selonia und 1879 — des Rigaer Architektenvereins. Er hat das Montageunternehmen für sanitärtechnische Systeme "Konstantīns Pēkšēns" gegründet und geleitet.

K. Pēkšēns, ebenso wie J. F. Baumanis, ist kein Pädagoge an der Hochschule gewesen, doch hat in seinem Büro eine Reihe der lettischen Meister der angehenden Architektengeneration am Anfang des 20. Jh. ihre berufliche Tätigkeit begonnen. Somit repräsentiert er die zweite Generation in der Entwicklung der lettischen professionellen Architekturschule.

Nach den Entwürfen von K. Pēkšēns sind gegen 250 mehrstöckige Steinhäuser in Riga sowie eine große Anzahl von Holzbauten mit wenig Stockwerken errichtet.

Die Bauten von K. Pēkšēns sind Ende des 19. Jh. im Stil des Eklektizismus gestaltet, meist in der Manier der Neurenessance, z. B. der Handelskomplex "Berga bazārs" (Berga-Basar) in Riga Dzirnavu Straße 84 und Marijas Straße 13 (1888), das Gebäude der Gesellschaft "Pavasaris" (Frühling) Tilta Straße 32 (1888), Mietshäuser in Riga.

Am Anfang des 20. Jh. sind die Bauten von K. Pēkšēns meist in den unterschiedlichsten Formen des Jugendstils gestaltet. Durch eine reiche ornamental-dekorative Gestaltung zeichnen sich die Bank Kaļķu Straße 11, Mietshäuser, darunter Smilšu Straße 2, u. a. aus. Die Mehrheit der Bauten ist in rationalistischen Jugendstilformen gestaltet. Die künstlerisch ausdrucksstärksten sind die Bankgebäude Brīvības Straße 46 (1907) und Tērbatas Straße 14 (1909), Mietshäuser Ausekļa Straße 4 (1909), Avotu

Straße 1, 44 (beide 1904) u. a. Eine Reihe der Jugendstilbauten von K. Pēkšēns sind mehr oder weniger ausgeprägte Werke der nationalen Romantik, z. B. Mietshäuser Alberta Straße 12 (1903), Kr. Barona Straße 40, Brīvības Straße 192 (beide 1907).

Laube Eižens (1880 Riga—1967 Portland, USA) — lettischer Architekt. Er hat 1906 die Abteilung für Architektur des RPI absolviert. 1906—1907 Arbeit im Büro des Architekten K. Pēkšēns, von 1907 selbständige Praxis, auch Dozent des RPI. 1919 ist er unter den Gründern der LU, 1920 Professor, Leiter der Architekturwerkstatt "A" für Projektierung, 1930 — Ehrendoktor in der Architektur (Dr. h. c.) (Doktor ehrenhalber in der Architektur).

Eižens Laube ist einer der Gründer des Architektenvereins und dessen erster Vorsitzende (1924—1926). 1937 wurde er zum korrespondierenden Mitglied des Britischen Königlichen Institutes für Baukunst (RIBA) gewählt. 1944 emigrierte er, lebte in Berlin. 1947—1949 Professor an der Baltischen Universität (in Pinaberg bei Hamburg), von 1948 — Dekan der Fakultät für Architektur und Ingenieurwissenschaften. 1950 siedelte er in die USA über.

Nach den Entwürfen von E. Laube sind mehr als 200 Wohnhäuser und öffentliche Bauten, darunter etwa 90 mehrstöckige Steinbauten in Riga, errichtet oder umgebaut worden. Die ersten Bauten sind gemeinsam mit K. Pēkšēns in den dekorativen Formen des frühen Jugendstils entworfen. In der Anfangsphase des selbständigen Schöpfertums wandte sich E. Laube vor allem der nationalen Romantik zu. Die kennzeichnendsten Werke: Mietshäuser Alberta Straße 11, Brīvības Straße 37, 47 und 62 (alle 1908). Später arbeitete er meistens in dem rationalistischen, dem sog. lotrechten Jugendstil.

Am Vorabend des 1. Weltkrieges ist eine Reihe der Werke von E. Laube in der Manier des Neoklassizismus eingehalten: das Haus der Rigaer Lettischen Gesellschaft Merķeļa Straße 13 (1909, zusammen mit E. Pole) u. a. E. Laube hat 6 erste Preise und eine Reihe von anderen Preisen auf öffentlichen Projektwettbewerben in der Architektur gewonnen.

In der Zeit des unabhängigen Lettlands wurde nach den Entwürfen von E. Laube das Parlamentsgebäude (1922) nach einem Brand wiederaufgebaut, sein eigenes Wohnhaus in Riga, Baložu Straße 20 (1924), Mietshaus in Riga, Brīvības Straße 39 (1929), Hotel in Ķemeri (1933), Anbau für das Haus der Rigaer Lettischen Gesellschaft (1935) errichtet, Umbau im Rigaer Schloß (1938) durchgeführt. Alle Werke sind im Stil des Neoklassizismus. Er hat mehr als 50 wissenschaftliche Arbeiten über Stilfragen und Theorie der Baukunst veröffentlicht. Im Exil hat er das Manuskript "Manifestation of Architecture" verfaßt.

Malvess Augusts (1878 Vecgulbene—1951 Riga) — lettischer Architekt, Fachmann für Baumaterialien und Baukonstruktionen. 1906 hat er die Fakultät für Architektur des RPI absolviert, im Baubüro von K. Pēkšēns (1906—1909) gearbeitet, 1909—1915 sein eigenes Büro geleitet. Von 1919 — Pädagoge der Staatlichen Universität Lettlands, außerordentlicher Professor (1939), Professor (1944). Er hat das Wörterbuch zum Baufachwortschatz in lettischer, deutscher, russischer Sprache

"Tehniskā vārdnīca būvvielām, būvdarbiem un konstrukcijām" (Technisches Wörterbuch für Baustoffe, Bauarbeiten und Konstruktionen) 1931 in Riga veröffentlicht. In Riga sind nach den Entwürfen von Malvess gegen 20 mehrstöckige Steinbauten, meistens in rationalistischen Jugendstilformen, darunter Mietshäuser Kuģu Str. 11/13 (1911, zusammen mit E. Laube), Stabu Straße 99 (1909) u. a. errichtet worden.

Kundziņš Pauls (1888 Smiltene—1983 Halifax, Kanada, die kremierte Asche in den Stockholmer Waldfriedhof hinübergeführt) — lettischer Architekt, der zweite Sohn von Pastor, später Papst Dr. Kārlis Kundziņš und seiner Frau Šarlote, geb. Egerte. Der älteste Bruder von Pauls Kundziņš ist Kārlis Kundziņš, Professor, Doktor der Theologie, der jüngste — Architekt Haralds Kundziņš. Der Sohn von P. Kundziņš ist der Architekt Andris Kundziņš.

Pauls Kundziņš hat 1913 die Abteilung für Architektur am RPI mit Belobigung — Erwerb des Reinburger Preises absolviert. 1919 beschäftigt sich Kundziņš mit den Organisationsfragen der Fakultät für Architektur der LU, übernimmt die Leitung der Architekturwerkstatt "B", hält Vorlesungen über Baukunst und bildende Kunst und Denkmalerhaltung. Er hat auch das Materialiensammeln für eine bedeutende kulturhistorische Ausgabe Materialien über Bauwesen Lettlands organisiert. 1933 verteidigt er die Dissertation "Die bewohnbare Korndarre in Lettland", erhält den Architekten-Doktorgrad und ist zum Professor gewählt worden.

1944 begibt er sich ins Exil, wo er die pädagogische und wissenschaftliche Arbeit fortsetzt: erneuert die Tätigkeit des Architektenvereins in Stockholm, organisiert die Fakultät für Architekten und Ingenieure an der Baltischen Universität; in Schweden funktioniert "Institute för Folklivsforskning". 1952 emigriert er nach Halifax (Kanada). Da verfaßt P. Kundziņš ein grundlegendes Werk über die Volksarchitektur Lettlands "Das Lettengehöft" (Der lettische Bauernhof, 1974). Darin ist eine grundlegende Analyse der Entwicklung des lettischen Bauernhofes von dessen Uranfang bis zum Zusammenbruch gegeben.

P. Kundziņš verwendet in seiner schöpferischen Arbeit als Architekt die Bautraditionen des Volkes in einer feinfühlenden, zeitgemäßen Interpretation. Die bedeutendsten Projekte sind vor dem II. Weltkrieg in Lettland verwirklicht worden: Kirchen in Allaži (1926), Ikšķile (1932), Rekonstruktion von Kirchen in Jelgava, Riga, Talsi, Viesīte, Ventspils, Rauna, Cēsis; Kundziņš hat auch die Volkshäuser in Jaunpils, Dobele, Saldus entwickelt, Schulen in Valka, Upesgrīva u. a., Bauten für das Sängerfest auf der Esplanade in Riga, Mietshäuser in Riga (Stabu Straße 21, 31, Baznīcas Straße 6, Tomsona Straße 4 und 21) sowie Privathäuser in Mežaparks (Keiserwald).

Skujiņš Frīdrihs Kārlis (1890 Riga—1958 Berlin), lettischer Architekt. 1916 hat er das RPI absolviert. Von 1928 ist er Assistent der Fakultät für Architektur an der LU in der Werkstatt von Prof. P. Kundziņš. 1940 emigriert er nach Deutschland. Nach der gesamten Konzeption von F. Skujiņš wurde 1922—1925 die internationale Ausstellung für Ackerbau und Industrie in Riga Ķīšezera Straße gestaltet und viele ausländische Pavillons errichtet. Er hat in einem sehr breiten Stilspektrum gewirkt. In

prächtigen neobarockalen Formen sind die Filmtheater "Splendid-Palace" in Riga (1924), "Gloria-Palace" in Tallinn (1926) gestaltet, in national-romantischer Manier — das Restaurant "Jautrais ods" (Lustige Mücke) in Ķemeri (1932), in einer dem Funktionalismus nahen Ausdrucksform — die Schulen in Viesīte (1927) und in Kandava (1936), in der Manier des Neoeklektizismus — der Justizpalast in Riga (1938). 1938 hat er gemeinsam mit dem Architekten G. Dauge im Projektwettbewerb für Uzvaras-Platz in Riga, den 1. Preis gewonnen.

Kampe Pauls (1885 Kreis Valka—1960 Bonn, BRD) — lettischer Architekt, Architekturhistoriker, hat am Rigaer Polytechnischen Institut (1905—1910), an der Technischen Hochschule Darmstadt (1906—1908) studiert. Dozent am Rigaer Polytechnischen Institut (1914—1919), Dozent an der LU (von 1920), Professor (1937—1944), Dr. arch. habil. 1936. P. Kampe hat sich auf Studienreisen im Ausland fortgebildet. Von 1944 lebte er im Exil in der BRD.

Kampe hat Projekte zur Wiederherstellung des Kirchenturms von Apukalns (1927) und der Kirche in Ikšķile (1926) entwickelt, die Wiederherstellungsarbeiten der Rigaer Reformatorenkirche (1932) und der Kirche zu Alūksne (1934) geleitet.

Als Mitglied der Denkmalverwaltung (1924) hat P. Kampe ein umfangreiches Faktenmaterial über die Geschichte der Baukunst Lettlands und Architekten und Baumeister in Lettland gesammelt und veröffentlicht, hat dies in den Ausgaben "Lehrbuch der bildenden Kunst in den Ostseeprovinzen" (1910—1913 und 1927), "Illustrierte Zeitschrift" (1927), in der Zeitschrift "Der Architekt Lettlands" (1938—1940) publiziert. Verfasser von Büchern: "Die baukünstlerischen Formen von verschiedenen Materialien" (1922), "Grundformen des architektonischen Körpers" (1924). Das umfassendste Werk ist das in Stockholm herausgegebene "Lexikon Liv- und Kurländischer Baumeister, Bauhandwerker und Baugestalter von 1400 bis 1850" (1951, 1957).

Krūmiņš Artūrs (1879 Jaunpiebalga, Kreis Wenden—1969 Riga) — lettischer Architekt, hat die Abteilung für Architektur des RPI absolviert (1907), als Architekt in Moskau gearbeitet (1907—1920). Ab 1920 — pädagogische Tätigkeit an der LU: Oberdozent (1923—1939), Professor (1940—1950). Er hat Kollegs über die Geschichte der Baukunst, Architekturkomposition und Perspektive gehalten. Dr. arch. habil. 1940, 1946 — Akademiker der Akademie der Wissenschaften der LSSR (Lettische Sozialistische Sowjetrepublik). Hat Fabrikgebäude und Wohnhäuser in Moskau entworfen (1907—1919), das Gebäude der Landesbank in Daugavpils (1931), das Gebäude der Zuckersiederei in Krustpils (1932) projektiert. Forschungsarbeit über die Geschichte der Baukunst Lettlands. Verfasser von Büchern "Kristaps Morbergs" (1938), "Riga" (Рига , Moskau, 1947); Veröffentlichungen von Beiträgen in "Lettisches Konversationslexikon", "Kungstgeschichte" in der Redaktion von V. Purvītis (1, 1934—1935). Im Manuskript sind folgende Werke geblieben: "Probleme der Barockarchitektur" (1926), "Holzbaukirchen des 18. Jh. in Lettgallen" (Doktordissertation, 1940). Verfasser des Librettos der ersten lettischen Originaloper "Baņuta" (1903, umgeändert 1941).

Lamze Arnolds (1889 Iecava, Kreis Riga—1945 Riga) — lettischer Architekt. 1916 hat er das RPI absolviert. Dozent der LU (1920—1944), Professor (1944), Leiter des Lehrstuhls für Städtebau und Gebäudeeinrichtungen.

Als hervorragender Spezialist im Städtebau, hat er das Büro für Neuausbau der Stadt Riga gegründet und geleitet (1925—1936), ist Mitglied der Internationalen Union für Städtebau gewesen, Teilnehmer von mehreren Tagungen des Europäischen Städtebaus. Unter der Leitung von Lamze sind der Rigaer Genplan (bestätigt 1936), der Detailplanungsentwurf für den zentralen Stadtteil, Baubestimmungen und Gesetzentwurf für Aufbau Rigas sowie das Schema des Rigaer Genplanes der Nachkriegszeit (1944—1945) entwickelt. Er hat auch den Entwurf für die Gartenstadt in Iecava entwickelt.

Lamze hat über Fragen des Städte- und Wohnungsbaues geschrieben: "Gross-Riga" (Zeitschrift für Kommunalwissenschaft, 1926, 10), "Der Ausbau Rigas" (Berichte der I Konferenz des Baltischen Städteverbandes, 1928), "Plangemäßer Ausbau und die Bebauung der Städte" (1929), "Das Gebietsproblem im Ausbau von Groß-Riga" (Buch "Riga als Hauptstadt Lettlands", 1932), "Lettlands Städtebau" (1935). Die Werke von Lamze sind auch in den Internationalen Tagungsberichten über Wohnungs- und Städtebau in Berlin (1931), in London (1935), Stockholm (1939) veröffentlicht worden.

Birzenieks Aleksandrs (1893 Riga—1980 Riga), lettischer Architekt, Kandidat der Architekturwissenschaften (1945). 1915 ist er in das Rigaer Polytechnische Institut eingetreten, hat 1921 die Fakultät für Architektur an der Universität Lettlands beendet. Vom 1921 ist er langjährig Lehrkraft an der Universität Lettlands, an der Staatlichen Universität Lettlands und am RPI. Ab 1936 ist er Dozent gewesen.

Die bedeutendsten Werke: Teilnahme am Ausbau des Ensembles vom Rigaer Bruderfriedhof, an dem Tor von Rainis-Friedhof (1929), die Bühnen für Allgemeinsängerfeste in Riga (1931, 1933, 1938), die geschlossene Konzerthalle in Dzintari, "Rīgas Jūrmala" (1936). Nach Entwürfen von Birzenieks sind mehr als 10 architektonische Baudenkmäler an die im I. Weltkrieg gefallenen Kämpfer und ein Memorial an die Revolutionäre des Jahres 1905 auf dem Matīsa-Friedhof in Riga (1960, Mitautor O. Zakamennijs) errichtet worden.

Die Baukunst von Birzenieks ist einfach, lakonisch, klassisch gesetzt mit Trend zu abstrakten, symbolischen Formen; manchmal sind Motive der Volkskunst verwendet worden.

Antonovs Sergejs (1884 Riga—1956 Riga) — russischer Architekt, Künstler, Szenograph, hat die Fakultät für Architektur am Rigaer Polytechnischen Institut (1909) und die höhere Kunstschule der Akademie der Künste in Pēterpils (1914) als Ingenieur-Architekt und als Dipl. Architekt-Künstler beendet.

Von 1914 bis 1920 ist er Pädagoge und Architekt in Pēterpils, Pskow, Rēvele. Seit 1920 ist er Lehrkraft an der Fakultät für Architektur in der Universität Lettlands und

in der Staatlichen Universität Lettlands, seit 1945 leitet er die Projektierungswerkstatt und den Lehrstuhl für darstellende Künste.

Für die von Antonovs entwickelten Bauten und Innenräume sind konstruktive Logik, funktionelle Klarheit und dekorative Schönheit, wo Details der Baukunst des Barocks verwendet worden sind, kennzeichnend. Die bekanntesten Werke: Pavillon 1 des Sowjetrußlands auf der Internationalen Rigaer Messe (1921), Restaurant "Lido" in Dzintari (1930), der Pavillon Lettlands auf der Weltausstellung in Brüssel (1935), Krematorium in Riga, gemeinsam mit dem Architekten O. Tīlmanis (1939, vollendet 1994), Fassaden des Hotels "Riga" (1948). Antonovs hat auf dem Gebiet der darstellenden Künste gewirkt. In seinen Zeichnungen, Aquarellen, vielfarbigen Linolschnitten ist der historische Reiz der Städte von Belgien, Frankreich und Italien sowie von Riga und Tallinn offenbart worden. Antonovs hat auch Skizzen für die szenographische Formgebung von vielen Theatervorstellungen entwickelt.

Bikše Kārlis (1887 Liepāja—1954 Sydney, Australien) — lettischer Architekt, hat die Abteilung für Architektur an der Kunstschule zu Kasan (1908) beendet, Kunstakademie zu Pēterpils (1916) mit dem Grad Architekt-Künstler sowie die Militäringenieurschule in Pēterpils (1917) absolviert. Er ist Assistent "C" der Fakultät für Architektur an der LU in der Werkstatt von E. Štālbergs (1923—1936), Dozent der Lettischen Kunstakademie, später außerordentlicher Professor (1936—1944), sowie Lehrer im Rigaer Staatlichen Technikum gewesen. 1944 begibt er sich ins Exil nach Deutschland, 1949 siedelt er nach Australien über. Nach seinen Entwürfen sind Schulen in Liepāja, Ventspils, Saldus, ein Sanatorium in Ogre, das Haus der Krankenkasse in Riga Lāčplēša Straße (die heutige 5. Poliklinik), viele Mietshäuser und Einfamilienhäuser in Riga errichtet worden.

Bērzkalns Pēteris (1899 Viesiena, Kreis Madona — 1958 Riga) — lettischer Architekt, Städtebauer, hat 1930 die Fakultät für Architektur an der Universität Lettlands absolviert, im Büro des Genplanes Riga (1921—1935) gearbeitet, dann folgt pädagogische Arbeit an der LU, Professor ab 1944. Er hat die Doktorwürde in der Architektur erworben (1936), das Thema "Wohnungsbau in Riga 1913", den Architektur-Ehrendoktorgrad (1944) für das Thema "Bebauungsgebiet der Nachkriegszeit in Riga, Vidzemes Chaussee in den Jahren 1920—1940". Nach dem II Weltkrieg ist er zum Dozenten degradiert worden, hat die Lehrstühle für Städteplanung und für Baueinrichtungen (1945—1950), Lehrstuhl für Architektur (1950—1958) geleitet.

Nach den Entwürfen von Bērzkalns sind mehr als 200 stockwerkenarme Wohnhäuser in einfachen herkömmlichen Formen errichtet.

Er hat mehrere wissenschaftliche Werke über Planung und Bebauung von Städten, über Architektur der kleinen Wohnhäuser verfaßt. Ungedruckt ist die 1956 geschlossene zweite Doktordissertation zum Thema "Entwicklung des kleinen Wohnbautyps in Lettland in XVII—XX Jh." geblieben.

Jurijs Vasiļjevs (1928 Moskau—1993 Riga) — Architekt und Kunstwissenschaftler. Seine Mutter war Lettin. 1944 hat er sich in seine Vorfahrenheimat eingefunden,

1951 die Fakultät für Architektur an der Staatlichen Universität Lettlands absolviert, und hat seine ganze berufliche Tätigkeit der Erfassung des baukünstlerischen Nachlasses in Lettland, der Erforschung und Denkmalpflege gewidmet. 1955 hat er den akademischen Titel der Kunstwissenschaften (Ph. D.) für die Monographie "Klassizismus in der Rigaer Baukunst" erworben, seit 1964 ist er Dozent an der Abteilung für Architektur des Rigaer Polytechnischen Instituts (an der späteren Fakultät für Architektur der Technischen Universität Riga). Er hat die lettische Architekturrestauratorenschule gebildet und geleitet und ist bis zu seinem Lebensende die anerkannteste Fachgröße auf diesem Gebiet in Lettland gewesen. Er hat mehr als zehn grundlegende wissenschaftliche Untersuchungen veröffentlicht.

Driba Dzintars (1928 Riga—1993 Riga) — lettischer Architekt, hat die Abteilung der Architektur an der Fakultät für Ingenieurbau der Staatlichen Universität Lettlands absolviert (1953), im Institut "Lauku projekts" (Landesprojekt) (1953—1958) und im Institut "Pilsētprojekts" (Städteprojekt) (1958—1978) gearbeitet.

Er hat das erste moderne Interieur der Buchhandlung "Globus" in Riga (1958), Kulturhäuser in Valmiera und Saldus (1960), das Gebäude des Exekutivkomitees in Saulkrasti (1987) entworfen, ist Mitautor von experimentalen Wohnhäusern in Riga, mehrerer Mahn- und Denkmale, Mitautor des Mahnmals der Lettischen Schützen in Riga (1971), des Mahnmals zu Ehren der Gefallenen des II Weltkrieges in Suntaži, Inčukalns und Nīkrāce (1979) gewesen.

Er hat das Projekt der Rekonstruktion von Wasserschloß auf dem Āraišu-See aus dem IX Jh. (1985, Mitautor J. Apals) entwickelt. Die Tätigkeit von Driba hat einen zeitgemäßen Einschlag. Er ist Mitverfasser des Buches "Die zeitgenössische Baukunst in Sowjetlettland" (1966).

Zakamennijs Oļegs (1914 Kislowodsk—1968 Riga) — russischer Architekt, einer der Apologeten der modernen Baukunst in Lettland. Seine Ausbildung hat er 1939 in Aserbaidshan erworben, hat sich nach dem Krieg in Moskau, in der Werkstatt von Vesnini fortgebildet, hat die Doktorarbeit zum Thema "Filmtheater der Stadtzentren" erarbeitet, ist 1954 nach Riga umgesiedelt. Er ist ein hervorragender Pädagoge, von 1954 bis 1968 — Dozent der Fakultät für Architektur an der Lettischen Staatlichen Universität. Er ist als Kritiker auf dem Gebiet der Baukunst bekannt, einer der Verfasser des Buches "Die zeitgenössische Architektur in Lettland" (1965), hat Artikel über Fragen der Synthese der Künste veröffentlicht. Zakamennijs hat von 1957 bis 1965 im Projektierungsinstitut "Pilsētprojekts" (Städteprojekt) gearbeitet, indem er Projekte für Memorialien und öffentliche Bauten leitete. Die bedeutendsten Werke: Ehrenmal für Revolutionäre des Jahres 1905 auf dem Matīsa-Friedhof in Riga (1955), die I. Medizinschule in Riga (1963), die E. Dārziņš-Musikschule (1966), das Memorial in Salaspils (1959—1968). Er ist Autor von mehreren Neueinführungen in Riga, hat das Projekt für die Nachtbeleuchtung der Altstadt entwickelt.

Staņa Marta (1913 Strenči—1972 Riga) — lettische Architektin, eine konsequente Anhängerin der modernen Baukunst. Von 1936 bis 1945 hat sie an der Fakultät

für Architektur der Lettischen Universität, in der Werkstatt des Professors E. Štālbergs studiert. Nach Abschluß des Studiums, bis 1950 — Schließung der Fakultät — arbeitet sie als Assistentin bei Štālbergs und nimmt auch an den vom Professor geleiteten Projekten teil. Sie ist Pädagogin in der Rigaer Mittelschule für angewandte Kunst (1953—1955) und in der Akademie der Künste Lettlands (1958—1971) gewesen, hat Projekte für Möbel entwickelt, Kunstausstellungen eingerichtet. Ermüdet durch die Forderungen an die Baukunst der Stalinepoche, hat sie Arbeit außerhalb Riga gesucht — nicht unter so strenger Beamtenaufsicht. In Zvejniekciems (Fischerdorf) sind nach den Entwürfen von Staņa ein Klub (1953—1956), Oberschule und mehrstökkige Wohnhäuser (1955—1959) errichtet, die sind die besten Beispiele für rationale Architektur jener Zeit, an deren Details auch nationale Elemente nicht fehlen.

Den Ruhm für Staņa bringt der Sieg im Wettbewerb für Dailes-Theater 1959. Das ist der bedeutendste Bau im Leben der Architektin, obwohl sie den Bauabschluß 1976 nicht mehr erlebte. Ein konsequentes Bauwerk des Funktionalismus mit reichhaltiger Anwendung der Betonplastik und Materialien. Für Staņa ist der brasilianische Architekt Niemeier eine Autorität in der Weltarchitektur gewesen. Sein würdiges Neuertum und Freiheit der plastischen Ideen kennzeichnen auch die Werke von Staņa, insbesondere diejenigen für Wettbewerbe. Solche sind die Entwürfe für das Monument Plaija in Hirona (1963), die nationale Oper in Budapest (1965), das Memorial der Lettischen Roten Schützen in Riga (1966) u. a. Die Zeitgenossen kennzeichnen sie als eine helle Persönlichkeit, die jedem Architekten oder Künstler, jedem, der imstande war, die Ideen von Staņa aufzunehmen und auszutragen, geholfen hat.

Tīlmanis Osvalds (1900 Šķibe—1980 Riga) war Professor, Chefarchitekt Rigas (1934—1958) und Vorstandsvorsitzender des Architektenverbandes Lettlands (1959—1965), bzw. der prominenteste Vertreter seines Berufs in Lettland nach dem zweiten Weltkrieg. In der Studienzeit hat Tīlmanis Aufmessungen von vielen Volksbauobjekten gemacht, die Fakultät für Baukunst 1927 absolviert, seine Diplomarbeit "Das Ethnographische Freilichtsmuseum in Riga" ist die Grundlage zur Gründung des Museums (1928). Als Chefarchitekt wirkend, vereint Tīlmanis seine administrative Arbeit mit dem Schaffen. Nach seinen Entwürfen sind errichtet: das Wohnbauviertel in Grīziņkalns (1929), das Rigaer Krematorium (zusammen mit S. Antonovs (1938), beendet 1994), das erste Hochhaus in Riga — das Kolchosbauernhaus, zur Zeit die Akademie der Wissenschaften (1958), sowie auch die Bebauung des früheren Ratsplatzes durch den Bau des Hauptgebäudes für die Technische Universität Riga (1958) und der Wohnhäuser in der Kungu Straße.

Die pädagogische Arbeit hat ihn sein ganzes Leben gefesselt: von 1930 bis 1935 arbeitete er im Rigaer Bautechnikum, von 1945 bis 1949 in der Fakultät für Architektur der Universität Lettlands, 1958 übernimmt er die Leitung des Lehrstuhls für Architektur am neugegründeten Rigaer Polytechnischen Institut und gründet die Aspirantur, leitet die Ausarbeitungen der Dissertationen. Er hat auch selbst Artikel über Fragen des Wohnungsbaues und der Landschaftsarchitektur veröffentlicht.

Štālbergs Ernests (1883 Liepāja—1958 Riga) war neben Laube und Kundziņš einer der drei dominierenden Persönlichkeiten der Zwischenkriegszeit an der Universität Lettlands, der Fakultät für Architektur, Leiter der "C" Werkstatt. Er hat eine gute Ausbildung an der Kunstschule in Kasan (1902—1904) und Akademie der Künste in Petersburg (1904—1914) erworben, seine Tätigkeit nimmt er in Rußland auf, als er zusammen mit dem Architekten V. Ščuko das Pavillon Rußlands für die Ausstellung in Rom projektiert. Er wendet sich mehrmals dem Architekturstudium Italiens zu, insbesonders während der pädagogischen Tätigkeit. Die beginnt 1914 in Petersburg, wird von 1922 in Riga bis zur Schließung der Fakultät für Architektur 1950 fortgesetzt.

In seiner schöpferischen Tätigkeit nutzt er die Erfahrung des klassischen Architekturerbes aus. Obwohl er ein eifriger Anhänger des Funktionalismus ist, popularisiert er in Lettland die skandinavische Baukunst der 30er Jahre. Seine bedeutendsten Werke sind: der Ausbau der großen Aula der LU im Hof (1929—1936), das Wohnhaus in der Samarinastraße (1930), zusammen mit Bildhauer K. Zāle ist das Freiheitsdenkmal geschaffen (1930—1935) und das Denkmal der Verteidiger Rigas in Imanta (1934). Unverwirklicht sind die großen Vorhaben für das Volkshaus in Riga (2 Variante, 1928—1929), das Hotel "Riga" in der Altstadt (1945—1947) geblieben. Sie wurden von der Öffentlichkeit für die damals herrschenden Tendenzen der Retrospektive als nicht entsprechend abgelehnt.

Der hochbegabte Architekt hat durch sein logisches Sachverständnis, durch kurze und scharfe Formulierung seiner Erkenntnisse seine Schüler und Kollegen sehr beeinflußt. Als Kämpfer für neue Erkenntnisse und Fortschritt in der Baukunst konnte er aber auf dem Gebiet des praktischen Bauens nicht vollständig zur Geltung kommen. Als Pädagoge, Erzieher und Denker war Štālbergs jedoch eine hervorragende Persönlichkeit.

LATVIJAS ARHITEKTŪRAS MEISTARI

Redaktors J. Lejnieks
Māksl. redaktore M. Alševska
Tehn. redaktore I. Klotiņa
Maketētāja A. Grīnfelde
Korektores Z. Seņkova un M. Banga

Apgāds "Zvaigzne ABC", SIA, K. Valdemāra ielā 105, Rīgā, LV-1013.
Reģistr. nr. 2-1060. Red. nr. L-57. Formāts 70x90/16.
A/S "Preses nams" tipogrāfija, Balasta dambī 3, Rīgā, LV-1081.

OBLIGĀTAIS EKSEMPLĀRS

Kontroleksemplārs

Ls 2.80-

LATVIJAS NACIONALA BIBLIOTEKA
0302067679

L 96-4
II

LATVIJAS ARHITEKTŪRAS MEISTARI

Grāmatā aplūkota arhitekta profesijas attīstība Latvijā no 19. gs. līdz mūsdienām.

Raksti veltīti Jānim Frīdriham Baumanim - pirmajam latviešu arhitektam ar akadēmisko izglītību un viņa sekotājam Konstantīnam Pēkšēnam.

Sākot ar K. Pēkšēna skolnieku Eiženu Laubi, ievērojamākie latviešu arhitektūras meistari ne vien būvēja, bet arī darbojās arhitektūras akadēmiskās izglītības laukā.

Daudzi no Rīgas Politehnikuma, Latvijas Universitātes, Rīgas Politehniskā institūta un tagad Rīgas Tehniskās Universitātes absolventiem ir nopietni strādājuši, audzinot jaunos arhitektus.

Krājumā ir raksti par Latvijas arhitektūras skolu un tās arhitektiem.

Pirmo reizi tiek publicēts visu personu saraksts, kuras ieguvušas arhitekta diplomu Latvijā no 1874. līdz 1994. gadam.

ISBN 9984-04-059-3

ZVAIGZNE ABC